

Платон Воронько

Платон
Воронько

*Твори
у двох
томах*

Том II

*Твори
у двох
томах*

Платон Воронько

*Видавництво
художньої
літератури
«Дніпро»
Київ-1973*

*Твори
у двох
томах*

Платон Воронько

Том II

**Вірші
та поеми
1962*1970**

**Твори
для дітей**

**Вірші
та поеми
1962*1970**

1962—1965

ЛЕБЕДИНИЙ ЛЕТ

Олександрю Корнійчукові

Я не знаю, чи співає лебідь
Перед смертю.
Але він співа...
Нерухомо станьте коли-небудь,
Як над вами лебідь проплива.
Рип та рип — з рипінням шкуратяним
Він махає білими крильми.
І мисливці — «злі островитяни» —
Іншими стають тоді людьми.
Рип та рип...
А чуються не рипки.
Над рікою в струни комиша
Вдарить вітер,
Залунають скрипки,
І Чайковським сповниться душа.
І в уяві з'явиться четвірка
Лебедят казкової краси,
Ніби то здіймається на гірку
Юність ваша в спалаху роси.
Чи найперший ніжний поцілунок,
Котрий не зазнає забуття,
Чи натхнення творчого відлупок
У кінці великого життя.
Очі вгору — там широкі крила,
Білі, мов знамена чистоти.
Рип та рип...

Яка ж до болю мила
Пісня, в котрій родяться світи.
Довго-довго лиш вона єдина,
Відігнавши пристрасті малі,
Буде в серці.
Пісня лебедина,
Щасна мрія в часу па крилі.

1962

КОЛИ Я В КИЇВ ПОВЕРТАЮСЬ

Ц И К Л

I

Вертаюсь в Київ не байдуже —
За домом я скучаю, друже.
Та, мабуть, більше, ніж за домом,
Скучаю знов за невідомим,
Що завжди манить далиною
В отой незнаній хутірець,
Який в хатинах за Десною
Скарби ховає злото-серць.
І я, зустрівши друзів давніх
І пригорнувши любий рід,
В думках шукаю перебрід
До тих скарбів незраних, дальніх.

II

Я повертаюся у Київ
Із Канева на палубі.
Зелено-бронзовий Батиїв
Лежить шолом на пагорбі.

Та не в Батиїв гай рушати
Мені душею звелено.
Хай діткам нашим сиплють шати
Росинки-зорі в пелени.

Піду я знову до Шевченка
Натхненний, як і в Каневі.
Не гайдамацька сталь свяченка
Осліпить очі панові.

Не помста лютому цареві
Петлю на шиї вив'яже.
Скажу я ніжно Кобзареві:
«Твої думки збулися вже.

Вони із плідної зернини
Зросли й розквітли зелено
На щедрих землях України,
Ощасненої Лещиним.

Квітує кожна борозенка,
В майбуттє наше глибиться».
Прийшов.
Стоїть Тарас Шевченко,
На рідну землю дивиться.

І наче каже:
«Думи мої,
Квіти мої, діти».
А Київ піснею вирус,
Пірнаючи у літо.

III

Я в рідний Київ повертаюсь.
Бульвар Шевченків гомонить
Про ту уже не дальню мить,
Коли набухла соком зав'язь
Плодами світ обагрянить.
І я іду через бульвар,
Співняюсь там, де у граніті
Стоїть Ілліч в мінливім світі,
Віддавши людям щедрий дар
Ясного генія і серця.
І що не раз мені здається,
Коли я в Київ повертаюсь
І з рідним Леніним вітаюсь,—
Він інший...
Інший кожен раз.
Неначе сам натхненний час
Щось додає різцем в граніті.
Ні, все незмінне в моноліті.
Це я зростаю у любові
До Ілліча,
Це я міняюсь,—
Знаходжу риси нові й нові
У нім,
Як з мандрів повертаюсь.

Прибув я до Києва ранком,
 Тоді, як обірвані сні
 Зливаються з білим серпанком
 В рожевім галуззі весни.
 Замріявся я, задивився —
 І чийсь недобачений сон,
 Мов спомин тривожний, з'явився.

Підскочив до неба перон
 І рухнув, цегляно-кривавий.
 Над ним бомбовози пливуть.
 З опори чуб дроту іржавий
 Розкпнувся прямо на путь.
 По ньому проходять вагони,
 У кожному стогін і жаль.
 — Чого розходився, Платоне?
 — Мене коли вже у шпиталь,
 То в Київ!..
 — Не можна, і кришка!
 — Мерщій! Бо застрелю! Скидай!
 — Ну, скатертю, брате, доріжка.
 Як виживеш, звістку подай.—
 Виходять вагони із виру,
 Стрибаючи, мов по грудках.
 І смерть підіймає сокиру
 У кволіх, байдужих руках.
 Безлюдно у чорнім вокзалі,
 В підвалах сидять патрулі,
 Хуртеча змітає печалі
 В розранені груди землі.
 А той — біля колій, живий ще,
 Лежить, мов дитя в сповитку.
 Фугаска злорадливо свище
 Востаннє йому на віку.
 А воїн лежить при пероні,
 Не чує розлючених бомб,
 Стискає палаючі скроні,
 Сніжком охолоджує лоб.
 — Спасибі за зустріч ласкаву,
 Мій Києве!
 Друже, здорові—
 Гукає.

І Київ заграву
Несе до рожевих дібров,
До ранків співучих, погожих.
Це справді вже спогад, не сон.

То ж я біля колій на ношах
В дротах арматури...
Перон
Шумить, розтікається людно
У білім серпанку весни.
Тривожне, засни непробудно,
Не рвись в недобачені сні.

V

Він перший у Київ пробився на танку —
Його Шолуденком звали.
Він прагнув зустріти свою Наталку,
Якої давно не стало.
Є мати.
З її горьового серця
Колись зацвіте калина.
Синок по розраних вулицях рветься —
І, з танком зірвавшись, гине.
Схиляється мати низько-низенько
На снів звитяжний слід.
У брилі гранітній від сліз борозенка
На тисячу верст і літ.

VI

З вокзалу в станцію метро
Я ескалатором спускаюсь
І їду глянуть на Дніпро,
Коли у Київ повертаюсь.
Підземний шлях!
Яке добро!

Й забути можна, де ти є —
В Москві? У Лондоні? В Парижі?
Але у Києві своє
Дихання у підземній тиші,
Воно свої нитки снує.

Снує з легенького проміння
Від мідних літер:
«Арсенал»,
Від того сизого каміння,
Яке дробилось на креміння
В козацький кріс і самопал.

Воно з Шевченкового зору,
З очей Франка, Сквороди,
Що проводжають нас угору
В ранкову, у робочу пору
Щодня на подвиги-труди.

Воно снує із кіс русявки,
Що тут розводила вапно
Чи мила ці дубові лавки.
Кияни любі і киянки, —
З усього рідного воно.

VII

Я повертаюсь в Київ із Полтави.
Вона мов опік в серці з давніх пір.
Бо в ній не те, що житла, навіть трави,
І лепеха над Ворсклою, і бір —
Усе горіло.
Попелом куріло,
Неначе із вулкана з-під землі.
Німецький гицель поглядом горили
Шукав чогось в задушливій імлі.
Як помічав неспалену капличку
А чи хатишку хворої вдови —
Мерщій каністру в руки, запальничку —
Й туди через підмурки та рови.
Минули роки.
Вулиці новенькі
Новими перехрестями злились.
Я славлю юні рученьки маленькі,
Дівочі руки!
Це вони у вись
Підносили мережані будинки —
Кутки жадані затишку й тепла.
Та жаль мені до кожної цеглинки

Полтави, що в пожежі полягла.
Коли б до неї цю —
То дві Полтави
Були б тепер — стара і молода,
Як мати й доня.

Дарниці заграви
Дніпрова заколисує вода.
Неначе диво, Дарниця з'явилась,
До простору безмежного рвучка.
Не відродилась вбита,
Народилась
У Києва щасливого дочка.
Її плакають теж дівочі руки
На всю свою щедротну юну міч.
Мов мирний дар, із Дарниці на луки
Нових світів сто тисяч сяє в ніч.

VIII

Минуле, сучасне, майбутнє, —
Як прадід, як батько, як син, —
Усе тут живе і присутнє.
Ось дядько кричить:
«Карасин!»,
Поставивши повну бляшанку
На брилу із написом:
«Даръ»,
Колгоспник ховас у шаньку
У «Біблію» вшитий «Кобзар»,
Квасолю з німецької каски
Вдові висипає вдова.
Андріївська церква, мов з казки,
Підводиться вічно нова.
І тільки бабуся єдина,
Сплакнувши хустині в ріжок,
Шепоче:
«Була Десятинна
Святиня,
А нині — торжок...»
Святиня!
Ви праві, бабусяю.
Тут витязі київські сплять.

Торжок заклопочився в русі —
Два «юнкерси» місто бомблять.
Та це лиш на мить.
У буфеті
Пішов по кружках чортопик.

Кінчався страшний сорок третій
І тисячний київський рік.
Кінчався...
А тому ялина
Цвіла пелюстками порош
У срібних стрічках серпантина
З фольги конденсаторів «бош».

ІХ

Везу додому дружній дар
Від книгаря із Індії —
Новий настінний календар,
Де дні стоять у лінії.

Над ними Леніна портрет
В вінку із квітів лотоса.
А за вікном — ракети лет
Довкіл старого глобуса.

Пучечки житніх колосків,
Там серп і молот схрещені.
Це календар нових років,
Які у нас завершені.

І в Індії вже на порі
Воли над кожним племенем —
І тим стоять в календарі
Ці дні, ці роки з Леніним.

Х

Я повертаюсь в Київ після довгих
Морських гримучих миль і миль
звичайних,
Після розкішних і безбожно вбогих
Кафе, духанів, трапезних і чайних.

Після облич усіх відтінків шкіри,
Після очей щасливих і печальних.
Я завжди повертаюсь повний віри
З країв близьких і неймовірно дальніх.
Я вірю в те, що душ прямих і добрих
На світі більше, ніж зірок у неба,
Не кволих душ, а пристрасних, хоробрих,
Яким всього багато нині треба.
Достатку треба,
Справжньої свободи
На всій землі для інших і для себе.
Ім треба мати суходоли, води,
В космічний світ відкрити просторі входи,
Лиш у війні немає в них потреби.

ХІ

Коли я в Київ повертаю
З чужого й нечужого краю —
В моєму серці щось бентежне
Зринає вже за сотні гін.
Внизу Дніпро.
Він обережно
Тече за часом навздогін.
Тим обережно, щоб могилу —
Козацьку славу — не підмить,
А чи вербичку — доню милу —
Не потривожити й на мить,
Бо сиза доня любо спить.
А може, щоб не зрушить тичку
На бережку під трухлим пнем,
Де ляже греблі біла стрічка,
Розшита сталлю і вогнем.
Тече Славута рукавами,
Від круч звертас до луки.
Він щедрий, добрий разом з вами.
Мої сердечні земляки,
Що Україною назвали
Цей щедрий край в садах, полях,
І чудо-Київ збудували,
І з зір сплели Чумацький Шлях,
Могутній лайнер «Україна»
Чумацьким шляхом з-за Дніпра

Легенько лине, мов пір'їна,
І вже земля.
О земле рідна,
Ти подих ласки і добра.

XII

Я повертаюсь в Київ із державки,
Уславленої сиром і тюльпапами.
Чому ж це образ Лесиної Мавки
З поліськими болотними туманами,
А не красунь фламандської олії,
П'янкх і повних, мов з вином сулії,
Я бережу у згадці.
Що мені фламандці
З достатками своїми через край!
Коли отій худенькій половянці
Глухе село над Убортю Букрай
Найбагатіше в світі.
Всю державку
Вона б за те озерце віддала,
Куди ходила влітку на муравку
Й під вербами вербичкою росла.
Її з Полісся вивезли малою
І на чужій залишили землі,
Вона б могла зрости лихою, злою,
Та, мабуть, Мавки не бувають злі,
А лиш печальні.
Ой які ж ви дальні,
Які близькі ті очі-озеречка!
Я чую через вигуки прощальні:
«Скажіть про мене дома хоч словечко!»

XIII

Коли я в Київ повертаюсь
З мандрівки, з довгої розлуки —
Зірчастий лист беру на руки,
Кленовий лист.
Із ним вітаюсь
І наймиліші чую звуки
У тім пожовклому листочку.

Він по голівці гладив дочку,
Русявокосу і кирпату,
Лягав на вишиту сорочку
Моєму брату.
Шепотів
Листок довірливий,
Що влітку
Ти відставала від гуртів
Товаришок, моя лелітко.
В жазі заспраглих почуттів
Горнула к серцю свіже листя.
А я тоді в краю вогнистім
Шукав небачених світів.
Мені всміхалась Нефертіті
Через багато тисяч літ,
А ти, либонь, одна на світі
Несла в собі мій теплий світ.

XIV

Я в Київ повертаюся з плавби,
Китовий вус у мене в чемодані,
Морські зірки, коралові гриби,
Добуті у Індійським океані.

Китовий вус із пасмами внизу,—
Дивлюсь на нього ніжно і тривожно,
Немовби з ним печальне щось везу,
Із чим уже розстатися не можна.

Я чув про полювання на китів
Іще в Охтирським нашім дитбудинку
І риб'ячого жиру не хотів
Ковтнуть не те що ложку, а й краплинку.

Я навіть плакав нишком в самоті
І проклинав мисливців-капітанів.
«Китів поб'ють,— я думав,— і в житті
Не бачити мені морських титанів.

І буде сумно в Арктику пливати
Чи в Антарктиду рватись крізь бурани,
Коли віде не стрінуться кити,
Не понесуть над хвилями фонтани».

Я виріс і змужнів уже давно,
Люблю мандрівки з довгою плавбою,
Проте зринає думка все одно,
Коли у морі бачу китобоя:

«А сумно буде в Арктику пливти
Чи в Антарктиду рватись крізь бурани,
Коли ніде не стрінуться кити,
Не понесуть над хвилями фонтани».

XV

Я повертаюся у Київ.
Довкіл вирує сніжна січа,
Поміж заметів і завіїв
Блукає вогник новоріччя.
То, мабуть, вийшло звідувати
Моє дитинство безчобітне
І, не потрапивши до хати,
Полями плентається, бідне,
Полями, вовчими ярами,
Слідком волочачи онучки.
А йшло воно до хат з дарами,
Несло зерняток повні пучки,
Несло найкраще побажання:
«Роди вам жита і пшениці!»
Не донесло.
Тремтить в блуканні,
І зірку гасять сніговиці.
Не донесло?
«Спинись, шофере.
А що там блимає у хвижі?»
Дивлюся —
Юні піонери,
Узявши зірочку на лижі,
З моєю піснею в село,
Мов пісня, линуть.
Донесло.

XVI

З Асканії-Нової в Київ
Везу я не злото снопів,
А срібний жмуток самосіїв.

Далеке дівоцтво степів.
Це тирса.
Вона русокоса
Така ж, як і перша дочка
Земель цих,
Що бігала боса
В морози стрічать козака.
Простоїть з ним ніч — та й байдуже,
А пісня про те на вікі.
О пісне, червона руже,
Гарячі твої пелюстки
Ще довго цвістимуть у полі,
Бо з пісні не викинеш слів.
І слава козацької волі
Не стихне у гонах полів,
У тирсі,
У житі високім,
У споминах добрих людей.
Жмуток степової осоки
Ласкаво припав до грудей.

XVII

Я повертаюсь в Київ.
На пероні
Стоїть в чуднім бушлатику маля.
І тягнуться пушиночки-долоні
До чемодана,
Мов до корабля,
Який проплив по Тихім океані
І повернувся знову на Сирець.
А що привабне в тому чемодані?
Замок бляшаний?
Може, ремінець?
Чи кутики, зачовгані до блиску?
Та ні, щось більше в оченьках-зірках!
Либонь, жага у нас іще з колиски,
Яка зове кудись — аби не близько,
Аби не по затоптаних стежках.

1961—1962

ПЕРША ПЕРЕМОГА

Колишній богунець Парася
Виводив загін чималій,
Що вчора лише згуртувався.
«Хлоп'ята, — промовив старий, —
Уже побіліло на сході,
До ранку у ліс не дійти.
Тримати гвинтівки на зводі,
Сліди за собою мести.
Не лізти в петлю головою.
Я лазив... Нелегко було.
Ми підемо прямо на Лою
І з ходу захопим село.
Там німці, поліція — знаю.
Є танки, гармати... Так що ж!»
І вчувся від краю до краю
Хлоп'ят необстріляних дроз.
На танки, гармати і міни
З гвинтівками?..
Як же?..
Куди?..
Та про перемоги у війни
Легенди складали завжди.
Село захопили.
В загоні
Лишилося вісім зі ста.
Парася їм тиснув долоні:
«Цей бій — наших душ висота!
У чім висота?
В перемозі,
Орли мої славні, сини!»
Попадали хлопці в знемозі,
І кожен почув з тишини,
Що кличуть оті дев'яносто,
Яких і сховати не змогли.
Хоча б на лопату, не товсто
Прикидати їх.
А тили?!
Та де ті тили в партизанів?
Самі вони завжди в тилу.
Останній патрон — у нагані,
Гвинтівки ковтають імлу
Своїми стволами пустими —

Заряди розстріляні всі.
З нас кожен ще довго нестиме
Бинти, обважнілі в росі.
Яка ж перемога у чорта!
Розвидниться — лізь в ожеред.
Парася командував:
«Рота,
Повзводно — за мною вперед!»
Аж смішно, коли б не печальпо —
Вісьмірка повзводно іде.
Парася мугикав:
«Тотально
Тепер ми їх вріжем хоч де».
Що значить «тотально» — не знали
Хлоп'ята, та, мабуть, і дід.
Скрізь месницька сила скресала,
Рвучи окупації лід.
За місяць і справді в загоні
До роти при зброї було.
«Поротно іти в батальйоні!» —
Команда.
І рипне сідло.
Пішли й батальйони-герої,
Вже брали не села — міста.
Парася ж казав:
«Ось у Лої
Був бій!
Наших душ висота!
А це лиш на раз прикурити.
Дивізійка пльова пливла
Додому, на фронті побита.
При Лої — ото, брат, діла!»
Й тоді, як водив за собою
Шість тисяч на битви-громи,
Парася пригадував Лою
У маршальськiм колі восьми.
А ті, паче жезли, простерши
Свої автомати,
В красі
Стояли і знали, чим перша
Побіда найбільша за всі.

1962

ДУБИ У ЧОТИРИ ОБХВАТИ

А навіщо дуби нам в чотири обхвати?

Валентин Бичю

А навіщо дуби у чотири обхвати,
Як отой, що при Хортиці має гілками
Літ сімсот уже з гаком?
Струхлявіли хати,
В котрих кремінь Сірко спочивав з козаками,
Розгрібаючи думи гарячі, мов присок,
Про заламану долю своєї України.
І на зло ворогам він фортецями висік
Краєвид січовий.
Вже не стало їй руїни
Від фортець кам'яних —
Грає море на них.
І стежки, де гасало кріпацтво повстало,
Підіймаючи скіски криві коліями,
Щоб на рідній землі хоч півправди настало,—
Протекли ті стежки у Дніпро ручаями.
Та й пізніші сліди із ріллею злилися.
Не пройдешинім —
Прийдешнім живуть покоління.
Все ж як падав з коня таращанець Орися,
То прохав поховати дубам під коріння.
Бо народний герой не боїться нічого,
Крім того забуття, що спішить опадати,
Мов дрібненький пилок на славетну дорогу.
Тож нехай прадуби у чотири обхвати
Не дають нам забути
Те, що гріх забувати.

1962

П. Вершигори

Навіщо думать про війну
Ймовірний тільки мир.
А як забути сатану?
В який бездонний вир
Жбурнути спомини оті,
Де кров, огонь та ржа

І де на кожному путі
Лежить чиясь межа
В житті.
Ні, треба про війну...
Бо тиша забуття
Розбудить злого сатану.
Тоді межа життя
Усю планету перетне
У атомнім чаду.
Хіба спокійно той засне,
Хто знає про біду.
А я те знаю,
Знаєш ти,
Хай знають і сини,
Що можна мир обергти
Лиш пам'яттю війни.

1962

Я ЗНОВ — ПРО ЛЮБОВ

Я знов про любов,
Про мою безпорадну.
Їй треба б на скрипці грати —
Вона ж підхопила гармошку двохрядну
І каже:
— Не треба зітхати.
Не треба зітхати,
Не треба жаліти...
Весна пролетіла,
Кінчається літо —
А в грудях ще тепло!
І в серці старому
Могутні розкоти весняного грому.
І молодість клепле —
Залякує старість.
Вона, мов на дубі засохлому нарість
Зеленого зілля.
Їй сняться весілля
І теплі весняні дощі.—
Юга припадає до скронь і до щік.
Засніжена путь,
До світання далеко.
— Нелегко, мій любий?

— Звичайно, нелегко.
Та добре, що ти...
Що твій вогник зірчатий...
А може, не вогник?
То коник горбатий.
Малий Горбокони́к з дитячої казки.
«Сідай,— він говорить,— на мене,
будь ласка».—

І ось ми у Києві.
Схили до хвилі.
Чайки — чи думки, мов чайки
білокрилі.

— Чого ж тобі, любий?
— Нічого не треба.
Лиш — губи у губи —
І з вітром до неба...
І вже ми на небі.
Кінчається казка.
З очей моїх тихо сповзає пов'язка.
Засніжена путь.
До світання далеко.
— Нелегко, мій любий?
— Звичайно, нелегко.
Та добре, що ти...
Що лиш ти мене чуєш —
Лиш ти в хуртовину зі мною почувеш.

1962

РІКА ЮНОСТІ НАШОЇ

Мірсаїду Міршакару

Юність ввійшла у поеми, в романи,
У мідь оркестрову найвищим звучанням,
Юність пориву, надії, омани,
Юність, розбита тривожним прощанням
Із милою, з милим.
Захмарений пилом
Лежав Тугалан — глиномісто старезне.
І поле довкола здавалося тирлом,
Де жодна травинка повік не воскресне.
Брів голод тоді від Локая до Пянджа.
Прорити канал тут — над силу, над
трудність!

Із кручі дивилася молодість наша
На сизу, хвилясту, вируючу юність.
Йй треба б ридати, затиснутій в скелі,
Стікати сльозами із брил Кара-Тау,
Вона ж, підіймаючи бризки веселі,
Гриміла, гукала на подвиг, на славу.
В тім поклику чулася близькість побіди.
Каміння в глибинах кипіло, мов каша.
Згадай наші дальні літа, Мірсаїде,
Що рвучко злилися із водами Вахша.
Злилися, влилися в кремністі арики,
Продовбані нами по п'яді за днину.
Згадаймо, вшануймо те плем'я велике,
Яке воскресило привахшську долину.
Воно не жаліло ні поту, ні крові
І навіть життя у боях з басмачами.
В єдинім полку, вихровім, крутобровім,
Пройшли тугаї з копачами й мечами,
Буремної юності подруги, друзі.
Шумує вода по каналах в напрузі,
І кожна коробочка з тріскотом рветься,
Зростають палаци, світлиці у тінях,
Огляньмося, брате, хай в душу поллється
Скаженого Вахша колишне кипіння.

Юність ввійшла у поеми, в романи,
У мідь оркестрову найвищим звучанням,
А наша — водою в поля Тугалана,
В новітню добу полум'яним світанням.

1962

НАДІ МНОЮ ДІВЧИНА ЖИВЕ

А наді мною дівчина живе,
Така ж самотня, як і я в цю пору.
Байдужа піч за пширкою пливе.
Я міг би підійнятися угору
По мармурових сходах сіруватих,
Освітлених лиш зіркою з вікна,
І стуками, м'якішими од вати,
Збудити тишину.
Не голосна
Яксь би відповідь долинула з кімнати.

Але коли б почулося: «Зайдіть», —
Я не зайшов би, мабуть.
Що сказати?
У мене серце стало — наче мідь,
Яка гуде під вітром на дзвіниці,
Не те, що під ударом язика.
Коли вночі крилом торкають птиці
І як луна долине здалека —
Чутлива мідь тихесенько гуде.
Мов жде когось, але ніхто не йде.
Таке і серце в мене.
Що це — старість,
Чи юності глибинне джерело
Прорвалося через вапнисту нарість
Прожитих літ?
Мороз дихнув на скло
І залишив казкових квітів гори
Якоїсь неземної чистоти.
Коли б узяти віти ці й пагору
До дівчини в кімнату віднести,
Либонь, зраділа б, мила і вродлива,
І розцвіла б між ними, як веспа.
Вона щаслива?
Може, і щаслива,
Але про це іще ніхто не зна.
Здається, в неї завтра іменини —
Прийшла зима двадцята.
Ой пора!
Я до світанку буду щохвилини
Бажать їй щастя,
Щастя і добра.
А як засну — нехай мені присниться:
Вона зі мною на багато літ.
А то хай прийде в сон
Як птиця,
Із котрою рушає птах в політ.
Щоб десь над морем в грозівій тереблі
Крилом підтримувати змах її крила
І згадувать той край,
Той час,
Ту землю,
Де наді мною дівчина жила.

Як легко йти мені!
Йди, лети!
Як легко йти мені, як синьо серед степу!
Немає літ тяжких сирого лепу,
Мій — цілий світ, мої — нові світи!
Чого це так?
Знайшов жаданий слід
Не серед гін, а у собі самому.
Оглянувся — нема «колишніх» літ,
А є роки, прожиті серед грому.
І є майбутнє, збуджене думками,
І віра, мов перила під руками,
Коли спішиш над виром глибокості
До дальнього, намріяного в гості.
Чому ж не йти, чому не поспішить?
Як легко йти, хоча й не легко жить.

1962

ЗЕМЛЯ

Петрові Кравчуку

Могутній лайнер «Каравела»
Понад Атлантикою йде.
Лиш сірі води.
Ниви, села
Не зустрічаються ніде.
І острівок, немов кубельце,
Що показався іздала,
Збудив усмішку в каравельців:
«Земля!»,
«Earth!», «Erde!», «Terre!»*
Земля!
О, скільки в слові цьому
Злилося вищих почуттів!
Земля — це знак вітчизни, дому —
Найближчий світ з усіх світів.

---

* Земля — англійською, німецькою, французькою мовами.

І в тому світі є єдина,
Мов рідна риса на чолі,
Земля.
У мене — Україна, —
У ній краса всієї землі.

1962

• •
•

Мій друг мовчить, і я мовчу при нім,
А ми говоримо.
В відлунні голоснім
Бредем по Голосіївському лісі.
Зозуля на старезному горісі
Кує нам роки.
Скільки їх, зозуле?
Замовкла птиця — так ми й не почули.
Але хіба важливо, скільки літ,
Важливо те, який лишиться слід.
Про це ми і говоримо в мовчанні,
Бо роки йдуть,
І вже вони не ранні.

1962

ЗУСТРІЧ У ПІСНІ

Платону Майбороді

Рідко говоримо, бачимось рідко,
Хоч живемо через вулицю ми.
Пісню твою, злотоусту лелітку,
Хлопці виводять щоночі з п'ятьми.
Я підіймаюсь, тулюся до шибки,
Скло, мов струна, то дзвенить, то бринить,
Вчується голос далекої скрипки —
З серця до серця протягнеться нить.
З'явиться посмішка трохи печальна:
«Ось ми її зустрілися знов уночі...»
Смуга Хрещатого яру нейтральна
Зникне.
І ми, до світання йдучи,

Раді, що в роки такі необжиті,
В роки, де все на бігу, на ходу,
Можемо в пісні іти, як у житті,
Люблячи землю свою молоду.
Можемо стати над прірвою в полі,
Щоб одвертати людей од біди
Голосом пісні і доброї волі.
Друже Платоне, ходімо туди.

1962

З ПЕРЕВАЛУ

Гора підіймається сонними лозами
У гронах, щедротно просвічених сонцем,
А вище — ріденькими травами, росами.
Ще вище — один карагач оборонцем
Зеленого братства на голім камінні
Спинається вгору.
Петляста стежица
Кінчається шелестом вогкої ріні,
Тепер під ногами — блакитна крижина.
По ній треба йти, зберігаючи силу,
Бо тут не заснеш, коли ніч нагодиться.
Блакитна крижина біліє.
До схилу
Ще, мабуть, далеко,
Бляшана таблиця,
Залишена кимось цікавим, упертим,
Говорить: «5017 — над морем».
Раптово стемніло на світі.
Тепер ти
По зорях блукатимеш стомленим зором.
Як дихати важко, яка холоднеча
На кривлі землі, де й орли не гніздяться.
Спускається небо, лягає на плечі.
Зірки не всміхаються — сумно іскряться.
«Ну, що в цих висотах?!» —
У тім'ї, у скроні
Натруджена думка б'є вперто, невпинно.
Напевне, знічев'я учора й сьогодні
Гукають та манять людей верховини.
З останньої сили тягну своє тіло,

Уже крижакіюче в зимному царстві.
Нарешті світання внизу забіліло,
Земля заяснила в зеленім убранстві.
З'явилося сопце не зверху, а знизу.
Крижина схилилась на край перевалу.
Весь світ піді мною, аж ось він поблизу.
Такого світанку не бачив я змалу.
Такого багатства краси неземної!
Ні, саме земної, лиш в ракурсі іншим,
Де кожен листочок здається весною,
Всією весною в теплі найповнішим.
І ріки, що билися в вискалі з криком, —
Далекі сусідки, не маючи пари,
Зливались.
Як любо із Янгіариком
Браталися юні потоки Сінгара.
Як швидко на місці старого урюка
Підносилося вгору пагіння зелене,
До неба здіймало завітчані руки,
Здіймало до сонця, здіймало до мене.
Як ніжно тулились дувал до дувала,
Кишлак з кишлаком обіймались, мов гості.
Це можна побачить лише з перевала
І можна відчути лише з високості.
Хай вибухне серце — я буду ще жити
У гронах, світліших за краплі опала.
Не землю, а душу природи відкрити
Я вперше побачив з цього перевала.

1962

ПЕРША ЗУСТРІЧ

І це мені навек запам'яталось.
Мірзо Турсун-заде

В Таджикистані рідко йдуть сніги,
Але, буває, гори і луги
Укриє вогка валяна кошма.
Тоді стежок загаданих нема.
І ні один упертий караван
Не піде на Гіссар, Кафірніган,
Тим більше в межискельний Бабатаг.

Важкі сніги, мов біла повінь саг,
Зливаються з верхів'ям крижаним,
А ти сиди над вогнищем курним.
Я в Шахринау жив чотири дні,
В маленькій придорожній чайхані
Поміж канарів, глечиків, баклаг.
Мав намір підійнятись в Каратаг,
Але сніги, пішли такі сніги,
Що за поріг не висунеш ноги.
Зі мною був учитель і співак,
Чотири дні ділив кок-чай, табак
На втопаній, попаленій кошмі,
Його, здається, звали Карамі.
Дутара дві тонесенькі струни
Натхненно виривали з тишини
Потік струмка в Гіссарському краю,
Весілля солов'їне у гаю,
Джигіта вигук і дівочий сміх
Із-під чадри, коли той сміх був гріх.
Супутник з торби книжечку дістав,
Він вірші теж співав, а не читав.
І з гордістю казав, що ці пісні
Складав Мірзо ось тут, у чайхані,
Що книжка зветься — «Перемоги стяг».
Тоді я не добрався в Бабатаг,
Бо караван пішов на Душанбе.
Але я рад, що пострічав тебе
У першій збірці, в співах земляка
Біля твого гірського кишлака.

1962

ЗА ВСІ ЛІТА РОЗЛУКИ

ПОЕМА

Нам не злічити всі розлуки
За всі літа, як скатів стук
Об гострі рейкові сполуки,
Проте — я славлю біль розлук.
Я славлю сльози Ярославни
В Путивлі на міській стіні.
Вони зціляли князю рани
У половецькій чужині.
Шаную нельки тугу давню,
Що, сина вирядивши в Січ,
Топтала стежку прп кургані,
Щодня йдучи йому павстріч.
А він — синочок Морозенко —
Давно вже в думках кобзарів.
Розлуки стежка-борозенка
Лягла назавжди поміж брів.
Я уклоняюсь полонянці,
Яка з лиця свого красу
Здирала терном.

«Вам, поганці,
Я тільки рани принесу», —
Вона, ридаючи, казала.
З живої кривці в ті часи
Рясна калина виростала
Як символ рідної краси.
Ділю я в серці смуток діда,
Коли опук вночі в буран
З пустим наганом охляп їде
До ковпаківців-партизан.

Я прославляю біль розлуки
Не тим, щоб викликати жаль,
А тим, що в ній найтонші звуки,
Які несуть із далі в даль
В душі любов до Батьківщини,
Всі риси рідної краси,
Земне дихання України,
Батьків і друзів голоси.
В розлуках вищий лет кохання,
Найглибший вияв щастя, мук.
Верни ж, недремне спогадання,
Мій біль за всі літа розлук.

Мої розлуки почалися змалку,
 Іще як в дитмістечко із села
 Ішов по вогкій польовій стежині.
 Я оглядавсь, аби побачить хату,
 Свій двір, вербову кузню над сагою
 І матір за воротами смутну.
 Я оглядавсь, але високе жито
 Мені, малому, заступало все,
 Лиш матері чомусь не заступало.
 Вона, здавалось, над важким колоссям
 Стоїть і кличе... Кличе повернутись
 До хати, бо прочахне тої куліш,
 Який мені зварила на вечерю.
 Я не вернувсь, а мати кличе, кличе...
 Той поклик залишився назавжди,
 Як голос першої найдовшої розлуки.
 З літами інші добрі голоси
 В моєму серці почали звучати —
 Із дитмістечка, з Харкова, із Вахша,
 Із Кушки і московських гуртожитків.
 То голоси моїх юнацьких друзів,
 З якими час і простір розлучили.
 Ті голоси живі у кожному нерві,
 На дотик споминів відгукуються лунко.
 Я оглядаюсь, та високе жито
 Нового поля заступає все,
 Лиш матері чомусь не заступає.
 Вона, здається, над важким колоссям
 Стоїть і кличе, кличе повернутись...
 Той поклик залишився назавжди,
 Як голос першої найдовшої розлуки.
 А ось іще один жагучий голос
 Через літа розлук процебенить,
 Мов кров із рани.
 Почекай, розлуко!
 Ще буде зустріч.
 Ось вона.
 Лечу
 Із кручі вниз, у русокошу повінь.

Із кручі вниз, до хвиль Дніпра,
 У піні місячного світла
 Текла весни зелена гра.
 І вперше яблуня розквітла,
 І вперше випала роса
 На пелюстки ясні, горючі,
 І потекла твоя коса
 З плечей до ніг на схили кручі,
 На перекручені стежки,
 Через гаї, провалля, ями.
 Жбурнула в води з крутіями
 Запруд потрощені дошки.

Твоя коса,
 Твоя краса
 В стрічках недотканих туманів
 Тече на острів наш Труханів
 І все померле воскреса.
 Зринає з хвиль,
 Шукає хати,
 Спішить кохане докохати
 На теплій, збудженій землі,
 Де дні малі,
 Короткі ночі,
 Де роки злічені дівочі —
 Майнуть і зникнуть уві млі.

А хвилі йдуть,
 Русяві хвилі,
 Шумлять, змивають береги,
 На них кораблики безсилі
 Пливають і гинуть навкруги.
 Куди ж тікати?
 Куди брести?
 Повсюди хвилі кучеряві.
 Уже затоплені мости,
 Човни потрощені,
 Діряві
 Старі причали на плотах.
 Сирена вирветься і тоне,
 Мов у крило підбитий птах.

Лиш юних пристрастей титани
Летять униз по крутизні,
Бо їм не страшно в глибині.

А хвилі б'ють,
Кущі зривають
На Володимирській горі,
Могутні плечі заливають
Широкий хрест в огні зорі
Того,
Хто сам купав у хвилі
Цей дивний край, як ти в косі,
І звівся на крутому схилі
У темно-бронзовій красі.

Він повен сили, повен віри,
Він бачив стріл страшні дощі,—
Тепер, збентежений без міри,
Стоїть в обвітренім плащі.
Йому здається:
Ось він з кручі,
Підмитий, звалиться в Дніпро.
І не спасе його колючий
Пернач, окутий сребром.

А з його місця в мить спокою
В світанок нової пори
Ти здіймеш мідною рукою
Гаряче серце догори.
Велике серце,
Повне страсті,—
Щоб з міді золото лилось.
Щоб всяк хотів його украсти
І щоб нікому не вдалось.
Хай буде так.
Я сам схилюся
Перед тобою на горі,
Якщо сьогодні не втоплюся
В твоїй красі,
В твоїм добрі,
В твоїм закоханім диханні,
В твоїм, моїм житті повім.

Ця перша ніч — уже остання?
Чи ще в розгоні віковім
До нас повернеться пора
У повномісячному світлі?
Із кручі вниз до хвиль Дніпра
Тектимуть яблуні розквітлі.
І перша випаде роса
На пелюстки ясні, горючі,
І потече твоя коса
З плечей до ніг,
На схили кручі.
Хай буде так!
Хай знову повинь
Русявих кіс — найглибших рік!
Щоб цілий вік — тобою повен!
І ти — моя щоб цілий вік!

* * *

Підводивсь день в промінні, у туманах,
Вже дотканих і вибілених ранком.
Труханів острів з тої полотнини
Одяг сорочку, вишиту гаями
І крилами розбуджених пташок.
Затихла повінь. Там, коло причалу,
Гойдав чиїсь розлуки пароплав.
Які розлуки?! В мене стрічі радість
На серці виграє, мов на бандурі,
І на устах горючі пелюстки
Твоїх цілунок запахні, рожеві.
І ти сама у сукні із туману...
Та ні, в звичайній ситцевій сукенці
Ідеш в реальнім світлі рідна, мила,
Зібравши коси в жмуток на плечі.
Краплиночки веснянок золотих
На носі, між бровами і на скронях
Сузір'ями уже не видаються.
Проте іще жива досвітня казка.
Ти йдеш з пучком русявого проміння
У день, що має швидко догоріти
І повернути нам казкову ніч
Під місяцем, під зорями рясними,
Із котрих випромінюється вічність.

А вічність і кохання нерозлучні.
Це справді так. І розгорівся день.
Він у вікно рукою листоноші
Укинув звістку, що нездужа мати.
Я не проїхав, а перестрибнув
Чималу відстань з Києва в Охтирку.
Мене зустріли Ворскла, жито в полі,
Чернеччина осично-тополина,
Подвір'я без хлівів, гнилиця-хата,
Літами довгими утоптана у ґрунт.
Яке збідніле все й збагачене за роки
Своєю рідністю. Я кращого куточка
Не зустрічав піде на Україні.
Проте він є шматочком України —
Самою Україною він є.
Слаба старенька мати підвелася —
Це появ мій життя їй повернув.
Вона куліш зварила у горняті.
Я їв його, як страву найсмачнішу.
І пив солодку материнську мову,
Скучу на слово, щедру на тепло.
Вчував жагучий поклик з-за Дніпра,
Та залишити матір був не в силі.
«Залишиш!» — грізно мовила війна.

* * *

«Щоб цілий вік!..»

Неначе вчора

Це пролунало на горі.

Скрипить нав'ючена розвора,

Повзуть зеніток димарі,

Течуть хустини, коси, каски,

Плачі дитячі з пелени.

Знов буйна повінь.

Та не ласки,

А пекла довгої війни.

В цім пеклі ти немов причинна

Несеш своє «Щоб цілий вік!..» —

Реве та стогне Дніпр-пучина,

Сердитий вітер з боку в бік

Наш вік тяжкий хита громохко.

І скрізь уже до дрижів вогно

Від сліз та крові на землі.
І на вербовому гіллі
Роса мов сльози.
Бомбовози
Летять на захід і на схід.
Ти зупинилась, ломиш лози,
Щоб розшукати потім слід
До того місця, де ми стрілись.
Пусте зусилля, не ламай.
Назавжди, мабуть, відзорілись
Казковий квітець, дивний май.
Ти підійшла.
Верба хитнулась,
І нас осипала роса.
Не потекла, а колихнулась
Напівзаплетена коса.
Ти, певне, вибігла із хати
Лиш на хвилину.
А назад
Уже не прийдеш. Дім і сад
В диму чадному, бомбовому,
Та й я не знаю, як назад.
Мені в Полісся, в партизани.
А там...
— Не плач, моя краса.
— Хіба я плачу?
То роса... —
Ідуть у ніч, у смерть кияни,
Через Дніпро реве гроза.
— Прощай! За мною не ходи.—
Сказала й зникла край води.
Не зміг...

Оглянувся, підбіг.
Пропає і слід від босих ніг.
Куриць воронка під горою,
Лежить потрощена верба.
І Володимир наді мною
Стоїть з хрестом, немов судьба.
З його підмурків серце злотно
Не піднялося догори.

Це все в уяві.
Я з пілотом
Лечу в поліські табори.

Літак уздрів багаття на галяві —
 І вниз, бо дуже холодно вгорі.
 До «дугласа» жаркими язиками
 Підскочили шапки в стрічках червоних,
 Колючі бороди, жарини сині, карі,
 Погруддя у латуші гільз та куль.
 І дід Ковпак прийшов мене зустріти.
 Він був у ватнику, приземистий, худий,
 Ледь-ледь сивіючий, але в легендах — дід
 І велетень. Та, певне, він і є
 В душі таким, яким народ бажає.
 Я дав йому шифровану путівку.
 Дід, не читаючи, насипав тютюну
 В той папірець і закрутив цигарку.
 — Мівер? Це добре. Звати як?
 — Платоном.
 — Клади, Платоне, міни, тол на віз,
 У табір їдь і спи. А там... узнаси.—
 Ми попливли в гущавину Полісся.
 Як лунко щebetали солов'ї
 У тишині, в пахучих первоцвітах!
 А верби, мов ті сиві матері,
 Схилилися, щоб краще роздивитись:
 Чи не синок вертається у дім.
 — Так ось який ти, грізний вражий тил!
 — Хіба я вражий? Це війна-загуба
 Вселила в мене лють страшної помсти,
 А так я край казок і дум величних.—
 Почулося з листвяних уст гаїв.
 — Приїхали у табір,— мовив хлопець
 Так просто, мов — «приїхали додому».
 Стоять вози, пасуться вільно коні,
 І партизани сплять, хто де приліг,
 В траві — сідло під голову чи пень.
 Їм зручно, звично — це, либоп, в крові.
 Так спали запорожці на поході,
 Опришки, гайдамаки, таращанці,
 І ковпаківці сплять, немов Аптеї:
 Земля їм — силу, а вони їй — кров.
 Я задрімав. У сні, здається, бачив
 Стареньку матір, що стоїть над житом,
 Тебе самотню в Кисві на кручі...

Не роздививсь. Прорвавсь рев моторів.
Це «юнкерси» скидають жар терміток.
Палає ліс, а солов'ї співають.
Горять останні хати в попелищах,
У хатах люди скручені дротами:
— Рятуйте... туйте! — Солов'ї співають.
Аж страшно, як співають солов'ї.

• • •

Полісся вирус
    Опаленим листом.
В дорогу беру я
    Нагайку зі свистом,
Зпаряддя гримуче,
    Стару шинелину,
Сідло нескрипуче
    Та чорну хлібину,
Коня молодого
    У стайні таємній.
Беру я в дорогу
    Мій скарб невід'ємний.
Можливо, при втечі,
    У смертній знемозі,
Я всі свої речі
    Покину в дорозі.
Кохання ж не кину,
    Не буду ховати,
Як рідну дитину
    Не кидає мати.
Ідуть партизани
    По хащах, по твані.
В кишнях пагани.
    У кожному пагані
Хоч три, але твердо
    Набиті набой.
І кожен відверто
    Говорить з тобою:
— У мене є діти,
    Хороша дружина. —
Ну, як не радіти —
    Щаслива людина!
— Ось картка. — Дивлюся —
    Сміється білява.

— А в тебе? — Хилюся
До кущика мляво.
— Спочинемо трохи.—
Присіли, де стали.
Коржі із гороху
І м'ясо дістали.
— У мене з моєї
Немає портрета.
Є коси у неї.—
І знову відверто:
— У кожної коси.—
Сміються хлоп'ята.
Розмотують триси,
Щоб міст переп'яти.
Ну що їм до кіс тих?
У кожної — правда!
Я кидаю їсти,
Готую заряди.
У кожної коси,
Та в тебе пайкращі!
Й летять під укоси
Вагони у хащі.
Полісся, галяви.
Ідуть партизани.
І твань за халяви
До болю, до рани.
Звертати ж не можна
У месницькім ділі.
Земля бездорожна,
Далеко до цілі.
Година не рання,
Зросились катрани.
І в серці кохання
До болю, до рани.
А кинуть не можна.
Як мати дитину
В годину тривожну
Ніде не покине.

* * *

З Полісся придніпрового в Карпати
Ми рушили сердиті, невідступні,
Зі зброєю важкою на плечах,

З пекельними машинами в мішечках,
З любов'ю в серці, з совістю народу,
Якому доля випала страшна,
Найтяжча доля.
Пам'яте людська,
Ти збережи цей час на довгі роки,
Із муками катівень, душогубок,
Щоб знали ціну щасному життю
Нові, грядущі, дальні покоління.
Ми йшли ночами по таких болотах
І драговинах, де лиш чорні вепри
Ходили дотепер та, може, мавки.
Сюди літак з Великої землі
Не прилетить із ліками й підбитих
Не забере в шпиталь. Не привезе
Трикутничок із штампом «польової».
Ой, гомоніла ж Україна люто —
У груди німці б'ють, а в боки, в спину
Бандити Бульби, Мельника, Бандери
І Власова скажена куркульня.
А ми ідем, нас люди зустрічають,
Як ту надію, що палала й гасла
Не раз уже у селах-попелищах.
Ми крапля в морі — три загони піші
Серед дивізій, армій. Ні, не крапля,
А сам народ в його стражданні й гніві.
Краплина висохне і зникне назавжди,
А в нас, коли загони порідіють,
Нові бійці беруть упалу зброю,
Гарячу ще, з пабоями в стволах.
Тоді на мить лягає мертва тиша
Не тут лише, а скрізь по Україні.
В ту мить твориться клятва мовчазна,
Священна клятва матері Вітчизні
На вірність їй синівську. Так щодня.
Безсмертні ми. Яка там крапля? Море!
Великий і нетихий океан,
Що грізно котить хвилі полум'яні.
Незгибні ми, але худі, голодні,
Розранені, утомою закуті —
Умерти легше, ніж ступити крок.

Я втомився себе берегти,
 Рити землю, як риють кроти.
 Вже не м'язи болять, а кістки.
 То каміння, то твань, то піски
 На двох тисячах пройдених верст,
 Де сліди мої часто навхрест
 Залягали над сагами в грязь,
 Як до мосту ішов, як вертався,
 Підпаливши бікфорд.

Я лежу,
 Шашки толу в заряди в'яжу.
 Втома вперто шепоче мені:
 «Вражі дзоти в бетоні, в броні,
 А довкола колючі дроти.
 Не прорватись до них, не пройти.
 Не вагайся, мерщій підіймись,
 Куля блись —
 І на землю вались.
 І у землю свою назавжди
 Тихо, тихо по краплі іди.
 Знай, різниця лише у часі —
 Там по крапельці будуть усі».
 Я втомився себе берегти.
 Чую: «Сину, ти мусиш іти.
 А як вернешся в дім свій і рід,
 Житній хліб на розпечений під
 Я поставлю у формі новій,
 Полотна розкачаю сувій
 І пошию нові сорочки».
 Заскрипіли тугі вервечки,
 Потім спіле колосся звелось,
 І з'явилась на хвилі колось
 Рідна мати.
 Гукала: «Вернись...»
 Як в дитинстві у житі колись.

Я втомився себе берегти.
 Але тут за вали і дроти
 Перелився, як хвиля за мол,
 Під бійницями викинув тол,

Підпалив швидкодійний бікфорд,
І замовк приголомшений дзот.
Партизани пішли на прорив.
Інший голос мені говорив:
«Не хилися в пахучий курай,
Лиш на поклик життя потурай.
Знаю, рана горить на плечі,
Але ж там серед круч уночі
Зарегоче весняний Дніпро
І підійме причал на ребро,
І зозуля сто літ прокує
Нам на щастя».
Вогонь заграє,
Чорний, толовий, злющий вогонь
До моїх наболілих долонь.
Цей вогонь треба швидше нести,
За собою трощити мости,
Щоб вогнем обірвати вогні,
Ті, що ворог у груди мені.
Обірвав.
А загони уже
Десь в Карпатах пільма стереже.

***

Гуцульщино, хай славиться навіки
Твоя земля зелена верховинська,
Де велетні дерева і каміння
Малинником, ожиною повиті,
Ведмеді, вепри, сарни-тонконіжки
І люди із родини соколиних
Злилися назавжди у щось єдине,
Незайманої сповнене краси.
А може, все реальне і достотне
Казковим видається в леті часу
І неймовірним з роками стає.
Я, певне, сам спитаю в спогадання:
Хіба ймовірно те, щоб три загони
Переступили вшир усю Україну —
З Путивля до кремнистого Бескиду, —
Стинаючи тупу арійську зверхність
В полках, дивізіях, армадах броньових?
Або таке, щоб вороги далися

Порвать собі комунікації жили
Чи підпалить живі нафтоджерела?
А вишки пламеніли, рвались труби,
Та так, що, мабуть, сам Іван Франко
Сказав би: «Засміялось Прикарпаття
Ще дужче, як сміявся Борислав!»
Гуцульщино, то, може, тим у тебе
Зливається реальне із казковим,
Щоб стать крилатою легендою в віках.
Проте іще далеко до легенди.
Я в дійсності суворій. Уночі
Лежу коло поваленого мосту.
Зі мною кінь прибудний і надія —
Догнать, знайти загони у Карпатах,
Як голку у великім ожереді.

* * *

Хижим криком орла,
Клекотінням води
Грозовиця ревла,
Розмивала сліди.
Підбивала коня
У провалля, яри.
Хто загін доганя,
Той не знає пори,
Не зважає на ніч,
На грозу — хай гуде,
Він тривогам навстріч
До загону іде.
А тривоги такі
В дикий рокіт і рев,
Що галузки липкі,
Мов гадюки, з дерев
До чола і до щік —
Аж по шкірі мороз.
Ніч здається за вік
Серед хащів і гроз.
Із гори до гори,
Поміж пасток із мін,
Через твані й бори
Доганяв я загін.

Все кричало: «Спинись,
Упадеш — пропадеш.
Хоч на мить схаменись,
Ти ж у прірву бредеш.
З тої прірви ніхто
Не вертався іще!»
Крик жахний долотом
Прямо в скроні січе.
Але в шумі грози
Десь текло по гіллю,
Мов у краплі сльози:
«Я чекаю, люблю,
До заgonу лети,
Парашут з-під небес
Вам докинув листи.
А з листами воскрес
В того батько чи брат
Із-за Ворскли і Псла,
Що у списки утрат
Ця розлука внесла.
Є й від мене листок,
Що здорова, жива».
Це я чув із гілок,
Це шептала трава,
Весь опалений ліс
Крізь громи шепотів.
Я по глинищах ліз.
Хай не жив — животів.
Хай штовхала імла
У провалля, яри.
Ти до мене ішла
З далини, з-за гори
І вела у загін,
Мов у рідний куток.
Крізь буремний розгін
Докидала клубок,
І по витці за ним,
За казковим клубком,
Під світанням ясним
Я зустрівсь з Ковпаком.
Не сказавши про міст,
Що на Пруті зірвав,
Я відразу про лист
В командира спитав.

Він сміється: «Та ні.
Ну, які тут листи».
Все ж, на щастя мені,
Відгукнулася ти.

• • •

І знов облога. «Ковпаки в мішку!
Одним ударом я покінчу з ними!» —
Кричав у ставці Гітлер. Крик злорадний
Дійшов до нас новими літаками,
Навалами дивізій і полків,
Натяганих з усіх кінців Європи,
Мов до Карпат переміщався фронт.
Стояли ми тоді на Діл-горі.
— Покинути обоз. Поранених — на ноші.
Гармати, міномети — під тротил.
Обвалами із круч вночі впадемо
В Делятин, де резерви і штаби.
Чим більше військ — тим паніка густіша! —
Так мовив Руднєв — славний комісар.
Його звитягу, розум, силу слова
Любили ми священною любов'ю.
Його накази до самопожертви
Виконувались чесно усіма.
Тепер жахнулись — як же без обозу?!
У нашім стані віз — це ж рідний дім.
На возі все: патрони, одежина,
Підметки, їжа, міни, тютюнець.
Поранять — теж полудрабок трястиме,
Аж поки не підіймешся на ноги,
Або... Або... І в тім «або» страшному
Знаходить заспокоєння бовець,
Що він не буде на плечах у друзів,
Вмираючи, важити сотні верст.
Упали на Делятин. Залишили
В бою свого героя-комісара
І сотню з ним, кого сліткала смерть.
Оточення пробите. В різні боки
Загонами, роями розійшлись,
Щоб стрітися, як вийде, на Поліссі.
А я тоді зі жменькою бійців
Вернувсь на Діл приманкою живою,

Аби вогонь відволікти на себе.
Ми вистріляли майже всі набой,
Поки дійшли, поки настала ніч.
До ранку можна спати — не полізуть.
Я впав на мох під скелею-дугою.
Твій голос намагався знов почути,
Та в перший раз за всі літа розлуки
Ні слова, ні дихання не почув.
У пам'яті, неначе у потоці,
Корягою крутилась притча давня,
Яку на Шевці ватаг розповів.

* * *

Бідак золотого знайшов на землі.
Зрадив, аж заплакав.
Додому йдучи,
Згубив свою знахідку десь уночі,
Шукав до світання в імлі.
А ранком, утерши спітніле чоло,
Подумав:
«А може, його й не було —
Того золотого.
Нічого, нічого
Ніколи у мене в житті не було».

Лежала прим'ята ногами трава,
Голки із ялини, бруньки неживі,
В ярку шелестіли дуби вікові,
На пні засинала сова.
«А очі у неї мов два золоті...
Ой, що це зі мною?» —
Бідак шепотів.
І думать про знахідку вже не хотів,
Та все ж зазирає по путі
У кожне присипане листям дупло.
І думав:
«А може, його й не було —
Того золотого.
Нічого, нічого
Ніколи у мене в житті не було».
І кожного разу, куди б не ішов,
Бідак повертає на стежину криву,

Ціпком розгортав пожовтілу траву
У полі, де він золотого знайшов,
І в лісі, де потім згубив.
«Оде б зо дві пари твердих підошов
І свиту на зиму купив». —
Він думав.
Повільно звертав на село,
В землянку.
«А може, його й не було —
Того золотого,
Нічого, нічого
Ніколи у мене в житті не було».

Вже й ліс порубали. Корчівку нову
Покрила хвиляста родюча рілля.
Дідусь посивілий гукає:
«Гиля!» —
Гусяток жене в мураву.
За мостом зупиниться:
«Балочка та...»
Ким колупає ріллю.
«Дощок на труну у попівни куплю,
А в пана дубок на хреста...»
Всміхнеться:
«Куди ж це мене занесло,
Старого?
А може, його й не було —
Того золотого.
Нічого, нічого
Ніколи у мене в житті не було».

Цю притчу химерну я чув і раніш,
Її нагадав мені вчора чабан.
Тоді пропливла, мов легенький туман.
Тепер — мов у рану пощерблений ніж...
Зустрів я тебе — покохав, полюбив,
Збагнути не встиг — і навік загубив.
Мов блискавка, згасло жадане тепло
Кохання.
«А може, його й не було —
Всього дорогого.
Нічого, нічого
Ніколи у мене в житті не було».

Всю ніч ракети небо шматували,
 Неначе намагались завалить
 Нескорених громаддям хмар грозових.
 На перевалах танки, тягачі
 Чадною сталлю іскри висікали,
 Щоб гори підпалити, ніби трут.
 А гори не горіли. Не світились
 На полонинах ватр Волосожари.
 Усе пільма смолиста залила.
 І ранок нам не прояснив нічого —
 Захмарились Карпати, задощились.
 На Діл-горі — ні стежечки, ні сліду.
 А може, то й не Діл-гора була —
 Ми просто йшли з вогнем за перевали,
 В чужий вогонь. Оглянув я місцину.
 Фортецю справжню тут звела природа.
 Кремнистий бруствер перед нами, ззаду —
 Бездонне урвище, залите буковинням,
 Обабіч неприступні стіни скель.
 Ми залягли за бруствер — аж каміння
 Угнулося під гострими кістками.
 Тоді з'явився головний дозорець
 На гору наступаючих частин
 Або ж безглузда розвідка зухвальців.
 Фашисти молодюсінькі завмерли,
 За мить вони умерли, хто де став.
 Іще за мить їх чоботи добрячі
 Були уже у хлопців на ногах,
 Які ступали ранами по скелях.
 — Шкода, що лиш чотири завітало.—
 З журбою мовив Павлик босоногий.
 — Чекай, вони отарами посунуть.—
 Але до вечора ніхто не наступав.
 Самі гармати гавкали густіше,
 Та бомбовозів збільшилося втричі.
 У надсмерканні із трави-росиці,
 Неначе квіти з пуп'янків набухлих,
 З'явилися маленькі гуцулята
 З кулешею, з овечим кисляком.
 І ось тоді почув я знову голос
 Твій рідний, що замер було на час.

— Ти щасний, що діти, Платоне, ти радий?
Поглянь в їхні очі прозорі, чутливі.
Вони наче ягоди з грон винограду,
Просвічені сонцем. Ти справді щасливий?
І в нас вони будуть. Я чую край серця,
Як щось найрідніше ворухиться, б'ється.
Та все це в уяві, за тим чародієм,
Що часом зоветься.
Ми разом зрадієм
Турботі про першу колиску дитячу.
Я пору ту наче за обрієм бачу.
Як жінка, як мати, її виглядаю,
Щоб «люленьки-люлі» та «басеньки-баю».
А потім — за ручки і — «ходоньки-ході».
І сонце одвічне всміхнеться на сході
Людині, що вперше іде по планеті,
Людині, що вперше в казковому злеті
До нього дістане і візьме вогонь,
Який ще не грів наших душ і долонь.
Із дітьми і щастя, й турботи безмірні
Усім, хто обов'язкам батьківським вірні.
Ось ви залягли на горі умирати —
З'явилось гудуликів плем'я завзяте —
І стали дорожчі життя ваші вдвічі.
Чого ж ти задумався?
Глянь їм у вічі.
В оті, що як ягоди з грон винограду.
На серці у мене тривожно і радо.

Кулешу їли, пестили маляток,
Неваче у родині, що зійшлась
На час короткий в пору вечорову.
— Звідкіль, — питаю, — як добрались, діти?
— Вздовж урвища, по жолобку старому.
— Тут жолоб є?
— Авжеж. Колись давно
По нім на Прут спускали деревину.
— Піду оглянупу. Може, всі уніз
Потечемо, як та вода з запруды. —

А гуцулята:— Вломиться, трухлявий.
Три тисячі з гарматами?! Йой, ні!
— Які три тисячі?
— Так німці написали
В листівках, що скидають з літака.
— Бач, ось чому вони не наступають.
Зі страху й справді більшає в очах,
Як три десятки з дисками пустими
Ім тисячами стали. Хлопці, вниз! —
Підкralися до урвища. І справді,
Риштак, неначе линва перетерта,
Хтозна на чім тримався поміж круч.
Ми вирішили йти. Густа імла скрадала
Страхітливу під нами глибину.
Старі обаполи скрипіли і тріщали,
Сприсали перекладини зі скель.
Гойдались ми, неначе на канаті,
Втрачаючи щоразу рівновагу.
Тоді над нами нахилялись буки,
Гіллясті руки швидко подавали,
По-дружньому підтримували нас.
А діти шепотіли:— Вже близенько,
Кавалочок лишилось до долини.—
Вони втішали нас, самі ж дрижали
І липли до бійців, немов листки
Тремливої вільшини молодої.
Опівночі ми вийшли із провалля,
А на світанні нам прославсь під ноги
Широкий і спокійний перебрід.
— Ліворуч — Ланчин, вправо — Коломия,—
Сказали на прощання гуцулята
І мов розтали на росистій стежці.
А ми пішли на той бік через Прут.

***

Гуцульщино — квітко цілюща до рани!
В душі моїй бідність твоя і багатство.
Як виживу —
Буду і пізно і рано
Тебе закликати до хати на братство.
На братство країв найдорожчих для мене,
Людей, із якими зріднився навіки.

Внесеш ти в світлицю убранство зелене,
І думи як шелест, і співи як ріки.
Ти глянеш очима отих гуцуляток,
Що вивели нас із ворожого кола,
Всміхнешся віконцями хижок і хаток,
Де завше ми чули: «Спочиньте, сокобли».
Тебе привітає русява, хороша,
Вона залишилася там, за війною,
Проте на Горині і на Черемоші
Як вірна дружина, завжди із мною.
Ще вчора в імлі шепотіла:
«Ти радий?
Поглянь в їхні очі пречисті, чутливі,
Вони наче ягоди з грон винограду,
Просвічені сонцем.
Ти справді щасливий?»
А може, це ти шепотіла за неї,
Щоб вилущить з пекла зернята надії,
Земною снагою заспраглих Антеїв
Поїла, гукала на подвиги-дії.
Гуцульщино — квітко цілюща до рани!
Обагрена кров'ю моєю живою,
Прощай!
Он гуркочуть крицеві тарани.
Шумуй же у згадці листвою, травою.
Ні я в тім не винен,
Ні ти в тім не винна,
Що нова розлука роз'ятриться нині.
В мені ти, напевне, побачила сина,
А я в тобі матір,
Ми рідні, єдині.

* * *

За нами Прут між ласкою травиці,
Попереду дві колії, шосе;
За ними — поле, клаптик старолісся
Ріденький, із підчуханим гіллям.
Лиш перебігли в той лісок непевний,
Прогуркотів за нами бронепоїзд
Так близько, що відчулась на губах
Гірка волога диму парового.
А по шосе грузовиків колона

Із гарбузами касок, із мішками
Солдатських спин лякливо проповзла.
Ми сидимо між ласкою проміння
І хижістю вогню порохового,
Затиснутого в гільзах до пори.
У нас немає карт, провідників,
Куди на Чорний ліс — ніхто не знає.
Я оглядавсь довкола: може... може,
Хоч пастушок десь... І... з'явилась ти
В уже знайомій ситцевій сукенці,
Із косами важкими. Але коси
Чомусь темніші стали. Це — війна...
Обличчя я не бачу, бо на поле
Ти дивишся, приклавши до чола
Вузьку руку, ніжну й сильну руку.
Я вискочив із лісу:— Стий, кохана!—
Оглянулись великі сині очі.
— Уже й «кохана»?!
— Помиливсь, пробач.
— Не помилився, легію червоний,
Почуть «кохана» — кожній дівці любо.—
Всміхнулася. І в ту ж коротку мить
За посмішкою виникла тривога.
— Фашистів тутка нині — як піску!
Ходімо, проведу до Чорнолісся!
— У Чорний ліс? А нам туди не треба.—
Хотів я трохи сплутати маршрут.
— Мені ж відомо! Нащо хитрувати?
Вам треба на велику Україну!—
І вихором — на поле. Ми — за нею.
Лиш повернулася, косами майнула —
І знову не гуцулка, знову ти
В своїм пориві з кручі вниз, до хвилі.

• • •

Із кручі вниз, до хвиль...
Та ні,
Не буйна повінь — вітер, вітер!
Он колосочок на стерні
Підскочив, пил із себе витер
Об мураву і — в далеч гін...
За ним насіння навздогін

Із вівсюгу.
Ми на бігу
Рвучку вдихаєм прохолоду,
Мов з Чорторія гостру воду,
Мов приморожену югу.
А вітер дужче з чорних кіс
Шумить, шматує ржаву бляху
Вагонів тих, що під укіс
Я кинув міною до праху.
Не вітер — буря грозова!
Звідкіль ця пружність неймовірна?
Твій стан мов струнна тятива
На спуску стріл.
Уже Надвірна
І Коломия у пилу,
Під градом звихреної ріні.
Піднявши рученьку малу,
Ти по шосейному камінні
Нас перекинула в кущі.
Промчали танки, тягачі.
А буря скручує, костричить.
Жита нескошені, проса.
Й цього ще мало!
Грому кличе
Твоя хода, твоя коса.
І вчули поклик небеса.
Від гір, від палуків дністрових,
З Поділля хмар товстий чавун
Вгорі зварився. З гір громових
Летять шматки залізних лун.
А голос бурі: — Небезпека!
Пригніться, хлопці, до межі.
Кубло фашистське недалеко.
Питаю: — Танки? Бліндажі?
— Та ні, фільварок за забором...
У нім катівня, клуб, шинок
І те, куди женуть на сором
Дівчаток наших та жінок.
— Багато німців? —
Тільки злива
Мені в обличчя як з відра
Та грім.
— І так я нещаслива...
А як уб'ють коло двора

Тебе і легінів усіх?
О милий боже, знову гріх!—
Звела свій погляд на забори.
Не очі — згустки болю, зла.
— Тут не багато, інші в гори
Пішли. Що крить... Я вже була...

Дві протитанкові в ворота,
У стогустий, колючий дріт.
— Вперед, братва! За мною, рота!—
І ми по той бік тих воріт.
Не стільки куль, як «в бога!», «в душу!»,
Й ворожа зброя — на плечі.
Лежить босенький мій Павлуша
В вікні на стихлім станкачі.
Тепер у нас чобіт доволі,
Але йому не до взуття.

Летять бійці по димнім полі
У Чернолісся, у життя.
З бобзапасом, всі на конях,
Нехай по два — аби в сідлі.
Зі мною ти. На вогких скронях
Дві жилки жевріють малі.
— Ні. Є ще правда на землі,—
Сказала тихо на прощання,—
В мені гніздилося два жадання...
Жадання перше — це добро
Зробить комусь таке велике,
Щоб, як жар-птицине крило,
Воно світилося довіку.
Жадання друге — правий суд.
І ви звершили суд цей нині
За сором лютий, звірства, бруд.—
Стрибнув промінчик в очі сині.
Затихла буря.
Вже не ти
В сідлі, але така ж велична,
Лиш не лірична — героїчна,
Любові повна, повна мсти.

— Щастя вам, легіні червоні!—
Гукнула й скочила з сідла
Під Чорним лісом.

Стали коні.
Її нема.
Тоді орла
Уздріли ми перед собою.
Яка у крилах ширина!
Яка безстрашна воля к бою!
Мені здалося — то вона
Орла послала перед нас,
Щоб дух звитяжний не погас.

* * *

— Добровечір, Полісся! — Добрий вечір! —
Відповіли дуби дрімотним шумом
І кинули набої жолудів,
Мовляв, чи не підійдуть в автомати.
Спасибі, друзі, жолудів не треба,
А от щити із бронзи товстолисті
Укриють нас надійніше броні.
Ми стали в хутіречку Конотопі,
Куди давно вже, паче у ставище,
Стікались ручаї аж із Карпат,
Виносячи кремністі самоцвіти,
Яких вогонь фашистський не бере.
Уранці я ходив по батальйонах,
Неначе вів безмовну перекличку
Між друзями. Багато не стачає
Імен, жаданих посмішок, долонь,
Які я міг на потиск упізнати.
Ковпак стояв на глинистій дорозі,
Вдивляючись у кожну прийшлу групу:
А чи немає Руднева між ними.
Тоді з'являвся вершник чорновусий,
Стрункий, з високим вдумливим чолом,
Зі шрамом червоніючим на шиї.
До нього простягалось проміння
Любові партизанської і слави.
Це лиш на мить, це бажане, не дійсне.
Ковпак схилився на товсту ломаку,
Палив п'ятивершкові самокрутки,
Щоб викурити думи нелегкі.
І враз до мене: — Що, братву шукаєш?
Підричників багато не вернулось.
Та й шелесту ж, чортяки, нарobili!

Сам Гітлер, мабуть, спати не лягав.
Нічого. Нам підкинуть мін, тротилу,
І діло піде.

— Міни — це не люди.

— У тім-то й щастя наше — люди є!
Одним полком ішли ми на Карпати,
Великі втрати понесли в поході,
Вернулися ж могутніші утричі.
Тепер уже — дивізія у мене!
Читав наказ?

— Ні, не читав нічого.

— Новий загін учора приєднався.
Полком він буде — тисяча штиків.
А командир поранений. Осилиш?
Народ, як дзвін, поліщуки тутешні.
Ну, будь здоров. Сідлай коня і їдь.

• • •

Листопад, сніг — не видно сліду.
Давно не чуть твого привіту.
О, як давно не чуть, давно!
Дзвенить залізне стремено,
Рипить сідло,
Гримлять копита,
Лежить на повіді рука.
Дорога, мороком покрита,
Мені знайома і близька.
Лети, мій коню, на край ночі,
Де луни грозами пророчі —
В боях спочинку не знайти.
А ти?
Де ж ти, моя далека?
Немов зажурена смерека,
Стоїш на вискалі сама.
І віс, віс сніговієм
В лице нездійсненим надіям
Холодних споминів зима.
Ти проклинаєш?
Ні, скорилась.
З імлі у пам'яті з'явилась
Велично-світла, як завжди.
Гряди, наміряне,
Гряди!

А там сади,
А там цвітіння,
Джерельна з променем вода.
І над усе, ясне створіння,
Ти вийдеш ніжна, молода.
Як на Дніпрі у першу днину,
До мене впливеш із пін,
І я візьму тебе, єдину.
Ні, не візьму,
А до колін
Тобі вклонюся,
Так, як долі
Повинні кланятись живі
На бойовім, на смертнім полі,
Де трави жевріють в крові.
Я уклонюсь тобі.
А нині —
Мерщій у даль,
Мерщій у ніч.
Твого кохання зорі сині
Летять...
Летять мені навстріч.

* * *

Ми вже під славним Києвом, уже
Ватутіпу назустріч виступали,
Готові з переможцями обнятись,
Подати їм в шоломах свіжу воду
З могутньої української ріки.
Завершувалась битва за Дніпро.
Над Києвом у радості й печалі
Схилилася зима — сестриця милосердя,
До ран глибоких марлю притуляла,
На кроснах неба виткану морозцем.
Але крізь марлю кров рудого щербню
Все цебеніла. Треба камню, криці,
Цементу і невтомних творчих рук.
Та наші руки ще були при зброї,
Яку не можна здать на переплавку,
Аж поки мир не витопиш з війни.
Ковпак захворів тяжко. У похід
Ідем під проводом завзятого вояки

Вершигори, що маяв бородою
В новому рейді, що Варшавським звався.
Зі мною був загін поліщуків,
Обстріляних не дуже, та могутніх,
Мов ті дуби, під котрими родились
Вони. Ми вийшли на Горинь-ріку.
За нею Столин — повен складів повних.
Їх треба прямо з ходу відчинити,
Поки добро не витекло на Захід.
Через ріку по першому льодочку
Ввірвалися до міста уночі,
Де животів півротний гарнізон.
Та в той же час, у ту годину згубну
Зі шляху потяглись якісь частини,
Не проти нас, а просто на нічліг.
Й зчепилися два гості в темнім домі.
Одним із перших я упав на сніг,
Пригрітий з кулемета розривними.
Все потьмяніло враз. Я чув лише,
Який вогонь в кістках моїх побитих,—
І розумів, що це останній бій,
Остання ніч за всі літа розлуки.
Я потім написав оці рядки:

Коли виносили із бою
Мене по чистому льоду —
Чотири впало на ходу,
А два дійшло. І я з тобою
Тому, що там, на полі бою,
Чотири впало на ходу.

* * *

З тобою... Так, я це скажу пізніше
В напливі гомінливих спогадань.
Сю ж ніч мені до тебе значно далі,
Ніж до зорі зеленої крайнеба,
Яку своєю звали в іншу ніч.
Тепер немає зір, немає неба,
Є блимувці ліхтариків, є очі
Хірурга Скрипниченка наді мною.
В них світиться натхнення боротьби
З малою вірою у власну перемогу.
Хірург пішов, сказавши щось тривожне.
Він другом був, хорошим, щирим другом-

І не хотів на рани порошити
Слова байдужі: «Житимеш сто літ».
За ним з'явилась Мавка-лісовичка
Із карабінним чересом опліч,
З малесеньким дрібочком шоколаду,
Аби гіркотну ніч засолодити,
Поки вона дістане гой-трави.
Затим Вершигора укутав бородою
І, перешерхлі губи притуливши
До губ моїх, зашепотів про помсту,
Про зустріч в шість годин після війни,
Як говорив чудний сапер Водичка.
А далі вже Василько Давиденко
Потарабанив на залізнім ході
Мене у ніч ще довшу, ніж полярна.
Частенько ти з'являлася, кохана,
Та я не бачив ні лиця, ні кіс
І навіть слів не чув, чому — не знаю.
Бо чув же голос Васі, голос бою,
Що від Горині віддалявся поволі...
Ми їхали і їхали у ніч.
Коли стомився Вася, в нього мати
Взяла ремінні віжки, батіжок.
— Но! Но! — гукала. — Поспішайте, чалі,
Сьогодні ми дужеенько запізнились.
А ти, синочку, спи собі. Но! Но!
— Ой мамо, — я кажу їй ледве чутно, —
Немає ж вас. Ви у землі, голубко.
Від земляків ця чутка донеслась. —
І мати, на полудрабок схилившись,
Заговорила тихо, урочисто:

— То злі чутки. Я є, я вічно буду.
Переступивши славу і огуду,
Живу в словах найвищих: «мамо», «мати».
Моє ім'я все рідне мусить мати.
Ти не назвеш інакше, любий сину,
Ту землю, де родився, — Україну,
Чи мову, що уперше вчув з колиски,
Чи у душі найтонші рідні зблиски,
Окрім як словом з материнським корнем,
Пресвітлим, чистим словом, а не чорним.
І дівчину, яку чуттям илекаєш,
Що лиш коханою допіру називаєш,

В родині згодом зватимеш так само,
Як доні і синочки: «мати», «мамо!».
Я у землі. Але ж земля не мертва!
Моя любов до тебе не пожертва,
А найщедріший, найсолодший плід
З усіх плодів за всі мільйони літ.
Я у тобі, з тобою буду жити.
Мене колоссям не заступить жито,
Ліси і навіть далечі безкраї.
Я мати,
Я ніколи не вмираю.

* * *

Минає тиждень, тиждень наступає,
А я усе гойдаюся на возі,
Неначе на скрипучих терезах
Між ніччю гробовою і світанком.
Котра із чаш потягне вниз — не знаю,
Хоча ми їдем прямо до схід сонця.
Принаймні так гадає Давиденко.
Він в передку сидить у шинельчині,
З короткою гвинтівкою опліч,
А я лежу в кубельці із кожухів,
Отавою прикиданий ізверху
Від злого ока, від сердитих хуг.
О мій Василько — син Полісся милий,
У нім тепер — санбат, шпиталь, госпрота,
Обоз і оборона кругова.
Він, відлучившись на малу часину,
Розшукує харчі, фураж і навіть
Поліських ворожбитів, знахарів.
То люди всі неначебто із казки,
Сумлінні, доброзичливі і мудрі.
Вони мені давали дикий мед,
Пиття із підболотного калгану
І, як ведеться, тисячі порад.
Коли ж кінчались мудрості нехитрі,
Я починав життя розповідати,
Своє життя — з дитинства, із початку,
Або пісні співати бадьористі,
Щоб не стогнати, не кричати дико,
Ламаючи лубків тяжкі тортури.
Я прагнув пригадати все значиме,

Чим був наш вік багатий та славетний.
Шукав часів спокійних для контрасту
Із тим, що є. Але було замало
Спокійного — чи й зовсім не було.
Я народився у війну всесвітню.
Мене обагрив Жовтень при колісці.
У громадянську був я свідком битв,
Денікінці мене шмагали двічі
За те, що в ліс братам своїм червоним
Носив куліш в німецькому шоломі.
Вже підлітком я сам узяв гвинтівку.
Ходив на куркулів, на басмачів
І мерз між мінометами в Суомі
У довоєннім році сороковім.
Не встиг я навіть добре обігрітись,
Ще зашпори в руках не відійшли,
Ще вбиті друзі як живі сиділи
Зі мною в гуртожитку до півночі,
А тут фашизм підняв залізну руку.
І я пішов у тил до партизанів,
Страшне знаряддя взявши — тол і гнів.
«І вічний бій, нам спокій тільки сниться».
Рядок цей Блоків міг би стать девізом
Всього життя могого покоління.
Я говорив, а знахарі схилялись
Над возом, наче нелині-дуби,
І бородами-вітами кивали,
Мовляв: кажи — ми все запам'ятаєм,
Співай — ми пісню понесем у лунах,
Усе це лишиться між нами по тобі.
І нелині-дуби, мов знахарі,
Тасмно щось про вічність шепотіли,
Готові заховати під коріння
Мене назавжди. І приходив сон —
Найкращий лікар безнадійно хворих.
Я прокидався знов на терезах
В добі новій, та в тій же чаші ночі.
Якось Василь вернувся із корчів,
Де погорільці мешкали в землянках,
Й почав ділитися новинами, чутками.
Василь казав, що ми вже не в тилу
Ворожому, а на землі великій.
Лиш тут таке глибоке болотище,
Що пімці й наші обійшли дугою

І партизани сліду не лишпи.
Ще в народі дивна чутка йде:
Либонь, тут є якийсь солдат безсмертний.
Немовби їде він шестериком
Добрячих коней на залізнім ході.
Йому три кулі влучили у груди,
Чотири розпанахали живіт,
Кістки побиті толом та залізом,
А він живий все їде до схід сонця.
При нім немає оборонців жодних,
Один хлопчак з гвинтівкою старою,
Та у руках в солдата два нагани,
Але узять його ніхто не може,
Хоч їде він по всенькій Україні.
Фашисти танки кидали, піхоту,
Із літаків жбурляли бомби тонні.
Вже на землі ні цяточки живої,
Лиш хмара пилу чорного вирує,
А пил осяде, бачать — їде воїн.
Ще дужче зраний, та не вмирає,
Бо він з такого роду, кажуть люди.
Не стогне той солдат і не ридає,
А все пісень співає лунко, гучно
Про плем'я невмируще комуністів,
Про перемогу нашого народу,
Про славний мир, що сходить над землею.
Химерна чутка, на легенду схожа,
Але вона мене підбадьорила
І повернула віру у життя.
Кажу: — Васильку, поганяй гнідих,
Нехай летять з останніх сил шкапини!
Здається, Київ тут десь недалечко!
А там... — Василько зрозумів усе.
І заgrimіли дроги по грудках
Замерзлої, незримої дороги,
Неначе їх несло шестериком
Баских гарячих коней. Терези...
Які там терези?! Це хід залізний
Гримить по всій великій Україні,
Гримить, летить прямісінько до сонця,
Яке ось-ось розколе ніч промінням.
Я два нагани вгору підіймаю,
Спустошую обидва барабани,
Завзято салютуючи світанню.

ЕПІЛОГ

Уже світає.
Біла смуга
Лягла над обрієм.
Встає
Із-за крутого виднокруга
Життя незборене моє.
Пливе над Києвом серпанок.
Добрий ранок!
Од копита
Підкова впала на ребро.
Я взяв сталинку перебиту,
Пустив конягу за Дніпро.
Пора сідла скрипучі луки
Мінять на тамбури купе,
Де паровик на всі розлуки
Свистить, плюється і сопе.
Проте за кожним стуком ската
Чиясь розлука мовчазна
Чекає вас.
Ось біла хата.
Із невеличкого вікна
Очей струмлять джерельця ніжні
Сюди, у вікна мандрівні,
Вони, тривожні і невтішні,
Шукають тих, що вдалині,
Очей.
Цвіте віночок свіжий
Край хати в росянім куці.
Ще стук —
І вже лісник-об'їжджий
Стоїть в брезентовім плащі
Коло поваленого бука.
О, як він тяжко засмутивсь.
У нього з деревом розлука?
Чи з тим, що в юності колись...
Гудок.
Вокзал.
Іде додому
Самотня жінка молода.
Вона вдова.
Давно відомо,

Що муж загинув.
Лобода,
Яку вона сама стоптала,
Іще нешвидко відросте.
З вокзалу й знову до вокзалу
Журба ходитиме помалу
Через покручене, пусте
Безладдя літ.
А де ж твій слід?
Навік загинув при Дніпрі?
Ні, он вони — глибокі, карі —
Аж на Різдвяному бульварі,
На димній Сритинській горі.
І вибух радості земної
В розгоні мирної пори
Нас обійняв.
Ідем з весною
В життя по інший бік гори.
І певні ми, що в роки стрічні
Уже не буде бур війни,
Розлук...
О ні, розлуки вічні.
Як вічний подих далини.
Лишали ми свої оселі,
Рідню, коханих в самоті —
І з часом лишимо не землі,
А Землю вперше у житті.
Не стане слів, електрзвуки
Зітруться далеччу в імлі,
Тоді лише чуття розлуки
Назад поверне кораблі.
І як прислухатись до вчених,
То за одну космічну мить
В житті дружин і наречених
Доба чи тиждень пролетить
Тут, на землі.
Але не скаже
Ніхто: «Шкодà надій. Амінь!»
Ще глибший біль розлук заляже
Тоді на десять поколінь.
Чого ж я знов про це?
Ми стрілись —
Аж зорі в росах загорілись.

Я уклонивсь тобі, як долі
Повинні кланятись живі
На бойовім, на смертнім полі,
Де трави жевріють в крові.
Ідем з гори у цілий світ,
Рука в руці, а думка в думці.
— Три літа ми були в розлуці
— Яких три літа?
Триста літ!

1945—1962

Небо начепило хмару-кужіль,
І сто тисяч веретен стрімких
Крутять пряжу, щоб наткати калюжі,
Чисницями кинути струмки.
Потім все веселка пофарбує,
Сонце в теплоті позолотить,
Конюшина — китиці на збрую...
Хто сказав, що сіро час біжить?!

1962

Я повсюди звертаюсь до тебе
У думках, у надіях, в жазі.
Де б не був я, а ти, наче небо,
Наді мною в ясі і грозі.

І, напевне, в останній тривозі,
Як утомиться серце старе,
Горілиць упаду при дорозі,
І в очах твоє небо замре.

Зашумить наді мною ліщина,
Вкриє рясом остання весна.
Україно моя, Батьківщино, —
Рідна земле і доле ясна!

1962

Весна — поезія, поезія — це й осінь,
Коли у небі ледь помітна просинь,
А на землі є золото у всьому
І срібло в павутинні лісовому.
Але не цим лише багата осінь,

У ній дві чаші терезів на осі
Підтримують одвічну рівновагу.
Ви бачили в воді з вином баклагу —
Вона не виринає і не тоне.
І я оце сказав собі:
«Платоне,
Дні осені прийшли до твого двору,
Прийми ж до серця рівноваги пору».

1962

Вирус гук серед Яремчі,
Кипить вода.
То прагне волі молодеча
Його хода.
Спихає скелі і пороги
У каламуть.
І ти, як прагнеш перемоги,
То гуком будь.

1962

ЛЕГЕНДА ПРО МЕД

ПОЕМА

В Делятині мед продають на базарі,
Бурштиновий мед з полонинського цвіту.
То спомин духмяний родючого літа,
Що маками, ружами вже на каптарі,
Що вже в суховерхих гілках осениться
При хижках казкових на Діл-горі-кручі,
Що вже в павутинних туманах з Синиці
Легендами тчеться до самого Збруча.
Це літо було даровите, звичайне,
І впало медами —
Не кров'ю на землі,
Не здвигом пекельним на Пруті, Терєблі,
А кладкою згоди,
Кремницею греблі
Вродилося мирне,
Зростилося файне.
Тепер осениться.
Злітаються оси,
І сонце промінням у кухлі пірнає,
А бджоли останні завершують кроси
І, певне, сумують у стихлому гаї.
Стоїть за медами гуцул срібнобровий,
І світ йому злотний крізь пляхи гранчасті.
Я вуйка вітаю.
Він:
— Жийте здорові,
Най многії літа в солодкому щасті.
— Я знаю вас, вуйку.
Спасибі вам, вуйку!
— І я пізнаю вас...
Не треба подяки.
— Я, вуйку, цілую вам щедрую руку
За мед чудодійний.
— Ні, добрий вояко,
Мій мед не заінший, що в кожного тутка.
— Та ні, чудодійний!
Хай відають люди.

Скресає увага,
Стікається хутко
Живими струмками до згадки-запруды.

З запруды ураз виростає тривога
Залізного літа,
Недавнього літа...
Була аж під небом хатина убога,
Обсмалена ватрами, та не зігріта.
Довкола колоди, личанкою вкриті,
Мов доні тієї старенької хижі.
У небі з хрестами дияволи хижі...
Аж гинуть від жаху бджілки у кориті.
Це спомин малює устами старого
Оте, що і нині все явиться, сниться.

— Самий на галяві,
Ніде анікого.
Громами бухикає сиза Синиця.
І бомба з громами,
І цвіт із димами —
Либонь, і медок перегіркне в щільниці.
Аж раптом чотири повзуть по щілині,
Отам, де стіною стоять камнелами.
Не шваби,
Бо в кожного стрічка червона.
Я хочу їм крикнути:
«Зліва плайці є!»
А голос пропав,
На устах перепона,
Хоч відаю, знаю, що то ковпаківці.
По них — карабіни важкі машинові...
Аж луцаться гори від лютого граду.
Вони ж мов не чують,
Слідочками крові
Обписують скельну стрімку нагромаду.
Усі перев'язані ливною тугою.
Один осковзнется —
Підтримують трое.
А я, скам'янілий, стою недолуго
Над тою,
Одвік несхідною, горою.
Не втямлю, як вилізли.
Вже коло хати
Упали і вмерли.
Йой, людоньки, пудно.
В руках задубілих стирчать автомати,
І лица страшні,

Бо вмиралося трудно.
Лежать яворами в забуреній пущі.
Либонь, від нестями мій глузд зав'ялився.
Я тричі над кожним тоді нахилився
З липницею меду,
Аби напилися.
Кажу:
«Він цілющий, синочки,
Цілющий!»
Кажу:
«Зачудований мед мій з давнини.
Він мертвих опришків підводив з могили —
Усім, хто вмивав за талан Верховини,
Хто падав у битві за волю України,
Життя повертав
І потроював сили».
Згадав про Чугайстерів гай на Говерлі,
Де папороть квітне в живій росяниці,
Що мед з того цвіту.
Лежали померлі.
Ніч хмари носила з Ділка до Сяниці.
І плакала дощиком ніч непогожа.
І темна увиділа —
Йй не байдуже,
Що легіні мертві,
Що стята, мов ружа,
Їх юність орлина
Залізом ворожим.
А я воякам на уста націджаю
Тоненькою питкою,
Тихим потічком
Ріденького, світлого — з раннього маю,
Густого, червленого — з цвіту порічки.
Кажу, як зціляли
Великого Йвана
Медами гірняцькими у Криворівні.
І ось, як запіяли півні до рана,
Звелись партизани на ноги на рівні.
Були вони прості, як ми, верховинці.
Я дав у дорогу їм збаночок меду,
Бо й сам заповірив у казку-легенду
Про мед чудодійний.
Внизу на гостинці
Ворожі панцерники блискавка змила,

І довго від них бухкотіло, чаділо.
А я посміхався:
Потрошна сила,
Коли отакенне заправили діло.
По всеньких Карпатах був дух вогневійний,
У Пруті кипіли скривавлені води,
А може, і справді мій мед чудодійний
Для тих,
Що під смертю ідуть до свободи
Святої Вітчизни, до щастя народу.
Куштуйте, молодші, бо, мо', доведеться....

І погляд в кошлатому сріблі сміється
По-мудрому стримано, думно і гордо.

1963

Сани полоззями в місячну ніч,
Душі відкриті — закоханим жарко,
Заячим хутром морозяна хмарка
Свіжо і м'яко лягає до пліч.
Потім вона — в хутровину, у січ,
Кашлем хрипким, сивиною на плечі...
Юність, не слухай,
То старості речі.
Не повертай до тепленької печі,
Може, безмежна ця місячна ніч.

1963

Ішов додому, соломинку гриз —
Вона йому солодкою здавалась,
Бо зібраний уже на полі рис —
І на землі й зернятка не осталося.

Коли ж зимою плов запахкотить
З урюком, що палає, мов жаринки,
Він візьме в пучку рису —
І на мить
Відчує літній присмак соломинки.

1963

МЕНИ Б ТУ ПІСНЮ

З Опішні глек.
Йому стонадцять літ,
А поливо на нім як полум'я горить,
Не світло відбиває —
Цілий світ,
Що у гончарні зупинивсь на мить.
На мить, на день,
А потім на віки.
Блакить весняна в глибині ріки,

Стрільчаті ружі,
Вишня у цвітінні,
Аж до острихи журно-довгі тіні
Від козака,— він іде на війноньку,—
Його коханої
І неньки, що за доньку
Печалиться у дні походу грізні.
На глек вони, либонь, зійшли із пісні
І ожили під поливом удруге.
Любив гончар співать над бистрим кругом,
Коли скресала Ворскла при Опішні,
І розцвітали яблуні та вишні,
І гомоніла птаством далина.
Тоді у вічність входила весна.
Три долі — з глека,
Вишня,
Стріли ружі,
Блакить ріки
І за рікою рунь...
Я заздрю гончареві,
Заздрю дуже!
Мені б ту пісню,
Ту весняну юнь.

1963

НА ВУЛКАН-МОГИЛІ

*Пам'яті радянських воїнів,
закатованих фашистами в
концтаборі у Дарниці*

Ця могила —
Невгасного болю вулкан,
Що не лавою —
Кров'ю людською
З-під землі вибухає
Із тисячі ран
І тече в наші душі
Рікою.

Із могили встають
Легіони бійців,
Закатованих,

Вбитих фашистом,
Вічно юних,
Живих
(Не зітлілих мерців!),
Чистих совістю,
Серцем пречистих.

Тих, що стали на смерть
У нерівнім бою
У контузіях,
В ранах
Рваних.
Хай же з роду у рід
В придніпровім краю
Квітне слава на цьому кургані.

Хай юнак припаде
До трави в тишині,
Дарничанка зажурена руса —
І почують вони у глевкій глибині
Заповіту слова-землетруси:

«Ми за мир на землі
Заплатили життям,
За Вітчизну,
За щастя народу.
Завойоване нами несіть в
майбуття.

Коли треба —
Умреть за свободу!»

Чуєм ваші слова,
Наші славні брати,
Вічно юні
І повні звитяги.
Завойоване вами
Ми будем нести,
Як несем
Революції стяги.

1963

НОЧІ НАШІ

I

«Ніченька, боже ж мій, місячно,
зоряно —

Видно, хоч голки збирай». —

В пісні.

А в небі — смугу проорано

З краю у край.

Що в тій ракеті —

Вимпел для Марса

Чи для Землі фугас?

Ніченька зоряна — світу окраса

I — віроломний час.

Ночі закохані, ночі вагітні

Носять під серцем плоди.

Ночі двадцятого віку новітні

Тягнуть страшні неводи,

Щоб не когось —

Цілу Землю піймати,

В атомний взяти полон.

«Люлі-люлі», —

Над колискою мати.

В ночах і спокій, і сон.

В ночах і спокій, і сон,

В них сновидінь ріка.

Їм би мільйони тонн

В сосочки молока.

Їм би на всій Землі:

«Люленьки, люлі-люлі».

Їм...

Але ночам твоїм і моїм

Дуже тривожно у сні,

Навіть коли найтихіші пісні...

II

«В ніч, коли кругом все спить,

Щось у житті шелестить.

То нещасная дівчина,

А любов у тім причина,

Все збирає маків цвіт...» —

Слухаю,—
Пам'яті слід
Довгим безсонням іде
Через каміння руде.
Рушив дощатий вагон.
Ночі.
І я, мов на кочі,
Тряско лечу назад
У прикарпатське підгір'я.
Бачу попалений сад,
Попелом вкрите подвір'я,
Зашморгом скручений дріт,
Двох партизанів на груші.
Прут перейшли вони вбхід,
З'їли кулеші, кислуші.
Втома бере у полон,
Втома стонадцяти гонів.
В ночах і спокій, і сон,
Та не для наших загонів.
Жито густе шелестить
Коло гуцульської ятки.
«Спи, моя крихітко, цить»,—
Мати колише малятко.
В житі квітує мак,
В кульках зернята снотворні.
А за рікою — Ковпак,
З ним ковпаки непоборні.
А за горою — гора
В смолах пійми до рані.
Мак облітає.
З двора
Линуть пелюстки багрянні.
Тиша співає-квилить:
«В ніч, коли кругом все спить».
І залягли сторожі
В маках:
«Ніхто не пролізе».
Сонним — у груди ножі,
Мертвих низали залізом
Та й підтягли два кінці
Серед подвір'я на грушу.
А за кулешу в кірці
Та за овечу кислушу —
Жито гуцула — в огонь,

В холод сирітських безсонь.
«Як же могли ви, сини!» —
Мовив Ковпак при могилі.
В ночах і спокій, і сни.
«Сонні ж і боги безсилі», —
Греки казали так.
Боги — нехай!
А люди,
Знайте, що квітне мак
Інколи сном облуди.

III

В ночах і спокій, і сон,
В них сновидінь ріка.
Їм би мільйони тонн
В сосочки молока.
Їм би на всій землі:
«Люленьки, люлі-люлі».
Їм би...
Зростають грибами німби
Бога війни.
Ніби йде тиша,
Здається...
Ніби...
В ночах і спокій, і сни.

1962—1963

Я руку на вітер — гілкою,
Всі пальці, либонь, облетіли.
Ногу в стерню перепілкою,
Люта сльота до тіла.

Десь тут в лісах партизани...
До них не дійти без бою.
Кулю б у серце з пагана,
Та в ньому нема набоїв.

Так і стою явориною,
Порохом пахне з нагана,
А над моєю Україною
Вражий дюраль моноплана.

О, ненароджений сину,
Куй зброю у мирну годину.

1963

Ти бережи свою хату,
Навіть коли немає
В полі її чи у гаї.
Ти бережи стріхату,
З вікнами прямо на луки,
Бо звідки ж вийде мати,
Щоб взяти тебе на руки.
Ти бережи свою хату
До найбільших сивин,
Бо нічого буде віддати,
Як скаже про спадщину син.

1964

Тиха Лука.
Тут одвічно тихо,
В чаші лісів зеленавих, як поливо.
Поруш тишину —
І відразу лихо —
Лістям пожовклим тобі на голову.
І довга луна від узлісся нав'яже
Низку відлунків до самого неба.
І Тиха Лука, наче дівчина, скаже:
«Я ж тиха,
Чого тобі треба?»

1964

*
*
*

Червоне вітрило згадки
На тихій імлистій воді.
— Ти бачиш той берег, солдатко?
— Не бачу, він зник у біді.
Він зник за тією війною,
Яка у мені навек.—
Вітрило пройшло стороною,
А слід, мов кривавий потік.

1964

СПОМИН ПРО МАРІЮ МАРЧАНОВУ

В моїй уяві вгору йдучі сходи,
І ружі при високому вікні,
І Влтави перепрудженої води,
І сива Прага тут, у низині.
А за вікном Марчанова.
Це Прага —
І сива, і правдива, і свята.
Її натхнення, трудова звитяга
І доля,
Наче вулиця крута,
Ота, що над Рокоскою.
Чому-бо?
Коли уже світання на порі
І Київ з вулиць — зеленавим чубом,
Мені ж віконце мріє угорі.
Там світиться,
Шибки ледь-ледь жовтаві.
Одне вікно, на цілий світ одне.
Дрібненький одсвіт бігає по Влтаві,
Неначебно шукаючи мене.

1964

ТРИ СУМКИ

Три сумки везли козаки мандрівничі
В свою Слобідську Україну —
В одній повно злата,
У другій — щедроти,
А в третій — пісні про дівчину.

Упало козацтво в бою за свободу,
Упали три сумки в ліщину —
В одній повно злата,
У другій — щедроти,
А в третій — пісні про дівчину.

Три сумки лежали в землі моїй рідній,
Три сумки старі, шкуратяні —
В одній повно злата,
У другій — щедроти,
А в третій — пісні про кохання.

Три сумки знайшли земляки мої добрі,
Козацькі оті стародавні —
В одній повно злата,
У другій — щедроти,
А в третій — пісні про кохання.

І тому при Ворсклі, над Сеймом-рікою
Стрічають погожі світання —
В полях повно злата,
У хатах — щедроти,
В серцях молодечих — кохання.

1964

Буремний вітер вирвав бука.
Під окоренком, як в руці,
Півторатонна каменюка
У корневому кулаці
Була затиснута.
До болю
Її стискав старезний бук

І вже не випустив на волю,
Гойдав над прірвою поволі,
Мов намірявсь жбурнути в гук.
Бо через неї стільки мук!

1964

* *
*

Зійди наді мною, мов сонце, зійди,
Далекою будь, піднебесною,
Промінням жагучим на мене впади
І злийся з душею скреслою.
Ну що мені вогник тонкої свічі
З віконця малого чи з ганку?
Я надто вже довго бреду уночі
Без тебе.
Тож сонцем зійди до світанку.

1964

* *
*

За вічним валом брил гранітних
Весняний клекіт з глибини.
О, скільки в цьому сил побідних
Із майбуття і давнини,
Що знаменують боротьбу!
Пішла вода,
Струнку вербу
Із корнем вирвала.
Бува
Й таке в годину торжества.

1964

* *
*

Усе по-новому почати
Ніколи не пізно,
Берись!

Чи вистачить сили тобою почате —
Самому кінчати? —
На це не дивись.
Коли воно справді нове —
У юнім патхненні колись оживе
І радість завершення стріне колись.
Берись
І до скону борись.

1964

* * *

Громаддя лісу,
Громаддя снігу
Між білим небом і білим полем.
І стільки в вітрі рвучкого сміху,
Що у кожухів трясуться поли,
Що аж на очі — шапки кролячі,
Що повстяки товчуть заноси,

Тоді у згадці дитинство плаче
В громадді снігу, обдерте, босе.

1964

* * *

Земля імлиться — сутінь і туман,
З гори упало сонце в океан.
А підіймися вище —
Сонце в,
Протуберанцями навколо б'є,
Воно живе і вільне, як завжди.
Якщо ти прагнеш сонця —
То не жди
Ні краю ночі,
Ні розгону хмар —
Здіймайся вище суєти і чвар.

1964

СОН ПРО БАРИКАДУ

На ста вітрах,
На ста хрестах розп'ята,
Конає Слобожанщина моя.
Згоріли слободи,
Стирчать землянки — хати,
Які вже не бояться палія.
Фашисти посміхаються злорадо
В мальовані гармонійки губні.
А Ковпакові снилась барикада,
Де проти полку —
Три стволи курні.
Де проти кулеметів — каменяки,
Насмикані із бруку, із землі.
І барикада вистояла.
Руки
Були твердіш за сталь в Жовтневі дні.
«А як тепер...»
І пробудився Сидір.
Загін ворожі танки зустрічав.
«Іще твердіш!» —
Ковпак обличчя витер.
І «тигр» на міні смертно загарчав.
На ста вітрах,
На ста хрестах розп'ята,
Моя земля стискала кулаки,
І віщим сном вона жахала ката.
В дивізії єднались ковпаки.

1965

БЕРІТЬ МОЄ СЕРЦЕ

Серце дуже болить.
Малувато
Стало в грудях його мені,
А на те, щоб усім роздати...
Ні!
Підіймаю, тривожне й болюче:
В кого мало любові — беріть.
З ним пройшов я карпатські кручі,
В ньому в детонатора мідь,

З боїв несла свої ще тяжчі рани
І перемоги бронзову медаль.
А миру в ній!..
Що ладна взять планету,
Зігріти, як дитину, при душі,
Поки усі ракети і багнети
Не будуть перекуті в лемеші.
Нести до сонця землю!
Вище! Вище!
Стираючи загарбництво, полон...
Таку людину стрінете в Ставищі.
Її імення?..
Мабуть — Легіон!
І, добрістю наповнившись до краю,
Відкривши в світі новоявний світ,
Вам восени запахне квітка маю,
В якій майбутнього зав'язується плід.

1965

СОН ВАЛЕНТИНА ПОДОЛЯКИ

Коли із балки вилізеш нагору,
Де терну й груш сплітаються гілляки,
Ти крикни так, щоб луни громом з бору,—
Можливо, підведеться Подоляка.
Чи рік, чи й вік юнак недосипав.
Із бою в бій —
І знов летів до бою.
Він на бігу упав коло Синяв,
Тринадцять куль затримавши собою.
Бувало, так подільський чабанець,
Коли кували по садах зозулі,
Спiniaв джмелі — тепер ворожі кулі.
Він ватником і тілом їх накрив,
Гладких, важких,
Але на смерть не ситих.
Плювався бій, люльки гармат курив.
Валько не встав, щоб куль не розпустити.
«Собі візьму —
Хай хлопцям довший вік...»
Він добрий був, відкритим серцем дужий.
Одвічна втома впала до повік.

«Тринадцять куль...
Засну...
Тепер байдуже...»
Кричала наречена:
«Валю! Ва...»
А Валя спав.
Так сплять безмежно юні.
У тіні верболозу голова,
Кохання крик у дальньому відлунні.

Удень, як сонце змило верболіз
І вдарило в обличчя Подоляку,
Загін його до ями переніс,
Де терну й груш спліталися гілляки.

Укрив землею рідною, слізьми,
Салютом карабінним, не з гармати.
Хай спить юнак між травами й людьми,
Колись його розбудить слава-мати.

1965

* *
*

Завжди чую:
«Слова — не діла».
А без мудрого слова мала
І робота до сьомого поту.
Мовчки вергають люту роботу,
Завтра мовчки руйнують її,
Мовчки ділять нестатки свої.
Там, де творчість жива,—
Нерозлучні діла і слова.

1965

* *
*

Широке небо окрилив
Жаги земної птах.
Ми блискавок чекаєм, злив
І зустрічі в житах
На стежці, де ніяк, віде

Удвох не розійтись,
На тій, що, може, приведе
У трепетне колись.
Ми ждем —
Бо в серці каламуть
І спрага на устах.
Чи діждемось?
Все може быть
В дожив'ї у житах.

1965

Листок залетів у вікно —
Осінь повісточку шле.
Ще ж літо...
Дзвенить стремено,
Шумує високе й мале
В шаленім зеленім галопі.
Та раптом в грузькім конотопі
Літо упало в минувшину літ,
І осінь у спадок взяла його плід.
А я ще в зеленім галопі,
Здається, дзвенить стремено,
Але при грузькім конотопі
Чи знайдеться в мене зерно?

1965

Сагайдак з копою стріл
Вартий був три копи жита.
Селянин трудивсь, як віл,
Все за сніл, аби прожити.
Воїн зброю брав за так,
Ще й з припасом на поході.
А якщо й платив юнак,
То життям своїм, та й годі.

1965

* * *

Не знаю щаснішої миті,
Як під тобою вірний кінь,
І чвал його у стокопитті,
І з-під підків рятунку дзвін,
Що аж у скроні...
Коні, коні!
Волога ваша теплота
І самовбивча доброта,
Як в спрагу смак води з долоні.

1965

ІЗ МАНДРИВОК У СВІЙ СВІТ

*Болгарському другові моєму
Семенові Русакієву*

Відомі таланти:
Писати романи,
Підхмарні фортеці у наступі брати...
А в нього талант є,
Що — рана до рани
І щастя до щастя
Із другом, як з братом.
Це дивний талант!
Я не знаю людини,
Котра б так уміла і слухати, й чути.
Із друзів Русакієв, мабуть, єдиний
Найглибше в мій світ мандрував.
І розкути
Він душу примусив,
Він викликав правду,
Яка полюбляє глибини мовчання.
Я думав:
Нехай він при сповіді сяде
Найближче до серця,
Неначе востаннє.
Усі ми, як місяць, невільно чи вмисно,
Виносим на люди одну половину.

Хапаю за руку,
До зашпорів тисну,
Виводжу до нього
Себе, як дитину.
Було це у Києві,
Потім в Софії,
В Одесі при морі,
За кухликом пива.

Було це в тім світі,
Де луг половіє,
Де кузня при Ворсклі,
Над кузнею слива.
Мій батько лаштує гарматні колеса.
Будьонівки зірка в осоті на росах.
Десь перепел сталі боїться в покосах
І зойкає так,
Як дівчата на плесах.
Було це —
Де пам'ять іще не рікою,
А пружним джерельцем із безвісті ллється.
Веде мене стежка пухкою лукою,
Зі мною Русаків —
Серце до серця.
Іду.
Стопудові вільшанові дзвони
Зеленою міддю гудуть басовито.
Іду,
Де крайсвітом кінчаються гони,
Де небо до поля кілками прибито.
Дідусь, темний лірник,
Дав хліба окраєць
І думи народні
Із Байдою, з Голим.
Ті думи не в шаньці, що в мене за ранець,
А поруч, поблизу, перекотиполем.
Вони розсівали думок своїх зерна,
Хапали з землі бунчуки ковилаці.
Кілків, де край неба, нема.
За Озерним
Все панове поле порізали глиці.
Земля не кінчалась,
Підносилося небо,
За обрієм обрій ще ширший з літами.

Вільшина вливалась у явори, верби.
А стежка із голоду бігла житами.
Вона через Харків — на Вахш, до Паміру,
На бій з басмачами у юній напрузі.
Цвіли в моїм світі романтики друзі,
У красне майбутнє плекаючи віру.
А стежка по війнах —
На півночі, півдні,
Вона крізь фронти завела в партизани.
Під серцем дві кулі.
Застукали злидні —
Либонь, мого шляху не стане й на три дні.
Русакієв поруч —
Майбутнім до рани.
Можливо, тому й не урвалася стежка,
Що він з-за Дунаю схилявся до мене.
Війна погасала, немов головешка,
А стежка — у далеч,
Аж рвуться стремена.
На стежці поезія в світі моєму
Повсюдно, як спрага,
Як стиснута мука,
Як дальні, незнані Ямайка чи Йемен,
Як рідна земля,
Як надія й розпука,
Як міст аркодживий з Карпат на Балкани.
Що тільки у дружбі
Та, може, у казці.
Зі мною Русакієв — рана до рани,
Думка при думці
І щастя при щасті.
Саморозкриття із літами в'ялиться,
Та й пуп'янки душ до квіток не подібні.
Тут інша душа має так засвітитися,
Щоб дебри імлісті зробились привітні
В тобі,
У твоєму розкиданім світі,
Щоб кожна найглибша яруга відтала,
Щоб струнами стали заплутані сіті
Стежок перетоптаних —
Іх же не мало!
А тому ми разом,
Як перед майбутнім,
В минулім кремінням вогонь висікаєм.

І дух наш у часі летить,
Не блукає,
І все пережите стає незабутнім.

1965

БАЛАДА ПРО ЩАСТЯ

Злото тешуть юні теслі,
Що пахтить ялиною,
А дівча на перевеслі:
«Люлі-люлі — ливу я».

До піддашся золотиться,
Цідить сонце рамою.
А дівча — воно вже птиця,
Крилоньки заламує.

Крокви, наче з човна весла,
В небі під березою.
А дівчатко перевеслом
Щастя підперезує.

Новосілля!
Мрія-хата
Полум'ям охоплена...

«Люба нене,
Рідний тату,
Я у Рейні втоплена».

1965

ШВАЧКА

ПОЕМА

I

Карбід і кисень.
Злий вогонь —
Із голки пальникової.
Хіба вона, така легка,
У білих крилоньках долонь
Здіймає лезо пальника
Над велетнем будовою.
Чи не вона
В новий Херсон,
З нової пряжі витканий,
Несла недавно квітку-сон,
Та голочку із ниткою,
Та чисту мрію степову,
Яка не знає обрїю,
Та душу — пісню вітрову,
Що може бути лиш доброю.
Чи не вона?..
А крутизна
Полотнища розгойдує.
Бродяга кран того не зна,
Яка легесенька вона,
Яка привабна вродою!
Йй в півгорішині пливти,
Де павутинні снасті.
На пелюстках писать листи,
Своєму принцеві листи,
Народженому в казці.
А тут залізний чорногуз
У дзьобі, круто вигнутім
(Аж по коліна в землю вгруз),
Несе полотна викуті.
У полотнині тонн із дві,
Та швачка не лякається.
Гладенькі прошви вогневі
За голкою лишаяться.
Гуде холодне полотно
Басиною дебелою,
Аж зорі сиплються на дно
Дніпра під каравелою!

«Чого скоряться їй, малій!
Ми ж блюмінгом народжені!»
Та голка — в сталь,
Немов у лій.
Здається — заворожені
Стальні полотна.
Гладко так
Лягають, наче з плосконі.

II

В степу сухім картопля, злак
Вітрами заполоскані.
Землянка висуне дашок
І в бур'яні сховається.
А матері усе про шовк
І тужиться й співається.
Який то шовк?
Мала не зна.
Ні...
Бачила на прапорі,
Коли проходила війна,
Він промайнув при яворі.
І явір той зазеленів,
І тато був живий іще.
А потім зник поміж вогнів
За явором, за глинищем.
В уяві з'явиться ураз,
Як мати при каганчику,
Коли чадів із дьогтем гас,
Їй шила полотняночку.
Щоб рівний рубчик пруговий,
Ніде щоб не косилося.
«Коли б це тато був живий,
Хіба б таке носилося».
І тому в рубчик душу всю
Та в заполоч фарбовану.
А кран:
«Красу яку несу,
У Запоріжжі ковану!
Бери, дівча,
Зшивай, маля!»
Чи це вона між тросами?

Внизу гойдається земля
І б'ється в днище корабля
Залізними торосами.
Який пашить у серці жар —
Аж іскорки на повіні.
Це відчував хіба Ікар
У сонячному полум'ї.
І тато, певне, відчував
У битві під Бендерами,
Як із фугасом він устав
Перед трьома «пантерами».
Так то ж герої!
А вона —
Тонесенька, легка, —
Здіймає лезо пальника
Із дротяного стремена.
І знов шитво.
І зорі в піч —
Із голочки тонюньої
Весні навстріч,
Йому навстріч.
А він —

із казки юної.

Не принц прасований, блідий,
А в ста морях просолений.
Сміливий, гордий, молодий,
Ощаснений, одолений.
Він родом буде —

степовик,

Звідтіль, де сизі обрії.

А батько в нього —

чередник,

І мати вдачі доброї.

А хто ж вона?

Така проста,

У ватничку, не модниця.

Але ж до неї висота

І зорі синьо горнутья.

III

То щасні зорі.

Бо збулось

Загадане, намріяне.

Ще мить —
І зрушиться колос,
І буде борт запінено
Шампанським,
Хвилями Дніпра.
Херсон пускає в плавання
Свій корабель. Труда, добра,
І визнання, й уславлення.
Іде до трапа капітан,
Той самий, що привидівся.
Відкриє путь йому лиман,
А далі — море, океан,
Щоб знов їй тільки снитися.

То був романтик і поет —
Моряк у чорнім кітелі.
Він знав і мрій бентежний лет,
І заполярні віддалі.
І знав, який епічний труд
У корабель цей вквано.
Він радо вигукнув:
«Салют!»
Тоді сказав схвильовано:
«Я обіймаю вас усіх
З любов'ю і пошаною».
Оркестр затих, народ затих,
І свіжістю весняною
Вітрець обняв сталевий стан
В обшивці, наче вилитій.
Замилувався капітан,
І щирий вигук вилетів:
«Цілую я того чи ту,
Хто шив отак закохано!»
Вона стояла на борту
Збентежена, сполохана.
«Це я...» — сказала...
Жар до скронь.
Яка ж вона легка!
І крила, крилонька долонь!
Хіба могла така?..
Їй в півгорішині пливти,
Де павутинні снасті.
На пелюстках писать листи,
Своєму принцеві листи,

Народженому в казці.
А тут залізний моноліт,
Що облетить без крил
Великий світ,
Буремний світ.
Яких-бо треба сил,
Аби сталиною обшить
І взуть для океана?
Та інша істина звучить
У серці капітана:
«Дівча тобою буде снить
І вже не перестане.
Коли згадать настане час,
Які світи відкрив де,
Вона, прекрасна без прикрас,
Як світ, окрилюючий нас,
До тебе перша прийде».

1965

ВІЧНИЙ ВОГОНЬ

Був дощ,
Був сніг,
Був той вогонь,
Що зветься Вічним.
Жарко, ніжно
Він доторкнувся до долонь.
І на Печерську бездоріжно
Чомусь було, мов на фронтах.
Вогонь довічний — світлий птах —
Від обеліска рвався в далі.
І хтось гукав тебе:
«Наталю!..»
У догоряючих житах.
Із сорок першого
Той голос
Такий знайомий!
Може, я,
Зім'явши в жмені спілий колос,
Жбурляю в пику палія
Мідяне зерно.
І гукаю
Тебе в останню мить життя;
У племін житній виливаю
Горючу кривцю забуття...
І знов з могили чи з санбату:
«Наталю, мила, як люблю!..»
Мій крик на крилах кострубатих
Летить по травах, по гіллію
Безсмертно, вперто і невтішно
За сотні гін,
За сотні літ.
Чомусь до болю бездоріжно,
Лиш тихий крик на цілий світ.
Ти відгукнись на крик душею,
Впади на спалену стерню,
Тоді із кратера трапшеї
Дістанеш вічного вогню.
І ти беззвучно:
«Чую, любий!»
Затуманіли пасма скронь.
Тебе цілує в очі, губи
Моєї юності вогонь.

У дощ, у сніг —
Вогонь і крик.
То я гукаю
Чи двійник,
Що залишився у житах...
Від обеліска світлий птах
Крилом багряним рветься в далі
З твоею вірністю, Наталю.

1965

* * *

Червоний кораблик труни
Пливе по червоному листі.
Немов немовля у колисці —
Дівчинка.
Я із війни...
Набачився,
Ой, надивився...
Тепер — хоч назад вернися
В контужений сум війни.
Дівчинка начебто спала,
З корабликом в землю пливла.
На губки пелюстка упала...
Що ще добра осінь могла?
А я і того не міг —
Лиш грудочку глини до ніг...

1965

* * *

Ця Гостра могила давно вже не гостра,
Та й нині над нею і слава, і жах.
У житі гуляють, як в тирсі гуляли.
На Гострій — тумани від річки Каяли...
Немає Каяли — пішла за туманом,
Хмариною стала над згаслим вулканом,
Росою на спілих житах.

1965

Страшно,
Коли обірветься беззвучно
Струна чекання, що бриніла завше.
І ти на постіль падаєш незручно,
Безсилі руки по боках поклавши.
Уже ніхто не прийде до порога —
Ні дружба, ні кохання, ані слава.
Жахнися!
То не спокій, то лукава
Байдужість —
То найтяжча занемога.

1965

1966—1970

ШУКАННЯ

Напинаються, рвуться вітрила,
Над глибинню — гноти блискавиць.
І січуться могутні крила
У надій — у жар-птиць.
І несе тебе воля стихії.
На душі неугасна жага,
Бо китами спливає у мрії
Найрідніша земля дорога.
Та, де ти народився і виріс,
За яку віддавав життя,
Та, що вимріяв, виболів, виніс
Для високого майбуття.
Регіт ночі, мов з чорної паці:
За байдужість, мовляв, не кори!
Ти грудьми налягавш на снасті
І шепочеш:
«Це все до пори».
Шкарубка парусина бляшана,
І канати мов троси сталеві.
Під тобою глибинь океанна —
Вічний спокій у неї на дні.
Але ти не жадавш спокою —
Хай стихія, аби не штиль.
Ти обривки вітрил рукою
Виривавш у бурю з хвиль.
Ти шукавш, плекавш землю,
Без якої немилий світ,
Найріднішу, де ріллі теплі
І свобода на тисячу літ.

1965

ПРИСВЯТА МИКОЛІ ТИХОНОВУ

Я пройшов над Алазанью.
Микола Тихонов

Я переходжу річку Алазань
Через місток, що згорбився від літ.
Поміж легенд грузинських і сказань
Тут вкарбувався Тихонова слід.

Не тільки слід —
Живий поет іде
Над сивою і юною водою.
Старою дружбою і вічно молодого
Каміння дихає обчовгане, руде.

Між тим камінням ріки, славні ріки:
За Алазанню —
Ганг, Дніпро, Дунай.
А скільки їх?
Він сам не знає скільки,
Та всюди рідні люди,
Рідний край.

І всюди, як над струмом Алазані,
Лишає слід хода його легка,
І у безсмертям вінчані сказання
Його душі вливається ріка.

1966

БАЛАДА ПРО БІЛЬ

Вільний кінь,
Але не має волі.
Ходить він в залізних путах болю.
Ходить кінь у полі при могилі,
І ніхто гнuzдять його не в силі.
Лиш один живий із партизанів,
Що привіявсь вихором з курганів,
Тільки свиснув —
Кінь в одну хвилину
Підлетів, підставив стременину

І поніс мінера в ніч до мосту,
На святу, на самогубну помсту.
Тол під палю —
Грім покотилолем.
Ходить кінь із давнім путом-болем,
Вже й не знає, де тепер могила...
І зросли із того болю крила.
І Пегасом став солдат-коняга,
Щоб не вмерла месницька звитяга.

1965

ХУДОЖНИКИ

*Касяну Василю Іллічу
з любов'ю присвячую*

Поки пливли по Уралу,
Він малював казаха,
Він висікав казаха
З червоно-плямистої яшми,
Бо так зажадало сонце,
Що плавало зліва по борту.

Сонце — воно художник,
Пензлем, різцем проміння
Творить портрет казаха,
Сильний портрет людини,
Звужує очі в зіницях,
Скручує шкіру камчею *
На лобі, щоках, підборідді,
На губи — густезний кобальт,
Сизо-чорнявий кобальт,
Бо ж пащо йому, старому,
Рожеві юнацькі губи.

Художник — митець правдивий
Василь Касіян, земляк мій,
Змагатись не став із сонцем,
Співавтором сонця став він,
Співавтором сонця самого,
Що поруч на дошці сиділо,
На вчовганій палубі судна,

* К а м ч а — нагайка.

Гаряче, мале, біснுவате,
Сонце із хвилі Уралу.
Воно посміхалося любо,
Давало щомить припалити
Цигарку, яку художник
Ніколи іще не палив.

Він рису за рисою вдячно
На білий планшет переносив
Так обережно і тонко,
Аби не згубити й краплини
Від того, що він переносив
З сучасника нашого в вічність.

А сивий казах-натура,
Мальований ще Шевченком,
Мальований у дитинстві
Зацькованим жебрачком,
Сидів, як господар мудрий
Найбільшого в світі краю.

Дивився у прищур ока
На ним намальований простір:
Чи все на отій картині,
Чи все він зробив як треба
У довгім, тяжкім натхненні,
Бо швидко її доведеться
У спадок онукам лишати.

1966

ОЖИНА

ПОЕМА

I

Гострокісла, трохи в'ялувата,
Спить ожина соковитим сном.
В головах трава, суха, пухната,
А поверху листя пелехате.
Осінь пахне медом і вином.
Пахне духом прілої низини,
І туманом, що на глищі чахне,
І дубцем лозової корзини,
Вічністю вдоволеною пахне.
Тільки ні...
Щось дуже тягне чадом,
Сіркою горілою гірчить.
Сталь суха під мокрим листопадом
Як не вб'є —
Розлючено сичить,
Груба, криводрана, рябувата...
Спить ожина соковитим сном.
В головах трава, суха, пухната,
А поверху листя пелехате.

В лісника
Три бутлі за вікном,
Партизан поранений на лавці.
І ожина бачить добрі сни:
Як вона пускає сік у склянці,
Цебенить по дудці з бузини,
Як по жилах сік її гуляє
З кривцею, густий, багрянний сік.
Партизан ожив,
Іде, стріляє
Той високий, сильний чоловік.
Про ожину не згада ніколи,
Бо лісник нічого не сказав.
Та коли затихне буйство толу
І стальна відсунеться гроза,
Прийде він у гості до ожини —
В нього в жилах кров її жива,
Поцілує рученьки-билинні,
Бо чого на світі не бува.

Так ожині снилось восени
У поліських пущах України.
О, які були високі сні
В сорок першій році восени
Навіть у болотної ожини.

II

Болотна, шорстка, сизувата,
Оживонька не хизувата,
Вона з-під кістлявого хмизу
Усе когось кличе знизу.
Хапає тихцем за ноги,
Коли угорі тривоги,
Коли в ковалихи-зозулі
Літа викрадають кулі
І ніяк уже накувати,
Бо там автомати, гармати...
Хоча б по півліта...
Та де там —
І пів підстрижуть кулеметом.
А в неї,
В ожини, в ожини,
Як у молодій дружини,
Є ягоди більші за сливи,
Помиті у грозянні зливи,
Важкенькі —
Аж пальчики гнуться
Із-під зеленого блюдця.
І руки в ожини тонюні,
Жалючі, жагучі —
Бо юні.
І постіль в дубовому схроні,
І папороть-квітка до скроні,
Ота, що на щастя казкове,
На юнакове.
Й підкови...
Підкови з кленового цвіту,
Щоб вийти у мирне літо.
Вона тобі — ласки тернкої
В часину гіркого спокою.
Уп'ється губами у губи,
Як перша й остання люба,
А потім уколе у груди,

Мов скаже:
«Іди, де люди...
Іди!..»
А сама заплаче:
«Не слухай мене, юначе».

III

Упав наймолодший із хлопців,
Спіткнувся об кулю і впав.
До нього в живій позолотці
Головки схилились купав.
Це юні цікаві красуні,
Їх душі тривога не ссе.
За те, що вродливі і юні,
Усе їм прощається, все.
Заляпали губками дружньо,
Аж геть відсахнулась трава.
Буває і боляче, й тужно,
Але ненадовго бува
Купавам.
«Який він гарний!..
А брови!.. А губи!.. А уста!..
Навіщо отак незугарно
В болоті губить літа?
Наш буде тепер...» —
Шепотіли.
«Не ваш», —
Це ожина сумна
Упала на змучене тіло,
І стала ураз купина.
І ручки — на луг, до покосів:
«Дай ліків мені, катране...»
Ці ручки цілують лосі,
Коли умирають від рани.
І голови буйні, гіллясті
Кладуть на коліна ожині
З думками про щастя,
Про щастя..
Обірване кулею нині.
Пухнасті вологі косиці
І сизі припухлі уста
У вирії згадують птиці,
Як стрінеться суша пуста.

І ливуть відлунки з чужини,
Із пекла сухої яси:
« Ми гинемо, рідна ожино,
Докинь нам краплину роси!»
А вірна —

солдату на груди
Долоньки до смертних ран,
Бо знає,
Що ліків не буде,
Що вже не допоможе катран,
Що папороть — квітка казкова —
Не всадить його до сідла.
Ожина тому юнакові
Крізь серце уже проросла.
Вогнем блискавиця кресала,
Та не ворухнулась вона.
З такої ожини зростала
Ота, що святинею стала,—
Неопалимая
Купина.

IV

На пожаринні лісовому страшно!
Немов шоломи,
Обгорілі пні...
І постаті безрукі...
Рукопашна
Була з вогнем,
Була чотири дні.
Хто вніс вогонь?
Безумна блискавиця?
Глуха байдужість з казанком ухи?
Чи сонце — через скляночку на глицю?
Чи з кременцем питливі дітлахи?
Чи, може, ті скажені вогнелюби,
Які весь світ — в багаття сатани,
Щоб ідолу намазати кров'ю губи
Із попелом чужої сторони!
О, як боровся праліс величаво,
Щитів зелених виставивши мідь!..
А явори крислаті —
Вліво, вправо

По пламенях шмагала кожна віть.
Але не стало сил,
Не стало соку.
Шоломами лишились чорні пні.
Голодний ворон покружляв ізбоку:
«Бездарний бій!» —
І зник у далині.
Учаділий упав на землю ворон,
Під ним була опалена трава.
І снилась кров йому за чорним морем,
Та не звелась важуча голова.
На пожаринні лісовому пустка,
Ні паростка у царстві небуття.
Взяла ожина волохату хустку
І вкрила головешкове сміття.
Поставила каганчики-пелюстки,
У них для бджіл —
Олива медяна.
І вже — галява,
Не страхіття пустки.
Так мати
Там, де грубка крейдяна,
Бувало, зробить ятку з очерету,
Город посадить, викопає рів.
І дворик є.
В ожині ті ж прикмети
І риси ті,
Що в наших матерів.

1966

З ЯПОНСЬКОГО ЗОШИТА

Ц И К Л

ФУМІКО

Фуміко.
Красуня Фуміко.
Її матуся має ресторанчик,
Такий малий, мов з пирога крайчик.
В нім є sake, до кави молоко
І вечорами грає Фуміко.
З підсвічника щербатого свіча
Схиляється на клавіші обдерті.
Отак сидів і слухав би до смерті,
Як пісню зачудовує дівча.
Про що звучать вони — сталеві дротинки?
Либонь, про суходільчики вузькі,
Де є свої Чернеччини, Охтирки
Японські,
Не українські, не сумські.
На мене гляне юність мовчазна —
І зареве, застогне Дніпр широкий,
Щоб я до ранку лив ясний неспокій
На Токіо з високого вікна.
А як до тебе пісня ця дійшла,
Скажи мені, найбільше місто світу,
Як Фуміко, дочка твоя мала,
Змогла її теплом своїм зігріти.
Мовчить велична Гінза,
Сплять мости.
В душі реве та стогне Дніпр широкий.
Вмирають мовчки, родяться світи,
Звучить лиш юний посміх чорноокий —
То грає Фуміко.
Гудуть дроти,
Гудуть на вітрі в морі темноти,
Несуть мої думки туди,
Де Дніпр широкий.

ГЕЙША

Стоїть голесенька, тонюня,
Усе співає про кохання
(Які у неї очі юні!),

Неначе вперше і востаннє.
Ні хіть до неї не пристала,
Ані розпуста артистична.
Вона мала — така велична,
Бо, мабуть, десь когось кохала.
Те де сь до болю невідоме —
Хіба в пісенному відлунні.
Немає в неї слави, дому.
Як є —
Голесенька, манюня —
Стоїть, співає про кохання,
Неначе вперше і востаннє.

БІЛЯ ОЗЕРА ЮНОКО

На озері в Ніко нікого немає.
Опали вітрила, бо вже листопад.
А небо і води, неначе у маї,
Важких крептомерій * приймають парад.
Ці вічнозелені могутні родини
Лишила Землі льоднякова пора.
На хвою сідають сніжинки-перлини,
І мила деревам ласкава ця гра.
А вище — казкові буддійські чертоги,
В зубцях їх палає вечірня яса.
Тут юні дівчатка танцюють для бога.
«І богові любя дівоча краса,
І нам вона любя», — жартує Курода,
Обличчя у нього ліричне, м'яке.
Піднявся вітрець, студеніє погода.
А поруч у барі гаряче sake.
Sake — це японська слабенька горілка
У штофиках білих із горлом вузьким.
Наперстки-чарки.
Ледве чутна говірка,
Вона в унісон із диханням близьким
Старих крептомерій,
Найстарших на світі.
Їх роду від роду сто тисяч віків.
У барі пікого.
Лишилися в літі

---

* К р е п т о м е р і ї — могутні прадавні дерева.

Пісні про Юноко дівчат, юнаків.
Ми сіли за столик.
І відстань пропала,
Ота, що від Ніко до схилів Дніпра.
У чарку із вічності глидя упала,
А в спомині канівська встала гора.
Курода Шевченкові квіти рожеві
Кладе.
По-японськи звучить «Заповіт».
Вкраїна, Японія — землі вишневі,
Сусідами будь їм, як здружиться світ.
Саке підігріте і тиха розмова
Про зустріч у Києві, може, в Москві.
За вікнами кленів кура пурпурова
На води Юноко глибокі, живі.
Дивлюсь на природу,
На мудру людину
І чую відлунки знайомих пісень.
Курода, Юноко —
У них щось єдине,
Як шум крептомерій і нивіпний день.
Як древніх традицій злиття органічне
З транзисторним пульсом у атомний час.
Японіє, є у тобі щось величне
І щось назавжди загадкове для нас,
Близьке і далеке, як посміх Куроди,
Як хміль невловимий в наперстку саке,
Як шум допотопний цієї природи.
І все ж відчуваю я,
Що це таке.

У ХРАМІ НА ОЗЕРІ ЮНОКО

Танцюють богові дівчата,
Ляльково юні і вродливі,
Такі усміхнені, щасливі,
Немов от-от почнуть вінчати
Їх з тим, що в бронзі угорі.
Над ним шовкові ліхтарі.
Такі шовки і на дівчатках,
В таких орнаментах поділ,
Як хитра богова печатка,
Віками зчовгана доквіл.

Бог молодий і життєствердний,
Аж бронза сяє на бровах.
Не той, сивенький, милосердний,
Що в наших мешкає церквах.
Він посміхається дівчатам.
Він пригорнув би до грудей,
Коли б не люди скрізь на чатах,—
Чорт би побрав отих людей.
Про це дівчата добре знають.
Піднявши руки догори,
Тремтливі стегна вигинають:
«Єдиний боже, на, бери!» —
І зупинились.
Поряд — в ноги:
«Котру з нас візьмеш?
Чи обох?»
Я перший раз позаздрих богу.
Дівчата...
О японський бог!

НА ТОКІЙСЬКИМ БАЗАРІ

В галузках вишневих пластмаса, картон
Цвітуть, наче справдішні, ярі.
У древньому храмі богиня Канон
Сидить на токійським базарі.

Не перше століття сидить мовчазна,
У погляді хитрість, не кара.
Під нею парфумів солодких парна
І поспіхом звалена тара.

У сотах прилавків меди показні
Ста тисяч рекламних товарів.
Баньяном * зросли тут галуззя рясні
Із джунглів всесвітніх базарів.

В лакованій повені пишна Канон
Сидить мідяна, зеленава.

---

* Б а н ь я н — дерево, гілки якого пускають пагіння в землю, і з одного кореня згодом утворюється цілий гай.

Обдурюй, виманюй — це божий закон,
В тім куплі і продажу слава.

Швиденько дільці випивають за торг,
Не скинувши брилики сині.
Канон їм допоможе — на те вона — бог,
Додасть щось у банки і скрині.

І тим, кому нічого більше продать,
Крім себе, у темнім куточку,
Богиня торгівлі пошле благодать:
Повії також її дочки.

Кохання щасливого їм не пошле —
Немає такого товару.
Є морфій — на час хай забудеться зле —
Любовне підпілля базару.

ЯПОНСЬКА АКВАРЕЛЬ

Над затокою ключ журавлиний,
Вдалині Фудзіяма в тумані.
Ключ ніколи уже не пролине,
І туман на горі не розтане,
І хатина з бамбука тонкого
При затоці
Стоятиме вічно.
Все це створено з дуже стійкого...
Із натхнення в годину ліричну.

1966

Мати плаче уночі
Двадцять літ уже —
Бо ж мати.
Будять вдосвіта гармати
І ревучі тягачі.
І підхопиться зненацька:
«Ти прийшов, синочку?
Ні...»
В інших вікнах скрізь вогні:
Онучат іде багацько
В ясла, в школу,
В степ — орати...
На світанні плаче мати.

1966

Давно лежать ці дрова у дворі.
Палило літо,
Осінь полоскала,
Зима товкла об хуртовинні скали,
Набивши крижаністі пухирі.
Яке життя у хмизових дровах?
На дровітню —
Та в піч або у грубу...
Аж ось весна
Із проліском в зубах —
І поцілунком спалахнули губи.
І дрова забрунявіли в дворі,
Заляпали долоньками листочків.
І мати сумно мовила: «Сирі...»
А донька любо:
«Ще живі дубочки!»

1966

Я чую наступ грудня, чую
У грудді ріль, де сум ночує,
У тім снігу, що йде уперто
Хоч не зовсім іще відверто.
Але ж іде
І буде йти.
Це знаю я,
І знавш ти,
І добре знають сиві будні,
Що спотикаються у грудні.

1966

Я сам собі щонаочі снюся:
Йду з автоматом на Поліссі...
Іржа глибока по залізі —
Уже не вистрелить, боюся.
І як не тисну я на спуск,
Мовчить іржавий автомат.
І прокидаюся.
І рад,
Що не стріляє автомат,
А лиш бруньок весняний луск.
О, як я рад.

1966

Струви сталеві і жильні ви чули —
Нині зелені, стеблисті над Россю...
Грають на них кущорогії лосі
Так, як на дримбі гуцули.
Візьме струну на плескати губи,

І попливуть через луки та води
В давнічках роси соковиті акорди.
Як трепетно грають губи!

1966

Втома ступає м'яко,
Втома у вічі — мов пил.
«Всі ви, — вона натякає, —
Всі — на один копил.
Кажете: «Я не хочу
Спокою, мов ганьби!
Дертися буду в ночі
Дебрями боротьби!»
«Чула, усе це чула».
Голос, немов туман.
І повертає дулом
К серцю важкий наган.
Це найстрашніша втома.
Йди на роботу геть,
Щоб не застала вдома.
В безділлі бо — смерть.

1966

Розкидав доброту з розмаху,
Не садив у серця,
Не ростив.
Загубив її кволий невдаха,
Друг-п'яничка за «сто» пропустив.
А коли самота осіння, —
Мов пилок зі старого коша...
Ні врожаю нема,
Ні насіння —
Пустожорном кружляє душа.

1966

Кресало та губка, тютюн в кисеті,
На люльці сережки тонкі золоті.
Це все, що було в козака-гармаша.
Ні, мабуть, не все.
А козацька душа?
Такої у хлопців з усього села
Красуня Марина знайти не змогла.
І врешті сьогодні в сорочці з мережки,
В спідниці у кубовій вийшла за пліт
Марина.
У вухах — мов сонце — сережки,
Яких вона ждала тринадцять літ.

1966

Чумак загубив десь кресало
І їв непідсмажене сало.
Побуркав, а потім подумав:
«Дарма,
Як гіршого лиха нема».

Напали вовки у діброві,
Порвали воли чумакові.
Заплакав сердега,
А потім:
«Дарма,
Як гіршого лиха нема».

Чужинці пішли на Україну.
Чумак підійняв коліюну
Й поліг у нерівнім бою з чотирма —
Бо гіршого лиха нема.

1966

Шляхів моїх, стежин криві рядки
Закреслюються новою добою,
І вже біліють чисті сторінки,
Овіяні майбутнього курою.
До болю шкода,
Бо життя ж одне
І сила духу теж була єдина.
Щасливий той, хто вчасно сам збагне,
Що нова пісня скластися повинна.

1966

О незавершеність!

В тобі двобій з судьбою,
Ні, не з судьбою —
Вічний бій з собою,
Що від Адама, через Фауста, до нас...
Але буває —
О прекрасний час —
Коли єдине слово, що знайдеться
У морі слів, —
Завершенням здається.

1966

Старий сатана з молодим сатаною
Зчепились і б'ються в мені і зі мною.
В них різні характери,
Погляди різні.
Вони аж дзвенять, неутомні, залізні.
Таких не упиниш, не витуриш геть.

Воюють — і їм наплювати на смерть.
Воюють уранці,
І ночі запізні.
І все це заради веселої пісні.

1966

Усе у ній співало:
І сукня, і хустина,
І брови з чорнотала,
І навіть та хвилинка,
В яку вона влітала.
Усе у ній звучало
Поемою, хоралом
Безсмертного начала.
Усе в ній трепетало
Чеканням, новизною.
І брунька чорнотала
Зрослася ізі мною
На радості й печалі
В ясні літа і грізні.
А пісня лине далі,
На те вона і пісня.

1966

Грають в небі птахи вільні,
В них проста, одвічна гра.
А внизу горби могильні,
Недокрикнуті «ура!».
Між горбами грають діти
У війну,
Лящить — ура!
І росою плачуть квіти:
Підрастає дівтора.

1966

* * *

Тінь від стріли — тонка, швидка,
Але ж вона була.
І ти була.
Твоя рука
Торкнулася чола,
Мов тінь стріли, тонка, швидка.
Проте на скільки літ
Лишила тінь ота легка
Жаги і болю слід.

1966

* * *

Я нічого не чую іще,
Я не бачу.
Але знаю:
У мене стоїть за плечима
Щось нове із розквітлими вперше очима,
Що ні сміху не знають, ні смутку, ні плачу.
Та за мить, поки я повернуся до нього,
Світ увійде у нього, як у мене колись.
І в очах, як погляну, у того нового
Буде сміх,
Буде плач,
Буде мисль.

1966

КРАПЛИНИ

Першими краплі зійшли на гілках
Росяно,
Густо,
Весняно.
Потім бруньки,
Пелюстки у квітках —
Срібно,
Духмяно.

Згодом краплинами зав'язь пішла
 Зелено,
 Гінко,
 Барвисто.
 Кожну краплину пора налила
 Соком пречистим.
 Спілими сливами,
 Гроном в лозі
 Звиснуть хмільні перлини.
 Вип'ють їх люди —
 У чистій сльозі
 Зійдуть солоні краплини
 Тужно,
 Пісенно,
 Врочисто.
 Під обагряненим листом
 Душ наших зійдуть краплини.

1966

Я свій світ в поезію несучу,
 Світ, який створив мене самого.
 Всю трагічність, всю його красу
 В чаші серця трепетно несучу.
 Світ
 Чи, може, одсвіт світу всього?
 Може...
 Але я від щедрості даю,
 Хлюпаючи з чаші через вінець.
 І якщо того,
                                   мого,
                                   пагінця
 Розцвітуть у вашому маю,
 Значить, ніс в поезію я світ,
 А не одсвіт швидкоплинних літ.

1966

ВІТЕР З УКРАЇНИ

Юний вітер, вітер з України
В срібній ночі трепетно зринає,
Від Путивля ген аж до Дунаю,
На Карпатах з крем'яного плаю,
Мов колядник, стукає у стіни,
Юний вітер, вітер з України.
Вітер з України!

Ми його з дитинства відчували
У найперших дотиках до світу.
З ним у диткомунях ночували,
І мужніли з ним, і в час навали
Враже зілля з корнем виривали.
Вільний вітер, наш буремний вітер.
Вітер з України!

Вилуцили чортове насіння.
В грудях кулі, на землі руїни...
Та пече в долоні жар творіння.
І скресають нові покоління,
Окриляє молоде пагіння
Вітер сили духу України.
Вітер з України!

З юним вітром дума молодіє.
Із чуттям єдиної родини
Наш народ у стонародній дії
Злотне зерно комунізму сіє,
Над посівом плідний вітер віє,
Рідний вітер, вітер України.
Вітер з України!

Отче наш!
Слова не молитовні.
Це усі ми до Павла Тичини,
Як сини, пошани й дяки повні,
За жовтневий «Вітер з України»,
Вітер з України!

1966

• •
•

Упаду, всю землю обійнявши,
По підземних водах потечу,
Потім сіллю виступлю в Сиваші,
Деся під лемешами заблищу.
Збільшу я культурний шар планети
На якийсь мікрон у товщину,
Але дух мій воїна-поета
Ще зігрів душу не одну
Під крилом солдатського намета
За Полярним колом льодяним.
Я до того, як зійти у Лету,
Ще розквітну літом не одним.

1966

ЗА БЕРЕГОМ — ЗНОВ ЧОРТОРИЙ

Чого поглядасте?
Надто старий
І буду в дорозі до всього байдужим?
Не буду!
Бо я через цей чорторий
Пробився із мертво закрученим гужем,
Щоб міст навести через цей чорторий.
І що не кажіть,
Але є уже міст.
Опори його на живісінькій крові.
Звичайно-бо легше:
В рюкзак — «антизміст»
І враз на той берег...
Бувайте здорові!
До речі — той берег,
Щоб мертвим не був,
Обжив я,
Всю юність поклавши на ньому.
І він дорогий мені.
Я не забув —
Душ наших скільки в покрові твердому!
Обірваних дум!
Незавершених спроб!

Вони,
Наче вимерлих мамонтів кості,
Лежать між кістками,
Де куля — у лоб.
Від того не гладко й тепер на помості.
Та берег цей,
Міст —
Найдорожчі мені!

Але не забудьте, сміливі, горласті:
За берегом — знов чорторпій,
І на дні
Нам знов доведеться підвалини класти —
По груди у смерті,
По шию в огні.
До чорта іще чорторпіїв до щастя...
Я — з вами!
Туди по дорозі мені.

1966

НА ЗАЛІЗНОМУ ШЛЯХУ

ПОЕМА

Братові Павлові присвячую

I

Я тривожно вийшов на вокзал,
На охтирський, тихий, тупиковий,
Де в поріг задовбана підкова,
Що гостей заманює у «зал».

В тому «залі» два стільці і лава,
Буряковий смалений дубняк,
Ще не спить шинкарочка ласкава,
Бо о третій почі — товарняк.

Ой ласкава!
Каші миску з салом
І узвару кружку мідяну
Подала.

І знов клубочок валу
Влігся в полотняну пелену.
«Коротеньке» дівчина в'язала,
Модний був тоді льонковий вал.

Як пахтіла гречка з давнім салом!
Як ріднивсь прокурений вокзал!
Я наївся так, що вбий — не хочу,
І поклав на бочку свій п'ятак.
А шинкарка,
В неї теплі очі:
«З дитмістечка? Не плати... хай так».

Я наївся і пішов у люди.
Не пішов — поїхав...
На землі
Вже кінця дорозі тій не буде,
Що рікою, наче до запруди,—
Під вокзали,
Станції малі.

II

В Харкові,
У Харкові столичнім,
Під кінець двадцятих дивних літ,

В БРП *,
У закутку фабричним,
Вулиці зібрався вільний цвіт:

Вуркагани, сьвки, роботяги,
Непмани, сезонники, бродяги.
А напроти — станція, вокзал:
Двигуни, каміння, хліб, метал —

Все ішло щоднини перед нами
У вагонах, в пригоршнях платформ.
Ми уже не гралися ножами,
Все ж не видихався йодоформ.

Станція кололася гвіздками,
Ранила гранітом, дубом, склом.
Підлітки невмілими руками
Несли «індустрійний перелом».

Станція була нам інститутом,
В котрім життєзнавчий факультет
Міг закінчить і диплом здобути
Всяк, хто суть труда зумів збагнути,—
Майстер, зодчий, маршал і поет.

III

Я завжди у мандрах,
В жадобі злиття
З людьми і простором Європи чи Азії.
Дорога завдовжки така, як життя,
Ще й довша, коли врахувати okazji.

Ось хлопець влетів із книжками в вагон.
Він радий, що їде,
А дівчина плаче.
Ми враз познайомились:
— Марко.
— Платон.
— За дружбу й удачу! —
А дівчина плаче.

---

* Б Р П — Будинок робітничих підлітків.

Хлопчина малює собі інститут,
В який він поступить,
Тривожно радіє.
Старий машиніст вивіряє маршрут,
У нього пелюстка тріпоче на вії.

На дівчину дивиться,
Гірко йому.
Й за ним побивалась...
Давно це минуло.
Розм'як паровоз у парах, у диму —
Пелюсткова ніжність під скати війнула.

— Чого ми не їдем? —
Нервує хлопчина.
На скроні забилася жилка гаряча.
Бере машиніст дротяну обручину,
Вже можна й рушати.
А дівчина плаче.

IV

Станція Термез.
Я досить мерз
На віку.
Ця станція в Союзі
Найтепліша.
Тут немає друзів,
Є чайханщик, добросердий крез.
В нього злото-чай за злото-пловом
І кишмиш з урюком золоті,
Саме в нього над ариком-ровом
Злото-спокій в сонця на путі.
Молодий садочок,
Чистий хауз*.
Звідти видно колії, тропу,
Глиняний приземистий пакгауз
І початок пекла у степу.
Поїздів немає —
Каравани.

---

* Хауз — ставочок, копанка.

Поїздів не буде —
Басмачі.
Я вставав з кошомки рано-рано
І не міг заснути уночі.

Шляховик я,
Технік-будівельник.
А в Данау збито два мости.
І старий десятник — наш пустельник —
Вбитий.
І завмерли поїзди.
І гуде, нуртує вся бригада:
«Де ж він дівся, так його, розтак!»
Це про мене.
Я ж під мідним градом
Вперше йшов дорогою атак
У Термез.
Мені в Данау треба.
Треба!
Доберися, хоч умри!
І на другий тиждень краєм неба
Поїзд рушив.
Тихо догори
Йшли вагони сірі, жовті, сині.
Прямо в небі колія вузька.
Паровози спарені, двожилвні,
Бо до сонця відстань не близька.

То було видовище незнане.
Дід казав:
«Тепер добра не жди.
В небі часто бачив каравани,
Мінарети,
Вперше — поїзди...
Важко на землі,
Мости розбиті.
Тож до неба й здибались путі».
Аж до сонця в променистім ситі
Дві кайми лежало золоті.
І по них ішов звичайний поїзд,
Той, що направлявся у Термез.
Я нагана застромив за пояс
І пішов по шпалах.
Поїзд щез.

Я вчився будувать шляхи,
Тесав каміння, деревину,
Кріпити бруса до сохи...
Тепер панахаю Вкраїну,
Там, де мости і де шляхи.

Мені з дитинства, як зірки,
Були шибки нічних вагонів.
Тепер я всі оті шибки
Трощу тротилом на шматки
В імлі поліських перегонів.

І навіть радісно мені,
Коли на станції Олевська
Фугасна сила велетенська
Мішає сотні тонн броні
З вокзальним затишком Олевська.

А певне, той старий вокзал,
У хвою вдягнений шовкову,
Не раз мотав льонковий вал
Тривою дитячих на підкову,
Що всіх заманювала в «зал».

Так, я чекав ту щасну мить,
Коли на Горині чи Пруті
Залізний міст за мить згорить
І поїзд, наче на розпутті,
В уламках колій застремить.
Та я й до нього підійду
По павутинному льоду,
Під хвіст поставлю шашку толу,
І він кістьми впаде додолу
Уже на задньому ходу.
Затихне вибух.
Зникне враз
Скажене щастя.
Десь при шпалі
Чи коло вирваної палі
Впаду, бо душу стиснуть жалі
За весь безумством щедрий час.

VI

Дві кайми,
Дві колії стальні,
І на них вагони рудуваті,
Мов літа мої.
А де ж ясні,
Вікнами широкими багаті?
Ось вони пробігли вдалині.
Не догнав:
Надбистрі тепловози.
У рудих,
Де дихають морози
В кожну шпарку,
Звичніше мені.
В них на нарах з друзями просторо,
Є де кинуть каску, автомат.
І руді вперед стукочуть скоро,
Та не всі вертаються назад.

VII

Колія пнеться по шпалах-ладах,
Грає на дві струни.
Добре, що поїзд не хмарка, не птах,
Він при землі з давнини.

Стуки у стики, мов серця биття,
В шибі мінливий світ.
Хай півстоліття твого життя —
Шлях аж на тисячу літ.

В пройдених верстах твоє тепло,
Щастя, кохання, біль.
Там, де ніколи тебе не було, —
Пустки пісок та сіль.

В пройдених метрах твоя боротьба,
Сльози, і кров, і піт.
Шляхом позначена кожна доба,
Не тисячами літ.

Колія пнеться по шпалах-ладах,
Грає на дві струни.
Добре, що поїзд не хмарка, не птах,
Він при землі з давнини.

Більшого щастя мені не було —
Рух по землі в майбутть,
Далечі вітер гарячий в чоло...
Більшого щастя мені не було —
Путь!
У незвідане путь!

VIII

Сніг змету,
Заб'ю костиль в тужаву,
У важучу шпалу смолянчу,
І на край великої держави
Поїзд рушить знов, як на війну.

Буде бій з утомою, зі смертю —
Вийду переможцем — все одно!
Запружинять знову рейки стерті,
Як учвал пружинить стремепо.

А у тій державі,
В тому краї,—
Все мов,
Бо то мов життя.
Віхола над білим краєм грає,
Віхола — не хуга забуття.

А дорога...
Ще жива дорога!
Полотно їй кожна днина тче.
Тропік Рака,
Тропік Козерога
Ще вона, либонь, пересіче.

І поверне до Охтирки знову
Під малий засніжений вокзал,
На поріг,
Де зчовгана підкова,
Що гостей заманює у «зал».

І шинкарка з теплими очима
Промайне в ясі дзеркальних блях,
І тоді стодзвоном за плечима
Здаленів мій залізний шлях.

1967

• •
•

Олексі Коломійцю

Не хочу, не можу я бути мудрим.
Премудрі вже й так перегріли планету.
Та ще як душа затушкована хутром
Несхибного розуму —
Де вже до лету!
А тільки у леті рятунок, здається.
Я не про Місяць
І не про Венеру.
Я про планету, що Совістю зветься.
Летіти й не бути на ній піонером.

1967

• •
•

Душе моя, не віща і не вічна,
Чого ти розтривожена щодня?
Ганьби і слави мітку пересічну
Майбутнє переступить навмання.
І все, що я надбав до болю трудно,
Замуляється.
Та ні, либонь, не все.
Прийдешній хтось, як я, і радо й сумно
Мою тривогу далі понесе.

1967

ПЛУГ НА ТОЛОЦІ

На толоці плуг лежить дволезий.
У шапках багряних будяки
Осмілили, мов хмільні перезви,
Пруть, залізо колють у боки.
А тремтіли ж як вони, бувало, —
Аж у п'яти, в корінці душа,
Тільки зашумить земним обвалом
Прямосічна велич лемеша.

Хоч, здається, сили тут не рівні,
Все ж повстав чортополохів дух.
Навіть сталі гордїй
У борінні
Небезпечно припиняти рух.

1967

* * *

Хуртовина гуде, замітає стежину людини,
А людина торує свій слід, не зважає на сніг.
Під заметами тріск, бо іще ненадійні крижини
На озерах, на ріках — на пасмах майбутніх
доріг.

Ну чого ти, людино?
Он поруч асфальтова линва,
І бульдозерів пхай, і розкручений дріт помела.
А людина у прірві
Дорогу шукає, щаслива,
Бо в незвіданім слід,
Мов тугу тятиву, натягла.

1967

* * *

Первоцвітом виникаю
З веснами на світ.
На знаменах Первوماю —
Мій кривавий слід.

В мідь сурмлю осіннім басом
З Жовтнем-сурмачем.
Завше дух мій перед часом —
З Гімном і мечем.

Я — окрилена Свобода,
З серцем вогняним,
Йду попереду народу,
Все я перед ним.

1967

СИНОВА ПІСНЯ

Янці Брилю

— Чи чуєш, сину, чуєш, чу?..

— Я чую вас, мамо.

— Скажи мені слово...—

Та він же стоїть кам'яний, стопудово,

А бач, перед мамою скинув каску:

— Що вам, ріднесенька, пісню чи казку?

— Краще вже пісню,

Бо в казці неправда.—

І враз переповнилися веснами груди,

І губи у трепеті юні та ніжні...

Співає.

Дівочтво згадалось заміжнім.

А мати:

— Не ти під залізнi запруди

Упав головою у році засніжнім?

Чи чуєш, синочку, в засніжжі не ти ж то?..

— Ні, мамо,

Тоді красувалося жито

У рідному краї,

В буремному краї.

Та годі про це.

Я ж вам пісню співаю,

Мамо...

1967

О, ЯК ВОНИ СХОЖІ

Мої побратими казали, коли їх вивозили з бою,

Казали, ділились пожитком останнім, любов'ю.

Казали:

«На чоботи, шкрьобай,

Підметочка добра ще, груба».

«Коня заberi, молодий, не дивися на зуби».

«Візьми мій наган, там чотири патрони... патрони...

Гранату залиш, мо', собі пригодиться, Платоне».

Казали: як голову вдасться донести до миру...

Один, щоб у Груню,

А другий казав, щоб у Сквиру...

І всі, щоб до матері, а до дружини рідко...

Всі юні вмирали.

І ось я приходжу до тітки.
Бо матір убили
І батька убили,
Сестрицю єдину в Дахау спалили.
Приходжу до тітки, у неї чотири онуки;
Чоломкатись пнуться,
Та все щоб на руки, на руки.
І кожен з онуків на друга убитого схожий.
Оцей на Миколу, що впав під лозою на Сожі.
А той білобровий — на сина загону Павлушу,
Павлушу Приходька, що болем розранює душу.
А тітка розумна мене пожаліла, як мати:
Про небожа зовсім нічого не стала питати.
Бо знає, що тяжко, мовляв, і на тому спасибі.
Малята дзвіночками котяться геть по садибі.
А котре погляне — аж ноги залякнуть у дрожі:
О, як вони схожі
На тих, що...
О, як вони схожі.

1967

Дівчинка сонце ловила руками,
Сонце у чистім карпатськiм озерці.
І верби ловили гнучкими гілками.
І радісно сонцю від того на серці.

Воно утікало крізь пальчики мокрі,
Крізь листяні жменьки, тоненькі галузки,
Котилось намистом, колосось на друзки
І ранило душу сивіючій Мотрі.

Заплакала Мотря, заплакала мати,
Покинула праник, присіла на кладці.
Дівчатко злякалось: «Не буду хапати...
І верби не будуть... Хай плаває, мамцю».

«Хіба я бороню? Лови, моя мила.
І я твому нянькові сонце ловила».

1967

Руками вузлуватого коріння
Вчепився бук у скелі-крем'яниці,
Стоїть, чекає інше покоління
Край полонини пишної Сипиці.
Те покоління вже звело галуззя,
Та ще воно мале і нетямуще,
Не розуміє, що то значить — друзі,
А він те тямить, бо найстарший в цуші.
Він знає, що старі із молодими
Лише разом збивають вітровіння,
А поодинці гинуть.
І пагіння —
Оті, що батогами із родини
Угору лізуть,—
Не дають насіння,—
Їх пасинкують часу хуртовини.

1967

— Журавлі, журавлі,
Скільки треба вам, любі, землі,
Скільки моря вам треба?
— Небагато землі,
Щоб прожити в теплі.
Моря — тільки шматиночку треба,
Щоб було куди впасти із неба.

1967

Відчахнута гілка вмирає не зразу
І навіть не зразу жовтіє, в'ялиться,
Та враз виявляє болючу образу
І муку, що соком болючим сльозиться
В живому надломі.

В громаді чи в домі,
Коли заподієш образу людині,
Нехай не помітиш і краплі в надломі,
Та знай, що любов її слабша віднині
До тебе й до інших у колі близькому...
Убивчі надломи на серці людському.

1967

На хвилі дніпровій пливе курінець —
Старого рибалки нехитра оселя.
Жили в тій оселі
Години веселі,
Яким у натоплєній хаті кінець.
Рибалка був юним тут, сильним, здоровим,
З хурделиці ткалися крила-вітрила.
Він плив із дівчатком своїм чорнобровим...
Вернувся,
Натоплєна хата вкорила:
«Чи ти до крижини примерз бородою...»
А юність почула й пішла за водою.
Лежать на крижині недоткані крила
Старого рибалки.

1967

Як вихор танець,
Як весна,
Як повінь з круч у вир,
Як юна яблунька рясна,
Закинута в пустир.
Як виглядання з далини,
Із бойових полів,
Як спів кохання з тишини
Без музики і слів.

1967

Благословенні ті слова,
У котрих вдача вікова —
Нехай страшна,
Але правдива.
Слова такі не прагнуть дива,
Як те жар-птицине крило.
Вони опалюють чоло
Вогнем самого Прометея,
Земною силою Антея,
Із суєти, з нудьги, з ганьби
Підносять дух до боротьби.

1967

Природо, древній сфінкс!
Ми всі — твої нащадки,
Чи справді велетні, чи більше хвастуни,
І думи наші — тільки плин луни
Твої мислі вищого порядку.
Та як воно не є —
Людина я!
А це — багато,
Це найбільше в світі!
Перед тобою я підняв лице,
Щоб розгадать тебе в таємнім заповіті.

1967

Так почалося.
Сонця клубок
Розплутав нитки-проміння.
Весна потягла за зелений чубок
Сором'язливе пагіння.

Воно червоніло на світлі,
Воно
Спішило в листочки вдягтися.
А як піросло,
У широке вікно
Всміхнулось.
«Поглянь, подивися!
Ружа розквітла!
Ой мамочко, ма..»
І доньки до ранку у хаті нема.
А як засірів, на постіль ривком
Розсиплеться вогке волосся.
І ружа на коси — весільним вінком.
Так почалося.

1967

Весняний вітер-чудодій
Гукає нас до дій,
До лету.
Ми облітаємо планету
Із ним в напрузі молодій.
Неси нас, вітре, з громом, свистом
В обійми збудженої весні,
Щоб ми не впали жовтим листом
На мерзлу землю в чужині.

1967

Напинає вітер туго
Лука з яворини
І стріляє понад лугом
Аж до ніг калини.

Та затрепетала:
«Це ж кохання стріли!»
Й цілу ніч не спала,
Наряджалась в біле.

1967

Стріляють дуби жолудями у зорі кленові,
Схилиють чуби травники на болотах шовкові,
Лелеки в безмежжі небеснім кудись утікають,
Далекі пожежі довкіл сизу рунь обступають,
І сонце незвично важке, багрянисте, неясне.
Ой, що це в природі —
Тривожне, убивче, негасне?
А люди спокійні, веселі від свіжого хмелю.
Не буде тривоги,
Бо знають:
То осінь — на землю.

1967

То полинь над тобою, Волинь, чи сніги —
Забілили сніги, забілили білі?
Ой упав же з коня, бо не стало снаги.
Мак червоний розцвів на козацькому тілі.

Партизани зійшлись, нахилилась печаль.
«Забілили сніги...» —
Та й пішли на Карпати.
То не сніг, не полинь,
То посивілий жаль,
То біліє над полем лебідонька мати.

1968

Мені ввижається блакить,
Коли хурделиця курить.
Коли згущаються дими,
І чути вибухів громи,
І небо зранене болить,—
Мені ввижається блакить.

Коли ж небесна синява
Ясою землю обвива,
Серпанком стелиться на води,—
Мені вчуваються негоди,
Мені ввижається гроза,
І юров із трав,
І з хмар сльоза.

1968

Лише на мене загадай,
Як зірка упаде,—
Прийду.
А ні —
То заритай:
Нема мене ніде.

1968

Дівчина стояла в чистім полі,
Заплітала промені у коси.
А життя її гасало босе,
В пелену збирало маки-болі.
Маки облітали пелюстками,
Жевріли і гасли, як жарини.
Хтось гукав:
«Мариночко, Марино...» —
Обіймав гарячими думками.
Не почувла, хто її гукає,
Не відчула пристрасті терпкої.
А життя босеньке утікає
І махає дівчині рукою.
«Ми уже не стрінемося ніколи»,—
Кинуло відверто на прощання.
В черевичках вибігло вінчання
Й чобітки їй винесло на поле.

Сап'янці затоптано, прожито,
Батьковою втомою підбиті.
Ні волошок, ані маку в житі,
Жалить душу гостроосте жито.
Ляже на обніжок горілиць,
Спогадання-перекотиполе —
Прямо в серце тисячами глиць:
«Ми уже не стрінемось ніколи».

1968

Він помилився,
Дон-Кіхот мій милий, —
Узяв на щит уявлене і ніс
Через життя, аж поки стало сили,
За честь людську піднявши щит і спис.
Суетний світ був радий посміятись,
Аж крісельця від реготу тряслись.
Хотів би я так світло ошукатись!
Душе моя, нестямно помились.

1968

СМОЛОКУР

Старий поліський смолокур,
Неначе пень твердий, смолистий,
Спирався на пічний примур.
Дід сизо-чорний, але чистий,
Бо тими чорними руками
Він перемотував бинти
І переломи брав лубками,
У рани закладав гноти,
Косматі, чорні, але чисті.
За місяць встав здоров,
Як був...
Лиш трохи в дьогті,
Трохи в листі.
Іще й «цілющини» здобув

Про всякий випадок.
— Щастя вам! —
Я обійняв, поцілував.
— Не піддавайся нечестивим
Катам смердючим, —
Дід сказав
Ізсиза-чорний весь, та чистий,
Неначе смоляний бурштин,
Що став прозоро-променистий,
Пройшовши часу довгий плин.

1968

О пралісе мудрий, навчи мене жити
Тим спокоєм дивним, що ти живеш.
Як променем, грамом дощу дорожити
І як воскресати опісля пожеж.
Як в струпі вугілля крізь нитку пронести
Всю силу земну в верховіття нове
І тихо шумить з Біловежі до Бреста...
Я славлю безсмертя твоє лісове!

1968

ПОРТРЕТ

*До скульптурного портрета
Лесі Українки,
створеного Галиною Кальченко*

Коли дивлюсь на цей портрет,
Що з місячного мармуру,
Мені ввижається намет
В Нічимному.
Без гамору
Сім'я підходить лісова
Із «Пісні лісової».
Її думки,
Її слова

З безсмертного сувою
Бере сім'я,
Іде в ліси,
В степи, в річки, в озера.
І риси дивної краси
Уже різці —
Не пера —
Малюють в камені навек
Під крижаним наметом.
Вдивляюсь у глибинь повік,—
Як страшно быть поетом.

1968

В ЖУРАВЛИНОМУ КРАЮ

В зелене Журавне летять журавлі,
А лебеді — у Лебедин.
На кручі Козацькій, на зритім шпилі,
Стою я сьогодні один.

І думи мої, спогадання живі,
Мов лебеді та журавлі,
Летять поза Ворсклу, гніздяться в траві
На рідній охтирській землі.

Я сам за думками здіймаюся в лет
До юності чистих заграв,
Коханій Оксані будую намет,
Казкових шукаю купав.

Над нами в Журавне летять журавлі,
А лебеді — у Лебедин.
На кручі Козацькій; на зритім шпилі,
Стою я сьогодні один.

Літа мої, лебеді і журавлі,
У вирій знялись, бо пора.
У бабинолітнім короткім теплі
Сивіє Козацька гора.

1968

НІЖ, ТРАВА І СЛОВО

ПОЕМА

Трьома китами медици-
ни стародавні мудреці
вважали ніж, траву і
слово.

1

Благословен — хто може краплю болю
З чола горючого в пораненого зняти,
Сто раз благословен — хто на кривавім полі
Підійме словом з гибелі солдата.

2

Ви знаєте, як страшно відступати
На край землі своєї, навіть далі,
Та ще й в обозі ранених. Карпати
Уже були за нами, як скрижалі,
На котрих ми не встигли написати:
«О рідна земле, за горою ти».
В очах запалих гаснули світи,
Оті, що нам відкрила рідна мати.

3

Ми відступали в хащі до Говерли,
З двадцятого століття відступали.
Горіли, вибухали, та не мерли,
Робили з кулеметів самопали.
Бувало в партизанах, ой бувало!
Ставали чудом техніки гвинтівки,
Легендою — бризантність амоналу.
Бризантність — міф, як ти без вибухівки.
Електрика і радіо — забуті.
Безсилі батарейки, мов брикети,
Летять в огонь. Смолисті пні, добути
З багаття, ми жбурляєм, як ракети.
Морзянка — стук приклада в деревину,

Або два пальці в рот і — свистом, свистом,
Аж із Карпат на Слобідську Україну:
«Як не вернусь... вважайте комуністом».

4

Галяви, мов пустельніі такири *,
Течем назад на дикі узбережжя.
Не чуть ніде ні пилки, ні сокири.
Яке безлюддя і яке безмежжя!
Вертається уміння дрюк сталити,
Щоб вепра ним стрічати на полянці,
І танки, наче мамонтів, ловити,
І салом з них світити у землянці.
Здається, в нас ніколи не вмирала
Тисячовічна школа кроманьйонця.
Ми із корчів могли зробити орала
І з вірою молитися до сонця,
До джерела священного могли ми...
В які б не лізли терни і гльодини,
Упертими були, крутими, злими,
Та завжди вірні образу людини.

5

Ми відступали довго в Чорнолісся —
Від Батьківщини ми не відступали.
І хоч обоз у древньовіччя втисся,
Ще є у нас гранати і запали.
Ще є гвинтівок трохи, автоматів,
До них набоїв — на годину бою.
Пораненим — ні ліків, ні санбатів,
Лише дошки, мов труни, під гарбою.
Хантикають вози по ринвах колій,
З напруги зуби ломляться у хлопців.
У їх тілах горять нестерпні бої,
Яких не знали давні кроманьйонці
(Не знали ті, що є бинти на світі,
Що крім скобла є ласка пантопона).
Полудрабки, немов звіринця кліті,

---

* Такири — солончак між барханами.

І замість ковдри білої — попона.
А на попоні горбляться Карпати
Дощем, суглиням, глицею, галуззям
І болем, що не в силі обірвати
Найкращі друзі — хай нестерпно друзям.
Ні крикнути, ні в господа лайнути
І навіть в прірву кинутись не можна.
Повзе обоз, плаєчками погнутий,
В тривожний день, у ніч свою тривожну,
Здоровий може вихором по полю —
До амбразур у Коломию, в Снятин...

6

Благословен — хто може краплю болю
З чола горючого в пораненого зняти.

7

Він був натхненний лікар і співець.
Ні, не поет і не співак, а саме
Співець. Спинилися під Чорними лісами —
Григорій Ус підносив поставець
З наваром гой-любистковим на денці
І затірку в пом'ятому відерці.
Всміхався, мов хлопчисько, винувато,
А що він міг? Ні ліків, ні харчів.
Із губки товк руду колючу вату
І дьоготь гнав з березових корчів,
Щоб мухи не засиджували рани.
Черпав, що міг, з народних медицин.
Григорій Ус відкрив біоміцин
У соках молочаю і катрану,
Але про це не знає світ науки,
На відкриття патенту не було.
За нами ліс, поперед нами луки,
Над нами смерті чорне помело.
Так, помело! Кого вже тут косити?
Усі лежать — візьми змети, й кінець.
Григорій Ус щось цідить через сито.
І знов по колу піде поставець.
І знову ніж. Він ним почистить рани.
А далі — смерть?..

Ні, далі слово є.
 Те слово не біблійне, не з корана —
 З народних дум те слово постає.
 Почне про Байду розповідь урочу:
 — Йому катюга серце вирвав геть,
 А він плює султанові у очі
 І з посміхом стрічає люту смерть.
 Без серця повернувсь на батьківщину,
 А мати Україна знов дала
 Козацьке серце. — Пташка на ліщину
 Присіла й далі думу повела.
 За пташкою озвалася трембіта,
 І заблищало лезо топірця.
 Струмком униз тихенько збігли діти.
 У них горнята теплі, мов серця.
 Кулешу віддали і — геть потічком.
 А дума у відлунках ще жила.
 І на вози схилялися смерічки,
 І клали руки хлопцям до чола.
 Крізь пальці глиці — смоли чисті, роси
 І шепотіння: — Баю, Байди, бай. —
 І холодок несли жадані грози,
 Й Говерла, як весільний коровай,
 Стояла на столі Карпат широких,
 І трембітало сто лунких трембіт,
 І тисячі гуцулок карооких
 З поклоном легенів гукали на обід.
 І хлопці засинали в милій думці
 Або зітхали: — Ми ж не Байди, ні... —
 Григорій Ус був магом в цій науці,
 Він далі вів свої живі пісні,
 Старі повідував козацькі думи,
 Настроєні на партизанський лад.
 В них запорожці йшли із Січі в Суми,
 А далі на Волинь і до Карпат.
 У Чорнім лісі стали ковпаками.
 До нас пройшов Сірко понад віками
 І враз назвався д і д о м Ковпаком,
 Бо постарішав трохи.

За ярком
 Почався бій зненацька. Лікар Гриць
 Затяг у бір свої вози-палати
 І став перед возами між ялиць —
 В руках, мов два пістолі, — автомати,
 Два автомати сіяли вогонь.
 Яка то сила в хлопцеві таїлась!
 І раптом сила... де вона й поділась,
 Дві дівочки тонесенькі зі скронь.

10

Поранені лишилися живі,
 А Гриць поліг, пісні його померли.
 Під Чорнолісом, десь коло Говерли,
 Довгенький горбик є у мураві.
 Оце і все.

11

О ні, не все, не все!
 Джерельно вибухає спогадання,
 Коли відлунок думу принесе,
 Проспівану Григорієм востаннє.
 Коли натхненного зустріну юнака,
 Крізь суєту і блискавиці лету
 Впізнаю в ньому Усові прикмети —
 Лягає на плече моя рука:
 — Добридень, Грицю!
 — Звуть мене Микола...—
 В спорідненості молодість жива.
 І заспів Гриця, стерши смертне коло,
 Лунає міддю в марші торжества.
 Трава, і ніж, і рідномовне слово
 Із майбуття мені навстріч фивком...
 Встає наш Байда з третім серцем новим,
 Він обернувся натхненим юнаком —
 Миколою, що йде у світ науки
 І думу й жар поезії несе.
 Він може взяти два автомати в руки
 І стати перед санбатом.
 Це усе.

1968

СОН

На Вітоші вогні горять,
Немов царя Шишмана рать
В тяжкім поході зупинилась.

Я спати ліг.
Мені наснилась
Через віки простерта гать
Поміж могил,
Поміж хрестів,
Поміж посічених щитів
І твань,
Бо осінь чи весна.
При гаті сива та сумна
Стоїть Болгарія сама —
Сестра моєї України.
О господи, яка пільма!
Які провалля та руїни,
Які колючі бур'яни!
І в них Болгарії сини.
Десь поміж ними цар Шишман.
Та де ж він, де?
Знайти не можу.
Холодний морок скрізь до дрожу,
Холодний морок і туман.
А гать через віки, віки...
Йдуть козаки
І гайдуки,
Опришки йдуть,
Залізники,
І ботевці,
Й кармалюки.
— Де ж цар? —
В Болгарії питаю.
— Де прах його, того не знаю.
А сам Шишман завжди в поході,
Він у синах моїх,
В народі.
Той дух Шишманів і в тобі,
В натхненній творчій боротьбі.
Десницю він в майбутть простер,
Щоб час народу слід не стер.

1969

НАТХНЕННЯ — ЦЕ ЛЮБОВ

В осінню ніч прорвавсь останній грім.
Дух творчості тоді ввійшов у дім,
Дух творчості й безсонного труда,
Коли копається і плавиться руда
В однім потоці і в однім часі,
Щоб ще хоч грам —
У скарб людській красі.
В осінню ніч,
В живу тракійську ніч
Я чув Боянів і Орфеїв клич.
У шумі вітру,
В шелесті дібров
Співці рекли:
«Натхнення — це любов».
Натхнення — це любов.
І я люблю,
Люблю болгарське жито і ріллю,
Веселий хміль тракійської лози
І келишок «Дівочої сльози».
Але найдужче я людей люблю,
Тому судьбу благаю і молю,
Щоб та любов, яка в мені жила,
Бодай хоч крихту щастя принесла,
Хоч крихітку.
Чи хоч краси бодай
У милий серцю
У болгарський край.

1969

СТІНА ХІСАРА

Прадавня стіна, їй п'ятнадцять століть,
Збудована міцно рабами Балкану.
Стрілою свистіла просмолена пліть
І цілилась в нею ж розсічену рану,

Аж кров цебеніла у розчин цементу,
Тракійська, густа і нуртуюча кривця.
А потім звелися царів постаменти
І Августа ймення дали кам'яниці.

Текли волелюбні болгарські племена,
Нові Спартаки і Орфеї родились.
Фортеця здіймала плісняві рамена —
Високії башти — й з повстанцями билась.

Та римські царі, і живі й мармурові,
Що марили вічністю слави та шани,
Не знали, як швидко галуззя лаврове
Вінків їхніх пишних пожовкне, зів'яне.

Із листям лавровим і голови стерлись,
Тяжкі постаменти посікли на жорна.
Самі лише мури у вічність уперлись,
Бо кров'ю політі,
А кров непоборна.

Стіна залишилась одна з давнини,
Неначе вросла у гранітну породу,
Як пам'ять неволі,
Як пам'ять війни,
Як пам'ять безсмертного болю народу.

1969

ЯК І В НАС НА УКРАЇНІ ПІСНЯ

У болгарок, у болгарів
Очі чорні, очі карі,
Очі сині,
Як і в нас на Україні,
У степах, на верховині
Очі чорні, очі карі,
Очі сині.

У болгарок, у жінок
На очах росте синок
По хвилині,
Як і в нас на Україні,
Коренастий, мов дубок,
На очах росте синок
По хвилині.

У болгарських юнаків
Дух звитяжних гайдуків
Є й донині.
Як і в нас на Україні,
В юнаків, у парубків
Дух завзятих козаків
Є й донині.

У болгарок, знаю я,
Серце — пісня солов'я
На калині,
Як і в нас на Україні...
Ой ви, ночі солов'їні
У квітучій білій піні,
На калині.

1969

ВІЗНИКИ

О візники!
Давним-давно вже зникли
Із пам'яті живої візники.
А ви ж було в моїм юнацтві звикли
Вплітати в гриви коням кісники,
Намащувати салом фаєтони,
Підводить халабуди шкіряні,
Аби тобі у Харкові, Платоне,
Не снились незнайомки чарівні.
Стук-стук, стук-стук — по молодій столиці
Під вікнами вузькими БРП.
То лихачі,
То коні —
Коні-птиці,
Аж ніч під ними збуджено хропе.
В холодну шибку вплине ніс кирпатий:
Можливо, й я на лихачі в село
Приїду за коханою до хати...
Та так цього ніколи й не було.

А хата снілась довго.
При вікні
Заб'ється дрібно дзвоник під дугою —

І в ніч несуть нас коні вороні,
Попоною укриті сніговою.
Давним-давно і сни оті забулись,
В яких Оксану віз на лихачі.
У тиші із глибин вузеньких вулиць
Підківок стук відлунює вночі.
Не ті уже бундючні фаетони,
І коники не птиці, не орли.
Та я кажу:
— Вклонися їм, Платоне,
За те, що любу згадку принесли.—
Стук-стук, стук-стук — у сонному Хісарі
Майне в снопі ліхтарнім фаетон.
І знов мені наснилися очі карі
Оксанині.
Та це вже тільки сон.

1969

ЛІЛЯНОЧКА СПІВАЄ ПРО КОХАННЯ

«Коханню замало одної землі,
Замало одного життя...» —
Співала Лілянка.
Дві кіски малі
Дрижали —
То серця биття,
Дитячого серця.
А батько її
Давив на баяновий міх.
Затихли довкола шумливі гаї
І гомін веселий та сміх.
Лілянка виводила кожне слівце,
Мов добре намисто на нить
Святково низала.
«О, женско сердце!..» —
Шепоче мій друг, наче снить.
Це Станчо —
В минулім юнак партизан.
Кохання його знає сивий Балкан,
Та стежка кремниста,
Та віхоли шум,

Та знає націлений в груди куршум *,
Та знає дружина, легенька, мов птах,
Що винесла з бою його на руках.
«Коханню замало одної землі,
Замало одного життя...» —
Співала Лілянка.
Летять журавлі
В далеке заморське буття.
Летять вони з Ворскли, з лозових заплавл,
Де першим коханням і сам я палав,
Гасав по небеснім Чумацькім Шляху
І падав на землю в густу лепеху.
Одним поцілунком, лиш дотиком губ
Я марив, не знав, що і сам я їй люб.
Що потім в розлуці, в печальні роки
Ітима вона, де риплять вітряки,
Дивитись, приклавши до лоба долоню.
І сумно квилити:
«Платоне, Платоню...»
«Коханню замало одної землі,
Замало одного життя...» —
Співала Лілянка
В тракійськiм селі,
Палали шовкові плаття
На сонці осiннiм.
На кожне чоло
Спадав пережитого слiд.
Плив смуток дiвочий.
Лiлянцi ж було
Не бiльше тринадцяти лiт.

1969

Сумна гiтара ходить за вiкном,
Ще зовсiм юна,
Тiльки вчиться грати.
А я сиджу, закутаний сукном,—
Студено.

---

* Куршум — куля (болг.).

Листя падає лапате.
Шугнула зірка в небі,
Загадав
На тебе,
На далеку, задніпрову,
Де сивиною віє від отав,
Де ходить осінь пишна, рудоброва.
Я за тобою скучив,
Але тут,
В Болгарії, мені святково, люблю.
Перед вікном злетівся юний гурт —
Пісні і поцілунки — губи в губи,
Як на дніпрових кручах.
Ой було!
Весняним вітром душу обдало.

1969

Ці пагорби, як мамонти воскреслі,
Прийшли в Хісар на теплий водопій,
Де сонця сніп в слабкому перевеслі
Колосся ронить.
Де дитячий змії
Згори ласкає їм косматі спини.
А мамонти цілющу воду п'ють,
Три хоботи із репаної глини
Схиляються в озерну каламуть.
«Сльоза дівоча» * в джерелі живому
Прибавить їм здоров'я на віки.
Закохані, йдучи вночі додому,
Край хобота сідають під гілки.
І мамонтам — богам палеоліту —
Приємно чути поцілунки з віт,
І згадують вони про те далеке літо,
Про ту любов,
Якій мільйони літ.

1969

---

* «Дівоча сльоза» — назва хісарської цілющої води.

Вереснево тужить горлиця на дубі,
Не клює їй орлик в груди пишні,
Щоб аж кров на пір'ї...
Любі, любі
Ті болючі зустрічі на вишні
Чи в весняних лозах винограду,
Де вросло в пір'ячко пагіня!
Над кубельцем воркували радо,
Грілися на білому камінні.
Потім дітки на лозі гойдались,
Геть вони давно вже полетіли.
Хай летять! На те дала їм крила
Горлиця в любові до свободи.
Хай летять до Гангу чи до Нілу,
До весни з болгарської господи.
А вона на орлика чекає,
Мов забула про димок з рушниці.
Від її тужіння в соннім гаї
Жовкне листя, в'яне, вересниться.

1969

Виноградне гроно при вікні.
Я його швидким ножом не зріжу,
Хай у ньому соки запашні,
Та хіба ж така краса на їжу?..

Це мистецтва неповторний твір
В час натхнення генія — природи.
Швидко час прощання...
В тихий двір
Зайдеш ти в весні своєї вроди.

Замість квітів у автомобіль
Покладу бурштину цвіт, Цветано.
Листопадом вкриє душу біль,
Як тебе із гроном тут не стане.

1969

ВІНОК ДРУЗЬЯМ

ЄЛИСАВЕТИ БАГРЯНИЙ

Поет в Прекрасне знає путь,
Хоч те знання
Не завжди ясне.
Вона ж сама,
Сама — Прекрасне,
Яке Поезією звать.

ЛАМАРУ

У Бóровці між яворинням,
Де жив колись плюгавий цар,
Я постать вздрів:
Коли б коріння
І крону пишну —
Клен до хмар.

Це був Ламар.
Погруддя голе і широке
Із бронзи,
Бронзове чоло
І криниці очей глибоких
Щедотно хлюпають тепло
З душі хорошої людини.
Я міг дивитися б години
На постать цю,
На цю красу.
Та що ж... Наступної хвилини
Ми шматували ковбасу,
Кривавий «Мельник» розливали
У наші чаші немалі,
І нам шуміли краснотали,
Що красно жити на землі.

ДИМИТРУ МЕТОДІЄВУ

Статечний, русь-рудуватий,
Війни засмага на чолі.
Він генералом міг би стати,

Та їх багато на землі —
Поетів менше.
Дуже мало,
В яких би красно без прикрас
Новим життям затрепетали
Слова, які родив Тарас.
Димитр не славу генерала
Обрав,
А долю гайдука.
І десять літ, коли світало,
Його Шевченкова рука,
Як сина, любо пригортала,
І рокотала Дніпр-ріка,
І йшла по світу Катерина,
Від злості цар у «Сні» звірів.
І за перлиною перлина
Вишукувалась в морі слів.
І разом з тим — свої глибини:
Яку болгарську висоту
Осяг він у душі людни,
Яку красу і доброту!

ГЕОРГІЮ КАРАСЛАВОВУ

Є люди, про котрих спомин
Приходить, як пісня люба.
Стаєш тою піснею повен,
Імення само на губи
Лягає і буде звучати,
Цвісти яблунево, біло.
І прагнеш тоді почати
Нове благородне діло.
Наповнишся ти добротою,
Немов степова криниця
Джерельно-живою водою,
У котрій зоря зориться,
У котру дівоче серце
Впустило своє кохання —
Дзвінке, золоте відерце
У роки мого світання.
Друже!
На серці ясно,
Коли напливає спомин

Про Вашу душу прекрасну.
Тоді я —
Казковий човен —
Здіймаю вітрила-думи...
І вже ми разом в Софії
Несемо свої надії —
Свої стоголосі сурми,
Не ті, що рокочуть славу,
А ті, що ведуть людину
У світлу братню родину.
Такий Ви —
Георг Караславов.

ГЕОРГІЮ ДЖАГАРОВУ

Ми йшли крізь ніч,
А ніч ішла крізь нас,
Травнева ніч, висока ніч Балкану.
І пульсував у наших жилах час,
Отой, де все не пізно і не рано.
Цей благодатний час буває раз в житті,
Коли душа зриває всі тенета.
Ти ніс в собі непройдені путі
Бунтівника і зодчого-поета.
Я знав тебе давно, здається, що завжди.
Так знають брата,
Брата — не сусіда,
Хоч ми й не йшли разом у зашморгу біди,
У месницькім полку звитяжнім Діда
Не був з тобою там,
Але плече в плече
Пройшов би скрізь, де йшов із ковпаками.
Софійський вечір килими нам тче
З великими і справжніми зірками.
На спомин килим цей візьму,
А з ним
Казкові ночі,
Надбалканські ночі,
І дні з снопом у небі життяним,
І вечори, де молодість клекоче.
Що спомини!
Нам треба далі йти
Крізь ночі й дні у радісній тривозі.

Люблю шалено сміливих.
А ти
Один із тих, які завжди в дорозі,
Завжди в бою,
В строю,
А не в обозі.

ОЛЕКСАНДРУ КЕТКОВУ

Історична ностальгія —
Йй віки, а не роки.
Сон ранковий...
Сон чи мрія:
Над Родопами димки
Підіймаються в далеку
Путь по небу, по землі.
Ці ж димки —
Уже лелеки
І високі журавлі —
За дніпровою сагою
Раво з вирію летять
У поліську пишну хвою,
У деснянську благодать.
Так в негоду і в годину,
У ранковсму теплі,
Над гаями України
Із Балканської країни
Линуть мрії-журавлі.
Він болгарин,
Та ніколи
У Болгарії не жив,
Не орав тракійське поле,
Не вертав з троянських жнив.
І не пив терпку ракію
Чи стосонячний місхет.
Але все було...
У мрії.
Він болгарин і поет.
І коли вже на схилі сивіючпх літ
Він уперше прибув у високу Софію,
То ступав обережно, немов через лід
Ріку переходив на той бік до мрії.
Я дивився на нього, нестямно радів.

З чим зрівняти цей стан?
Я порівнянь не знаю.
Він уперше іде по дорогах дідів.
Не іде —
Розливається повним Дунаєм.
Аж до Вітоші плин,
Де копитом гора
Прямо в зорі шипами залізними креше.
Ніжно листя шумить і шепоче кора:
Він
    уперше,
        уперше,
            уперше.

НАЙДЕНУ ВИЛЧЕВУ

Найдене, Найдене!
Скільки не знайдено
Нами добра і тепла на землі?!
Все ж не сумуй,
Бо життя не обкрадене
І не поховане в сірій імлі.
З доброю дружбою,
З вірним коханням
Кров наша яра по жилах тече.
Долю молю я —
Аби не остання
Зустріч з тобою.
Благаю:
Іще!..

НИКОЛІ АНТОНОВУ

Від нього завжди віє морем,
Штормить глибин бентежній хміль,
Але у серця ніжні пори
Не просочилась вічна сіль.
Вітри не видубили душу —
Вона мов келих доброти,
Її не вихлюпала стужа,
Чужі не випили світи.
Він, чуйний лікар корабельний,

Ласкавий друг, земний поет,
Зі мною йде по кручі скельній,
Немов збирається у лет.
Бо унизу шумує море
І срібні чайки унизу.
І кличуть дух його простора
В свою хвилюючу красу.
Він, мабуть, бачить за Босфором
Ясної юності літа.
А я дивлюсь, як летом скорим
Над нами літо проліта.
І шмат осіннього туману
В моїй тріпоче сивині.
Та радуюсь, що пізно й рано
Є любі друзі при мені,
Такі, як віжний мій Антонов,
Що сяє серцем на скалі.
І я кажу собі:
— Платоне,
Вклонись йому
І цій землі
За літо в дивному теплі.

ІВАНУ ДАВИДКОВУ

Це Тракія сива — болгарська земля.
У вікна машини кленове гілля
Нам кидає зорі такі золоті,
Що в казку звернули години путі.
У казку чи в пісню...
Ну й дивна ж пора!
Давидков співає про кручі Дніпра,
Співає пісні,
Ті солодкі пісні,
Що мати співала малому мені,
А потім кохана з-за Ворскли, здаля,
А потім —
Уся українська земля.
І ось я їх чую в тракійській долині,
Я бачу пісні ті зелені і сині.
І долю,
І стежку пісень моїх видко,
Ту стежку продовжує нині Давидков —

Мій брат по душі і по крові, здається.
А в пісні наш Байда із турками б'ється.
Вже Байду ведуть у залізній закові
І серце виймають з грудей козакові.
А хвиля хлюпнула з Дніпра, із Дунаю —
І серце принесла із рідного краю.
І Байда стрілою вбиває султана.
Звідкіль твоє серце, мій друже Іване,—
З Дніпра чи з потоків Балкану, Планини,
Що дружби й любові такі в нім глибини?

СЕМЕНУ РУСАКІВУ

Прибув до мене у Хісар
Семен Русакієв у гості.
В гнізді балкона, на помості
Ми сіли, наче серед хмар,
У винограднику імлістім.
Звисали грона золотисті —
Землі і сонця щедрий дар.
А наш балкончик дерев'яний,
Без хитромудрої різьби,
Гойдався в повені духмяній
На хвилі вічної плавби
Часу величного, живого
І безупинного в путі,
В шуканні,
В прагненні нового
І у потоПЛенні гнилого
У забутті,
У забутті.
Зірчасте листя винограду
І грон сузірна чистота
Нас обгортали ніжно, радо,
Немов казкова доброта.
Всього лиш п'ять старих лозин,
Либонь, з минулого століття,
Сплели своє пагіновіття
Над цілим садом.
До корзин
Внизу під нами залягали
Плоди доспілі.
У підвали

Вони хлюпнуть густим вином
І заіскрять в чарках опали.
Свій дивний світ доверху дном
Вони відіб'ють, щастя повний,
І людям пісню приведуть.
В сулії той опал на спомин
Хтось подарує в дальню путь
Своєму другові,
Коханій.

І на весіллі, край стола,
Той самоцвіт наллють Ліляні,
Щоб булка * щасною була.

І я сказав:

— Семене, друже,
Яку казковість неземну
Дарує нам родючий кужіль —
І хміль,
І юність,
І весну,
І нашій вірній дружбі крила...
Проте лишилась в забутті
Людина, котра сад зростила,
Яка ці лози нам садила.
Хоча б імення на путі —
Десь між камінням... —
У Семена

Ледь ворухнулися уста,
В задумі глянувши на мене,
Сказав:

— Найвища доброта,
Напевне, в тому й полягає,
Щоб безіменно, без платні
На щастя нам іти,
Як з гаю —
Спів соловейка навесні,
Як з-під землі — вода цілюща,
Як ружі чиста красота.
Ото і є єдина, суца
Душі людської доброта. —
А наш балкончик дерев'яний,
Без хитромудрої різьби,
Гойдався в повені духмяній

---

* Бу л к а — наречена (болг.).

На хвилі вічної плавби
Часу величного, живого
І безупинного в путі,
В шуканні,
В прагненні нового
І у потопленні гнилого
У забутті,
У забутті.
Зірчасте листя винограду
І грон сузірня чистота
Нас обгортали ніжно, радо,
Немов казкова доброта.

1969

• •
•

Віддати голос просто дуже,
Рука і трохи рукава
Зросте поміж голів байдуже,
А там— хоч не рости трава.
О ні!
Як голос, то з душею!
Хай проти нього кулі свист.
Із ним на каторгу,
На рею —
Так голосує комуніст.

1969

СКРЕСАННЯ

Весняний ранок.
Мирний вибух дня
Над Київ-градом здіблює коня
При молах бруків,
У прибоях рути.
З буланого — летять у інститути
Всі бранці і обранці пізнання.

Тополь готичні храми до небес,
Каштанів мідь зелено-золотава,
У ній дзвенить Шевченка світла слава,
«Оркестр космічний» повнозвучно скрес,
Бо свіжа лава,
Серцем кучерява,
Іде з чолом високим до небес.

Підборів дріб у барабан панелі,
Шумлять плащі із найновіших смол.
Вже не риплять шкірянки і шинелі,
Що нам давав колишній комсомол,
Як виряджав до перших вищих шкіл.
Йде молодість —
Весна-красна довкіл.

Можливо, січень десь —
Того не знаю!
Над Києвом — цвітіння заметіль.
Спасибі вам за теплу хугу маю,
За синій сплеск пісенного розмаю,
За те, що не забули хліб і сіль
Від матері,
Від батьківського краю.

1969

КОЛИ Б МЕНЕ БІЛЬШЕ НА СВІТІ БУЛО

ПОЕМА

1

Коли б мене більше на світі було
У часі,
У просторі,
В душі...

Щоб я — первосуть і ясне первотло...
Підняв би із променів куте стило
І «Мир»
Написав би на вічному русі.
Не богові дав би те слово —
Матусі!
Коли б мене більше на світі було.

2

Вдихаю мороз,
Видихаю тепло —
Я світ зігріваю собою,
Радію і плачу над тою судьбою,
Яку йому світотворіння дало.
Коли б мене більше на світі було,
Довкола б усе круглорічно цвіло
І мирне крило,
Лебедине крило,
Неначе супутник у небі пливло
З моєю, як сонце, любов'ю, —
Коли б мене більше на світі було.

3

Над книгою людства схиляю чоло,
Скресають, ламаючи далі і строки,
Герої свободи,
Прогресу пророки,
Творці надбджолиної вдачі —
В їх роки
Метал говорив і каміння жило,
І відьма губила старе помело,

У хмарах «священне писання» гнило —
Лиш мислі буяння широке.
Коли б мене більше на світі було,
Підняв би забуті народи,
Їх кроки,
Добра їхніх душ глибочені потоки,—
Коли б мене більше на світі було.

4

Над книгою людства схиляю чоло —
Скрізь попіл пожеж, як замети.
Батий підпалив мов давнє село
І Київ розніс,
Мов його й не було.
І «подвиги» ті оспівали поети,
Несли свої оди на ханські бенкети
За м'ясо, кумис, за рубіни і скло.
Коли б мене більше на світі було...
На жаль, не зметеш пожариння прикмети,
Диханням у сніг не посієш тепло.

5

Княж Київ тоді поростав кропивою,
Мур-камінь тужив за душею живою
І попелом плакав на тисячу гін.
І дзвін без'язикий,
Розколотий дзвін
На вітрі дзвенів у безлюдній пустелі,
Тримаючи сволок в проваленій стелі.
З княж Києва того,
Слов'янка-билина,
Свій посох взяла молода Україна
І долю тривожну.
В вінку тої долі
Вінчалася з віком козацької волі —
Не дуже веселе весілля було.
Коли б мене більше...
Та все вже пройшло.

Про город Іван ви чували чи ні —
 Великий зело
 І багатий зело.
 Коли б мене більше на світі було
 В той час,
 Як насунулись морем вогні,
 Я б виніс його
 І возив на коні
 Усі сім століть при дзвінкім стремені.
 Тепер би поставив його на чоло
 Моїй Україні в злата житяні —
 Коли б мене більше на світі було.

Коли б мене більше на світі було
 Тоді на Карпатах,
 Тоді з ковпаками,
 Не толом...
 Закрив би грудьми і руками
 Ту прірву, із котрої пеклом несло.
 Я сам задушив би
 Своїми руками
 Фашистське,
 Гадюче,
 Ядуче кубло,
 Коли б мене більше на світі було.

Нековані коні в бушованім возі
 Везуть по відчаї, по лютій знемозі,
 По ранах, по голих містах України
 Мене, партизана, — кавалок руїни.
 Поліссям везуть — і зненацька міжгір'я —
 Міжгір'я, забите снігами і пір'ям,
 Як після погрому, жахного погрому.
 Хтось каже:
 «Це Київ, ми їдем додому».
 Зі стін скособочених виснуть патрони

Без лампочок, наче старі мікрофони,—
У пих я на всесвіт гукаю:
«Ал-ло!
Ви чуєте біль мій із пекла земного!»
Волаю — аж кров через гіпс на дорогу...
Не чують...
Коли б мене більше було!

9

О сестри мої!
Кожна — ружі стебло,
Яке заламали доріг камнепади,
Доріг у Царгради,
Доріг в Бухенвальди.
Коли б мене більше на світі було,
Я б шаблю стоверстну тоді наголо!..
Як меч правосуддя на вічне зло —
За вас, мої сестри,
За вас, мої лади,
За ваших дітей, що у вас не було.

10

Круті балачки та рідка баланда,
Позаду, обабіч могольська орда,—
Як ми відступали з вогнем під Москву
В розхлюпану толлом купіль снігову.
А як наступали —
Вже й кухоль вина,
І посмішка панночки десь із вікна,
І геть до Берліна стрілою шосе.
Чому ж мені згадка щоразу несе
Круті балачки та рідку баланду
І західну дику могольську орду?
Бо кров, нами вилита,— це не вода,
Бо знову на Рейні могольська орда,
Бруниться затоптаних свастик хамло.
Коли б мене більше на світі було,
Щоб голос мій вчули народи:
«Біда!
Бо знову на Рейні могольська орда».

Коли б мене більше на світі було
 З моєю любов'ю до миру,
 Я сів би сьогодні в гаряче сідло —
 Мерщій у В'єтнамі через гори Паміру,
 У Африку Чорну, в Америку сіру...
 Зідрав би з війни її чортову шкіру —
 Коли б мене більше на світі було.

Коли б мене більше на світі...
 Та ні.
 Таких три мільярди на світі.
 Невже ж ми скорились тому сатані,
 Що жити не може
 Без війн, без різні?
 Він вигадав луки, ножі крем'яні,
 Пізніше —
 Тротил і стволи нарізні,
 Тепер термоядерні дав сатана.
 І що з нами буде —
 Вже й сам він не зна.

І все ж не загинуть верстат, чересло,
 Натхнення Шевченка, Бояна,
 Ні чудо-руки золоте ремесло,
 Ні зодчото мисль полум'яна.
 Коли б мене більше на світі було...
 Та й так —
 Маю віру титана.
 Добро в наших душах сильніше за зло,
 І світ —
 Це є квітка,
 Не рана.

Коли б мене більше на світі було —
 Я б десь біля сонця поставив табло,
 Де б вічно світилася дата одна:
 Коли закінчилась
 Остання війна.

На світі мене буде стільки, як в.
 Не завтра при сонці засвітиться дата.
 А тому Вітчизна мені подас
 Коротку команду
 На подвиг солдата —
 І в подвигу тому
 Спасіння мов.

Вдихаю мороз, видихаю тепло.
 Несуть лебедине й орлине крило
 Мій світ у майбутть —
 Нелегка його путь.
 Коли б мене більше на світі було!

1969

День старий, рудуватий, осінній
Іде з поля на ХТЗ,
Смалить люльку, лузає насіння,
Буряки в цукроварню везе.

Задивився у воду кару:
Мілина — аж опали куці.
Він плащем брезентовим хмару
Підійняв,
Шелестять дощі.

День проїхав.
Забрьоханий вечір
По калюжах пробіг у ніч.
Тиха мати стоїть коло печі
І утому скидає з пліч.

1969

Весняніє.
Ой весняно!
Зело — повінню у душу.
Я весні кричу:
«Оксано!»
Й шепочу:

«Сходи, Павлушо».
І Павлуша, братик менший,—
Вмить на Вовче
До Вершини,
Він летить, здається, легше
Тополиної пушини.

А Оксана йде поволі —
Їй п'ятнадцятий минає.

«Ой, весняно як у полі!
Шкода, місяця немає». —

Це вона.
Я місяць виніс
Намальований чи справжній...
Вже давно із казки виріс,
А у згадці вечір давній.

Мабуть, справжній місяць був той,
Бо несправжній — хто ж посміє?..
Ходить квітень, в зела взутий,
А коли ж повесняніє?

1969

ГРАЙ, БАНДУРО, ГРАЙ

ПІСНЯ

Грай, бандуро, грай, бандуро, грай!
Хай луна летить за небокрай,

Хай усіх — і вдома, і в путі —
Зачарують струни золоті.

Грай, бандуро, грай, бандуро, грай!
Недругів нудьгою покарай,

А за друзів — хай дзвенить струна
Над веселим келихом вина.

Грай, бандуро, грай, бандуро, грай!
Сивині рясній не потурай.

Молодою вдачею дзвени
Аж на всі на тридцять три струни.

Грай, бандуро, грай, бандуро, грай!
Під весільний білий коровай.

«Многі літа щастя молодим!» —
Вдар, бандуро, дзвоном золотим.

Граї, бандуро, граї, бандуро, граї!
Як біда впаде на рідний край,

Пронеси над бурею тривоги
Славу і звитягу перемог.

Граї, бандуро, граї, бандуро, граї!
Мирним людям щастя побажай,

Радості, здоров'я і добра,
Як води у повного Дніпра.

1969

Заметіль отави покосила,
Очерети,
Тільки шелюги
Росам-січням повалить несила.
Навесні, лишаяючи луги,
Вогкий сніг збагнув свою вину,
Мовчазний, розчулений, ласкавий,
Напував малечу трав'яну,
Витягав за чубики з отави.
А кущам упертої лози
Повені підлив по самі плечі,
На бруньки зронив сльозу роси
І обняв туманом по-старечи.

1969

На кущах зажурилася сива зима.
А синок її, вітер, шепоче:
«Матусю,
Полечу...»
«Що ж, лети...»
«Я назад не вернуся.
Нині повинь на ріках крижани лама»

І гайнув,
Не почув
Ні «прощай!»,
Ні ридання.
Він весну обіймає на хвилі скресання,
Вже й забув, що була в нього мати —
зима.

1969

Тебе вже немає на кручі,
Де зорями сяє роса.
Здається, на хвилі,
На тучі летючі
Розсипалась руса коса.

Твій шепіт полинув у клени,
А сміх — у весняний струмок.
Ти скрізь наді мною,
Ти скрізь коло мене,
Не сходиш із серця, з думок.

І тому земля моя рідна
З тобою як пісня одна —
То сонячно-красна,
То зоряно-срібна,
То сніжно-холодна, сумна.

1969

ЛІСОВА КАЗКА

Засніжений ліс в дивній тиші,
Сріблясто-блакитний ліс.
Шмагають кленові лижі
По ніжках тонких беріз.

Здригають білявки шалено,
У згадці холодний біль:
Недавно ж високі клени
Вітри переймали з піль.

Приймали на себе грози,
Шпарких блискавиць вогні.
І навіть страшні морози
Тоді не були страшні.

Весною гілки зірчасті —
До трепетних світлих кіс...
І шепіт:
«Ростіть на щастя».
А ті хвилювались до сліз.

А потім було весілля,
На Йвана Купала було,
Тоді баборебрене зілля
Казковим вогнем зацвіло.

Тоді танцювали мавки,
Співало усе живе
І келих підносив білявкам
Той вільний, що греблі рве.

І сам він був ніжно-п'яний,
Складав про любов пісні,
Все кликав якусь Оксану,
Але не докликався, ні.

А потім...
Аж страшно згадати,
Та згадка тече сама,
Коли на гілки кошлата
Свігами лягла зима.

Кленочки пила звалила,
Галузки обгризла коза,
Тепер їм, берізкам, крила
Шматує хуртеча, гроза.

І навіть ці лижі кленові
По ніжках все хлись та хлись,

Забувши слова любові,
Що з уст зеленавих лились.

Хіба їм тепер збагнути
Печаль молодих беріз —
Лакованим гонтинам гнутим
З залізним замком навкіс?

1969

Іду в літа,
Несу життя єдине,
Коротке, як у кожного в юрбі.
Воно величне ствердженням людини
В шуканні,
У коханні,
В боротьбі.

Мале воно у просторі діяння.
Та я, прийнявши вічну круговерть,
Не про безсмертя дбаю —
Про надбання
Людського духу,
Бо безпліддя —
Смерть.

1969

ДВА ЯВОРИ

Над сизим виром, як дві пори,
Стоять в задумі два явори.

Один зелений — гіллям уверх,
А другий листям пожовк, пошерх.

Коли ми стрілись в цвіту зірок —
Молодший явір був яворок.

А як прощались — ревла війна.
Тепер про тебе ніхто не зна.

Іду я з долу або з гори —
Мене стрічають два явори.

В журній задумі шумить листва,
Немов питає, чи ти жива.

Хіба я знаю, хіба хто зна...
Як ми прощались — була війна.

Ти крок ступила — і вже нема...
Минуло літо, жахна зима.

Потому скільки вже зим і літ
Топчу до виру нерівний слід.

А там нікого — самі вітри
Та у задумі два явори.

1969

• •
•

Коли я умирав на Волині,
Наді мною волошки сині
І блакитний поліський льонок
Щедро, щедро лили з пелюсток
Роси в рану мою вогневу —
І тому я живу.

Коли я умирав на Карпатах,
То черідка сміливих, завзятих
Гуцулят коло мене блукала,
Гой-траву на Говерлі шукала
І знайшла ту цілющу траву —
І тому я живу.

Коли знов умиратиму...
Годі!
Довго житиму я у народі —

Бо в мені із Волині роса,
Із Говерли гой-цвіту яса,
Кров Вітчизни влилась в мою кров —
Довго буду я жив і здоров.

1969

На допит скажений вели партизана Івана,
І раптом, як вихор, басисто рокочучий сміх,
Неначе у пику югою закручений сніг:
«Які ви надлюди?..
Які ви у біса титани?!

Дрібні пацюки ви із Гамельна.
Ось в дудку заграю...
Чого зупинились?
Отам на луці коло гаю
Я всіх утоплю у міленькім болотнім озерці».

Упав партизан із тремтячим багнетом у серці.
А сміх, наче вихор, басисто рокочучий сміх
В есесівців землю, мов кладочку, вибив з-під ніг.

І дудочку чутно,
І стежка до краю луки,
І йдуть до озерця по стежці вони, пацюки.

1969

«Кожному своє» —
При в'їзді в Бухенвальд
Написано металом по металу.
Там гори кіс дівочих,
Блузок,
Пальт,
Але дівчат давно уже не стало,
Яких лелітками ростили матері,
Яким коханням юність присягала.

«Кожному своє» —
Металом по металу
Стирчить над Бухенвальдом угорі.
Нехай стирчить,
Нехай ростуть дівчата,
Колочий дріт їм світ не заснує,
Хоч реваншистом знов уже почата
Штамповка літер:
«Кожному своє».

1969

Її коханий вбитий на війні,
Не той, що цілував,
А тільки мріяв
Про неї,
Про її легенькі вії,
Про зустріч на стежині в ячмені.

І стежка та пропала на війні,
Снарядами розрита, тягачами.
Вона сивіє.
Днями і ночами
Усе його чекає при вікні.

Аж страшно, наче справжнє божевілля...
Вже їй минуло сорок літ і зим.
А жінка вірить, вірить у весілля,
У щасний вік у любій парі з ним.

Від жаху серце часом уклякнеться,
Що вмре сама,
Умре
І не діждеться.

1969

ПЛАЧ ЯРОСЛАВНИ

У Путивлі явір із вербою
Шепотіли, бо цвіла весна.
За Дніпро пішов юнак до бою,
Не хилився долу головою.
Ярославна з тугою сама:

«Ой, яка ж ти лютая, зима».
Все чекала, журно виглядала,
У димах зигзицею щомить
Вилітала до ріки Каяли,
Полотнян рукавчик умочала,
Щоб пекучі рани омочить.
«Де ж ти є, мій соколе?»
Мовчить.

Поховали друзі партизана
На Карпатах, край села Космач.
У Путивлі тужить Ярославна.
Понад Сеймом, як ведеться здавна,
Піснею відлунює той плач.
Ярославни син, юнак, сурмач,
Засурмив з Путивля у Космач.

1969

У ДІВЧИНИ МИСЛІ СТАЛЬНІ

Худесенькі руки дівочі
В уральськiм холоднiм цеху
Сталь округляють суху
З ранку до пізньої ночі.
Тим ручкам би ткати шовки,
Лляні павутинні батисти...
Різець заїдає,
Не чисто
Линяють снарядів боки.
На дівчині те пальтечко,
Що в п'ятому класі носила.
А стружка кругленьке вічко
Випалює.
Їх уже сила,

Тих вічок в рудому сукні.
У дівчини мислі стальні.
— Снарядів!..—
Замовкла гармата.
— Снарядів!..—
Кричить її тато.
У дівчини мислі стальні.
Вже тисячу днів — на війні,
Тисячу днів і ночей.
У дівчини — сталь із очей.

1969

* * *

В мені і живі, і мертві
Друзі, брати партизани.
Кухвайки на них подерті
І вичовгані нагани —
Оксани,
Івани,
Степани...
Дивно —
Чому незмінні
Імення в живих і мертвих,
Як зёрнята у насінні,
Що сіять
І в жорнах терти.

1969

* * *

Іди, поки живий.
Загинеш —
Знов іди
У день,
У бій новий.

Лише тягар біди
В могилі залиши.
Іди, як юнь стійка,
І в пам'ять поспіши
Нащадка юнака.

1969

На житнім полі — ворожня.
Це поле вже не житне — смертне.
Холодне поле.
Тіло терпне,
У рани — дротяна стерня...

Прийшла вдова ужати жита.
Бо поле скошене не скрізь.
— Ой, тяжко житьь...
А треба жити.—
Дала сухар мені,
Я згриз.
Любов'ю матері на полі
Життя дихнуло з куреня.
І вітер змилюєсь —
Поволі
Прогнав могильне вороння.

1969

Хто тобі розкаже про мене,
Нене?
Друзі мої впали, мов клени,
Нене.
Я також упав між ярами,
Мамо,

Під сухими яворами,
Мамо.
І горбочка немає у мене,
Нене,
Тільки рути листя зелене,
Нене.

1969

* *
*

Закохалась берізка у хлопця,
Соком солодким своїм напоїла,
В білій спідниці, в зеленій сорочці
Стояла тремтлива,
Тоненька,
Несміла.
Устами росистими, чистими-чистими
Усе припадала до кущика-чуба.
А хлопець прострелений дав їй намісто
Із яхонтів кривці,
Сказав їй: — Люба!..—
Доземно вклонився, вквітчався весною,
Неопалимою став купиною.
Люба!..

1969

* *
*

Найперший спомин із дитячих літ,
Мов шрам болючий,
Наче леза слід..
Я воду в глеку ніс на косовицю.
Між колосками двох багнетів глици
Метнулися.
Луна несла по полю
Незрозумілий гук
Чи реготу, чи болю.
А потім вже ясніше:
— Пити...
Пити...—

Лежав солдат у чоботях розбитих,
Бо путь за ним важуча та далека.
Ударив постріл — і не стало глека.
З багнета кров густе стирало жито.
Я геть побіг
І плакати,
І жити.

1969

* * *

Голодний степ.
Чого він зголоднів,
З якого лиха,
Від якого болю?
Чи батько не навчив своїх синів
Ядерне зерно сіяти по полю?
Чи лють загарбницьких мечів
Примусила плуги перекувати
На зброю
І послати орачів
Чужу спустошити, а рідну занедбати
Родючу землю?
Журно снить снопом
Голодний степ під місячним серпом.

1969

* * *

Я співав,
Розірвалася бомба —
І луни такі ворожі
Злилися в одну.
Осипалися рожі
Кров'ю у мене над лобом.
А луни влилися в душу
Єдиним, болючим струмом.
І з ними я жити мушу,
Зі щастям своїм і сумом,
І з ними співати мушу.

1969

• •
•

Могили скіфські,
А поверх — козацькі,
Над ними партизанські.
В три шари
Лежать солдатські кості
І повстанські
Із давньої й недавньої пори.
Невже ж над ними й далі
Шар за шаром
Побиті кості війни покладуть,
Аж доки ці могили зливним хмарам
У високості путь не перетнуть?

1969

ПІДКОВИ НА ЩАСТЯ

ПОЕМА

•
Був мій батько коваль,
Прометеїв нащадок старий,
Не робив запальниць
І не мав ні кресала, ні губки.
Ранком в кузню ішов,
Що звисала на гук-чорторий,
Засипав самосад
До своєї чумацької люльки.

Брав підсіка шматок
На ковадло —
І бив молотком
Швидко-швидко і сильно,
Немов з накипілої злості.
І підісок за мить
Визрівав золотим колоском —
В нім родився вогонь,
Не принесений із високості.

Зашкварчить самосад,
Понад виром зав'ється димок.
За жаринками йдуть
Із горнятками, з віхтями люди.
З люльки в горно вогонь —
Під щербатий димар-коминок...
І захекає міх,
Шкіряні напинаючи груди.
Зашариться вугілля
З березових, липових пнів.
Наче з медом бджілки,
Розлетяться баби до хатинок,
Щоб над кожпою стріхою
Дим крізь туман засинів.
А у батька за сталь
Розпочнеться жаркий поєдинок.

Трьохдюймовий снаряд
Він, як змія, кліщами бере
І відкручує голову,
Де детонатора жало,
Потім довго ту сталь

У гарячому лузі пере
І зливає тротил
Із обрива до виру помалу.

Ця година завжди
Рівнозначна людському життю —
Вбивчу сталь приручить,
Повернуть в хліборобство не просто.
Але вже змій-снаряд —
Хоч вари в нім різдвяну кутю
Чи клепай лемешам
Надтверді гостролезі нарóсти.

Батько знає їй ціну —
Це рурська прославлена сталь,
Хоч послали її
На криваву,
Безславну роботу.
Натомився коваль,
Сів на березі виру коваль.
Хтось у двір заїздить,
Бо риплять хворостяні ворота.

Два діди в сіряках —
Так, було, одягались на храм.
У голоблях худий,
Але сильний робочий коняга.
— В нас у дрогах
Не хліб
І не сіль,
І не крам.
Ти письменний, Микито,
Читай.
Від ревкому бомага.

Батько глянув на лист:
— Уклоняюсь вам, сиві послі.
Все, що треба, зроблю,
Саме маю і сталь, і вугілля.
— На чотири підкуй,
Щоб підкови добрячі були.
Вибачай, що раптово
Приїхали ми під неділю.
— По неділях не вперше

При горні стояти мені.
А роботи чимало,
Підків-бо готових не маю.—
Цілу довгу добу
Не було де спочить тишині —
Ні у кузні, ні поруч,
Під мідними кронами гаю.

Молотка передзвін
Та кувалди удари важучі
Розгортали снаряд плескачем
І ділили на крайці.
Виростали шипи у підків,
Відлітали вухналі блискучі,
Так із вечора в ніч,
Так було і в неділю уранці.

Кінь копито покірно
Давав під стружок і терпуг
І здригав, як вухналі
Вшивали тверду роговицю.
Потім пастись його
Відвели на отавовий луг,
А у кузні ще довго
Місилась і гладилась криця.

Попоїли куліш під чарчину,
Немов на святки.
Помаслили утулки,
Напнули ремінні отоси.
Батько вивіс підкови,
Загорнуті у рушники.
Кресь одною об креміль —
Зроїлися іскри, як осі.

— Отакі це підківки:
Казкові кресала вони.
Передайте і їх із дарунками
Леніну, друзі.
Не спіткнуться ніде
В цих підковах його скакуни:
Ні на бруках твердих,
Ні на мокрім, на глинистім прuzі.

А підківка одя,—
Батько виніс маленьку ясну, —
Знадобиться йому
Як добряче козацьке кресало.—
Обнялися без слів,
Путь тривожна у них — крізь війну.
Покотилися дрого,
Над Ворсклою сонце згасало.

То були опішняни,
Селянського краю послі.
В них на возі лежали
Барвисті миски і горнята.
Всю красу своїх душ
У опаленій глині везли.
І везли п'ять підків
Із снаряда важкої гармати.

Батько взяв на коліна
Тоді ще малого мене
Й сам собі шепотів
У сивіючі вуса пухнасті:
— Що на щастя підкови —
Те Ленін відразу збагне.
Дай же, боже, йому
Жити довго
Всім бідним на щастя.

1970

НЕДОМАЛЬОВАНІЙ ПОРТРЕТ

ПОЕМА

Колись давно я у Ходженті жив —
Це місто нині звать Ленінабадом.
Дувал *, побитий часом, вітром, градом,
Скарбницю спраглих мандрів сторожив,
А в ній кошму **, завалю боками,
До гіркоти пропахлу шашликами,
Шурпою ***, пловом, перцем, бурдюками,
І той куток, де я в турботах жив,
Дувал одвічний ревно сторожив.

То був старезний караван-сарай,
Збарханений верблюжими горбами,
Саквами вовняними і чубами
Волосяних арканів, де кок-чай ****
Усім приїжджим наповняв піали,
Та не пили, здається, цілували
Живий смарагд смолистими губами.
То був спочинку найсолодший край —
Тисячолітній караван-сарай.

А я там жив. Мої всі вісім АМО*****,
Проклавши у міжгір'ях автотраси,
Мов мамонти, що вимирали з часом,
Ледь рухали суглобами-вузлами.
Я ті вузли стягав, зціляв старі деталі,
Щоб повернуть перегорілій сталі
Хоч крихту сил, варив побиті рами —
І знов на бій з барханами, ярами.

Ми ночували зі старим Рахметом
В колишній спочивальні для вельмож.
Долівка гола, декілька рогож,
У стінах ніші — мисників прикмети —
Не посуд в них, а вицвілі газети...

---

* Глиняна стіна, огорожа.

** Повстина.

*** Юшка.

**** Зелений чай.

***** АМО — перший радянський автомобіль,
АМО Ф-15.

І тільки стеля, мов коштовна брош:
Різьба найтонша, небо з бірюзи,
І грона, й дивне плетиво лози,
І пелюстки вічноквітучих рож.

— Моя різьба,— казав Рахмет-дідусь,
Художник, золоторук. Злічити не берусь,
Що міг створить він майже із нічого.
Ось корінь груші — кривуляка вбога.
Пройшовсь різцем, насічкою лусь, лусь,
Дивись — на скелі сарна тонконога,
Тривожпа, горда. Глянеш — як жива.
Під нею свіжа яшмова трава
І джерело із кришталю гірського.

Рахмет щодня виходив на базар.
Тут у кутку його місцина давня,
Нехитрий інструмент, у горщику —
ливарня.

І срібла сніг, і сердоліка жар
Зливалися в чудовім візерунку,
Де сонце бавилось у відблиску-відлунку,—
Якійсь красуні незабутній дар.
А дома — жменя борошна в оклунку,
Щоб затірку зварити до світання.

Отак текли труди його щоденні.
Але в годину справжнього натхнення
Різці і фарби брав старий Рахмет,
Широку дошку, вистругану строго,
Сідав напроти сонця край порога
І вирізьбляв, і малював портрет.
Був то філософ давній чи поет,
Я не питав, не вгадував імення,
Щоб не ввірвати творчого натхнення.

Струмилась ніжна біла борода,
Чоло високе, вінчане чалмою,
І брови, припорошені зимою,
В очах глибока мудрість, молода
Захопленість і доброта безмежна.
Художник кожну риску обережно

Наводив, закріплював шматочком лою
Або зчищав сталеву скобою.
Казав: — Не те! — і геть ішов бентежно.

Якось, коли вдоволений Рахмет
Всміхався, пензля беручи у пучки,
Я тихо запитав: — Це Рудакі... поет?..—
Художник з лавки підхопився рвучко
І видивився з подивом на мене.
— Пробачте, може... може, Авіденна?..
Не гнівайтесь, коли то є секрет.
— Який секрет? Я Леніна портрет
Створити взявсь, — прошепотів Рахмет.

На нас дивився Ленін зі стіни
В прим'ятій кепці, з бантом у петлиці
(Ішов парад святковий у столиці
Ще в роки громадянської війни).
І посмішка була така жива,
Яка у батька рідного бува,
Коли синів стрічав у світлиці,
Синів-солдатів — днина ж бойова.
Живий Ілліч дивився в наші лица.

Рахмет мій подив зрозумів, звичайно —
В його малюнку все було не так.
На лавку він поставив тацю чайну,
Я розламав пайковий хліб-гливак.
Була вечерея не свята й не тайна,
Та повна дум величних, не буденних
І почуттів жагучих, незбагнених,
Які в слова не втиснути ніяк.
Рахмет почав було: — Ти ще юнак...

І знову тиша залягла німа.
Казкову стелю залила пітьма.
Її ж красу я бачив і в імлі.
— Ти ще юнак, і двадцяти нема,
А я вже — біля ста на цій землі...
Ти ледве бачиш стелю ув імлі,
А я в минулі й будучі часи
Лечу, беру прикмет, голоси,
Неначе цвіт на віковім гіллі.

Я гірко жив, в пустелях мандрував,
В колючім сні за подушку рукав
Служив мені. Гойдав мене овринг*,
На перевалах примерзав до криг,
Але ніде й на мить не забував
Покликання мого. Спостерігав
І думав: прийде той жаданий час,
Коли людини велич без прикрас
Увічню я. Цей час тепер настав.

Ти кажеш: Ібні Сіна, Рудакі...
А я й шукаю риси отакі
Величні. Скільки стане мочі,
З усіх віків і розум, і красу
Вкладу в уста, в глибокодумні очі,
За ним поставлю сонячну ясу,
Бо він зборов віки людської ночі.
Свій образ Леніна я у душі несу
І образ той лишить нащадкам хочу.—

Замислився схвильований Рахмет,
Вдихаючи вечірню прохолоду.
— Я знаю, що не схожий мій портрет
На Ілліча, який поміж народу,
Усміхнений, іде в святковий час.
Але, юначе, ти повинен знати,
Що Леніна почав я малювати,
Коли його я картку хоч би раз
Ніде не міг побачити у нас.

Лише імення — та Могутній Дух,
Що люд робочий підійняв до бою
Супроти Влади Зла. Жовтневий рух
Увесь-бо світ збудив. І преді мною
Керманіч того руху постає.
Різець і пензель — в творчому запалі.
Натхненням час наповнюється й далі.
В цім образі — усе життя моє —
На дошці, мов на віковій скрижалі.

---

* О в р и н г — хворостяна стежка на стрімкій скелі.

Ще був недомальований портрет,
Як я зібрався у далекий лет.
Не знав, що вже прощаюся навик
З митцем великим. Світлий сердолік,
Який подарував мені Рахмет,
Як талісман зі мною і донині.
За тридцять літ вернувся я в Ходжент...
В Ленінабад, в нові будови дивні.
Шукаю дорогий мені портрет.

Знайти його я мушу, конче мушу,
Некінчений, такий, як був тоді,—
Він вріс навик в мою чутливу душу
В тривожні, давні роки молоді.
Нема... Переді мною — новоград!
Можливо, риси отого портрета
Прийняв на себе сам Ленінабад,
Постаючи із древнього Ходжента.
Земний уклін тобі, Ленінабад!

1970

СВІТЛА КАЗКА

ПОЕМА

Шляхом справедливим підуть герої
Без хитроблукання розуму й серця,
Кинувши погляд лише у грядуще.
Вони одинаками більше не будуть,
Народ їхній рідний їм силу вдихне,
І стіни тісні однієї країни
Їх не замкнуть. Всі народи укупі
Встануть на битву із силами пекла,
І Чорний Сліпець * переможений буде **.

Ян Райніс

Сонцеока Спідола.
Це Райніс
Розшукав її у давнині.
Мучився поет,
Із пекла в рай ніс
Світ горючий гонами борні,
Руки обпікаючи і серце:
— Рідний мій народе,
Це тобі! —
Скаженіла ніч в сліпому герці
З приспанім вулканом на горбі.
— Цитьте, бо розбудитесь вогнистий,
Я загину разом з усіма.
Любо, коли тихо та імлісто, —
Мимрила стривожена пільма, —
Хай псалми і дзвони зеленаві,
Що у храмах з богом угорі...
Схаменіться!
У гарячій лаві
Згинете, мізерні бунтарі!

Світ поетів сипався і гаснув,
Розбивавсь об дзвонові лоби.
— Ти, як Бруно, народивсь завчасно,
По тобі ні слави, ні ганьби... —
Ніч йому уперто дорікала.

---

* Чорний Сліпець (Чорний Лицар) — персонаж драматичної поеми Яна Райніса «Вогонь і ніч».

** Слова Спідоли — головної героїні названої поеми.

Чорний Лицар наступав конем,
Щоб революційна калевала
Не злилась з вулкановим вогнем.

А довкіл імлісто, бездорожно,
Стогони живих і мертвих душ.
«З богом!» — всі ошукані безбожно
То за панський,
То за царський куш.
— Лихо нам!
Ой лишенько! —
Це луни
З давнини а чи живі слова?
В душу скальда, красного трибуна,
Рветься ніч тужлива, як сова.
До нестями тьмяно.
Морок — море,
Смоляний, кривавий океан.
Люд кістками тиснеться у нори,
Колупав сірку, мідь, уран...

Нині — щоб гармати зарядити,
Завтра — термоядерні звести.
Люди-напівбоги, мов кроти,
Вигризають вічні сталактити.
Як імлісто їм і бездорожно
Під законом задля грішних душ,
Де стонадцять «не» —
«Не смій!»
«Не можна!»
«Не кохай!»
«Не їж!»
«Не пий!»
«Не руш!»
Є каганчик.
Але що він може —
Крапелька олії та гнота?
— Дай нам світла, боже! —
Не допоможе
Молитов уклінних пустота.
І тоді поет являє чудо:
Спідолу розшукує в імлі.
Чорний Лицар посміхнувся:
— Хай буде!

Безліч їх блукало по землі
Від часів свавільця Прометей.
Але світло не дає добра,
Лиш видніше, як летять Антеї
В прірви, що розкидала Пора.
Як звитяжна сила марно гасне
Лачплесисів *, Гонт і Спартаків,
Блякнуть, гаснуть всі повстанські гасла
В порохняві пройдених віків.

Спідола від сумнівів далека,
Та минувшина така жахна!
Сонцеокій слухати нелегко,
Що пророчить Чорний Сатана,
Звідки у Сліпого стільки влади
Й сила в нім розлючена чия,
Що піякі Ніли та Євфрати,
Ані Даугави течія,
Ні Дніпрові запорізькі хвилі
У грозі козацьких блискавиць
Змить його імлу були не в силі,
Рознести мурованки темниць?
І вона, можливо, надаремне
Вийшла з казки у людське буття.
Та назад в легенду не поверне,
Йй назад немає вороття.
Бо тепер вона —
Жива надія,
Віра в перемогу,
Права мста.
В ній не мрія нині —
Рух і дія,
Світла незгасаюча мета.
Так, вона уже не мерехтіння,
А пекучий племінь боротьби,
Все життя її —
Святе служіння
На шляху народної судьби.
А судьба — вона в полоні ночі,
Де іти, куди вести — не зна.
Над її блуканнями регоче

---

* Л а ч п л е с и с — персонаж згаданої драматичної поеми Яна Райніса.

Чорний Лицар — Темний Сатана.
Ось він підіймається із прірви:
— Лачплесис в імлі уже!..
Аміль!
Зник герой, ніхто його не вирве
Із моїх пекельних володінь.
У Паладі Світла не засяє
Жодна шибка,
Він у глибині,
Ваш Палац.
Над ним пільма гасає,
Як гасала вічно в давнині.
Я, старий Сліпець, землі володар,
Вам, раби, велю блукать вночі!
Світ увесь я взяв, як велет бондар,
У міцні залізні обручі.—
Люди чують ці слова злостиві
Вже не рік, не два, а сто віків.
В чорній хаті і на чорній ниві
Не стихає стогін бідаків:
— Лихо нам!
— О, як могло це статись?
— І ключі від світла там, на дні!..

— Пролетарі
усіх країн, єднайтесь! —
Наче плугом вглиб по цілині..
Через морок — іскра, іскра яра,
Ще такої зроду не було.
Лицар Чорний простеливсь, як хмара.
Та навпроти — кумачу крило..
Не кумач —
То блиск вогненно-ясний.
Спідола несе його з людьми.
І душа співає:
— Не погасне
У болотній цвілині пільми!
Не героя бачу, а героїв,
Не народ — народи!
Цілий світ!
Світ і світло йдуть єдиним строем,
В тім строю увесь трудящий рід.

І вулкан, що за плечима ночі,
Вибухнув!
Глобальний землетрус
Вогняною лавою клекоче,
І планети репаний гарбуз
Колеться.
З глибин встають народи.
Вже не стогін чути —
Волі клич.
І веде їх по шляху свободи
Геній революції —
Ілліч.

Чорний Лицар опустив забрало,
Він тепер уже не реготав.
— З Інтернаціоналом
Здобудем людських прав! —
Спідола заспівувала гучно,
А за нею — хор повсталих сердець.
Цар, князі стріляють в неї влучно —
Спідола звитяжно йде на герць.
Розтинали лева-блискавиці
Волохаті тучі всіх віків,
Розсипались темні кам'яниці
На прямій путі більшовиків.

І Палацом Світла звівся Смольний,
Заяснів мільйоном ясних шиб,
А від нього світ новий і вольний —
Вдалину,
Ушир,
Увись,
Углиб.
— Це назавжди! —
Людству мовив Леїн.
І свободи зацвіли сонця.
Лачплесис у одязі зеленім
Встав з ім'ям Латиського Стрільця.
Не один —
Іх тисячі стояло,
Світлого Палацу вартових.
В кожного зоря в шоломі сяла,
Спідола палала поміж них.
В Смольному, в Зимовому світилась,

З ними при московському Кремлі
Леніну доземно уклонилась.
День новий стелився по землі.
Спідола — народна Світла Казка —
Усміхалась.
Гинула імла.
Злотом стріл прадавня башта Спаська
Часу лік новий розпочала.

1968—1970

* *
*

Як в дорозі громом буду вбитий,
Але ще живий для сусти,
В пору ту про мене не розпитуй,
Думкою назустріч не лети.

То не я вже буду —
Хтось хитріший,
Котрий дбає, та не віддає.

Почекай, нічого не вирішуй.
Я ще там, де блискавка снує
Грозове продовження моє.

1970

* *
*

Стоїть на Поліссі висока береза,
Довкіл всього стовбура —
Імення:
«Тегезе».
Береза засохла,
Тереза здорова,
В камін підкладає березові дрова
У Мюнхені.
А над каміном —
Хустина,
Де маком кривавим
Імення:
«Христина».

1968—1970

* *
*

Мороз.
Лущить дерев кора,
І наст рипить сердито.
А ти як вийдеш із двора,
Землі наснитися літо.

На теплій хустці проти губ —
Морозяні кульбабки.
Я їх здував, як був ще люб...
Тепер пушинки-згадки

Згори сніжинками летять,
Та не до губ — до чуба.

Яка то світла благодать —
Сказати вперше:
«Люба!»

1970

* *
*

— Ой люленьки, люлі,—
Мов легіт, пісенька в імлі,—
Я вічно темна, невидюща,
І тому звуся Ніч.
Але я ніжна, добросуща,
Без ліку щасних стріч
В мені збулося,
І від того
Є люди на землі.
Я у своє пухке волосся
Аж від печерних літ і досі
Вас кутаю в теплі.
Ой люленьки-люлі.

1970

* *
*

Кипучий вир гортає сторінки —
Хвилюючі, глибокі спогаданья.
Спливають радощі, днедавні поривання—
За дні, за тижні, за роки, віки.
Як обіймались юнки, юнаки
У плескоті його — у трепеті кохання,

Як сумно згасла, наче зірка рання,
Русявка, що із мосту в лотоки...
Та в спомині і разу не сплигло,
Як, узбережжя вирвавши круте,
В безодню поволік усе село
Або коли, крутнувши круто вбік,
Млини з людьми ковтнув його потік —
Такого ніби зроду не було.

1970

• •
•

Руде, цибате йде за возом вслід,
Тонкими ніжками мов грається лоша.
Поглянеш — і зласкавиться душа.
Йому копитця мис перебрід.

Лизнуть хотіло жовтоокий глід,
Вколось і до мами поспіша.
Всміхнувся сонців зайчик з лемеша.
Який привабний і колючий світ!

Дідусь дає лошаті теплий хліб,
Мале радіє, вибиває дріб
У барабан розбитого шосе.

Кобила і не дивиться убік,
Вона через курний шляху потік
Вчуває, бачить, розуміє все.

1970

• •
•

Коли я приходив на твій хутірець
Уранці до твого віконця,
Сонях мені подавав корець,
Повний хмільного сонця.
А як уночі я приходив туди ж —
Соняшник спав,
А маленький спориш

Зірку мені простягав у долоньці,
Ледь чутно питав я:
«Люба, ти спиш?»
«Не спить»,—
Посміхалася зірка в долоньці
При тихо відчиненім
Темнім віконці.

1970

* * *

Іду по діброві, а листя мені під ногами:
«Шу-шу».
Осіння діброво, я в тебе не дуже багато прошу:
Весняного шуму, щоб луни аж понад лугами.
А листя мені:
«Шу-шу».
Люба діброво.
Дозволь тебе знову обняти колись.

А гілка сухенька:
«Трісь-трісь».
Неначе сказала:
«Навіщо колись...
Клени, он бачиш, вогнем зайнялись,
Погаснути можуть,
Трісь-трісь».

1970

* * *

Не зупиняйся, друже, в хуртовині,
Як і в житті.
Зупинишся — буран тебе по спині...
І збив з путі.
Закрутишся, повалишся в замету,
Пірнеш до дна!
Іди — хай сніг на всю, на всю планету,—
Десь є весна.

1970

* * *

Не втікай, бо від себе ніяк не втечеш
І не знайдеш ніде тих загаданих меж,
Де почнеться нове, зовсім інше життя,
Де минуле навек —
В забуття...
В забуття...
Є один порятунок самому собі:
Перемогу здобуть у тяжкій боротьбі
Із собою самим.
Зброя —
Совісті меч.
І не треба тоді ані сховів, ні втеч.

1970

* * *

Коли набридає нежить
Не те що людині —
Природі,
Осінь іде полежать
У полі чи десь на городі.
Похрумає трохи капустаки,
Бо ж більше нічого нема,
Погляне — довкола пуста,
І думає:
«Швидше б зима...»

1970

* * *

Пальці мої зацвіли пелюстками,
Рано весною таке бува.
Я проліски ніс над роками, віками
І юність губив з рукава.
Доніс просто пальці без пелюсток.

Сміялася ти чи ридала в душі?..
А серце моє, мов осінній листок,
Билось осінньо в глухім комиші.

1970

* * *

Люблю я Землю не легку й не просту,
Де плач і пісня, зло і доброта,
Де розмах сокола і кудий світ крота,
Де па красу в віспа і короста.

Проте у всьому бачу поступ зросту,
І там, де зовні — тільки суєта,
В борінні досягається мета,
Підводяться в майбутнє арки мосту.

І в така натхненна тишина,
Коли сузір'ями спадає вишина
В очей криниці, в душу лебедину.

Органи лип вславляють теплу зливу
І матір Землю, котра в мить щасливу
Родила чудо всесвіту — людину.

1970

* * *

Зорано лан під озиму пшеницю,
Ніч там посіяла яру зірницю:
— Це на красу тобі, скромна людино,
Здавна ж відомо:
Не хлібом єдиним...

1970

— Зірка упала в криницю!..
Гляньте, лежить на дні!..—
Ніхто не хотів подивитися,
Люди такі чудні!
А як упустили відерце,
Бовтались цілих два дні,
У мене щеміло серце:
Зірка ж лежить на дні.
Я плакав.
Щеміло серце.
Чотири було мені.

1970

Вглиб, ушир впивається коріння,
У ґрунтах шукає їжу, воду,
Щиро дбає за своє пагіння,
Хоч його й не бачило ізроду.

Певне, так і ми в бою, у праці
Дбаєм за майбутнє повноплідне,
Що розквітне після нас уранці,
Повінню врожайною розквітне.

1970

ВІН ІДЕ У СНІГ

Він іде у сніг —
Зорі із-під ніг.
Він іде на північ і не зна,
Що за ним біжить весна-красна
З келихом зеленого вина,
З квіткою, в якій краса земна.

Він іде у ніч,
А йому навстріч
Вогник серця з ближнього вікна:

То чекав на весь світ одна.
Не помітив — заметіль жахна,
Ще й манила душу далина.

Він іде у сніг,
Де нема доріг.
Ломить кості втома навісна.
Не догнала впертого весна,
Не докликався вогник із вікна.
Наздогнала тільки сивина.
Душу ж манить, манить далина.

1970

Ой веселка — весільна дуга!
Сонце-дзвоник на ній золотий.
Наречена — тонка сісняга,
Очерет русочуб — молодий.
— Поспішаймо, надходить гроза.
— Ти не бійся! — шумить очерет.
— Вік вам щастя, — шепоче лоза.
І дуга полетіла вперед.
Сонце-дзвоник бринить промінцем,
В сісняги заспівала душа.
Над її зеленавим лицем
Любий чуб,
Русий чуб комиша.

1970

ПЕРЕД СФІНКСОМ

Повний місяць — святкова тарель срібляна,
Повна білого рису з принільських земель.
Ніч на небі вчисті проносить тарель
І кладе на жертвник перлини зерна.
Тут немає жерців.
Біля сфінксових лап —
Я один в оксамиті арабської ночі.
Піраміда Хеопса — мурований грап
Вверх на сорок століть під сузір'я пророчі.

Я, безбожник, не вірю в пророцтва сузір,
Хоч у ночах Єгипту чаруючі зорі,
В дивні сфінксові риси втопляю свій зір,
Перед генієм камня схиляюсь в покорі.
Він, як тайна, велично задуманий був —
Тайна духу людського, гармонії, думки.
Фараонів-богів він імення забув.
Від «безсмертних» тепер, загорнувши в пакунки,
Продають з молотка кістяки в сповитках —
Перетліле можуть мізерне, потворне.

Я в полоні твоїм,
В твоїх лапах-руках,
Сфінксе, загадко

мислі,
гармонії,
форми.

1970

* *
*

Книжки до людей корінцями стоять,
Їх квіти, зернята — у небі сторінок.
І в цьому є мудрість,
І є благодать,
Що книги до нас корінцями стоять,
Що враз не збагнеш:
То пирій чи барвінок.
Їх цвіт і зерно треба в небі шукать,
А пошук —
Це творчості перший відтінок.

1970

СОЛОДКА ВОДА

Воду, що пити можна,
На сході «солодкою» звать.
В цій назві щось ніжне й тривожне,
«Солодка» — не смак, а суть.
Де пекло такирів, барханів —
Земля, де немає землі,

Де голови скельних титанів
Одвіку в скорботній золі,
Де зрада озер солоних
Заспраглому —

в груди ножем,
Де подих вітрів похоронних
За кожним новим міражем.
Я був у пустелях зловісних,
Де гйбла душа не одна.
Солодка вода, не прісна,
Солодка —

коли питна.
Стою при дніпровім розливі —
Безмежна солодка вода.
Ми з нею багаті, щасливі.
О будьмо ж усі бережливі!
Як зникне солодка вода,
Сльозами солоними світ зарида.

1970

* * *

Пам'яті Максима Рильського

Ти майстром був. Майстрів шанує світ,
Про них пісні складають і казки.
І не страшні тобі роки, віки,
Які спішать зітерти кожен слід.

В груді — натхнення. Це твій заповіт.
І на поживці в часі сторінки
Не кине осінь висохлі листки,
А молодий безсмертниківий цвіт.

Юнак тривожний і старий мудрець,
Що доторкнуться до твого спадку,
Подумають: у всьому був творець —

Чи шить нове, а чи й покласти латку...
Ідется не про шевський ґах вузький —
Про дух людський.

1970

ЖИТНІЙ СОНЕТ

Духмянить осінь пшеницями, житом,
Пах у зерна глибин і вишини,
І злата дзвін, і шепіт тишини,
І смуток пилу, що курить під ситом.

Ції симфонії не зрозуміти ситим.
Біфштекси й шашлики оцінюють вони
Під звук жагучої гітарної струни,
У джазовім витті несамовитім.

А я від зголоднілого дитинства
Купаюся у шелесті житин,
Пригадую злодійства і убивства,

Коли, з мішками їдучи на млин,
Мій батько мав дробовичок на возі,
Щоб жито і життя не одняли в дорозі.

1970

Глибокий став — не видно дна...
А може, тим, що в нім вода мутна
Чи дно саме таке гниле, імлисте,
Що в ньому гасне світло променисте?..
Йй-право, істина ота чудна:
Все глибина —
Якщо не видно дна.

1970

Ходім на високу могилу козацьку,
Чи в яр у Холодний назустріч Шевченку,
Чи просто присядем на цю борозенку,
Де густо пагіння,

Проміння багацько.
Нанижемо наші серця разочком,
Неначе гарячі, живі намистини,
Й поклянемося,
Що кожен вестиме
Долю народу за руку, як дочку,
Дорогою правди,
А не по обочку.

1970

Ревуть воли чумацькі навесні.
Набридли їм тісні, брудні подвір'я,
І спів півнів, засиджене їх пір'я,
І сновидіння затхлі, неясні.

А може, й не ревуть — вчувається мені.
То предків кров, то невмируща мрія,
Яка вела в степи із Гулогір'я
Прапрадідів моїх у давнині.

Який порив до дикої свободи!
Ревуть воли, ревуть весняні води,
Сурмлять вітри, як ватаги, у ріг.

І вже несила жить в своєму домі.
Тривог солодких руки невідомі
Беруть за душу, тягнуть за поріг.

1970

Ноче тиха, спочинком окрилена ноче,
Ти беззоряна, чорна, чистіша за все.
У твоїй глибині світлий ранок хлюпоче,
Що у вічність стару новий день принесе.
Скільки в нім сподівань,

Скільки звершень жаданих,
І розпук,
І тривога,
І безсмертних пісень.
Хай на всіх суходолах,
На всіх океанах
Буде мирним тобою породжений день.

1970

* * *

Залізо працює, в роботі стирається швидко,
Іржа-шкуродерка бере десятину за рік,
Його заставляють впиватися в серце, у литку
І вічні дерева валити в хапучий потік.

І все ж я тебе величаю, залізо чорняве,
Хай срібло і злото — прикрас найдорожчих
душа.

У тебе немає шляхетного блиску і слави.
Без слави не вмерем,
А чи виживем без лемеша?

1970

ХОЛОДНА КАЗКА

ПОЕМА

Сергію Козаку

1

Ой хуртеча!
Мов повісма льону,
Сто вітрів,
Сто вихорів крутило.
Ніч ревла негодою, прокльоном,
Божевільним бомбовим тротилом.
По шляху в Німеччину пекельну
П'яні фріци гнали полонянок,
Світлокосих, юних волинянок,
Аж на прусську біржу торговельну,
Де рабинь обмацують магнати —
Фабриканти, фермери байдужі.
Хуртовина, мов причинна мати,
Голосила:
— Доні мої, ружі!
Не пущу!
Снігами спеленаю,
Підійму на руки крижанисті.
Краще тут...
Бо у чужинськiм краї
Запризуть вас нелюди-фашисти.

Хуртовина шаленіє з болю:
То голосить,
То гайне у танок.
Лиш вона тепер у чистім полі,
Де женуть в неволю волипянок.
Тут довкола спалені оселі,
Не заходять в край цей навіть лосі.

Чудом залишилася в пустелі
Лісяна кошара при дорозі.
— Не пробити нам хуртечі хмару, —
Каже старший, —
Треба вочувати. —
І дівчат загнали у кошару,
Вдзовж воріт навішали гранати.

Реготали:

— Це замки надійні!
Ще й собаки — люті вовкодави.—
На гнилім,
На витоптанім сіні
Полов'янки згрудились у лаву.
Фріци з них зідрали кожущинки
І кубло собі зробили долі.
Шнапс пили,
Жували мерзлу шинку
І у сон валилися поволі.
— Я втікати буду,—
Каже Леся,—
Краще смерть, ніж бути у полоні.
— Лесю, Лесю, як же ти прорвешся?
Вдовж воріт навішані гранати,
За ворітьми в будці — вовкодави.
— Все одно я буду утікати.
Знаю, де тут месницькі застави.
Добіжу і розкажу в загоні,
До кошари повернуся з ними.
В партизанів сильні, бистрі коні,
Добрі сани, а на них «максими».

А в мого Іванка, у мінера,
І зарядів громових до біса.
Заспіваймо, друженьки, тепера,
Щоб не чутно, як лускоче ліса.

Ой гук, мати, гук,
Де козаки йдуть,
І веселая та доріженька,
Куди вони йдуть.

У острішку житні перевесла
Леся, наче жили, розриває.
Де та втома!
Наче річка скресла
Серце повноводдям заливає.

Отаман іде,
Як орел гуде,
І під білою під березою
Голову кладе.

Леся вже кулі стягла донизу.
Крокви щільно,
Ліса — шпичаками;
Ще й зрадливий тріск сухого хмизу...
Клякнуть руки, зранені сучками...

Отамане наш,
Вже час настає,
Та уже твоє славне товариство
Коней сідає.

Все ж вона продерлася крізь крокви —
Як же їй хотілося на волю!
Впала з ліси у обійми болю:
Вовкодав не дав ступити їй кроку.
Пробудилась варта:
— Що, втікати?..
Ми і так тебе відпустим швидко.
Ні хліва поблизу тут, ні хати...—
Ї роздягли ураз її до нитки.
Одвели подалі від кошари:
— Йди на волю!..—
Зникли морди п'яні.
Босі ноги обпікає жаром...

І пропала дівчина в бурані.

Отамане наш,
Вже час настає,
А через твою голівоньку
Хміль проростає.

2

Хуга стихла на четверту днину,
Вийшло сонце світле, та не дуже,
Посріблило обрус-полотнину,
Промінцями розчесало кужіль,
Пишний кужіль вовни снігової,
Що завис на гребені діброви.
Скрізь пустельно —
Ні душі живої.
Тільки біла постать мармурова.
Стан тонюній мавки лісової

День голубить,
Білі перса, ноги.
Тільки очі, наче у живої,
Сині-сині, сповнені тривоги.
«Мабуть, фріци залишили — в хугу —
Викрадену з нашого музею», —
Партизани думали,
З яруги
Тихо підіймаючись до неї.
«Ну, звичайно,
Це казкова Мавка
З «Лісової пісні» мармурова».
Та чого це в горлі стало давко,
Що несила вимовити й слова.
Чому їм в серцях застуденіло
І на спині крижанці мурашні?
Та вони ж на смерть ходили сміло —
Як один —
Всі месники звитяжні.

А вона стояла край діброви
На широкій чистій полотнині.
Біле тіло,
Білі коси, брови,
Тільки очі сині,
Сині-сині.
Підійшли до неї партизани
І на крок відразу відсахнулись.
Мертві губи ледве ворухнулись:
— Не лякайтесь, рідні волиняни...—
Командир до неї:
— Доню, Лесю!..—
Молодий мінер:
— О люба, ласко!..—
Ледве чутно, наче з піднебесся:
— Я не Леся.
Я Холодна Казка.—
Батько їй —
Мерщій кухвайку з вати,
А коханий —
Хустку-вишиванку.
— Не турбуйся, мій хороший тату,
Захочай хустиночку, Іванку.

Не зігрів вже мене одежа,
Не прикрасить рідна вишиванка.
Я тепер живим вам не належу,
Я —
Холодна казка Воливянка.
Коло гаю при оцій дорозі
Щозими стоятиму в хуртечі,
На вітрах,
На стужі,
На морозі,
У сніжок закутуючи плечі.
І усім, загорнутим в кожухи,
У підкладки із товстої вати,
Криком я кричатиму на вухо,
Як тепло їм треба шанувати.
Не у хаті,
В подушках лежанок,
А в окопі,
На краю країни,
Щоб на скін не гнали полонянок —
Дочок Білорусі, України.
Хай ніхто не жде від мене ласки,
Посмішки, мрійливої знемоги.
Я є пам'ять,
Я — холодна казка,
Повна хуртовинної тривоги. —
На дибі звелись гарячі коні
Та й до шляху круто повернули.
А услід, неначе із безодні,
Пісня крижаницею війнула:

Отамане наш,
Вже час настає,
А через твою голівоньку
Хміль проростає.

3

Ой хуртеча!
Мов повісма льону,
Сто вітрів,
Сто вихорів крутило.
Ніч ревля негодою, прокльовом,

Хоч Волинь уже ворожим тилом
Не була.
Нова, пряма бетонка,
Котрої не лапали фугаси,
Шанувала нашу п'ятитонку.
Підставляла монолітну трасу
Під колеса мерзлі.
Але хуга —
Подруга сліпого бездоріжжя —
З гребенів заметів у яруги
Кидала машину.
Як на дріжджах
Виростали ожереди білі,
В них ламались фар двогострі леза.
І тоді у скло автомобіля
Билися казкові «самокреси».
І водій Павлуша чортихався:
— Чорт повіс нас у лиху годину! —
Раптом п'ятитонка затяглася
У замети,
Наче в домовину.
Силою страшною вітровою
Відчахнуло двері у кабіни.
Над хисткою сніжною горою,
Мов у шторм з розбурханої піни,
Видиво постало край діброви
На широкій чистій полотнині.
Біле тіло,
Білі коси, брови,
Тільки очі сині,
Сині-сині.

— Слухайте, замотані в кожухи,
У підкладки із товстої вати, —
Вчулося крізь шум хуртечі глухо, —
Як тепло вам треба шанувати.
Не у хаті,
В подушках лежанок,
А в окопі,
На краю країни,
Щоб на скін не гнали полонянок —
Дочок Білорусі, України. —
І замовкла.

Тільки хуга з болю
В ніч несла відлунки скрижанілі,
Розсівала по заметах долі
Жаль-слова, навіки посивілі:

Отамане наш,
Вже час настає,
А через твою голівоньку
Хміль проростає.

1970

ЖУРАВЛИНИЙ КЛЮЧ

Журавлиний ключ хрестоматійний
На сторінці небокраю сірій
Малювався в глибині незмінній,
У тривожній суті слова «вирій».

В гострому куті ключа живого
Йшов старий вожак, давно вже сивий.
Він сміливий, мудрий і красивий.
В цьому все!
І зайвого нічого.

Він, поки живий, — незамінимий
У сорокакрилім легіоні,
Як Ковпак у нашому загоні,
Усіма любимий, боронимий.

Глупа куля зі ствола дурного
Проколола сталь йому блискучу.
Впав у воду, і ріка вкруг нього
У вінок сплела глибінь текучу.

Той вінок поплив широким колом
І зів'яв поміж очеретами.
Але ключ не впав на землю з болем —
Далі плив над сизими світами.

В гострому куті ключа живого
Був новий вожак, давно вже сивий.
Він сміливий, мудрий і красивий.
В цьому все!
І зайвого нічого.

1970

• •
•

Мій народ із Глухова, з Путивля,
Із язичьких добрих кийгородців
В шторми йшов,
Не знавши звіку штилю,
На могольських, гурських лихородців.
З Леніним по Жовтні — на Антанту,
З Ковпаком...

Хто знає іншу землю,
Так пориту люття супостата,
І народ,
Що три Славути крові
Вилив за свободине здоров'я!
І за себе вилив, і за брата
Три Дунаї молодої крові.
Люде мій Боянів і Шевченків.
Скільки ще іти тобі до миру,
Щоб від крон
До самих окоренків
Гай буття
Повік не знав сокири.

1970

* * *

Затанцюй мені, циганко,
Маки ситцеві розвій
На пустому полустанку,
У пустелі степовій.
Розбуди любов тривожну,
Щем надії розбуди.
А коли цього не можна —
Розмети, розвій сліди,
Ті, що видавила танком
У душі моїй війна.
Хустка впала з кіс циганки,
А у косах сивина.
І заплакала вона.

Від пустого полустанка
В ніч відходила війна.

1970

* * *

Мати життям прикриває життя,
Коли в небезпеці її дитя.
Справжній звитяжець, виходячи з бою,

Роту свою прикриває собою.
Каже:
— Ідіть.
Відступайте.
Я тут...—
Сам собі пута,
Залізні пута —
На ноги.
На руки —
Залізо зброї.
Відходять такі ж, як і він, герої.
Вони, як і він, відступають уперті —
Вони до життя,
А він до смерті.
Не роті солдат прикриває життя —
То матері борг віддає дитя.

1970

* * *

Була у нього сивувата грива,
В очах якесь, немов людське, тепло,
І стільки сили кінської було,
Що ні глевка дорога,
Ані злива
Не вибивали з ритму у ході.
Коли ж на трави спечені, руді
Упав його товариш і господар
І захолов, сконавши уночі,
Кінь в Землю бив,
Як у барило бондар,
Мов намірявся збити обручі
З планети.
Хай — шматками!..
Шкереберть!..
Коли на ній така болюча смерть.

1970

* * *

В його старому гамані
Лежить із пошморгами куля.
Вона у злотнім убранні
До серця тислася.
Зозуля
Замовкла:
Вже не роки — дні...
Хірург зловив ту «наречену».
І щоб не зрадила вона,
Солдат поклав її, кручену,
На довгий вік до гамана.

1970

* * *

«Живіть-поживайте»,—
Казала мати,
Кінчаючи казку кожну,
Тоді, як за Ворсклою били гармати
І «поживати» було не можна —
Тільки жити і воювати
Та умирати
Можна.

1970

* * *

Не можу сидіти у тиші квартир,
Закутаний в стіни та шторки.
Світ надовкола,
Болючий мир,
Схожий на долю Лорки.
Світ, що у творчій живе боротьбі
Натхненно і чесно...
«Досить!»
Фашистська фаланга реве у злобі
Й на дибку його підносить.

Гарсія Лорка і мир на землі
У серці моєму, як діти.
По світу ітиму в нічнім патрулі,
Аж доки зовсім перестане смердіти
Коричневим смогом на всій землі.
Тоді повернусь я у стіни за шторки
І, мабуть, заплачу над долею Лорки.

1970

Над степами небо йде на південь
В білих, у м'якеньких постолах.
З сідала підвівся сонця півень,
І пронісся ранку свіжий пах.

Потім встало різне залізяччя
В глині, у мастилі, у вогні,
І його тверда, швидка удача
Зразу відгукнулася в мені.

Хоч мені того заліза треба,
Може, грам в загостренім пері,
Та спішу, спішу услід за небом
По своєму всесвітньому дворі.

Повертаю стомлений додому,
Повний дум, як жита у коші:
Я несу народів творчу втому
З бомбовим осколком у душі.

1970

Вклоняючись могилам і хрестам,
До них стопалу стежку проторую,
Я предків прах загарбникам не здам,
А коли здам,

То сам і відвоюю.
Але, йдучи в далеке майбуття,
Стругать дошки я маю не на труни,
А на бандури,
Де саме буття
Напне любові найздвінкіші струни.
Нехай до них торкнеться ніжність рук
Людей, яких іще нема на світі.
Хай витчуть музику найвищих щасть і мук,
Зароджену в солдатським заповіті.

1970

Землянки партизанські, як могили,
Зливаються з землею назавжди.
У Часу більше, ніж у Слави, сили,
Йому не скажеш:
— Сивий, підожди...
А знавш, скільки тут звитяг народних
Жило, вмирало від нестерпних ран
І скільки серць великих, благородних
Переросло у сон-траву, в катран? —
І Час шепоче:
— Знаю, сину, знаю.
Із болем славні болі поглинаю,
Бо вся земля була б з кривавих ран.

1970

НА ХОЛОДНІЙ ГОРІ

Це Холодна гора,
Та, де юність моя ночувала
У гуртожитку сірим, над грифом семи залізниць,
Де матрасик луцав із бувалого в мандрах чувала
А дими паровозів за вікнами — зграями птиць.
На Холодній горі через день в нас топилися печі —
На вугілля, на хліб, на одержу ми бідні були.
Та ніколи мороз так не пік мене в ноги і плечі

В ті роки,
Як тепер.
Я стояв у потоці імлі
На крутім острівці, на безлюднім, із чорної ріні,
Між залізних дерев, під пагінням дротів-проводів.
Потім хтось мене вів у підвал по слизькому камінні,
Де із гільзи ліхтар, наче рана на стінці, рудів.
Вже на захід пішли фронтові броньові криголами.
На Холодній горі нині вишням цвісти на порі...
Сизий дим паровозів котився гіркими валами
Через скелі руїн по моїй по Холодній горі.
А уранці я вадрів у страхітті залізного стиску,
Серед битої цегли, в навік почорнілім вапні
Справжню вишню живу, молоденьку, гнучку
білокіску,
Й на Холодній горі знову юно зробилось мені.
І на грифі доріг в чотирнадцяти струнах звучала
Наша пісня колишня на давній солдатський мотив.
І до Харкова рідного, до «Золотого причалу»
Поверталось тепло, котре я назавжди не згубив.

1970

МИСЛИВСЬКА ПРИГОДА

Побратався мисливець з ведмедем,
Частував косолапого медом,
Напував ласуна молоком,
З ним поважно гуляв за гайком.
Наступила холодна зима.
У мисливця кожуха нема,
Й ведмежатина взимку смачна,
Взяв — застрелив свого братана.
М'ясо є, і пошив кунтуша...
Та в цей час геть пропала душа.
Заспокоїв мисливця сусіда:
Сів до столу, хильнув, пообідав
Смажениною з того ж ведмедя
І промовив:
— Сусіде мій Федю,
Що звірюку забив, то не зло,
А душі в тебе й так не було.

1970

Полинь, полинь — на всю Волинь.
Я підвестись не маю сили.
Косили кулями полинь —
Мене в дорозі підкосили.

Земля гаряча, мов черінь,
Лежу один на косогорі.
Довкіл полинь.
Мені — амінь...

За мене зорі у дозорі.
Я прикладав полинь до ран,
Вночі під ним від зливи крився.
Він шепотів, як дідуган
У сиву бороду:

«Кріпися!»

Пекуча, люта гіркота,
Мене зцілила ти єдина.
Полинь, полинь — трава свята,
Ти схожа на життя людини,
Що через лють боїв, заграв,
Через болотяні облоги
До медяних гречок і трав,
На отчі, вибиті пороги
Доносить пору перемоги.

1970

Я вчув Бояна спів із давнини
У перший день, у першу мить війни.
Не звук струни,
Не зграї лебедині,
То долітали хмари соколині
І гинули у битві й воскресали
Над хвилями цілющої Каяли —
Ріки, яка текла у давнині.
Той спів ішов зі мною по війні,
І соколині хмари пролітали,

В слідах копит жила вода Каяли
І рвані рани гоїла мені.
Я чув Боянів голос на війні.

1970

Дощ наді мною,
Не дощ — дощище!
Зелено ллється на луки сині.
— Я твою старість розмию, обчищу! —
Руки стопалі у нього, сильні.
— Годі... —
Пішов, одшумів поволі.
Сива калюжа стояла долі.
Сива калюжа ковтала втому.
Чи я молодший прийшов додому —
Хто мені правду міг би сказати?
Матя
Та друзі мої солдати,
Які по війні не вернулись додому.
Більше, либонь, не повірю нікому.

1970

ПО РАНАХ ЗЕМНИХ ІДУ

ПОЕМА

Повномісячна ніч.
Все довколишнє мов мармурове.
Тільки башти ялин мерехтять темно-сизим гранітом.
Біла мати стоїть —
Білі коси у неї і брови,
І на плечах печаль всеземним білим каменем —
гнітом.

Біла мати мовчить.
Що ті звуки, слова в її долі?
Повномісячна ніч їй вінок срібляний вирізьбляє.
І могила мовчить у лляній із барвінками льолі.
Стогне ліс-дідуган, бо поранене й досі гілля в.
— Мамо, мамо велика, вклоняюся вам до землі я.
Біла мамо, цілую вам білії руки і коси.—
Зорі-лебеді линуть і гаснуть, як люди, як мрії,
Тільки роси не гаснуть...
Хіба ж на могилах роси?..
— Біла мамо, прощайте — світанок уже над землею.
Повну душу візьму я з плечей ваших
Болю, печалі.
Вам видніше, о мамо, бо ви ж — піднебесна лілея,
Що то — ранок чи рана? —
Здригнулися плечі опалі.

I

Ранок на сході, як рана,
На сході війна давно.

В дорогу я вийшов рано —
Ледь забіліло вікно.
У мандри від болю до болю.
Той біль мене будить завжди.
— Іди, — він волає, — по полю,
По ранах земних іди!
Не дай на людей упасти
Непам'яті
Й згоїти біль,
Щоб легше їх землі красти
І душі молоти, як сіль.

Живі ще фашистські бацили,
І фюрери ще живі,
У котрих глобальні могили
І досі над все в голові.

У сутінках,
У тумані,
Стопам'ятний, я в путі.
Минувшина, що в спогаданні,
І нинішні дні круті
Сплелися у ливну грубу,
Й простори — у ливну теж.
Лягає на спратлі губи
Гірка веремія пожеж.
Лягає не попелом — приском,
І в серці — пекучий біль.

Ось із броньованим писком —
З каністрами автомобіль.
За ним солдатня в «пантерах».
Шоломів сталльні кавуни
Дзвенять по залізних печерах —
Неандертальці вони.
Не ті звірогризи давні,
Не їхні сини крем'яні.
Це — сьогодні, останні.
Останні?..
Чи, може, ні?

Влетіли в село Копища,
Поліське живе село.
Оберст надувся, свище —
Слів не було.
Залишком зниклої мови
Чувся єдиний звук:
«Хальт!»
І зрослися брови —
Вже на підлоб'ї крук.
Крила у крука колючі,
Нижче — не очі — лють.
«Хальт!»
І розверзлись тучі —
Розтоплене олово ллють.
В церкву — громаду разом,

Ледь зачинили врата.
Шланги ригають гасом
Аж до хреста.
«Хальт!»
Почалося «свято»,
Впав смолоскип у гас.
Дудки ревуть завзято,
Ллється в горлянки пнапс.
Стогін заглушують ревом,
Несамовитим виттям.
Гнівню шумлять дерева,
Вітер плює сміттям.

Церква горіла, як свічка,
Танув сосновий віск
Аж до останньої тички,
Що впала у присковий тріск.
А люди у церкві стояли
Обпалені, як живі.
Живої води з Каяли
Приніс би їм хтось в рукаві!

Іду у полку Ковпаковім,
Стежина веде до Копищ.
У мене фугаси готові,
Прикручені дротом до днищ.
Хтось попередив:
— Танки! —
Фугаси уже в землі,
В засаді стоять тачанки,
Гарматні цівки у гіллі.
«Пантери» і «тигри» п'яні,
П'яні усі кузова;
Повзуть по кущах, по твані,
Лишають в глею рови.
Фугаси ревнули шалено,
У ціль — за снарядом снаряд.
Сталь рудувато-зелену
Лупає тротилу град.
Бій закінчився до ранку.
Знов у путі ковпаки.
Болото німецьким танкам
Примочує драні задки.

Ось і Копища... Боже!..
Де ти, гостинне село?
Тяжко надламана рожа
Впала мені на чоло.
Мабуть, вона єдина
Лишилась напівжива.
Попіл — до ніг наших димно
Та обгоріла трава.
Навіть печей обеліски
Втоптані танками в глей.
В центрі, де чорна берізка,
Згруджена лава людей.
Всі ще стоять, як учора,
Злиті у тіло одне,
Кожен — устами угору:
Може, повітря дихне.
Мама навік притисли
Діток вуглинка малі.

Голови наші звисли,
Очі засліпли в імлі.
— Драстуйте, добрі люди,—
Дівчинка літ десяти.
Ручки худенькі — на груди.
— Чия ти і звідки ти?

— Я із Копищ, я із цього села.
А звать мене Надійка Поліщук.
Наш татко був колгоспним ковалем,
А у війну він став робити міни.
Весною із загonom партизанським
Подався у ліси й не повернувся.
А мама наша, мама там, де всі...
Там і сестричка Оленька манюня,
Два роки ще не сповнилося їй.
І братик мій Павлушка там у гурті,
П'ять літ йому було б увосени.
Й розумниця Ганнуся семирічна,
Збиралася до школи цього року,
Тепер Ганнуся вже не піде в школу.
Бабуся наша хвора, де усі.
Сама я залишилася, саменька,
Ні рідних, ні хатини, ні села...

Слова ці, мов кулі в груди.
Кожен із месників зблід.

Пожежі, пожежі усюди
Роздмухує людоїд,
Роблячи «зону пустелі,
Випаленої землі».
Від Ворскли до Вісли оселі
В огні, у руїнах, в золі.
Кров крижаніє в жилах:
Купи спідничок, пальт,
Кісок дівочих милич
У склади запхав Бухенвальд.
Урвища, балки — вулкани
З лавою серць в глибині.
Куди не поглянеш — рани,
Рани земні.
Рани, вони безіменні,
Та не позбавлені дат.
Марно десь там на Рейні
«Облагороджений» кат
В брилику та макінтоші
Думає: все в забутті.
Гані, Павлуші, Альоші
До нього не знайдуть путі.
Вони у ріллі, у твані,
По той бік буття, часу.

Не вийде!
В ранковім тумані
У всесвіт мій біль несучу.

II

Ранок на сході, як рана,
На сході війна давно.

В дорогу я вийшов рано —
Ледь забіліло вікно.
Прибув до Цариці Сходу,
У Токіо — гам, суєта.
Взуття дерев'яне у сходи,
У площі тісні калата.

На місці розбитого міста —
Отелі, модерні гаї.
В отелях живуть гонористи
Колишні цих міст палії.
Здається, війна забута,
Кипить торговельний бум.
Безнога японка, взута
У ролики,
Кулі дум-дум,
Не справжні, легкі, іграшкові,
Розклала при вході в кіно —
Торгує.
Капронно-шовкові
Довкола плащі, кімоно...

Я далі іду.
Нагасакі —
Це атомна рана жажна.
І раптом — два велетні в хаکی...
— Якого вам треба рожна
На цій многожальній могилі?
То ж ваша робота чи ні? —
Не чують, всміхаються, «милі».
Над ними димки запашні:
Щоб знали, які сигарети
Америка палить. (Дивись!)
Бувалі «зелені берети»
На бенкет веселий зійшлись.
— Свої ми, доволі секретів.
Хильнем на прощання sake. —
Розмови і справді відверті,
Не часто почувеш таке.
— Ми тут погуляли добряче,
Грошва в нас рікою текла.
А завтра — на землі гарячі,
На справжні гарячі діла.
Солдати моєї роти
Біфштекси жеруть не дарма.
Майстри до такої роботи,
Якої і в пеклі нема. —
«Зелений берет» посміхнувся
І вихилив кухоль sake. —
Я інколи сам їх боюся,
Щоб хтось не вкусив за м'яке.

Учив їх, намучивсь до біса,
Та вим'яв сирицю з душ.
П'яниці вони, гульвіси.
Але, як накину гуж,
Команду подам відповідну
Чи лезом кивну ножовим —
Задушать і маму рідну,
Отця закопають живим.
Із мертвого витягнуть слово.
Артисти у мене вони.
Допитують пречудово,
Катують не гірш сатани.

Від слів тих, здалося, могили
Здригнули на цій землі.
Загострені, наче зубила,
На південь пішли кораблі.
На них саме ті солдати,
Яких густобарвний портрет
Наспіх зумів змалювати
Бувалий «зелений берет».

В уяві пливу за ними,
На землю спускаюсь за борт,
Обходжу стежками курними
Бронею окований форт.
Я знову немов на Поліссі —
Довкіл партизанський край.
З димами відлунок донісся:
— О сину, помстись, покарай!..

Минуло ж за чверть століття.
Невже знов Копища?..
Невже...
Палає зелене віття,
Отрута посіви стриже.
Невже я назад вернувся
У часі, на давні путі
І знову побачу Ганнусю,
Обпалених, що у гурті
Стоять, як стояли учора,
Злиті у тіло одне,
Кожен — устами угору:
Може, повітря дихне.

Село на галявці землисте,
Обкрадене, бідне село.
І хмари розідрані свистом —
Там ворона хижє крило.
Воно наближається швидко,
Уже закриває світ.
Упав, придушив садибку
Десятий, либонь, вертоліт.

Солдати — оті, що з неба, —
Хапають малят у дворах.
— Дядю, в огонь не треба!.. —
Цей крик, наче жар на вітрах.
Біжать матері, бабусі —
Малечу, малечу спасти!..
Та смерть у скаженому русі
І їм потрощила хребти.

Це лейтенанта Келлі
Рота з позначкою «S»
В нужденній приморській оселі
Лютує, мов кодрло СС...
Я пізнаю лейтенанта:
Це ж той балакун-густомаз...
У натовп жбурляє гранати,
Виконує свій же наказ.
Потому напалму хуга —
І мов не було села.
О земле, як ти удруге
Це пекло знести могла?
Та це ж не удруге
Й не втретє —
В самому В'єтнамі, либонь,
В покрівельнім очереті
Стотисячний то вогонь!

Ранком прийшли партизани —
Неопалима рать.
Болять їм на тілі рани
І рани землі болять.

— Драстуйте, добрі люди! —
Дівчинка літ десяти.
Ручки худенькі — на груди.
— Чия ти і звідки ти?

— Я із Сонгмі, я із цього села.
А звать мене Во Тхі Лієн.
Наш тато тут раніш був ковалем,
А у війну він став робити міни.
Весною із загоном партизанським
Пішов на південь і не повернувся.
А мама наша, мама там, де всі...
І братик там, маленький любий Као,
Два рочки ще не сповнилось йому.
Й сестричка Ань із ними там у гурті,
П'ять літ минуло б Ань увосени.
І братик Фук, любенький наш розумник,
Збирався він до школи цього року.
Тепер наш Фук уже не піде в школу.
Й бабуся наша хвора, де усі.
Сама я залишилася, саменька,
Ні рідних, ні домівки, ні села...

Слова ці, мов кулі у груди.
І кожен із месників зблід.

Пожежі, пожежі усюди
Роздмухує людоїд,
Роблячи «зону пустелі,
Отруєної землі».
Лягають на дамби, на греблі
Не з рисом — з тротилом кулі.
І рушаться древні споруди —
Труди двадцяти віків.

Це роблять,
Америко,
Люди?
Люди чи зграя вовків?
Нащадки Лінкольна вольні
Чи виводок Гітлера?
Хто ж?
Фугасок вали мегатонні
В «фантоми» впишає «додж».
І все це на муки В'єтнаму —
Країни бамбукових хиж.
Ти спиш, товстобронзова дамо,
Що звешся «Свободою», спиш?
Ти спиш!

А довкола планети,
Кривавий лишаючи слід,
Твоїм смолоскипом «берети»
Підпалюють світ.

Ранок на сході, як рана,
На сході війна давно.

В дорогу я вийшов рано —
Ледь забіліло вікно.
У мандри від болю до болю...
Той біль мене будить завжди.
— Іди, — він говорить, — по полю,
По ранах земних іди.
Не дай на людей упасти
Непам'яті
Й згоїти біль,
Щоб легше їх землі красти
І душі молоти, як сіль.
Від заходу йди до сходу,
На північ, на південь іди,
До всього людського роду...
Із вірою в завтра гряди!

1970

**Твори
для дітей**

ЧИТАНОЧКА

ЛИПКА

Я, маленька липка,
Виросту велика,—
Не ламай мене.

Я медовим цвітом
Зацвіту над світом,—
Бережи мене.

Тінь тобі я кину
У гарячу днину,—
Ти шануй мене.

Від дощу сховаю
Вранці серед маю,—
Ти полий мене.

Будемо з тобою
Ми рости обоє,—
Ти люби мене.

Виростеш за роки,
Підеш в світ широкий,—
Не забудь мене.

ХВОСТИК НІДЕ ДІТИ

Я пошила на святки
Нашій киді чобітки.
Шапочку наділа,

Тільки не зуміла
Трусйки надіти —
Хвостик ніде діти.

ГУСИ-ЛЕБЕДІ ЛЕТЯТЬ

Гуси-лебеді летять,
Просять їсти, квилять.
Я поставила пшениці
У дубовому коритці.
Гуси не сідають,
Далі пролітають —
В рідні луговиська,
В добрі пасовиська.

У НАС ЗРОБИЛИ ДОЩ

Сонце гріє, вітер віє —
І ні хмарочки ніде,
Наше поле зеленіє,
Бо на полі дощ іде.
Ми побігли подивиться,
Як же так могло зробитися,
Що ні хмарочки ніде,
А на полі дощ іде.
Там працюють двигуни,
Гонять воду на лани,
А вода через лійки
Йде дощем на буряки.

ОБЛІТАВ ЖУРАВЕЛЬ

Облітав журавель
Сто морів, сто земель,
Облітав, обходив,
Крила, ноги натрудив.
Ми спитали журавля:
— Де найкраща земля?
Журавель відповідає:
— Краще рідної немає!

НАША МАМА

Наша мама у артілі
Робить на пекарні,
Випікає білі-білі
Паляниці гарні.
А для нашого садка
Ще біліша є мука,
І вона з тії муки
Нам готує пиріжки.

ІЖАЧОК-ХИТРЯЧОК

Іжачок-хитрячок
Із голок та шпичок
Пошив собі піджачок.
І у тому піджачку
Він гуляє по садку.
Натикає на голки
Груші, яблука, сливки.
І до себе на обід
Він скликає цілий рід.

ЧОМУ ЧАПЛЯ СТОІТЬ НА ОДНІЙ НОЗІ

Чапля зшила черевички
І мерщій пішла до річки.
— Чапу-лапу, чапу-лапу,
В мене гарні черевички! —
Поки хвастала, ходила,
Черевичок загубила.
І стоїть вона в лозі
На одній своїй нозі,
Другу вгору підіймає —
Черевичка немає.

ЗАЙЧИКА ЗЛЯКАЛИСЬ

Ми ходили по гриби,
Зайчика злякались,
Поховались за дуби,

Розгубили всі гриби,
Потім засміялись —
Зайчика злякались!

КІТ НЕ ЗНАВ

Падав сніг на поріг,
Кіт зліпив собі пиріг.
Поки смажив, поки пік,
А пиріг водою стік.
Кіт не знав, що на пиріг
Треба тісто, а не сніг.

НІКОЛИ НЕ ХВАЛИСЬ

Хвалився кіт,
Що він убрід
Дніпро перебрєде.
Та як пішов —
І не прийшов,
Нема kota ніде.

І ти ніколи не хвались,
Коли не можеш — не берись.

ПРО БИЧКА І ІЖАЧКА

По дорозі біг бичок,
Бачить — лізе їжачок.
Як лизне його бичок,
Поколовся — та вбочок.
Їжачок сміється: «То-то,
Не бери всього до рота!»

ПОМАГАЙ

Через поле, через гай
Ходить хлопчик Помагай.

Бачить хлопчик: садять сад, —
Він поміг кінчити ряд.

Вмить приніс відро води
І полив аж два ряди.

Рій із пасіки пішов,—
Помагай роя знайшов,

Обходивши луг і ліс,
Він в село його приніс.

За селом копали став,—
Помагай візок дістав.

Цілий день возив пісок,
Аж вищав його візок.

Помагаю у труді
Знають літні й молоді,

Ковалі і мулярі —
Всі радянські трударі.

Ось і ти часу не гай.
Будь, як хлопчик Помагай!

ІДУТЬ ТРАКТОРИ

Раз, два, три!
Їдуть трактори.
На переднім тато з братом
Їдуть з плугом степ орати.
Я у братика питаю —
Чи мене він покатає?
Каже братик: «Підростеш,
Сам цей трактор поведеш!»

МУХА-ЗВІР

Сіра муха-цокотуха
Сіла Грицеві на вухо.
Грицьк чує — щось дзижчить,
Та як крикне: «Звір гарчить!» —
І сміються всі з тих пір,
Що для Гриця й муха — звір.

РУЧАЇ ТЕЧУТЬ

Ручаї течуть,
Білу піну тчуть.
По низинах, луговинах
Ручаї течуть.

— Ручаї-річки,
Нам на хусточки
Ви б наткали полотенця,
Ручаї-річки!

— Ми не тчем хусток,
А поллем льонок,
З нього будуть вам хустини
Білі, мов димок.

Ручаї течуть,
Білу піну тчуть.
По низинах, луговинах
Пагінци ростуть.

ВЕСНЯНОЧКА

— Весно-весно-весняночко!
— Чого тобі, Оксаночко?
— Хочу пролісків блакитних,
Ранків сонячних привітних,
Щоб «Весняночка» на полі
Задзвеніла в дружнім колі.—
Усміхнулася весна:
— Ось тобі, Оксанко, на:
Рясти, проліски блакитні,
Ранки сонячні привітні.—
І «Весняночка» на полі
Задзвеніла в дружнім колі.

ОЛЕНКА МАЛЕНЬКА

— Оленко маленька,
Чому ти раденька?
— Бо в мене весела рідня.

— Чому в тебе очі
Такі голубенькі?
— На небо дивлюся щодня.
— Чому це у квітах
У тебе суценка?
— В квітник я ходжу по росі.
— Розумна Оленко,
Чому ж ти маленька?
— Тому я маленька,
Що звуся Оленка,
Оленки маленькі усі.

КОНИК

Я зробив собі конька,
Стригуночка-воронька.
Взяв, запряг його у возик,
Але він мене не возить.
Попросив би я конька
На конюшні у Ілька,
Не вербового,
Живого,
Та боюсь — впаду із нього
Всім на сміх і на біду...
Краще з цим у двір піду.

М'ЯЧИКИ

Котилися два м'ячики,
Котились до ріки.
За ними, наче зайчики,
Стрибали малюки.

Два м'ячики надувані
Гойдались у ріці,
А хлопчики задумані
Стояли в осоці.

Два м'ячики за корчики,
За лози попливли.
Заплакали два хлопчики,
Що плавать не могли.

БАЗИКА

- Мисливець-щасливець, звідкіль ти ідеш?
- Іду я, мій друже, із лісу.
- Мисливець-щасливець, а що ти несеш?
- Несу я хвостатого лиса.
- А чим же хвостатий той лис провинивсь?
- Курей пережер він без ліку.
- А де ж він, твій лис-курокрад, подивись?
- Утік через тебе, базіку!

ДОПОМІГ

Посадив пап тато сад.
Груші, яблуньки уряд
Піднялися в мураві.
Але всі вони криві,
Ані гілочки прямої —
Кривуляки до одної.
Я почав їх випрямляти,
Підіймати, вигинати.
Вигинав та випрямляв —
Всі галузки заламав.
Тато вискочив із хати,
Став садочок рятувати.
Гілочки перев'язав
І таке мені сказав:
— Як не кинеш сад ламати,
Буду вуха випрямляти.

ЖМУРКА

Г Р А

З бору,
З долу,
Із гори
Прилетіли три вітри.
Перший вітер дме на ліс,
Другий — хилить верболіз,
Третій вітер що є мочі
Засипає пилом очі.
Не дивись.

Одвернись,
Зажмурись
І затулись!

Ми розлетимося,
Як вітри!
Шугай,
Шукай,
Жмурилочко!
Раз...
Два...
Три!

КАША, АБИ НЕ НАША

«Я люблю гречану кашу,
Рисову, пшоняну,
Ще якусь — аби не нашу.
Їсти цю не стану».

І сказала гарбузова,
Найсмачніша каша:
«Ну, тоді бувай здорова,
Вередо Наташо».

Покрутилась по світлиці,
Стала під віконце
Гарбузова каша в мисці,
Золота, як сонце.

Потім — скік до перелазу.
Вслід кричить Наташа:
«Почекай-но, з'їм відразу,
Ти ж уже не наша!»

НЕ БУДЬ КОЗОЮ

Іде коза,
Стоїть лоза,
Густа, рясна, зелена.
«Яка краса! —
Кричить коза.—
Ця вся лоза для мене!»

І у кози
Аж дві сльози
На radoщах повисли.
Тріщить лоза,
Гризе коза
І всю красу погризла.

І ти, мала,
Що в сад пішла
Ранковою порою,
Не рви квіток,
Не псуй гілок,
Не будь, мала, козою.

ГОЛІВКА, ЯК ДОЛІВКА

Я умилась з милом,
Прилягла на килим,
І моя голівка
Між квіток, мов квітка.
Як ота найкраща,
Що квітчає килим.
А Ванько — ледащо —
Не миється з милом.
І тому голівка
В нього, як долівка.

ЧОБІТКИ

В мене є чобітки-
Скороходи.
У садок, до луки,
На городи —
Носять скрізь мене ті чобітки,
Лиш дзвенять по сніжку підківки.
Залетів до ріки
В перегонці,
Замочив чобітки
В ополонці.
Мати лає: «Не йди до ріки!»
Я кажу: «Занесли чобітки».

ЇЖАЧОК

Засмутився їжачок:
Вовна в нього з голочок.
«В інших вовночка гладенька,
Пух чи пір'ячко легеньке,
А у мене скрізь голки —
Хто погладить — кров з руки».
Тут із лісу вибіг вовк,
Їжачок мерщій — в клубок.
Вовк і спереду, і ззаду...
Врешті ткнув клубок з досади...
Поколовши губи й ніс,
Він завив та й геть у ліс.
Звеселився їжачок
Тим, що він із колючок!

ДУКАЧ

Є собака в нас Дукач.
В нього хвіст, мов довгий квач.
Вуха звислі, золоті,
Білий пух на животі,
А по спині смуга йде.
Голос в нього аж гуде.
Він, ледащо, їсть і спить —
Двір не хоче сторожить.
Та у всіх отой Дукач
У пошані.
Хто — калач,
Хто дає і ковбасу.
А за що?
Все — за красу.

СПІВАНОЧКА

Я маленька Оксаночка,
А звать мене Співаночка.
Де я тільки не з'явлюся,
Сміхом, піснею заллюся.
Я Оксаночка!
Я Співаночка!

Ще, бува, мене й не видко,
А вже пісня лине швидко.
В полі, в лузі чи у гаї
Голосок мій помагає
І в'язальницям,
І тіпальницям.

Часом дома зажуряться,
А я вбіжу із вулиці,
Дзвінко, лунко заспіваю,
Наче пташечка у маї.
Ввійде пісенька у дім,
Стане весело усім.
Я Оксаночка!
Я Співаночка!

КУЧЕРЯВИЙ БАРАНЕЦЬ

Кучерявий баранець
Мекав: «Дайте гребінець.
Я гладеньким хочу стати».
І сказала добра мати:
«Не пригладжуй чуба, нащо —
Кучерявим бути краще.
Баранцеві до лица
Не вживати гребінця».

Але ти не баранець —
Треба мати гребінець.

ДУДАРИКИ

Ми маленькі
Дударики.
В нас новенькі
Кептарики,
Шапочки
Повстинні,
Дудочки
Бузинні.
Ми подмемо
У дуду
І затнемо:

«Ду-ду-ду».
Нас почує
Добрий дід,
Що корчує
В лісі глід.
Ми несем
Йому обід
І гукаєм:
— Діду-ду,
Ой, зробіть
Нову дуду!

КАРТИНА

В мене є
Така картина —
Краща від усіх!
Не картина —
Дивина.
Над горою —
Низина.
Спіють яблука,
Малина,
Зверху
Валить сніг.
На гілках
Сидять зайчата,
По ставку
Пливуть курчата,
Їжаки летять.

Світить сонце,
Сяють зорі.
Жолуді на осокорі
Гронами висять.

— От картина,
Так картина!
Що малюнок,
То й новина.
Хто ж її подарував?
— Це я сам намалював.

ГОВОРИТЬ МЕНІ ЧИ НІ?

— Ви, хороша дівтора,
Із колгоспного двора
Вийшли ранньої пори...
Говорить мені
Чи ні?
— Говори!

— Ви ловили ховрахів,
Гризунів і шкідників
Біля кожної нори.
Говорить мені
Чи ні?
— Говори!

— Ви пололи бур'яни
І пирій, і полини
До вечірньої пори.
Говорить мені
Чи ні?
— Говори!

— Як верталися назад,
Ви залізли в бабин сад
І засіли в гущині.
Говорить мені
Чи ні?
— Ні!

КАПІТАН

— Я капітан!
Я капітан! —
Кричить Іван з корита.—
Через туман
У океан
Пливтиму знаменито! —
Корито хить —
Іван у став...
Рибалка ледь його дістав.
— Що капітан? —
Мовчить Іван,
Викручує сорочку.

За мить уже через бур'ян
До ставу котить бочку.
І знов кричить:
— Я в океан! —
Із нього вийде капітан.

МОЛОТОК

В мене є залізний молоток,
Я його завжди кладу в куток,
Де лежать і пилка, і терпуг,
Він же їм завжди хороший друг.
У кімнаті лине його дзвін,
Що співає, що говорить він?..
Молоток говорить: «Тук-тук-тук,
Я найкращий друг умілих рук.
В них я затапцюю, мов живий,
А в руках невмілих я кривий.
Візьме пухла ручка за держак —
І звестись не можу я ніяк,
А зведусь, то знову упаду,
Сияків наставлю на біду.
Не люблю я зроду білорук,
А в руках умілих: «тук-тук-тук».

МРІЯ

Курточка братова
З буквами РУ *,
Станція Сватове
Аж на яру.

Братик ще спатиме,
Я одягну,
Вийду на Сватове,
В дуду гукну.

Стрілка відхилиться,
Поїзд майне,
Братик прокинеться,
Змінить мене.

---

* Р У — ремісничє училище.

НАШЕ ЛАСТІВ'Я

Над ганком гніздо ластів'яче,
У нім ластів'ята малі.
Одненьке упало і плаче
В дворі, на холодній землі.

Ми влізли під дах по драбині
Й поклали в гніздо пташеня.
І ластівка хворій дитині
Приносила ліки щодня.

І ми ластів'я доглядали,
Казали:
«То наше пищить».
З драбини його годували,
Давали по крапельці пить.

А вчора дивились, раділи,
Коли до гаїв за село
З гнізда ластів'ята летіли —
Між ними і наше було.

ЖУРАВЛИКИ ЛИНУТЬ

Журавлики линуть:
«Курли та курли.
Ми з краю свого
В чужину попливли.
І там, за морями,
В далекім краю,
Згадаєм не раз
Про Вітчизну свою,
Де вивели діток,
Де гнізда звили».
Журавлики линуть:
«Курли та курли».

Під ними родюча
Безмежна земля.
Стерня золотів,
Парує рілля.

Усе тут знайоме
І рідне усе.
А вітер холодний
У далеч несе.
Ім люди гукають:
«Здорові були!»
Журавлики віжно:
«Курли!
Курли!»

Весна.
Із-за моря
Летять журавлі.
Поля зеленіють
У раннім теплі,
І проліском, рястом
Квітують ліси.
Вітчизна співає
На всі голоси.
Підводиться сонце
З нічної імли.
Журавлики радо:
«Курли!»

ДІД МОРОЗ НЕСЕ МІШОК

Дід Мороз несе мішок,
В ньому теплий кожушок.
Ой ти, діду-дідусю,
Зігрій нашу Ганнусю,
Розв'яжи мерщій мішок,
Дай Ганнусі кожушок,
Надінь валянки на ніжки,
Хай вона пограє в сніжки.

ПЕРШИЙ СНІГ

Голуби злетілися біленькі,—
Мабуть, хтось їм хліба накришив.
То вночі пройшов сніжок легенький
І усе довкіл запорошив.

Не спурхне сніжок цей голубами.
Як весняне сонце припече,
Він струмком пов'ється між горбами
І в далеке море утече.

ВІНОЧОК

Сніжний віночок сплітає зима,
Такий, що не можна й наміряти.
Йду я тихенько, немов крадькома,—
Жалко віночок розвіяти.

Хай хоч погляну в люстерко: який?..
Тільки ввійшла я до хати,
Став той віночок вологий, липкий,
З хустки почав опадати.

Глянула в люстро — віночка нема.
В хаті стою і сумую.
А у віконце сміється зима:
«Вийди, новий подарую!»

СНІЖНА ЗІРОНЬКА ГОРИТЬ

Сніжна зіронька горить
В мене на віконці.
Як погасне, інша вмить
Спалахне на сонці.

Скільки їх, живих, ясних,
Вранці мерехтіло!
Це малята зір нічних
В гості прилетіли.

ПОЛОТНО

Сніг наткав полотна
Аж від лісу до вікна.
І сміється,
Задається:
— Ось так ширина!

А із того полотна,
Що від лісу до вікна,
Не пошиєш і спідвички.
Сніг того не зна.

ПРО СНИГУРА

Я спіймав у сітку
Снігура,
Посадив у клітку
З ятера.

Їсти він не хоче
Хліба і квасолі,
Ніби каже: «Хлопче,
Випусти на волю».

Відчинив я клітку
З ятера,
Випустив на вітку
Снігура.

Він гукнув на клени
Дочок-снігурят,
Щебетав про мене
Цілий день підряд:

Як відкрив я клітку
З ятера
Й випустив на вітку
Снігура.

КАЗКА ПРО РУКАВИЧКУ

Вчора Галочка-сестричка
Казку прочитала,
Як у лісі рукавичка
Звірам домом стала.

Я залишив рукавичку
За городом, там, де ліс.
Та ні зайчик, ні лисичка
Й вовк у неї не заліз.

Я подумав — замала
В мене рукавичка.
Більші в мамі зі стола
Взяв та й у сестрички.
В ліс відніс — у ці, мабуть,
Звірі влізуть, поживуть.

Хтозна, як в них розмістились
Звірі й як їм спалось...
А мені не пощастило —
Від усіх дісталось.

ЯЛИНЯ

Сива матінка зима
Молоду яличку
Одягала крадькома
В снігову спідничку.

Обтрусило ялиня
Снігову спідничку,
Бо зелене убрання
До лиця яличкам.

У своєму убранні
Юні ялинята
Дуже милі, осяйні
В новорічні свята.

ДІДІВ ПОРТРЕТ

Ми ліпили сніжну бабку,
Поки вечір наступив.
А вночі високу шапку
Й вуса іній наліпив.
Підійшов Омелько-дід,
Усміхнувся:
«Все як слід:
Шапка, вуса, борода,
Ще й чуприна вигляда.
Гей, хто в хаті, гляньте йдіте,

Мій портрет зіпили діти!»
Вмиль зібравсь Омельків рід:
«Справді, з баби вийшов дід!»

КОЖУШОК

Йшов сніжок на торжок
Продавати кожушок.
Кіт купив того кожуха,
Загорнувсь по самі вуха,
Як забіг у нім до хати,
Хутро стало розтавати.
Сів Воркотик за мішком
Та й умився кожушком.

НАБІЙКИ

Вовк з'явився до шевця,
Дав копійку з гаманця
І сопе:
«За цю копійку
Ти набий людські набійки.
На снігу мої сліди
Завдають мені біди».
Швець узяв найтовщу швайку
Та у лапу...
Вовк аж айкнув:
«Геть набійки, хай їм бісі!» —
І мерщій гайнув у ліс.
Сів під буком і судачить:
«Чув я сам, як люди плачуть,
Все ото через набійки,
Що не варті і копійки».

КВІТИ

Герані у хаті —
Їм тепло зимою.
Сніжинки крилаті
Летять за стіною.

Летять за шибками: ...
«Он квіти в теплі!»
Й замерзли квітками
Сніжинки на склі.

ДІД МОРОЗ І ВЕСНА

Дуже хвастав Дід Мороз:
«Я страшніший бур і гроз.
Вже кого полоскочу —
Не до сміху,
До плачу.
Я нікого не боюсь,
Всім дошкулити берусь».
Тут з'явилася Весна,
Уклонилася вона
І сказала:
«А мені?..»
Дід сховався в гущині
І кричить з кущів:
«Ні, Весно!
Це не чесно!
Це не чесно!
Ти мені, красуне мпла,
Сиву бороду спалила!»
А Весна стоїть, сміється:
«Хай Мороз не задається».

НА КОРАБЛИКУ

Всеумійко майстер Павлик
Змайстрував швидкий кораблик,
Збіг до річки він, до броду,
Та й пустив його на воду.
У кораблику спочатку
Любо плавало качатко,
Потім жабка в нього сіла,
Синя бабка прилетіла,
І метелик, склавши крила,
Притулювся до вітрила.
Так пливуть вони, малі,

До зеленої землі.
І за руки золоті
Хвалять Павлика в нуті.

Я ЗБУДУЮ!

В мене є хороша пилка,
Ріже дерево і сталь.
Є цвяшки, червоні брилки,
Скельця світлі, мов кришталь,
Я збудую школу, залу
І вокзал коло містка.
Й сам поїду із вокзалу
До бабусі без квитка.

СОПІЛОЧКА

В мене є сопілочка-денцівка,
Тато із Гуцульщини привіз.
Як подму у цю кленову цівку —
Заспіває, мов пташиний ліс.
Як заграю — засумує тато,
Бо на цій сопілці вигравав
Партизан, убитий на Карпатах.
Що йому життя урятував.

ХВІСТ

У kota великий хвіст.
Іде кіт до сіл і міст,
За моря, за океани —
Кожен хай на хвіст погляне.
Всі кричать:
«Оце дива!
Це так хвіст!
А голова?
Щось не видно за хвостом!»
Отаке було з котом.

ДРУЗЯКИ

Кіт в Рябком були друзяки.
Котик нишком у собаки
Брав щоразу м'ясо, сало,
Бо котові завжди мало.
А Рябко зітхав у тузі:
«Хай бере, на те ми друзі».
Діти, ви скажіть мені:
Кіт був друг Рябкові?..

— ...

ГРАМОТІЙ

Прочитав у книзі кіт,
Що мишей ловити слід.
Бачить — скаче сіромаха.
Кіт накинувся з розмаху
І подумав:
«Я ж не знаю,
Як хапать,
З якого краю —
Од хвоста чи з голови».
Муркнув:
«Мишко, поживи
Поки що.
Я дочитаю —
Як ловить, з якого краю».

КІТ В ЧОБОТЯХ

«Кіт в чоботях» —
Гарна казка», —
Прочитавши, мовив кіт.
До шевця прибіг:
«Будь ласка,
Чобітки поший як слід».
Швець пошив.
Узувся Вася,
Підківками стукотить.
Як до мишки він не крався,
Та́ — почув,
Зникне вмить.

Кіт в чоботях — це чудово,
Ще як шпори —
Красень кіт!
Та котіві йти на лови,
Мабуть, краще без чобіт.

КОШЕНЯ

Засмутилось кошенья —
Треба в школу йти щодня.
І прикинулося вмиць,
Що у нього хвіст болить.
Довго думав баранець
І промовив, як мудрець:
«Це хвороба не проста,
Треба різати хвоста».
Кошенья кричить:
«Ніколи!
Краще я піду до школи!»

СИНОК ВАСЬКО

Є у мене киця Мурка,
Дуже мудра кішка.
Тільки скажеш:
«Замазурка!» —
Вмиється хоч трішки.
А синок її Васько
Муркне:
«Мила нене,
Поки вип'ю молоко,
Вмийся ти за мене».

КІТ ЗБИРАВСЯ ДО РОБОТИ

Кіт збирався до роботи,
Та завадили турботи.
Треба висушить хвоста,
Накрутити вусик
І зчесати з живота

Позапичний трусок.
Цілий день такі турботи,
Що не встигнеш до роботи.

ЛИЖКИ

В мене гарні ложки,
Палиці з бамбука.
Лижки я — на ніжки,
Палиці — у руки,
Полечу із гірки,
Наче та ракета.
І не плачу гірко,
Як пірну в замети.
Цілий день на лижках
Міг би я гасати,
Але треба книжку
Братові читати.

ПОРОША

Казала пороша:
«Я дуже хороша,
Усіх одягаю
За так, не за гроші».

А промені встали
І кажуть: «Порошо,
Ти б швидше розтала,
Як справді хороша».

Образилась біла пороша
Й розтала.
Травиця хороша
Під нею зростала.

СОН

Прилетіла бджілка до Павла.
Бджілка, мов сопілка, загула:
— Слухай, мій хазяїне, тобі

Наші бджоли кланялись в журбі.
Трудівниць ти зовсім занедбав,
Десь ти цілі тижні пропадав.
Вулики замокли на дощі,
Розрослись на пасіці кущі,
Затуляють листячком льоток.
Не надійся, Павле, на медок.—
Так наснилось хлопцеві вночі.
Ранком він поскошував кущі,
Вийняв рамки, вистругав дошки,
Поміняв на вуликах дашки,
Трутники розчистив, як зумів,
Навіть стежку віником замів,
Ліг, заснув. І знову до Павла
Бджілка, мов сопілка, загула.
Каже: — Павле, друже, молодець!
Буде в тебе мед і медянець.
Бджоли трутнів б'ють споконвіків
І не люблять трутнів-бджільників.

ГРА В КОПІЄЧКУ

«Котись, котись, копієчко,
По сім'ячко-насіллячко».—
Так гралась ми, малі.

І начебто котилася
Копієчка й губилася
В траві чи у ріллі.

Шукати ми розходились.
Копійка не знаходилась —
Немов її змело.

Насправді в нас копієчки
На сім'ячко-насіллячко
І зовсім не було!

ЯК БАГАТО ЗНАЮ Я

В мене є книжок багато —
І новенькі, і старі.
Як піду до школи з татом,

Всі книжки віддам сестрі.
Хай вона сама читає
Про лисичку й журавля.
Хай вона, мала, узнає,
Як багато знаю я.

ПОМОГЛИ ЗАЙЧАТІ

Іде заєць на город.
Набрав води повен рот.

Він капусту поливає,
В нього лієчки немає.

Допоможемо зайчаті,
Візьмем лієчку у хаті,

Поллємо йому город,
Звільним зайця від турбот.

ПІОНЕРСЬКИЙ ФЛОТ

Наче білі крила,
Піднялись вітрила —
Випливає піонерський флот.
Вітер набігає,
Веслам помагає,
Синя хвиля горнеться на борт.

Капітан Микола
Дивиться довкола —
За Дніпром у парку малюки
Ручки підіймають,
Всі гуртом благають:
«Ой, візьміть і нас у моряки!»

«Підростайте, діти,
Плавать треба вміти...» —
Усміхнувся юний капітан.

І широкий човен,
Піонерів повен,
Порина у ранішній туман.

Наче білі крила,
Піднялись вітрила,
На вітрилах сонячна пора,
Там про океани
Мріють капітани
У затоках синього Дніпра.

ДОНЯ

— Ти помічниця,—
Матінка скаже.
Дочка зашариться:
— Аякже.

Встане раненько,
Личко помие,
Ліжко гарненько
Накрив.

Віничок візьме,
Вимете хату.
— З мамою скрізь ми,
Тату.

Вчора уранці
Ходила з охоти
В маминій ланці
Полоти.

Там із барила
Я воду носила.
Всі говорили:
«Миля!»

Батько сміється:
— Донечко-доню!—
Тисне до серця,
До скроні.

— Ти помічниця
В хаті і в полі,
Будеш учитися
В школі.

Виростеш, ким же
Ти хочеш стати?
— Я — піонеркою,
Тату.

МАЛИЙ

О, татові добре —
Замажеться в сажу,
І мама нічого,
Нічого не скаже.

Води підігріє
І кличе: — Вмивайся. —
А я як замажусь —
У дім не з'являйся.

Мій тато одягнеться,
Піде до парку,
А я лиш на вулицю —
Зразу і сварка:

— Ти сам не виходь,
Бо наїде машина! —
А що я, не бачу?
Хіба я дитина?

Мені вже чотири,
Два тижні на п'ятий, —
Чого ж я не можу,
Як тато, гуляти?

А мама сміється:
— Не буду сваритись.
Внеси нам з криниці
Водички напитись.

— Хіба я дістану
Руками до зрубу?
— Тоді поклади
Це поліно у грубу.

— Та я те поліно
Й підняти не можу.

— Тоді ти полагодь
В саду огорожу.

— Там високо дуже
Прикріплена лата.
— Отож, мій малий,
Не рівняйся до тата.

ВІН НЕ ЗНАЄ

Ми послали по ялину
Гриця в ліс,
А із лісу нам ліщину
Він привіс.

Він не знає, де ялина,
Де сосна,
Не вгадає, де вербина
Й бузина.

Ми послали по щавель
На луги,
Гриць привіс нам конопель,
Шелюги.

Він не знає, де ялина,
Де сосна,
Не вгадає, де вербина
Й бузина.

Ой ти, Грицю, не сиди
В подушках,
А побігай, походи
По стежках.

Там узнаєш, де ялина,
Де сосна,
Угадаєш, де вербина
Й бузина.

По дібровах погуляй,
По борах,
В піонерських побувай
Таборах.

Там узнаєш, де ялина,
Де сосна,
Угадаєш, де вербина
Й бузина.

ЧИ ГАДЮКА, А ЧИ ВУЖ

Біг Івасик на ставок
І згубив новий пасок.
Він звисає з крутизни,
І здається здалини:
Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Підповзає до води.
Навіть страшно йти туди.

Чапу-лапу — йдуть качата
На ставочку покачатись.
Враз переднє зупинилось,
На стежину подивилось:
«Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Там лежить коло води?
Я боюсь іти туди».

За качатами гусята
Йшли на хвилі погасати.
Й зупинилися малі.
Щось чорніє на землі:
«Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Там лежить коло води?
Ми не підемо туди».

Йшли напитися цесарки
До ставка, бо дуже парко.
Зупинились, поглядають,
«Що воно таке? — питають.—
Чи гадюка, а чи вуж,
Перекручений, як гуж,
Там лежить коло води?
Нам не хочеться туди».

Тут піднявся вітерець,
Здуб Іванків ремінець.
Та ніхто на став не йде,
Спірка в лузі аж гуде:
«То гадюка а чи вуж,
Перекручений, мов гуж,
Там лежав коло води?»
Й ні сюди, ані туди.

ГІСТЬ

Сніг-сніжок
На долині,
Стіг-стіжок
В луговині.
У стіжку сховався заєць,
В нього хліба є окраєць,
Капустина,
Картоплина
Ще й червона горобина.
Тут прийшов до нього кріль:
«Я до тебе з дальніх піль.
Прошу друга не сваритись,
Дай хоч трошки обігрітись».
«Прошу, прошу гостя сісти,
Обігрітись,
Попоїсти,—
Відповів привітний заєць.—
В мене хліба є окраєць,
Капустина,
Картоплина
Ще й червона горобина».
Кріль нічого не сказав,
Тільки вуса облизав.
Мовчки схрумав капустину,
Картоплину,
Горобину,
Навалився на окраєць.
І зітхнув гостинний заєць:
«От мені попався гість —
Не говорить, тільки їсть».
Кріль поїв усе до кришки,
Обігрів у зайця ніжки,

Тихо муркнув щось під ніс
І гайнув собі у ліс.
Сніг-сніжок
На долині,
Стіг-стіжок
В луговині.
У стіжку куняє заєць —
Не вечеряв сіроманець.

КОЛИСАНКИ

КОЛИСКОВА

Спи, мій маленький,
Цить.
Зайчик сіренький
Спить.

Сплять при дорозі
Воли,
Сплять на відрозі
Орли.

Тільки не спить
Пастушок.
Свиснув, летить
Посошок.

Вовк завернув
Та й утік,
В поле стрибнув
Через тік.

Спи, мій маленький,
Цить.
Зайчик сіренький
Спить.

Сплять наші рідні
Краї.
Ниви дорідні,
Гаї.

Тільки твій тато
Не спить,
Вийшов на варту
В цю мить.

Ворог метнувся
Назад.
Що ж ти проснувся?
То сад...

Сад молоденький
Шумить.
Спи, мій маленький,
Цить.

ДОНЯ ХОЧЕ СПАТИ

У мові доні
Оченьята сонні,
Рученьки мов з вати,—
Доня хоче спати.
Ніч прийшла тихенька.
Спи, моя гарненька.

В ЛІСІ Є ЗЕЛЕНА ХАТА

В лісі є зелена хата,
Там поснули ведмежата,
А найменший — вереда,
Сивій мамі набрида.
Каже: «Я не хочу спати,
Утечу вночі із хати,

Коли меду не даси,
Риби, сала, ковбаси!»
«Люлі-люлі, треба спати,—
Над синком шепоче мати,—
Як заснеш — тобі усе
Сон в кошівці принесе».

В ШИБКУ ДИВИТЬСЯ ПІТЬМА

В шибку дивиться пітьма,
Ніч підходить крадькома,
Хоче вкрасти з хати сина,
Понести туди, де зимно.
Ми сховаєм сина в ліжко,
Вкриєм ручки, вкриєм ніжки —
Аж до ранку, до світанку,
Поки ніч не піде з ганку.

В НЕБІ — В МОРІ

В небі — в морі
Сяють зорі,
Місяць в човнику пливе
І питає:
«Де живе
Той хлопчина,
Молодчина,
В кого ліжечко нове?
Я візьму його у човен,
Він зірок по вінця повен —
Хай бере собі маля
Щасну зірку звідтіля».

ХОДИТЬ СОН КОЛО ХАТИ

Ходить сон коло хати,
Сивий сон волохатий.
В нього білі подушки,
Ковдрочка із вати,
Роздає смачні ріжки
Всім, хто буде спати.

У ШИРОКОМУ ВІКНІ

У широкому вікні
Є три зірочки ясні:
Перша зірочка щаслива,
Друга зірочка вродлива,

Третя зірочка правдива —
Вірні подруги вони.
Люба донечко, засни.
І тоді до тебе в сні
Всі три зірочки яспі
Прийдуть у тавочку,
В золотім віночку,
Щоб росла щаслива,
Щоб росла правдива
Донечка вродлива.

ІДЕ ВЕЧІР НА КОНІ

Їде вечір на коні,
Молодик при стремепі,
А на шапці,
На кубанці,
Сяють зорі вогняні.
Люлі, синку, спи до ранку,
Ранок дасть тобі кубанку,
Сам поїдеш на коні
З сонечком при стремені.

НАША ЗАЛІЗНИЦЯ

ШЛЯХИ ВІТЧИЗНИ

Погляньте на карту Вітчизни —
Безмежна Радянська земля.
Тайга і памірські крутизми,
Кубанські, херсонські поля.
Ти їх не об'їдеш ніколи
На добрім, гарячім коні,
Тому за усі видноколи
Прослались дороги стальні.
Мов сіть, покривають країну, —
Ідуть в Білорусь, у Литву,
З Алтаю летять на Вкраїну,
Із Києва мчать у Москву.
І наша мала залізниця
У справжню дорогу стальну
Віллється, як струмінь з кривиді —
В дніпрову й морську глибину.

НАША ЗАЛІЗНИЦЯ

Наша залізниця —
Колія дзвінка —
Піонерам сниться,
В мандри заклика.
Машиніст, обходчик
Люблять нашу путь,
Дівчинка і хлопчик
На роботу йдуть.

Станція гукає
Голосом гудків.
Юність починає
Шлях трудівників.

МАШИНІСТ

По новій по дитячій дорозі
Іде Гриць на швидкім паровозі.
Він гудочком гукає: «Ту-ту,
Я іду, я лечу по мосту!»
Оп і станція — перша в дорозі.
Іде Гриць на швидкім паровозі.
В нього батько — старий машиніст,
Гриць іще невеликий на зріст,
Але буде він швидко рости,
Буде справжні водить поїзди.
По сталевім дзвінкім полотні
Полетять трудові його дні.
Він машину свою парову
Поведе з України в Москву.
І Москва привітає його,
Наче рідного сина свого.

КОЧЕГАР

Щоб палав у топці жар —
Є Павлуша-кочегар, —
Хлопець дужий та гнучкий,
До роботи беручий.
Він вугілля підкидає,
За водою доглядає,
Відкриває піддувало,
Щоб повітря піддавало.
Не ударить в поршень пара,
Як не буде кочегара.
Все він робить точно в строк —
Без Павлуші ні на крок.

НАЧАЛЬНИК СТАНЦІЇ

Наша станція Барвіста
Завжди прибрана і чиста.
Сам начальник станції
Посадив акації.
На пероні він і в залі,
На путях і у вокзалі
Все помітить бистрим оком.
Хоч загляне й ненароком.
Добре знає хлопець справу —
Добра йде про нього слава.

СТАРШИЙ ЧЕРГОВИЙ

Черговий по станції
Білобровко напц, —
Випише квитанції,
Зваживши вантаж,
Видавши наряди,
Скаже: «В добру путь!»
І тоді бригади
На роботу йдуть.
Черговий, як завжди,
Відправляє поїзди.
«В добру путь!
В добру путь!» —
Срібні рейки гудуть.

ДИСПЕТЧЕР

Найсерйозніша робота
У диспетчера Федота.
По селектору говорять
З ним усі пости,
Де стоять
І де проходять
Різні поїзди.
Щоб за графіком незмінно
Був повсюди рух,
Він працює на «відмінно»,
Весь — увага, слух.

МАСТИЛЬНИК

Я мастильницю свою,
Наче зброю у бою,
Доглядаю, заряджаю.
Коли поїзд виряджаю,
Всі підшипники мащу.
Без мастила не пущу
Ні платформи, ні вагона
До нового перегону.
Можна букси попалити,
Коли масла не підлити.
І мастильника повсюди
Поважають добрі люди.

ОБХІДНИК

Обхідник Троша —
Хлопець хороший,
Круглий відмінник,
Поет і мрійник.
Іде по шпалах,
Пилком припалих,—
Все помічає:
Де не стачає
Скріпки чи планки,—
Заносить в бланки,
Та й у бригаду,—
Щоб все до ладу.
Завжди у Троші
Путі хороші,
Бо сам хороший
Обхідник Троша.

ПРОВІДНИЦЯ

Катя — провідниця.
У вагоні чисто,
На столах водиця;
Писана барвисто
Скатертина біла,
Чайник золотиться...
Катя знає діло —
Є чим похвалиться.

СТРІЛОЧНИК

Стрілочник Онисько,
Коли поїзд близько,
Відкриває споро
Йому семафора,
За єдину хвилю
Переводить стрілку.
Потім стане біля будки
Й загуде у мідну дудку:
«Все в порядку —
Проїзди!»
І проходять поїзди,
Наші скорі поїзди.

КАСИРКА

У касирки Тасі
Є квитки у касі —
Білі, голубенькі,
Довгі та вузенькі.
— Від станції Барвистої
До станції Любимої? —
Хутесенько випишує,
Нікого не затримує.
— Вам — у перший вагон.
Йдіть мерщій на перон.
А для песика Валька
Не купуйте квитка,
Якщо не кусається,
Нехай так катається.

ПАСАЖИРИ

Я, Оленка, — пасажирка,
Іду на гуляння.
Два квитки дала касирка:
І мені, і Сані.
Ми поїдемо у сад
Гратися, співати.
У піснях Країну Рад
Будем прославляти.

ПОЕМИ

ПОРТРЕТ

I

В фашистській неволі,
На полі
Чужому
Ріс хлопчик далеко від дому
І тата.
Лиш окрик солдата
Він чув у неволі,
Де мати робила,
Де стужа трубила
В осіннім тумані.
І гірко жилося маленькому Вані.
Щоб довше не бачила мати
Хлоп'яти,
Його заставляли намет вартувати.
А що там лежало —
Дрантя
Та сміття!
Пітьма заливала
Ванькове життя.

Якось у наметі
В солдатським кашкеті
З'явивсь полонений із рідного краю.
Він тихо промовив:
«Я, синку, вмираю...
Тобі ж довіряю
В останні години

Портрет найдорожчої в світі людини.
Я виніс його із пожарів Полтави
В знак слави
І волі,
У знак перемоги
Верни його школі,
Як стихнуть тривоги,
Зруйнованій школі,
Де в класах п'ятьма,
Де вітер опалені крокви лама».

Івась надіває
солдатський кашкет.
В кашкеті зашитий
шовковий портрет,
Портрет дорогого
вождя Ілліча,
Того, кому кожне
хлоп'я і дівча
Клянеться, що буде
завжди у житті
Іти по його
заповітній путі,
Бо Ленін великий
є перший девіз
На світлім шляху
в комунізм.

II

В димах, у загравах, у гуркоті броні
Йшли війська червоні
По вражому полю.
«За волю!
За волю!» —
Лунало повсюди.
З бараків, з наметів виходили люди.
«Доволі
Нам жити в неволі!» —
Гукали.
Фашисти їх лютою смертю лякали.
І гнали все далі
В задимлені далі.
Слідилися кров'ю дороги відталі.

Ось котиться чорними хвилями Шпрее,
Гримлять батареї,
І падають люди.
«Не буде!
По-вашому, люті, не буде!» —
Говорить Івась і звертає з дороги.
Він, повен тривоги,
Ховає портрета.
Над ним стрілянина, і лайка, і свист.
Та ось під горою радянський танкіст.
Івась підіймає
солдатський кашкет.
В кашкеті зашитий
шовковий портрет.
Портрет дорогого
вождя Ілліча,
Того, кому кожне
хлоп'я і дівча
Клянеться, що буде
завжди у житті
Іти по його
заповітній путі,
Бо Ленін великий
є перший девіз
На світлім шляху
в комунізм.

III

Івась у Полтаві у День Перемоги.
Двори і пороги
В зеленім клечанні.
Зруйноване місто у раннім світанні
До неба здіймає риптовань відроги.
Івась поспішає,
Ту школу шукає,
Де вітер опалені крокви ламає.
Немає,
Немає.
Відновлена школа.
Вже засклені вікна,
І квіти довкола,
І крокви дубові,

І кривля дебела,
І класи в обнови,
І днина весела
У школі, де діти зібрались на свято.
Вітальна їх пісня гучна і крилата
Приймає хлопчину у радісний вир.
Де юність безкрая,
Де щастя і мир.
Івась розриває
солдатський кашкет.
З кашкета виймає
шовковий портрет.
Портрет дорогого
вождя Ілліча,
Того, кому кожне
хлоп'я і дівча
Клянеться, що буде
завжди у житті
Іти по його
заповітній путі,
Бо Ленін великий
є перший девіз
На світлім шляху
в комунізм.

ПІОНЕР ВЕЛИЧКО

Він спурхнув, немов синичка,
З гір, із Крем'яниць.
«Звати як тебе?»
«Величко.
Я Величко Гриць.

Біг сюди поміж горами.
Стежка нелегка.
Покажіть, котрий між вами
Командир полка?

Мав записку передати,
Ніс її в руці»...
По тривозі до гармати
Кинулись бійці.

Гармаші усі при ділі,
Їм не до розмов,
Накривають ворожі цілі
Сталлю між дібров.

Допоміг би їм хлопчина,
Але як — не зна.
«Почекай, жарка година,—
Каже старшина,—

Командир полка прибуде
За годину, дві.
Ти сховайся коло запруди,
Там он, у траві.

Ще, либонь, зачепить кулька,
Бо вона ж дурна»,—
Турбувався добрий вуйко,
Вуйко старшина.

Дав гуцуликові сала,
З кашею пиріг.
Вчувся крик: «Снарядів мало!»
Старшина побіг.

Бій гримить, ревуть гармати,
Аж гудуть гаї.
«Чи ж годиться так лежати,
Коли мруть свої?» —

Думав Гриць, вмостившись долі
Між скелястих стін.
У гуцула очі орлі,
Бачать на сто гін.

Він підскочив, на соснину
Виліз: «Танки йдуть!»
Із гармат вогонь полинув,
Перетнув їм путь.

«Ще лівіше — за фільварок!» —
Вигукнув і змовк.
На плечі його кептарик
Кривцею промок.

Лікар витяг кулю вражу:
«Швидше у санбат!..»
«Ось почуйте, що я скажу.
В горах ваш солдат...»

Недаремно я по лісу
Біг іздалека.
Чи не є тепер поблизу
Командир полка?»

Чути голос: «Тут я, любий,
Слухаю, хлоп'я!»
Ворухнулись ледве губи:
«Я шукав вас... я...»

І замовкли. Потім кволо:
«Павлику, здоров...»
Лікар вмить зробив уколи,
Влив хлоп'яті кров.

Пульс послухав при долоньці —
Павутинний пульс.
«Урятуйте!» — просять хлопці.
«Рад би, та... боюсь...»

А Гришко у неpritомі
Братика гукав:
«Ти, Павлушко, будь при домі...
Набери в рукав

Ягід. Я піду далеко.
Ну, не плач, не плач...
Подивись, аж он лелека
Лине у Космач...

Принесу червону зірку,
Їсти дам і пить»...
Гармашам до болю гірко —
Жить йому б та жить!

Як солдат у полі гине,
В серці горя вщертъ,
А оце ж іще дитина,
І на лихо — смерть.

Знов укол. Відкрились очі.
Опритомнів Гриць:
«Все згадав. Сказати хочу.
Я із Крем'яниць.

Там недавно партизани
Бились на горбах.
Не один поліг від рани
В хащах та борах.

Ми ходили по малину
І знайшли їх трюх.
Занесли в густу ожину
На м'якенький мох.

Покалічені всі дуже,
Зранені вони.
Їхній старший мовив: «Друже,
Мчи до низини.

Там іде радянське військо
Через Прут-ріку.
Передай оцю записку
Старшому в полку.

Пам'ятай — у цім листочку
Тисяча життів
Наших воїнів, синочку,
Воїнів-братів».

Прочитав мені листівку,
Глянув і я сам,
Та не втямив аністільки,
Що писалось там.

«Схоплять, — він сказав, — фашисти —
Зразу проковтні...»
Я побіг. А тут нечиста
Зграя пре. Вони!..

«Стій!» — кричать. І цілять кульку
З кріса по мені.
Проковтнув я ту писульку,
Не віддав їм, ні.

«Де, — питають, — партизанка?» *
«Я не знаю де!»
Злісно кинули під танка.
Він реве, гуде.

Переїхала машина,
Та не по мені.
Я підскочив — і в шипшину,
Зник у гущині».

Командир підсів з блокнотом,
Витяг олівці.
«Напиши помалу, що там
Вздрів у папірці.

Може, літерку згадаєш
Чи якесь число,
Все, що в спомині тримаєш
Так, як там було.

В школу ти ходив?»
«Ніколи...

---

* Так звали партизанів на Гуцульщині.

Я б у третій клас
Ниньки йшов. Та де ті школи,
Як війна у нас.

Але я абетку знаю.
Намалюю те,
Що з записки пам'ятаю:
«ТОЛ. Ф-Г. 100 Т.»

Написав, олівчик випав —
Пальчики слабі.
«Може б, ти водички випив
Чи медку тобі?»

Старшина підносить кружку.
«Ні, не хочу пить.
Як зустрине брат Павлушка,
Все перекажіть.

Матері у нас немає,
Батько в чужині,
Братик лиш мене чекає.
Діждеться чи ні...

Він голодний у домівці
Сам-один — хоч плач...
Ще було у тій листівці:
«2 КМ. КОСМАЧ».

Наостанок проквілили
Губи-пелюстки
Та й застигли, побіліли,
Змовкли на віки.

Командир не стримав сльози,
Біль його душив.
Поза шкірою — морозом
В хлопців гармашів...

Старшина дістав хустину,
Мов червоний мак,
Пов'язав на шию сину
Піонерський знак.

І сказав: «Либонь, значиме
Щось в листі було».
Командир обвів очима
Шлях, Космач-село.

«Так, значиме. На дорозі
Вкопаний фугас.
Він стотонний! На укосі
Всіх убив би нас.

Полк увесь наш! Зрозуміло?
Ось що він приніс».
Підняли хлопчини тіло
І пішли у ліс.

Диха вітер, чубик в'ється...
У росі кептар...
А на грудях коло серця
Галстук наче жар.

Нуртували ріки жалю
В кожного в душі.
Говорили у печалі
Хлопці гармаші:

«Мріяв бути піонером —
Ти ним, Грицю, став»...
Соколині чорні пера
Хтось в труну поклав.

Бо Величко народився
У гвізді орла.
Соколиний вік судився,
Щоб не куля зла.

Підвели стволи гармати,
Пролунав салют.
Журно охнули Карпати,
Буки роси ллють.

Край потічка міленького,
На крутім кряжі
Поховали маленького
Сина гармаші.

Прикріпили на дубочок:
«Тут герой помер
Гриць Величко, наш синочок,
Юний піонер».

Написали, не забули:
«Пухом будь, земля!»
Не забудьте й ви, гуцули,
Славне гуцуля.

Не забудьте, щасні діти,
Кожен піонер,
Посадіть червоні квіти,
Розведіть костер,

Покляніться перед строєм
В спалахах зірниць —
Бути кожному героєм,
Як Величко Гриць.

ІВАНИК-СКЛЯРИК

I

Грає вітер, мов гусяр,
Дзвонить пилкою тесляр,
До відновленої школи
Йде по вулиці школяр.

Чобітки на нім нові,
Синій кант на рукаві.
Він іде по срібних росах,
По уранішній траві.

Проминувши моріжок,
Підстрибнув на поріжок.
Та чого ж у того учня
Ні паперів, ні книжок?

Може, він іде на гру,
Бігать з дітьми по двору?
Глянь: на ремені у нього
Золотіють букви РУ.

Букви РУ горять, як жар.
То повз вулицю-бульвар
Поспішає склити школу
Ремісник Ванюша-скляр.

В школі стріне майстер Гай,
Скаже: «Курточку скидай.
Та, дивися, не барися,
На лінійку налягай.

Подавай мені шибки,
Відбивай криві кутки.
Бережися, не поріжся,
Не пошкодь собі руки.

Не порань себе, не вдар,
Нам ще склити вісім пар.
За косяк міцніш тримайся,
Не впади на тругуар.

В школу прийдуть школярі,
Скажуть: «Слава вам, склярі,
Що впустили в наші класи
Сяйво сонця і зорі!»

Ось і школа. Ось і клас.
Ваня пробує алмаз,
Розглядає свіжі рами —
Це ж йому не перший раз.

От він все приготував,
Скло як слід розфасував.
Жде годину, другу, третю...
Де ж це майстер загуляв?

Де він ходить, чом не йде?
Час летить, пора не жде.
Майстра паш Ванько шукає,
А його нема ніде.

Скрізь, мов лунами, гуло:
«Не було» і «не було».
«Значить, дома», — дума хлопець,
І — в Заріччя, на село...

Через місто, через міст,
Через тесаний поміст
Він біжить, немов на свято
Поспішає ранній гість.

Чобітки на нім нові,
Синій кант на рукаві,
А за спиною у нього
Бистрі крила вітрові.

II

За рікою, па селі,
Працювали ковалі:
Коло них плуги, сівалки,
Ржею з'їдені граблі.

Биті танки, тягачі
На чересла, копачі

Перековують у кузні
Мирні люди — силачі.

І ворожа вбивча сталь
Піде в степ, у синю даль;
Там, піднявши ґрунт родючий,
Стане чиста, мов кришталь.

В горнах полум'я реве,
В них залізо вогневе.
Ваня чемно привітався
І спитав, де скляр живе.

«Скляр... який це? А, Денис...
Онде хата, подивись.
Тільки він, здається, хворий.
Не вберігся, простудивсь».

Так сказали ковалі
І взяли за граблі,
А Івась мерщій до хати
Біг, не чуючи землі.

Тихо стукнув у вікно,
Відхилилося рядно.
«Ну, заходь, заходь скоріше!
Ми ждемо тебе давно».

Хтось гукнув із-за вікна.
В хаті морок, тишина.
Біля ліжка, на ослоні,
Донька Маня мовчазна.

Гай лежить слабий, блідий,
Від примочки бинт рудий.
«От спасибі, що провідав,
Мій підмайстре молодий.

Ой, захворів я не в час,
Та мені не перший раз;
Повалюся з півтижня —
Та ізнову за алмаз».

Запечалився Івась,
Тихо з майстром попрощавсь.
«Ми останні у змаганні», —
З болем думка пронеслась.

Довька вийшла до воріт.
Прип'яла Рябка за дріт.
Ваня взяв її за руку.
«В тебе ж, Маню, склярський рід,

Бачиш, нам не повезло.
Ти ж умієш різати скло».
«Добре, Ваню, — каже Маня. —
Жди, я вийду за село».

III

Ось і школа. Ось і клас.
Маня пробує алмаз,
А Івась по рамі лізе
Аж до верху — в перший раз.

Став на виступ, на карниз,
Мимоволі — зирк униз,
А під ним старі дерева
На бульварі, ніби хмиз.

«Ваню, страшно, там чи ні,
Ти устоїш на вікні?
Не соромся, — мовить Маня, —
Все, як є, кажи мені».

Спалахнув Івась, мов жар,
Скоса глянув на бульвар
І узявся чистити раму,
Як старий, бувалий скляр.

«Що ж страшного на вікні?
От, бувало, на війні!..»
Він згадав, як майстер каже:
«Йшли в атаку у вогні!»

І немовби майстер Гай,
Крикнув: «Курточку скидай.
Та дивися, не барися,
На лінійку налягай!

Подавай мені шибки,
Відбивай криві кутки,
Бережися, не поріжся,
Не пошкодь собі руки.

Не порань себе, не вдар,
Нам ще склити вісім пар.
За косяк міцніш тримайся,
Не впади на тротуар.

В школу прийдуть школярі,
Скажуть: «Слава вам, склярі,
Що впустили в наші класи
Сяйво сонця і зорі!»

День погас. Вечірня мла
Над бульваром потекла.
Вибіг з школи скляр Івасик,
Вийшла склярочка мала.

Давоном дзвонить тротуар.
На шибках проміння фар
І виблискує, і сяє,
І палає, мов пожеар.

І склярі біжать з гори,
Все заскливши до пори.
А навколо багряніють
Шовкоткані прапори.

IV

В школі свято. Шум і спів.
Віє вітер із степів.
Вбіг-влетів до школи Ваня —
Ледве подих перевів.

А за вікнами розмай,
Мов квітує свято Май.
Озирнувся Ваня — слідом
Поспішас майстер Гай.

Він поглянув на шибки —
І ціпок упав з руки:
По новому склі-блакиті
Сонце сіє світляки.

За склярем біжить дочка,
І легенька, і гнучка;
Підіймає, підставляє
В руку татові ціпка.

«Що за диво, — каже скляр, —
Може, ще у мене жар,
Мо', привиділося тільки?
Ти-но глянь: всі вісім пар!..»

А Ванько йому в одвіт:
«Все ви бачите як слід.
Скло засяло в наших рамах
Голубе, мов перший лід».

Гай обняв Ванька-скляра.
«На ура його, ура!» —
Закричала з усіх боків
Гомінлива дітвора.

Заспівали школярі:
«Слава, слава вам, склярі,
Що впустили в наші класи
Сяйво сонця і зорі».

ЯРИК-ШКОЛЯРИК

Ярослава звали Ярик
Тато, мама і сестра,
А на вулиці — Школярник
Прозивала дівтора.

Хлопчик піде поза двором —
Враз навкруг аж загуде,
Малюки гукають хором:
«Он Школярник в школу йде!»

Як приліпиться дражнилка,
Не відстане років п'ять.
Мов набридлива бджілка,
Буде в'їдливо дзижчать.

Особливо, як надмешся,
Як образишся на всіх,
Жартівок не обберешся —
Діти вміють брать на сміх.

Звідки ж прізвисько взялося,
Причепилось до Ярка?
Ріс меткий, дзвінкоголосий
Син у теслі Корчака.

Він любив свою сестрицю,
Ніжну, тиху, мовчазну.
Їй приносив полуниці
І малину запашну.

Катя, старшенька від нього,
Як пішла у перший клас,
Мимохить було й малого
Збудить, вставши в ранній час.

Катя в школу, й слідом з двору
Наче вітер ніс його.
А було йому в ту пору
Літ чотири усього.

Завертали хлопця в хату,
Він пручався і сопів,
А тоді з ослона парту
Під столом собі робив.

А якось таки пробрався
Тишком-нишком в перший клас.
Вмить під партою сховався,
Де сидів Паньків Тарас.

Дзвоник. Вчителька з'явилась,
Учні встали: «Добрий день!»
Серце в хлопчика забилося.
Він сидить і вітелень.

Тут хтось приснув: «Ярик! Ярик!»
Засміявся дружний клас.
«О, то є новий школярик,—
Каже вчителька,— у нас».

Кличе хлопчика до столу,
Він, маленький і чудний,
Вперто дивиться додолу,
Мне кептарик вовняний.

В нього торба на ремені,
Черевички з кулачок,
На сніданок у кишені
Є новенький п'ятачок.

Все, що треба, має Ярик,
Лиш на зріст не повезло.
З того дня слівце «Школярик»
До хлоп'яти й приросло.

«Щось засмучений Школярик,
У Школярика біда»,—
Говорили Петрик, Лаврик,
Навіть дядько Лобода

З жартом вигукне дражнилку:
«Ти, Школярику, не плач».
І дає нову сопілку
Чи з пружинкою деркач.

Хлопчик, справді, дуже злився:
«Що тут вдієш — не росту».
Все частіше він тулився
До опори на мосту —

Примірявсь до мітки завше
Без бриля і у брилі.
Час летів, а мітка там же,
Недалеко від землі.

Навіть взимку йшов до мосту.
Мітку хуга замела —
І не видно, скільки росту
Довга осінь додала.

Та із днів складались тижні.
Цілі місяці, роки.
Восени летіли крижні
У далекі мандрівки.

Їх Ярко лічив поволі,
Шепотів: «Усіх злічу.
Як не буду вчитись в школі,
Сам із ними полечу.

За морями, за горами,
Кажуть, є така земля,
Що весняними вітрами
Росту й віку прибавля».

Літом Ярик вже не гуси
Гнав на пашу, а корів.
З ним ішла сестричка руса
На луку за Довгий рів.

А коли прижовкло листя
На кущах і деревах,
В школу діти повеслися
По стежинах і ровах.

Як же наш маленький Ярик?
Знов ховається в дворі,
Щоб не крикнули: «Школярик!»
Голосисті школярі?

Ні! Прийшла жадана днина.
Хата теслі розцвіла.
І шовкова сорочина,
Дрібно вишита, мала,

І кептарик Ярослава,
І червоні чобітки —
Все розкладене по лавах
На широкі рушники.

Одяглися мама й тато
У святкові убрання —
Сина в школу виряджати.
Всі ж цього чекали дня.

Мама хліб поклала й сливи,
Як за звичаєм кладуть.
«Йди, синочку, будь щасливий,
Будь розумний, чесний будь».

Так сказали мама й тато.
Склала зошити сестра.
Хлопчик вискочив із хати,
Птахом вилетів з двора.

Он, погляньте, він до школи
Йде сьогодні з усіма.
І здавалось, що довкола
Ані жодного нема,

Хто б на нього не дивився,
На його новий кептар,
Хто б йому не уклонився
Біля кузні чи кошар.

І Ярка неначе крила
Підіймали аж до хмар.
Тиша хлопцеві сурмила:
«Ти школяр, школяр, школяр!»

Він ніколи не забуде
Цей жаданий перший крок
І довіку знати буде
Перший вивчений урок.

Ось і школа. Квіти, квіти
Загойдалися вгорі.
Ті, що звалились просто діти,
Нині звуться школярі.

«Я... Школяр я!..» — Ненароком
З уст зірвалось у Ярка.
Підійшов юнак високий,
Взяв на руки хлопчика.

«Ти школяр, — він мовив просто, —
Вперше йдеш у перший клас.
Потім підеш в п'ятий, шостий
І в десятий... Прийде час.

У знаннях, в труді, у пісні
Вмійте хороше дружить.
Нашій матері Вітчизні
Вчіться правдою служити».

Сивий вчений з рук на руки
Взяв Ярка під крик «ура!»
Він промовив: «У науки
Є світанкова пора.

Як без раннього світання
День не піде по полях,
Так без першого навчання
До наук закритий шлях.

Я ученим став. Ракети
Ми спрямовуєм до зір, —
Посланців Землі-планети.
Але цей зелений двір,

Клас із вікнами до гаю,
Перших вчителів своїх
Що години пам'ятаю,
Лину згадкою до них».

Потім Ярика вітала
Героїня-ланкова.
Садівник, шофер Потала,
Партизанка-удова.

Наче щастя естафету,
В школу — в дім усіх наук —
Через підняті букети
Хлопця несли сотні рук.

Віддалявсь, вщухав надворі
Гомін радісних людей.
У широкім коридорі
Стріла вчителька дітей.

Усміхнулась, привіталась,
Ніби знала їх давно.
Малюки у двір злітались,
Заглядали у вікно...

В класі прибрано, просторо.
Зі стіни усім навстріч
Усміхався добрим зором
Вчитель мудрий — наш Ілліч.

Ще ясніше стало литись
В вікна сонце. День палав.
«Вчитись, вчитись і учитись,—
Так я вам заповідав»,—

Ніби вчулися Яркові
Світлі ленінські слова.
Мов знамена пурпурові,
Загойдались дерева.

ВІВЧАРИК

Випав перший ранній сніг,
Всі стежини білі.
Встав Петько, селом побіг
До двора артилі.

Під ногами — скрип та рип
Сніжна полотнина.
І стоїть, мов білий гриб,
Молода ялина.

Вишень сизі пагінці
Цвітом запишались:
В них ранкові промінці
Бджолами злітались.

І Петько, мов мак, розцвів
У годину любу.
Налипав сніжок до брів,
Цілував у губи.

На долоню упаде
Зіронька й розтане,
В мить єдину пропаде,
Крапелькою стане.

Хлопчик пісеньку завів,
Бо на серці радо.
Проминув тесовий хлів
На краю левади.

Далі він гайне униз,
До ставків поверне,
Продереться через хмиз,
Вискочить до ферми.

Бо туди його думки
Кличуть щохвилини.
І стукочуть чобітки
По грудках стежини.

...На тваринницькім дворі,
Де нова запарка,
Розпливалась угорі
Пари біла хмарка.

Петрик сніг з чобіт оббив,
Та мерщій — в кошару.
Дуже, дуже він любив
Овечок отару.

Ще отара молода —
Бирочок з десяток,
Та ростиме, не біда!
Є вже сім ягнятк.

Овечки жують сінце,
Поруч і малята
Тісно збилися в кільце
Біле та пухнате.

Тітка Варка йде сумна:
«Петрику мій, Петю,
Заблудилася одна
Десь у очереті.

Чи серед Краснянських нив,
Тих, що біля бору...
На прогулянку гонив
Дід отару вчора.

Та пропала, що Пушком
Ти прозвав улітку...
Кіньми їздили, пішком...
Не знайшли і слідку».

Подививсь Петько-вівчар:
«Так, Пушка немає».
Із кошари через яр
Полетів до гаю.

Завернув у очерет,
Поколовши литки;
Вихопивсь на ожеред,
А Пушка не видко.

Луг мовчить, мовчать лапи,
Лози і вербички,
Бо не бачили вони
Білої ягнички.

«Мабуть, треба в бір іти...»
І побіг до бору.
Наче сріблені гноти,
Золотисту кору

Обвивали у ялин
Батоги-повійки.
«Ось галява Довгий Клин.
Тут я три копійки

Миколаївські старі
Причепив Пушкові.
Ось і тирло на горі
В кам'яній підкові.

Тут ховав я у дуплі
Сушені горішки».
Розшукав — лежать малі
В моховому ліжку.

«Бач, горішки розшукав,
Хоч про них не думав».
Взяв дві жмені у рукав,
Трішечки похрумав

І пішов...
І день пішов
Прямо з надвечір'я.
Петрик зойкнув:
«Слід знайшов!»
Ніжки — наче в пір'я —

Легко, м'яко по снігу
Боязко ступали.

Слід згинався у дугу,
Де гілок завали.

«Це Пушків... Овечий слід!» —
Закричав хлопчина.

Раптом слід, немов під лід
Канув.
То ліщина

Сніг на себе прийняла,
А земля голенька.
Мабуть, там вона й пройшла,
Бирочка маленька.

Петрик збіг з гори униз,
Взявся знову вгору
Через вибалки і хмиз
В гущавиння бору.

Вже забув і стежку ту,
Що вела на гірку...
Сів на рубанку товсту
І заплакав гірко.

«Любий мій Пушок, Пушок,
Не ходив би в хащі,
Тут вночі ухопить вовк,
Чи ведмідь-ледащо».

Бір зітхав, немовби знав
Про Петькове горе.
Темний вечір обступав
Хлопця серед бору.

«Ме-ке-ке», — почулось десь.
Може, Петі сниться?
Задрижав, як лист, увесь —
Перед ним — ягниця.

Дрібно труситься мала —
Холодно Пушкові.
Притулилась до чола
Вушком пастушкові.

«Може, це якась мана,
Мариться і тільки?
Ні, Пушиночка, вона!
Ось і три копійки,

Що на шию причепив
На галявці влітку».
Усміхнувся, обхопив
Дорогу лелітку.

Враз підскочив і побіг,
А куди — не знає.
Під ногами листя й сніг
Вихором злітає.

Ніч згущалась, як смола.
Під ногами слизько.
«Десь доріжка до села,—
Думав Петя,— близько.

Буду слід шукать дрючком,
Тут же недалеко». (А ягня під пальтечком
Все дрижить та мека).

Де не ткне — все лист і лист.
Чи сніжок латками.
А навкруг виття і свист...
«Кажуть, із вовками

Здибувались лісники,
Тільки не убили...»
Петрик падає в ямки,
Йти уже несила.

«Он два вогники внизу,
То село, ягничко.
За годину донесу,
Дам сінця, водички».

Він іде, два блимунці
Сунуться на нього.
Піт у хлопця на лиці,
Затерпають ноги.

Хижі вогники блись-блись...
І завив звірюка.
«Вовк!» —
Аж подих зупинивсь,
Затремтіли руки.

«Де ховатись? Що робить?»
На сосну повище
Віп, мов кіт, заліз умить.
Вовк підкрався ближче.

Хлопець гілку осідлав,
Обхопив соснину,
Перед себе він тримав
Бирочку-пушину.

«Що, як вовк сюди шугне?» —
Тріснуло паліччя...

Той лиш страх Петьків збагне,
Хто самотній ніччю

Залишався у борах,
В хащинах безмежних,
У звіриних таборах —
Вовчих та ведмежих.

Заговорять дерева,
Звірі, навіть хмари.
Всюди чуються слова,
Сунуться примари.

Вовком здасться трухлий пень,
Гадом стане корінь,
А настане світлий день —
Все розгонить промінь.

І страхіття лісові
Згинуть в росяниці,
На деревах, на траві
Защобечуть птиці.

Поки ж — надовкіл пільма,
Ніби чорна гуща.
Жах всього тебе пройма,
Жахів повна пуща.

Так і з Петриком було.
Вовк почав казати:
«Коли хочеш у село,
Не жалій ягняти.

Дай мені його, а сам
Забирайсь додому».
Петя крикнув: «Не віддам
Я Пушка нікому!»

Потім тиша. Довгий час
Тиша панувала.
Хтось гукав десь раз у раз
Із-за перевалу.

«Може, вовк поверне геть...
Може... Може... Може...»
З хащів голос: «Петю! Петь...
Де ж ти, мій небоже?»

«Дядько, дяденько гука»,—
Шепотів хлопчина.
Унизу в кінці ярка
Тріскала ліщина.

Петрик з дерева гукнув:
«Тутечки я, тута!»
Ліс прокинувся, загув,
Кроки, крики чути.

Та й пішло на всі лади
Лунами зусюди:
«Тут Петько, ідіть сюди!» —
І зійшлися люди.

Онде ж, ондечки село —
За ярком поблизу.

Злого вовка й не було
Біля купи хмизу.

Там трухлявий пень стирчав,
Порохнею блимав,
Він не вив і не гарчав,
Не світив очима.

Щоб не виказать при всіх,
Як, було, злякався.
Петя все звернув на сміх —
Встав і засміявся:

«Не дали мені ягня
Відходить, зігріти —
Всі за мною навманя...
По хатах ідіте.

Знаю сам ці всі стежки,
Тут не раз я був же».
Розступилися дядьки,
Радісно зітхнувши.

До села Петько побіг
Із ягням хорошим.
Сто стежинок, сто доріг
Замела пороша.

Ні ведмедів, ні вовків,
Ні примар навколо.
Наче тисяча Пушків,
Скрізь біліє поле.

Ось і ферма.
У дворі
Вигуки тривожні:
«Ти іди у чагарі,
Тп — під Переложне,

Ти ж — у Чорні Гнилиці,
Там грузькі купини —
Може, в ямі чи в сільці
Наш вівчарик гине».

«Петя! Петрик з бору йде!» —
Хтось гукнув із гурту.
Мати рада:
«Де він, де?» —
Вибігла за бурту.

Підлетіла до Петька:
«Ой синочку рідний!
На ось, любий, пиріжка —
Зголоднівся, бідний.

Де ж ти день і піч гасав?
Рибонько, хлоп'ятко!»
Він нічого не сказав —
Показав ягнятко.

ЙОГО ПЛАНЕТА

Морóзець легенький,
Розпушений сніг.
«Біжи, мій маленький,
На білий моріг.

Прямуй без доріжки,
Сміливим рости.
Ліпи собі сніжки,
Зі сніжок — мости

З льодóвим помостом,
З рядами биків,
Щоб зайчик під мостом
Ховавсь од вовків.

Ти вмієш ліпити —
Палади зведи.
Свігурка спочити
Прибуде сюди,

Із Дідом Морозом
У шапці з куниць,
Із цілим обозом
Казок-небилиць:

Про бабу-ягу,
Що летить на мітлі
Ї складає в стогу
В тайники немалі

Цукерки, горішки...
Ти знайдеш той стіг.
Біжи без доріжки
В розпушений сніг.

Про килим летючий
Є в діда казки.
Той килим за тучі
Шугає віки.

І мріяли діти
Три тисячі літ:
Ото облетіти б
На килимі світ!

А нині ракети
Злітають до зір».
Та сипа замети
Гукають у бір.

Мов зайчик, хлопчина
Крутнувся і втік.
Тоненька ліщина
Хитнулася вбік.

Сніжок в оченята —
І сльози з-під вій.
А він рученята
У білий сувій

Запхав і сміється:
«Татусю, вода!»
Над коміром в'ється
Чудна борода.

«Гартуйся, мій сину,
Тобі у житті
Планети-крижини
Стрічати в путі.

Не килим казковий,
Не джівни старі,
А велетень новий
Колись до зорі

Тебе понесе
З дорогої Землі,
Вогнисте шосе
Прокладе у імлі».

Отак шепотів я,
Присівши на пень.
Уже в надвечір'я
Привеслював день.

Максимка сміється,
Радіє малий.
А думка несеться
В далекий, новий,

В небачений день,
У нечуваний рік.
Незнаних пісень
Пролітає потік.

В уяві світання
Постало ясне.
І музика рання
Збудила мене.

Всі їдуть, ідуть
По мостах за ріку,
Букети кладуть
На дорогу стрімку.

Дивлюсь — не дорога,
А смуга ясна,
Спочатку полого,
А там — крутизна.

Хто має прибути?
Посланець який? —
Ніяк я збагнути
Не можу, старий.

Зібралися вчені,
І натовп замовк,
На щоглі-антені
Зелений клубок

Засяв, запалав —
Аж у очах болить.
Легкий зореплав
З високості летить.

На нім України
Червонооблакить.
Затихли машини,
Лиш сурма гримить.

Я встав, подивився
На борт корабля.
Там напис світився:
«Юпітер — Земля».

Відкрилися лядці...
Ось трап подали
Й зійшли зореплавці
Під вигук хвали.

Дивлюся й не вірю —
Невже це мій син?
На Землю з міжзір'я
Вернувся Максим.

«Пробач мені, тату,
Що я не признавсь
Раніш. Хвилювати
Тебе побоявсь.

Літав на Юпітер...» —
Говорить синок.
Сльозинку я витер
Чи талий сніжок.

Беру «зореплавця»:
Пташино мала,
Вже час нам вертаться —
Вечірня імла

Роздмухала вітер —
Буран забуя.
А онде Юпітер —
Планета твоя.

КАЗКИ

ЧОТИРИ ВІТРИ

Наша Оля по сніжку
Біга в білім кожушку.
І не визнаєш, де сніжок,
А де білий кожушок.
Кожушок —
Немов пушина,
Мов сніжина —
Порошина.
А у баби кожушина —
Чорний комір висне з пліч,
Наче
Ніч,
Темна ніч.
Баба каже: «Геть на піч!
Житом ніженьки потри,
Бо вітри,
Вітри,
Вітри
Вилітають із вори,
Заберуть тебе в мішок,
Знімуть білий кожушок,
Кинуть в полі на сніжок.
І холодна, і сира
Замете тебе кура.
Ну, пора,
Пора,
Пора!
Геть до хати із двора».
Оля кинулась до хати,

Там її зустріла мати,
Обтрусила, обігріла,
Теплим чаєм напоїла,
З медом пряників дала.
Тут і баба підійшла,
Підійшла і почала:
«Ти мала,
Мала,
Мала!
Чом обідати не йшла?
Завдала мені тривоги,
Застудила руки й ноги,
Знов у валянках вода.
Ой біда,
Біда,
Біда!
Глянь: на шибці — борода!
То Найстарший Вітровій,
Сніговій,
Буревій,
У накидці вихровій.
Вже давно гаса по полю,
Хоче вкрати нашу Олю.
Ти лягай,
Лягай,
Лягай!
Знов у двір не вибігай».
Оля кинулась до ліжка,
Мати їй накрила ніжки,
Побажала щастя й долі.
Оля спить...

І сниться Олі,
Що Найстарший Вітровій,
Сніговій,
Буревій,
У накидці вихровій
Зупинився коло хати,
Став кричати,
Вимагати,
Щоб пустили Олю з хати.
Баба каже: «Закричу!»
Мати каже: «Не пущу!»
Вітер каже: «Як наляжу,

Вікна, двері потовчу.
Вікна, двері потовчу.
Вашу Олю підхвачу,
Закручу,
Поволочу
По левадах та по полю
Вашу Олю,
Олю,
Олю,
Щоб узнала нашу волю,
Буйну волю вітрову,
Грізну силу вихрову!»
Мати вітра не пускає.
Вітер вікна витискає,
Підіймає Олю вгору
І несе на білу гору,
Де живе його сестра,
Снігокрутниця курá.
А курá
Кричить: «Ура!
Я стара,
Стара,
Стара!
В мене сива голова,
Кров у мене снігова,
Руки в мене крижані —
Дайте Оленьку мені!»
Закрутила бідну Олю,
Заморозила до болю.
Все несе,
Несе,
Несе
За дорогу, за шосе,
За городи, за підмети
І штовхає у замети.
Оля кличе,
Оля плаче,
Та ніхто її не бачить,
І не бачить,
І не чує,
І з біди не порятує.
Раптом чує... хтось рукою
Ще й тепленькою такою,
Обіймає,

Пригортає,
Тихим голосом питає:
«Ой мала,
Мала,
Мала,
Що ти хочеш?»
«Я? Тепла!» —
Оля враз відповіла.
Спалахнуло в полі світло,
Все засяяло,
Розквітло.
Трави, проліски навкруг,
І не чути лютих хуг.
«Хто ти будеш, друже мій?»
«Я — Весняний Вітровій!
Я лечу,
Лечу,
Лечу,
Дам і сонця, і дощу.
Все я дам тобі, мала.
Що ти хочеш?»
«Я? Тепла! —
Оля знов відповіла. —
Ну, іще,
Іще,
Іще
Хай жаркіше припече!»
Сонце гріє,
Пригріває,
Вітер віє,
Повіває,
Теплий вітер
Суховій
Пилом горнеться до вій,
Наганяє люту спеку.
А іти іще далеко.
Оля вибилась із сил.
Всюди пил,
Пил,
Пил.
Оля каже: «Дайте пити!
Я не можу більше жити.
Хоч краплиночку прошу...»
І схилилась на межу.

Згодом чує — хтось гукає,
За плече її торкає.
Каже: «Я допоможу!
Я біжу,
Біжу,
Біжу,
Сонцю шлях загороджу!»

Налетіли сизі хмари,
Грому гримнули удари.
Почалася літня злива.
Оля, рада і щаслива,
Запитала: «Хто ти є,
Добре щастячко моє?»
«Я є Літній Вітровій,
Лину в хмарі грозовій.
Всім, хто просить
І не просить,
Поливаю жито, просо,
Все оновлюю дощем!»
Оля крикнула: «Іще!
Ну, іще,
Іще,
Іще
Хай водиця потече,
Щоб обмитись,
Освіжитись,
Щоб награтись,
Накупатись!»

Оля бовтається в ставі,
У веселчиній заграві,
Під вечірнім промінцем
Зашарілася лицем.
За купанням зголодніла.
Каже: «Я давно не їла.
Дайте їсти,
Їсти,
Їсти,
Хоч на мить до столу сісти».
«Я, Осінній Вітровій,
Йду по стежці золотій.
Дам я спілого реяглоту,
Дам я грушу бергамоту».

Зашумів осінній вітер,
Мокре личко Олі вітер.
Як війне сюди-туди —
Всюди падають плоди
У краплиночках роси.
«Ой, труси,
Труси,
Труси!
Всі дерева обтруси!»
Тільки й чути Олю раду.
В неї повно винограду,
І ренглоти, й бергамоти
В ніжнім сяйві позолоти.
Вітер трусить, не вгаває,
Із дерев плоди зриває,
Потім листя полетіло.
Оля дивиться несміло,
Хоче крикнути: «Не ввій,
Мій Осінній Вітровій!»

Але вітер віє,
Віє —
Вже повсюди сніг біліє,
А із снігу йде курá.
«Я стара, —
Кричить, —
Стара!
В мене сива голова,
Кров у мене снігова,
Руки в мене крижані —
Дайте Оленьку мені!»

Оля кинулась тікати,
Та спіткнулась коло хати
Й пробудилася вона...
А за вікнами — весна.

ЛІСОВИЙ ГОМІН

Я була у лісі —
Все говорить там.
Ліска мовить:
«Прісю,
Йди горішок дам».
Нагинає гілки ріг
І дає мені горіх,
Ще й сміється:
«Так з'їси?»
Ні, спочатку розкуси».
Я кусала той горіх,
Але він твердий, на гріх.
А з густої гілочки
Вилізло дві білочки.
Кажуть:
«Дай-но допоможем,
Ми кусать горіхи можем».
Я горішка не даю,
Молоточком розіб'ю,
Як вернусь до себе в дім,—
І сама його із'їм.

Підійшла до Дуба —
Листя шелестить,
Мов шепоче:
«Люба,
Зупинись на мить».
Дуб говорить:
«Дочко,
Дам я жолуді,
Виростуть дубочки
В тебе молоді.
Будеш бавитися ними,
Будеш гратися
Під галузками рясними
Укриватися.
Та, дивись, не урони,
Бо украдуть кабани».
Ні, я жолудь збережу,
Коло хати посаджу.

Квітка біла-біла
Каже:
«Йди сюди».
Бджілка в ній сиділа,
Я і пожаліла:
«Ну, сиди, сиди».
Бджілка підхопилась
З росних пелюсток:
«За твою прихильність
Принесу медок.
А зимою вдома
Ти його з'їси,
Запахтять у ньому
Луки і ліси,
В ньому заіскриться
Сонце золоте».—
«Глянь, моя сестриця,
Он бузок цвіте,
А за ним шипшина —
В барвах пелюсток».
І летить бджолина
Далі по медок.

Гриб навстріч з'явився
В шапці у вушанці.
Каже: «Я родився
Лиш сьогодні вранці.
До обіду, бач, підріс
І тепер дримаю.
Я такий — на цілий ліс,
Більшого немає».
Підняла його —
Важкий,
На плече поклала.
Гриб туркоче:
«Я такий, —
На жаровню сала —
І вечере буде ласа,
Краща каші,
Ліпша м'яса!»

Я лягла в Травиці,
А вона шепоче:
«У мені тут спиться,

Як у тиші ночі.
Буду колисати —
Люленьки-люлі,
Казочки казати,
Листям накривати
Ніженьки малі.
Спи собі в теплі,—
Люленьки-люлі».
Очі лиш закрила,
Як одразу ліс
Взяв мене на крила
І поніс, поніс
У далекі землі,
Де живуть казки.
Там сніжинки теплі
Криють галузки
І заходять в хати
Смілі ведмедята
То з грушками,
То з грибками,
То з суницями,
То зі срібними квітками
І жар-птицями.
Так би я проспала,
Мабуть, до зорі,
Але тут напали
Мухи, комарі.
«Жиж та жиж,
Чого ти спиш,
Чом додому не спішиш?
Тато жде,
Матуся жде:
«Де це наша доня, де?»
А бабуся ронить сльози:
«Наступають бурі-грози,
Треба швидше йти до лісу,
Рятувати нашу Прісю».
Прилетіла я до ганку,
Все розсипала в ліску,
Від Гриба саму вушанку
Принесла на кіснику.
Шепотів над вушком Гриб:
«Я хороший,
Я прилип».

НЕХО-НЕГО

Ходить Ранок за вікном
Із великим казаном,
А у тому казані
Каша вариться на дні.
Не рідка і не густа —
Каша дивна, не проста,
Не із гречки, не з пшона,
А солодка, медяна.
В ній киплять горіхи, вишні,
Вергуни, ватрушки пишні,
В шоколаді ескімо
В губи проситься само.
Мати вибігла із хати,
Стала кликати, гукати:
— Ой ти, Ранку Золотий,
Синьоокий, молодий,
Залиши нам казанок,
Хай поснідає сивок.—
Усміхнувся Світлий Ранок,
Голубий прослав серпанок
Із подвір'я аж у сад.
Каже:
— Я залишить рад.
Як же звать сивка твого?
— Звать його
Нехо-Него...
— А, це той сивок, що зранку
Відсуває гречку, манку,
Що не їв капусти зроду
І не любить свіжу воду,
Все кричить: «Нехо... Него...»
Не люблю сивка твого.
До обіду хай чекає,
Я до інших завітаю.—
Так промовив Світлий Ранок
І мерщій на ближній ганок —
Пригощать Юрка й Наташу,
Що їдять гречану кашу.

По оселі ходить День
В лунах радісних пісень.
Він скликає на обід
Свій робочий, славний рід.
Під нахвою в нього горщик,
У горшку парує борщик,
Не рідкий і не густий,
Борщик дивний, не простий.
Там киплять коржі пшеничні,
Груші, яблука і вишні,
Низка бубликів цукрових,
Десять персиків здорових,
І з малиною пломбір —
Дух іде на цілий двір.
Мати вибігла із хати,
Стала кликати, гукати:
— День погожий і привітний,
Хоче їсти син мій рідний.
Залиши нам дивний горщик,
Хай попробує твій борщик. —
День негайно зупинився,
Низько мамі поклонився:
— Як же звать сінка твого?
— Звать його
Нехо-Него.
— А, це той малий ледащо,
Котрий хліб не їсть нізащо,
Що кричить: «Нехо... Него...»
Не люблю сінка твого.
Він не їсть борщу і каші,
Ні картоплі, ані кваші,
Ні густого кулешу,
Я до інших поспішу.

Ходить Вечір по дорозі
І на кожному порозі
Зупиняється на мить.
В кухлі юшечка кипить,
Не рідка і не густа —

Юшка дивна, не проста.
В ній не риба, а варення,
Із помадкою печення,
Молодий солодкий квас,
Золотавий ананас,
Карамелька, мармелад,
Соковитий виноград.
Мати знов біжить із хати
Вечір кликати, гукати.
Зупинився Тихий Вечір
І почав привітні речі:
— Як ім'я спнка твого?
— Звуть його
Нехо-Него.—
Вечір каже:
— І не жди.
Не зайду до вереди.
Він за стіл не вміє сісти,
Дерунів не хоче їсти,
Помідорів, огірків
І печених буряків.
Понесу я дивну юшку
До Івася, до Павлушки,
Ті їдять, що подадуть.
Я до них вже знаю путь,—
Так їй Вечір відповів
І пільмою шлях замів.

• • •

І сидить Нехо-Него
Проти ліжечка свого.
Він у двір не вибігав,
Гай садить не помагав,
Як його маленькі друзі,
Що саджали верби в лузі,
Поливали помідори,
Попалили листя гори,
Щоб торішні шкідники
Не псували яблуньки.
Вереда сидів, нудився,
Все на День і Вечір злився,
Що поласувать йому

Не давали одному.
Ніч заглянула в вікно,
Вереда не їв давно.
Із очей у хлопця — дощ.
Він бере холодний борщ,
Картоплину, хліба скибу
І суху солону рибу.
Трохи зморщивсь і жує
Все, що їсти в хаті є.
Ніч питає:
— Ти чого? —
І сказав Нехо-Него:
— Я голодний, їсти хочу.
Всім лиш голову морочу,
І мене тут одного
Здавна звать — Нехо-Него.
Ніс чудесну кашу Ранок,
Та побіг на інший ганок.
День борщу свого не дав,
Вечір юшку заховав
Тим, що я — Нехо-Него.
Не люблю ім'я цього.
Буду їсти борщ і кашу,
Картопляники і квашу,
Сирівець із огірком —
Хай зовуть мене Федьком.

ЦАП-ЗАБІЯКА

Жив над річкою Залий
Не старий і не малий
Цап — упертий забіяка.
Був такий страшний вояка —
З ким не стрінеться — поб'ється.
Хай хоч кров із нього ллється
Чи тріщать лобина, ріжки —
Не відступиться вітрішки.
Бився цап з бичком два рази.
Аж тріщали перелази,
Тричі бився із Рябком,
Навіть з тихим гусаком.
Залякав усіх в окрузі.
І його колишні друзі
Не ходили на Залий,
Де блукав цапина злий.
«Цур тобі,— усі казали,—
Що ми — клопоту не мали —
Затівати бій дурний!»
Не знайшовши з ким побитись,
Цап до річки йде напитись.
Тихо горнеться ріка,
Не глибока й не мілка,
Чиста, наче із кришталю.
Скочив цап на трухлу палю
І побачив під водою
Із рогами, з бородою
Звіра сірого, малого,
Набундюченого, злого.
«Ой, яка ж гидка твариня!» —
Закричав лихий цапина.
Цап об палю б'є ногами.
Націляється рогами.
Й той звірюка під водою
Крутить злісно бородою
І об палю б'є ногами,
Націляється рогами,
Аж трясеться — битись хоче.

Цап із палі як зіскоче,
Щоб уцілить в перенісся...
Тільки шум води пронісся...
І тепер бички, телята,
Цуценята і качата
Ходять вільно на Залий,
Де блукав цапина злий.

КАЗКА ПРО СУХОВІЯ

У дрімотної Природи
На рівнині степовій
В час великої негоди
Народився Суховій.

Дощ хотів його обмити.
Той як крикне: — Відійди!
У пилу я хочу жити,
Без роси і без води.

Не люблю я рік і моря,
Хмар, туманів не терплю.
Я народжений для горя —
Все висушую, палю.

Дощ промовив: — Слухай, брате,
Я втоплю тебе за мить!
Буря крикнула: — Скарати!
Грім гукнув: — Убить! Убить!

І на бій з Дощем і Громом
Вийшов лютий Суховій.
Над курним його шоломом
Жарко краплі дощовій.

Пара вихриться стовпами,
Пилу горнеться сувій,
Де проходить над степами
Непоборний Суховій.

Він танцює, він регоче,
Над посівами летить,
Засипає пилом очі,
Жовтим листям шелестить.

Вже посохло зовсім жито,
І пов'яли чагарі.
Люди кажуть: — Що робити
О такій лихій порі?

Ні зерна, ні картоплини.
А степи горять вогнем.

Гине труд, надія гине
Рік за роком, день за днем.

Люди стали утікати
У незначу далину.
Повалились бідні хати
Між кущами полину.

Там скотива не пасеться,
Не дзвенять коса і серп.
З давніх пір той край зоветься
Суховіїв Мертвий Степ.

Там Посуха ніч і днину
Спить в постелі пуховій,
Бо її лише сдину
Любить лютий Суховій.

Він гасає голим полем,
Повен хвастощів страшних:
— Ми, Посухо, поневолим,
Ми поборемо усіх!

Дощ не буде лити воду,
Грім затихне назавжди.
Ми спустошимо Природу,
Заметем людські сліди!

І в засушеній пустелі,
У рівнині степовій,
На заплевій постелі
Ліг спочити Суховій.

Лиш закрив гарячі очі
І спустив жарке крило —
Аж почувось: хтось регоче,
Хвіст водою облило.

Стало вогко під боками,
Ніби випала роса.
Між сухими будяками
Тонко дзенькнула коса.

— Дивний сон мені приснився,—
Мовив лютий Суховій.
Він підскочив, пробудився
І підняв лахміття вії.

Перед ним стояв щасливий
Майський Дощик молодий.
На полях змивала злива
Ппл навіяний рудий.

Суховій увесь затрясся:
— Звідки ти прийшло, маля?
Поки ціле — забирайся,
Тут моя, моя земля!

— Не боюсь тебе, вітрило,
Бо не ті тепер часи.—
Суховій розправив крила,
Обважнілі від роси.

— Не боїшся? Лиш розправлю
Крила — враз тебе спалю!
Геть забратися заставлю!
Стати парою звелю!

Дощ ступнув назад півкроку.
Суховій за ним услід.
Перебіг через толоку,
Бачить річку — він убрід.

Обмочився по коліна,
Обросив одне крило.
В нього з рота сіра піна,
Спину потом пройняло.

Суховій біжить по полю —
На путі високий ліс.
Він ударився до болю,
Ледве ліс той переліз.

А за лісом, наче повінь,
Пшениці стоять густі.
В сизу хвилю місяць повен
Кида весла золоті.

— Гей, Посухо, стань до діла,
Засуши ліси, поля!
Щоби знову закуріла
Жаром пройнята земля.

— Я відсиріла, мій друже,
Рук і ніг не підійму.
Важко дуже, вогко дуже,
Голова моя в диму.

Умираю! Ніде жити.
Ой, прощай, прощай навек.
Вже крізь мене буйне жито
П'є з землі солодкий сік.

— Ах ти, ледарко сонлива! —
Злісно крикнув Суховій.—
Хай тебе утопить злива
В першій краплі дощовій.

Я ж не здамся, не скорюся,
Заглушу усе живе!
Лиш подму, розправлю вуса —
Пил, як море, попливе!

Суховій біжить по полю,
Заплітається в траві.
Він кляне жорстоку долю,
Пада в смуги лісові.

— Та звідкіль вони взялися,
Ці ліси і ці бори?
Це пахуче вогке листя,
Буйні ріки, явори?

Хто створив оці запруды —
Бурі, грози чи громи?
— Це створили вільні люди,
Це усе створили ми.

Радо мовили дівчата,
Піонери, школярі,
Що прийшли поля квітчати
Зелен-зіллям на зорі.

— Ми! — гукнули трактористи.
— Ми! — сказали рільники,
Комсомольці, комуністи,
Агрономи, лісники!

Суховій промовив тихо:
— Е... нові слова пішли...
Чув я «голод», «злидні», «лихо»,
Чув я «господи пошли».

— Вже давно тих слів не чути,—
Дружно крикнули діди,—
І тебе пора забути.
Геть з дороги, відійди!

— Не піду! Вернеться сила —
Загудуть сухі вітри! —
Та його опалі крила
Приорали трактори.

Там тепер сади квітують,
Наливаються жита,
Там колгоспники будують
Світле, радісне життя.

ГУЛИВА ГОРА

(ДАВНЯ КАЗКА)

Полтавський шлях накочений
По Гуливій горі,
У бур'янах обочини,
А далі — чагарі.

За ними ліс Пушкарщини,
Монашенські ліси.
Дуби, бори і хащини
Казкової краси.

Багато там родилося
Легенд і небилиць.
Вони з гори струмилися,
Як води із криниць.

Казки текли над Ворсклою
По гривах лепехи,
Над тирсою пожовклою,
Де грались пастухи,

Де в ямі жолоб тесаний
З водою наче лід,
Де сірий камінь скресаний
Ногами довгих літ.

На брилі тій, пригадую,—
Я був ще пастушком,—
Дідок, що звався Лядою,
Сидів із батіжком.

Тютюн він нюхав повагом,
Казав: «Оцей бере...»
Питав: «Що, дітки, нового?
Бо в мене все старе».

А ми: «Старе розкажіть!»—
«Та що ж я розповім?..
Ану, малі, показуйте,
З якого боку грім?»

«З-за Довжику, з-за Вискоку,—
Гукнули всі ураз.—
Ми бачили там блискавку!»—
«Ото ж і в добрий час.

Казали, як над Довжиком
Надвечір грім гуде —
То Гулий з гострим ножиком
На Гуливу іде».

«Про що ви, діду?..» —
«Слухайте.
Щось наче холодить.
Багаттячко роздмухайте».
І полум'я за мить

Зігріло руки зморщені
У давніх мозолях.
«Оце понад Блазорщину
Іде Полтавський шлях,—

Почав дідусь, відкинувши
Від жару батіжок.—
А за лукою Кінаша,
Де звалений стіжок,

Була колись Ківшарщина —
Подвір'я і корчма,
Та це іще за панщини,
Давно її нема.

А то, дивіться, Гулива —
Найвища тут гора.
Чому так зветься — чули ви? —
Гішторія стара.

Там Гулий жив.
Саженного
Був росту той козак.
Ведмедя міг страшеного
Звалить його кулак.

І родом не з далеччини
Завзятий молодець,

Із Будів чи з Чернеччини,
А може, із Грунець.

Його сіяч-розбійничком
Повсюди звав народ.
Бувало, крикне півничком —
І віхтя пану в рот,

Щоб не кричав, не лаявся
Гладкий охтирський пан.
«Я бачу, ти запарився,
Ану, скидай жупан!

Давай, пихатий, золото —
Нащо тобі сумá?
Покошено і змолото
Для тебе задарма.

І виткано, і вишито
Усе без п'ятака.
Не мало крівці випито
Тобою з кріпака.

Давай, бо гострим ножиком
Чухну по животі!»
А потім прямо з кошика
Він сіяв золоті.

Де стежка чи обніжечок,
Там жменю і жбурне,
В кубелечко до діточок,
Де мати жито жне.

Закінчить жінка ділочку,
А од кубельця — слід.
Загляне: «Ой розбійничку,
Щоб жив ти стільки літ!»

Чи йде кріпак на панщину.
І раптом — золотий.
А сам було немащене
Їв лицар молодий.

Ходив у світі порваній,
В старому сіряку,
Шаблюками поораний
Раз десять на віку.

Посічений, постріляний
Залізом і свинцем,
Але ніким не пійманий,
Не скручений ланцем.

Бувало, стража крадеться
Услід за ним весь день,
А він, немов провалиться
Крізь землю,— й нітелень.

Як вийде з лісу-тёрника
Понура солдатня,
Дивись, у офіцерика
Немас вже коня.

Та що коня!
І чоботи,
І сріблений мундир,
І все казенне золото
Пішло немов у вир.

А ніччю понад селами
Йде злива грошова.
З дівчатами веселими
Розбійничок співа.

В Чернеччині під ятами,
В Журавнім край галяв
Здавались будні святами,
Як Гулий там гуляв.

І мірялися силою
З ним добрі парубки.
Він зломить та й помилує:
«Ви ж — друзі, бідаки.

Мій батько закатований,
І мати у труні,
А старший брат закований
В сибірській стороні.

Лиш я утік од виродків —
Від підпанків, панів.
Плюю на їхні вироки
Й тенета з кайданів».

Гуляє Гулий горами,
Долинами гуля,
Де царськими поборами
Задушена земля.

Не можуть хлопця злапати,
Зломити у бою,
На слід його натрапити
Ні в полі, ні в гаю.

Тоді пани розлючені
На хитрощі пішли:
Три жебраки замучені,
Узуті в постолі,

Спинились у шинкарочки,
В корчмі на Ківшарі,
Де Гулий сів за чарочку
О північній порі.

То ж не старці знедолені
Були, а шпигуни.
У них пістолі сховані
І повні гамани.

Але стрілять не велено,
Не рушить тишину.
Тихенько хлопцю в зéлене
Сипнули дурману.

Тоді один сокирою
Ударив по плечі,
А другий в груди гирею —
І кров у три ключі.

Шинкарка біля столика
Аж сліпне від плачу:
«За тебе я, соколику,
Сьогодні відплачу».

Зробивши діло бісове,
Убивці п'ють вино,
Вбрання наділи плисове,
Старе дрантя — в вікно.

Сидять, кричать: «Шинкарочко,
Заморського вина!»
«Й заморське є, мосьманочку,
Ось — випийте до дна!»

Тоді таке случилось,
Що й чудом не назвеш.
Катюги повалилися...
Впилися, мо'? Еге ж!

Всі мертві...
А порубаний
Підвівся до стола.
«Це я тобі, улюблений,
Жив-зіллячка дала.

А тим ропи гадючої —
Їм жить на світі гріх.
Ще кров твоя текучая
Біжить через поріг,

Не можеш звести голову,
Поглянути на світ,
Важка вона, мов з олова,
Холодна, наче лід...

Ой лишенько, й кровиночки
Нема, нема в лиці!
Зажди одну хвилиночку». —
Та лезом — по руці

Себе.
І руку всічену —
На врубане плече,
І кров із серця дівчини
Клекоче гаряче —

У серденько розбійничка
По жилах потекла.

Зів'яла, мов билиночка,
Шинкарочка мала.

Ласкава, наче горлиця,
Шепоче: «Будь здоров,
Хай вік твій далі горнеться,
Мій сокіл чорнобров.

Ти звав мене «паняночка»,
Казав «скупа», «крута»,
Не знав, що я тут наймичка,
Безрідна сирота.

Всього і щастя-долечки,—
Як ти на Ківшарі,
Як танцювали полечку
До ранньої зорі.

Тобою милувалася,
Сказати ж не могла».
Зітхнула, захиталася
І впала край стола.

Підвівся Гулий зраночку,
Пішов до себе в ліс
І мертвую шинкарочку
На Гуливу повіс,

Свою любов незнаную,
Що віддала всю кров,
Зціливши рану раною.
Така-то є любов!

Сховав розбійник милую
На гребені гори
І плакав над могилою
Не день, не два, не три.

Було це все, случилось
У давнії роки,
Відтоді й залишилися
В народі приказки.

Казали: як за Довжиком
Надвечір грім гуде,
То Гулий з гострим ножиком
На Гуливу іде.

Або коли потоками
З гори вода заб'є,—
Знай, на горбі високому
То Гулий сльози ллє.

Чи, як зненацька зірочка
Із неба упаде,—
Від сіяча-розбійничка
Червінця хтось знайде.

З тих пір і зветься Гулива
Найвища та гора.
Про це, либонь, не чули ви —
Гішторія стара».

КАЗКА ПРО ЧУГАЙСТРА
ДРАМАТИЧНА ПОЕМА

ДІЯ ПЕРША

Дрімотна карпатська верховина. Вікові смереки та буки з двох боків підступають до високої кам'янистої галявини. За галявиною вдалині ще вищі шерехи відрогів, які нагадують буремне море, що в пориві піднялося до самого неба і раптом закам'яніло. Все залите імлистим надвечір'ям з виблисками передгроззя. Хмари густими отарами насуваються із-за обр'ю — і не знати, чи по небі сунуться ті хмари, чи по горах.

На лобняку галявини стоїть одинока гуцульська хата. Вона неначе вгрузла в землю під тягарем важких минулих літ аж по самісінькі віконця. Широкий ганок, складений із нетесаних колод, протрух, і поріг його зрівнявся з камінням. За причілком хатини височіє опудало з іржавою каскою замість голови. Біля ганку довбається в смітнику курка, прив'язана паском до жердини.

На ганку сидить дуже стара баб у с я в прадавньому гуцульському вбранні. І вицвілий кептар, і прочовгані постолі неначе зрослися з бабусею та з трухлявими колодами, з порепаним камінням. Старенька сидить нерухомо, печально вдивляючись у далечінь, ніби в минулі віки.

Б а б у с я

Жахна пора упала на Карпати.
Вже нікуди й голівоньку сховати
Від ворогів розлючених і хижих.
Вони, мов звірі, нишпорять по хижах,
Залазять в кожен запічок і діжку,
Хапаючи останню нашу їжку,
Бо овечок в отарах пережерли
Уже давно...

О, щоб ви перемерли,
Аби зітхнули вільно верховини.
Та ні, либонь, скоріше край загине,
Аніж оті чужинці проклятуці.

Уже не чуть живого слова в пуці —
Усіх людей зігнали на долину
Заложниками, певне, до загину.
Заложники...

Яке страшне, незнане
Те їхнє слово.

Бабуся замовкає, замислюється. Надвечір'я швидко згасає. Чути важкі удари громовиці, які зливаються з далеким гарматним ревом. Темно-багряним світлом спалахують блискавки. Вони теж зливаються з загравами негаснучих пожеж. То, мабуть, бори горять або ж гуцульські села — за відрогами не видко.

Кажуть, партизани
З'явилися на нашій верховині.
Хто є такі?

Ізроду аж донині
Не чула я. Здається, як опришки...
Видать, тверді насипались горішки,
Що навіть ті, у кого зуби вовчі,
Ховаються у нори серед ночі,
Аби їх смілі вої не злапали,
А в партизанів, кажуть, самопали
Такі, що все лихее спопеляють.
Отим-то їх, як рідних, полюбляють
Всі наші люди в кожному куточку.
Гуцул віддасть останню сорочку,
Останній шмат кулеші із козана,
Коли зустріне в лісі партизана.
А вороги те знають.

З верховини
Гуцуликів погнали на долини.
Учора й сина хворого, Івана,
За те, що не вказав їм партизана,
Мов злодія, схопили за ворітьми.
І як мені, старій, з малими дітьми?
Сирітки бідні — в них померла мати,
Та й батько чи повернеться — не знати.

Напроти хижки, трохи віддалік від бору, спалахом громовиці освітлюється Столітній Бук. До

Його товстого віття тремтливими галузками тулиться Молода Смерічка. Шумлять бори. Ні, не шумлять. Від великого лиха людського вони заговорили своєю тужливою лісовою мовою. Дерева і птахи заговорили. Та де вже людям розуміти їхню мову. Вони скоро і свою забудуть у такому страхітті.

Столітній Бук

Нема життя на нашій верховині
Деревам навіть. Де вже там людині
В огні, в залізі вражім виживати.

Молода Смерічка

Дідусю, що то, грім а чи гармати?

Столітній Бук

Гармати й грім в пекельний гук злилися.
До мене, люба, ближче прихилися.
Від бур і куль я буду закривати.

Молода Смерічка

Я вистою, он діточок сховай ти.
По них стріляють вражі карабіни.
Летять малі у яр, мов дві пір'їни,
А там терни, страшні холодні твані.
О, як їм тяжко, Юрцеві і Гані.

Столітній Бук

Не плач, Смерічко. Наші гуцулята
Сміливі, наче справжні соколята.
Вони ростуть в орлиному гніздечку.
Повернуться — додому недалечко.

З найтемнішої гущавини бору чується довгий да-
вучий крик, схожий на скорботне ридання. То голос
зловіщої Со ви. Вона примостилася на сухому га-
луззі між Смерічкою та Столітнім Буком, блискає
своїми жовтими котячими очима і стогне-клекоче,
наводячи на все навколишнє жах та зневіру.

С о в а

Уга-ува, не вернуться малята.

С т о л і т н і й   Б у к

Чого кричиш? Мовчи, Совино клята.
Хіба тобі малих дітей не шкода?

С о в а

Угу-агу! Така моя порода.

Б а б у с я

Ні хвильки тиші, знову стрілянина.
Когось хапають. Йой, лиха година.
А де ж це діти, Юрчик мій і Гапя?
Пора грозова, та уже її не рання.
Юрасю! Ганю!

Із лісу дитячі голоси:

Гов, агов, бабусю!

Б а б у с я

Ходіть додому, я за вас боюся.
Ще вовк ухопить чи Блудика стріне
І заведе у Горище камінне,
Тоді шукай доріженьки до хижки.
Розіб'єш вкрай об креміль босі ніжки.
Або Розрийвода усі плаї розмиє,
Чи Душтрава опиниться на шиї,
Придушить так, що й подиху не буде,
Чого в Карпатах не стрічали люди.

Із лісу на подвір'я, ледь-ледь переводячи подих, виходять хлопчик і дівчинка. Вони худенькі і дуже стомлені, мабуть, після втечі або довгого блукання по нетрях, де живуть оті страхіття, про які уже не раз їм бабуся говорила. Діти йдуть, притулившись одне до одного, босі ніжки, розбиті об каміння, ледве ступають по землі. Бідна одежка подерта тернами та ожиною. В очах недавно пережитий страх.

Ю р а с и к

Бабусю, рідна, виньки на Барвисі
Ми партизанів пострічали в лісі.
Вони питали, як на Чорногору
Пройти, щоб не виходити із бору.

Б а б у с я

Які ж вони?

Г а н я

Усі такі привітні,
Немов і справді наші вуйки рідні,
А поміж них є дівка-партизанка,
В гурті усі зовуть її Оксанка
Або сестра. Вона мені хустинку
Оцю дала.

Б а б у с я

Носи, моя дитинко,
Та вдячно згадуй файну партизанку.
Як би сестрицю, вечором і зранку.
Бо де б тобі дістать таку хустину.

Ю р а с и к

Ми попрощались, перейшли царину
І там зустріли в казанку солдата,
Мов те опудало.

Пустились утікати,
З крутої скелі впали до потоку,
В якусь безодню темну і глибоку.
Вгорі солдат почав стріляти з кріса,
Ще й не один, повсюди їх до біса.
В Глибокій стрелить, у Козиній вдруге —
Лунають всі міжгір'я і яруги.

Г а н я

Я плакала, а Юрця взяв за руки
Й повів мене водою через гуки.
Затим угору, просто без доріжки.
Хоч ми подряпались, побили дуже ніжки,
Але дійшли прямисінько до двору,
Та ми не йшли, летіли в бір і з бору.
Наш Юрця смілий — може скрізь пролізти.
Бабусю, люба, що нам попоїсти?
Від ранку ще і рісочки не мали.

Б а б у с я

Чого ж ви ягід в лісі не нарвали?

Ю р а с и к

Суниці відійшли, чорниці не поспіли.
Ходили за грибами до Трипіли,
Та жодного грибочка не видати,
Немов переродилися Карпати.

Б а б у с я

Лягайте спати, завтра прийде тато,
Заріжу я вам курочку лапату.
Ото поласуєм і юшкою, і м'ясом.

Г а н я

А що, коли татусь не прийде часом?
Іде нікого з долу не пустили...
Боюся, щоб лихого не вчинили.

Б а б у с я

Чого б це, Ганю?
Ваш татусь нікому
Лихого не робив і вернеться додому.
Усі повернуться в хижки на верховину.

Г а н я

Ви кажете — усі?..
А вуйка Яворину
Устрелили. І Бокачук Мелану
За те, що помагала партизану
Знайти загін, чужинці так побили,
Що і тепер звестись не має сили,
Лежить бліда, уста чорніші рани,
Та все шепоче: «Хлопці, партизани,
Рушницю дайте, я піду до бою».
І рве в постелі ковдру над собою.
Отак і тата... Ми й не будем знати.

Б а б у с я

Та цур тобі, на ніч страшне казати.
Вже неньо ваш на верховину сходитьь.

Г а н я

А що, коли його жовнір пошкодить?
Вони ж такі, оті лихі жовніри,
Як в драговині вовкулаки-звірі.

Б а б у с я

Хоч як пошкодять, то не буде втрати.
Ми зможемо Чугайстра погукати.
Ви ж чули, мабуть, що старий Чугайстер
На чудодії превеликий майстер.

Ю р а с и к

Який Чугайстер? Я не чув нічого.

Г а н я

Бабусю, люба, розкажіть про нього.

Б а б у с я

Та й розповім, присуньтеся до мене.
Отам, де листя стелеться зелене...

Діти з двох боків міцно притискуються до бабусі. Вона кладе свої натруджені руки на гострі плечики онучат, готуючись розпочати довгу і цікаву билицю, але слова не ллються із уст. Мабуть, громовиці та шелести лісові полохають спокійні слова про далеке минуле. Мабуть, оті заграви негасимих пожеж, що разом з чорними хмарами насуваються на верховину, опалюють старечу душу, обливають її гіркими невидимими сльозами. Але казка заспокоїть малих дітей у цю повну тривоги горобину ніч, заколисає їхні печалі.

Знову спалахують світлом Столітній Бук з
Молодою Смерічкою.

С т о л і т н і й Б у к

Як тяжко тій бабусеньці-небозі
У невідступнім горі і тривозі
Складать щасливу казку-рятівницю,
Перемагать шалену грозовицю,
Аби на цім самотньому подвір'ї
Голодні діти спали у довір'ї,
В надії на Чугайстерову ласку.

М о л о д а С м е р і ч к а

І я, і я послухаю ту казку.

Бабуся гірко усміхається своїм думкам і починає казку про доброго гудульського Чугайстра.

Б а б у с я

Отам, де листя стелеться зелене,
Де сосни похилилися та клени,
Колись потік шумів через каміння.
Далеко чуть було його кипіння,
Бо води рвалися прямо через гуки,
Змиваючи старі, могутні буки.
І саме тут в колишнім віці-році
Жили великі люди черемошці.
Вони щодень ішли на верховину
Рубати буки, граби і соснину.
Затим несли колоди до потоку,
Такі важкі, що іншим і півкроку
Не пронести. А їм усе по змосі.
В'язали ті колоди на відрозі
І на плотах неслися через гуки,
Бо, кажуть, в них були залізні руки,
З кременю ноги, груди із кристалю,
А кров густа з червоного коралю.
Жили вони у злиднях, та на волі,—
Нової не вимолюючи долі.
Але й до них прийшла недобра днина.
З далечини приїхав пан Горбіна,
За ним жовнірів сунулася хмара.
Зросла фортеця в горах, як примара.
Той пан звелів, щоб вільні черемошці,
Які ліси рубали при потоці,
Йому платили немалу данину,—
Бо він купив усеньку верховину,
А черемошці — вгору топорами,—
Аж гуркіт покотився між борами.
«Ми не платили зроду ще нікому»,—
Сказали люди.

Пан утік додому.

І почалась халепа при потоці.
Біг вість куди зникають черемошці.
Дитятко вийде з хижі — і немає.
Ходи питай по селищах і в гаї,
Але ніде не бачили дитини.
Назавтра легінь файний геть полине
Або мисливець з сіткою та крісом.
Страшне робилось в лісі й поза лісом.
Який лихий вершить те діло враже —
Ніхто віде і словонька не скаже.

Ю р а с я к

Чого ж питать?

Все лихо від Горбини.

Уб'є когось, а тіло в яр закине
Або в колючі неприступні пущі.
Отак, як ці чужинці проклятущі.

Г а н я

Це він! Це він! Кому ще зле чинити?!

Б а б у с я

Не поспішайте. Дай, Ганнусю, пити.

Ганя квапливо, щоб не затримувати казку, набирає корець води із дубового відерця, що стоїть на ослоні поруч. В цю мить десь не дуже далеко від подвір'я відлунює довготріскуча автоматна черга. Потім, то наближаючись, то віддаляючись, іще, іще. На сизому грозовому небі прорізується сліпуче пасмо ракети, а може, то блискавка така разюча — пічого не розбереш у пізньому смерканні. Дівча дрижить, розхлюпує воду бабусі на руки. Старенька ніби не чує ні стрілянини, ні того, як холодна вода хлюпається на долоні, не бачить сліпучо-білого пасма.

М о л о д а С м е р і ч к а

То блискавка чи, може, злі ракети?

С т о л і т н і й Б у к

Не відхиляйся, де ти, люба, де ти?
Усе мине — і хмари ці, і вітри.
Назавтра сонце слізки-роси витре,
І засміються наші полонини,
Як серце у щасливої людини.

С о в а

Не буде щастя — чую, бачу, знаю,—
Усе помре від краю і до краю.
Карпати пишні вкриє чорне лихо.

С т о л і т н і й Б у к

Мовчи хоч ти, нещасна чаклунихо!

Г а н я

Бабусю, про Чугайстра докажіте.

Б а б у с я

Нелегко стало черемошцям жити.
Тепер вони гуртом ходили всюди,
Аби дізнатись, де то гинуть люди?
Тії пори ясний легінь Іванко
Сподобав Лесю, дівчину-горянку.
Вони в гурті соромились кохатись,
Втікали до потоку милуватись.
Іванка й Лесю люди шанували,
Тому усі сердечно вболівали,
Як ті зникали десь біля потоку.
«Не йдіть, казали, згинете до строку».
Іван сміявся:

«Я скручу і лева;
Не бійсь нічого, моя королево».
І так вони сиділи біля кручі.
Під ними води билися ревучі,
І вся галява сонцем заливалася,
Де юні гуцулята милувались.
Отам до них з гущавини дубини
Підкрались ловчі з челяді Горбини.
Між ними й пан з'явився, мов примара.
Іван відкинув шитого кептара,
Піднявши бартку — вихором до пана.
А той махнув лиш віхтем на Івана —
І хлопець вкляк, упав у сон глибокий.
Зареготав Горбина одноокий.
«Тягніть його за мур у глибокості,
А я дівчатко запрошу у гості.
Яка краса! Тут можна осліпитись.
Невже у хлопів ти могла родитись?
Візьму тебе, як панночку, в фортецю».
«Я не піду із тим, хто не по серцю», —
Сказала Леся й кинулась з відрога.
Горбина вслід: «Туди тобі й дорога!»

Ще ближче затріщала коротка черга, та так рвучко, так лунко, що вже не переплутаєш з тріском сухої ліщини. І нібито стогін почувся. Чи то людина у свій досмертний час, чи звір підбитий, а може, й

вітер у гірській розщелині. Трудно розгадати серед буремних шумів, але щось болісно застогнало в лісі.

Ю р а с и к
(зірвався з місця)

То, може, тата встрелили у груди.

Б а б у с я
А неньо ваш туди іти не буде.
Він має повернути з того боку.

Недовге, але вкрай напружене мовчання. Потім бабуся ще тісніше пригортає до себе малят і продовжує розповідь.

Упала Леся у глибінь потоку.
Вода реве, жбурляє в чорторії,
То піною, то мулом Лесю криє,
То б'є з розгону в скелі головою
І обвиває шию душ-травою.
Несе потік із вечора до ранку
У Черемош розтерзану горянку.
А на ріці могутні черемошці
В цей час на пліт виходили по дошці.
«Диви-диви,— кричать,— либонь, людина!»
Взяли на руки: «Йой — жахна година,
Це ж наша Леся втоплена, побита».
І наступила тиша сумовита.
Несли дівча з ріки у верболози.
Старі діди — і ті ронили сльози.
Вже загорнули мертву у ряденце,
Щоб поховать...

Аж чують — б'ється серце.
Уста шепочуть: «Не спішіть ховати,
Страшну я правду хочу розказати.
Дукач Горбина має трунок сонний,
Приспить кого і кине в склеп бездонний.
Всі зниклі люди в нього в глиbokості.
В фортецю йдіть, ламайте змію кості».
Поклали люди Лесю під борами
І кивулись до пана з топорами.
Побили враз озброєну сторожу,
Звалили височенну огорожу —
І до палацу швидше блискавиці.

Горбина б'є у вікна з крем'яниці,
Але йому не стримати народу,
Як весняну па Черемопі воду.
Забили двері, вікна всі, як треба,
Вогонь під дах — і полум'я до неба.
Тоді пішли гуцули в кам'яницю.
Там кожен стрів чи брата, чи сестрицю,
Чи діточок голодних у безсиллі —
Живі вони лежали у могилі.
Легінь зітхнув: «А де ж краса кохана?» —
«Ще стрінетесь», — утішили Івана.
Палац палає. Люди із комори
Пиття і їжі витаскали гори.
Наїлись, напилися... — І потому
Уже ніхто не повернувся додому.
У їжі тій, в питті був сонний трунок.
Горбина звів з повстанцями рахунок.
З жовнірами він виліз із палацу
Попід землею — і мерщій до плацу,
Де спали сном важучим черемошці.
Він потрощив усім залізні кості,
Звелів у яму скласти й закопати,
А сам напивсь і ліг в діброві спати.

Г а н я

Мабуть, і Леся вмерла під борами?

Б а б у с я

Ні, не померла. Темними ярами
Якось дійшла туди, де спали люди,
Побачила, як їх коло запруди
Закопували в ямі глибоченній.
Та що робити бідній нареченій
Іванковій. Пішла до Черемоша
І як заплаче:

«Йой, душа хороша,
Порадь, куди хилитися билині —
Мені, слабій, самотній сиротині?»
Квилить і сльози ронить на каміння.
Аж бачить: із росистого пагіння
Піднявся раптом пари вихор цілий,
А з пари дід з'явився білий-білий,
В зелених шатах, з зіркою в кресані.
Він запитав: «Чого це сні погані

Мені верзуться?

Ніби всі гуцули,
Потрошені, у землю потонули?»
Шепоче Леся: «Любий мій дідусю,
Не сон вам снівся. І сказати боюся:
Всі черемошці приспані, побиті,
В глибоку яму кинуті, зариті».
«Цьому не бути!

То люди трудолюбні.
Люблю я їхні співи дзвінколунні.
Коли ведуть свої плоти летючі,—
Заслухаєшся, сидячи на кручі.
Скажу ще більше — всі вони від мене
Ведуть свій рід і від природи-нені.
Я батько їхній добророб Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер.
Веди мене до свіжої могили».
І дівчина з Чугайстером щосили
Побігли до закиданої ями.

Ю р а с н к

Я чую кроки — там он, за пляями.

Б а б у с я

Тобі здалось, нікого там немає.
То сарночка від бурі утікає.

Бабуся все ще утішає своїх маленьких онучат, все казкою відгороджує їх від незнаного лиха. А бідне серце її старече аж рветься, аж колеться від тривоги — ось-ось лусне оте засмучене серце. Справді, хтось пробіг поза пляями і, мабуть, упав, бо вже не чути нічого. Лише вітер буремний пугає і стогне та божевільно регоче. Як же їй, старенькій, далі говорити про щасливий порятунок черемошців із могили, коли сама ніч оця, немов сира могила, ще й не тиха, темна, а з громами, блискавками і стріляниною, з шелестами тривожними і стогонами. Що ж їй говорити далі?..

М о л о д а С м е р і ч к а

Дідусю, справді хтось до нас прямує.

Бабуся чує все те, добре чує.

Г а н я

Нема нікого. Йой, бабусю мила,
Доказуйте.

Б а б у с я

Відкрилася могила,
Лиш той Чугайстер вимовив словечко,
Затим дістав Жар-птицине явчко,
Розбив, розколотив його у ложці,
Хлюпнув у яму. Вийшли черемошці.
Усі живі, іще сильніші стали,
Сміються радо: «Як ми добре спали».
А Леся мовить: «Спали б ви навіки,
Коб не Чугайстер дав цілющі ліки».
Й розповіла, яка біда зчинилась.
Громада вся Чугайстеру вклонилась
І, наламавши букові жердини,
Уже збирались бігти до Горбини,
А дід спивяє: «Стійте, черемошці,
Горбина спить між скелями на рожді.
Він сам напився того трунку злого,
Довіку не хапатиме нікого.
Жовніри всі розбіглися плайками —
Коли вовки — най живуть із вовками.
А ви ідіть, трудящі, мирні люди,
На верховини — лиха вже не буде.
Коли ж який чужинець удереться,
Щоб пити вашу кров з живого серця,
І ваших сил у битві вже не стане,
І запечуть глибокі смертні рани —
Тоді свого Чугайстера шукайте,
І так мене, старого, викликайте:
Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами
У нетрини та хащини
До вічної пропащини,
А ти, старий Чугайстере,
Заступнику і майстере
Усіх чудес побажаних,—

Почуй людей уражених.
Заглянь у ті віконечка,
Де ждуть тебе, як сонечка,
Зайди у ті хатиночки,
Де кличуть щохвилиночки.
Дихни живою силою
Над ямою-могилою,
Над свіжою та ранньою,
Над вогневою раною.

А вже зі мною вам не знать урону».
Тоді Олеся хусточку червону
Подарувала дідові за ласку.

Ю р а с и к

Бабусенько, як схоже це на казку.

Б а б у с я

Та ні, Юрасю, знають всі гудули,
Які про давні роки не забули.

Г а н я

Бабусю, і тепер жиє Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер?

Б а б у с я

Й тепер жиє у брилах біля річки,
Де обіймають три малі смерічки
Старого бука край крутого плаю.
Як треба, я хутенько відшукаю,
Та й вам цей виклик треба пам'ятати.

Прямо над галявиною вогнистим павуком про-
майнула блискавка, за нею ударив грім: «Тр-р-ах,
гу-гу-гу. Тра-а-ах, у-у!» І від того страшного удару
розколось, важко повисло небо, а з розколини гу-
ком полилася вода. Вона заклекотіла по крутому
схилу, і за якусь хвилину у міжгір'ї зашумував, за-
пінився потік, як той, що ніс та бив об скелі колись
красуно Лесю.

Студено стало. Гей, пора до хати.
Та й підтопляє ганок люта злива.
Ходімо, най нам ніченька щаслива...

Бабуся з Ганею зникають за дверима. Юрасик на якусь мить залишається на ганку, вдивляється в пітьму ночі, з якої, неначе із глибини океану, випливають постаті могутніх черемошців, хитрюче обличчя Горбини, виблискують списи і бартки жовнів. І нарешті йому усміхається сам Чугайстер — сивий дідусь із червоною хустиною в руці.

Молода Смерічка

Бабуся й Ганя вже пішли до хати,
Чого ж лишився Юрця тут стояти?
Та ще коли отак громище ляска.

Столітній Бук

В його уяві ще зоріє казка.
Поглянь сама. Либонь, на верховину
Несе лихий неситого Горбину.
Жовнів скільки!.. Й кожен з довгим
крісом.

Зникають черемошці поміж лісом,
А вдалині із хвилі Черемошу
Чугайстер вийшов.

Усмішка хороша
Юрасикові серденько лоскоче.
І хлопчик тихо щось квилить-шепоче.

Юрасик

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами,
У нетрини та хащини
До вічної пропащини.
А ти, старий Чугайстере...

Казкові привиди лякає новий шалений удар грому. Юрасик, шепочучи слова Чугайстрового виклику, зникає в хижі.

На верховині шумить, клекоче карпатська злива. Які вони шалені, карпатські грозові зливи!

На галявину до хижі виходить стрункий високий партизан. Він ледве переставляє ноги, опираючись на автомат. Голова і груди наспіх перев'язані бинтами, через які ще проступає кров. Із розбитих чобіт стікає вода. В його очах страшна тривога за щось безцінно дороге і, мабуть, втрачене назавжди.

П а р т и з а н

Вже день і ніч в нерівному двобою
Ворожий хвіст тягну я за собою.
А де загони — ні в когò спитати, —
Неначе раптом вимерли Карпати.
П'ять тисяч верст пройшли ми по Україні,
А ще такого не було, як нині.
Відбився я в горах від партизанів
Серед борів густезних і туманів.
Скрізь вороги, мов ті вовки голодні.
Не повернуся в з'єднання сьогодні
І завтра теж — уже лишає сила,
Мене ворожа міна підкосила,
Валяють з ніг тяжкі, пекучі рани.
А де ж загони, друзі-партизани?..

Він хилиться додолу, опираючись на причілок
темної хижки. При спалаху блискавки помічає слі-
ди босих ніг на ганку.

Недавно хтось зайшов до цієї хати.
Маленькі ніжки — значить, не солдати.
Яка то радість! Є жива людина;
Хоч дід сліпий а чи мала дитина.
Самотність тяжча за тюремні ґрати,
В одинці страшно жити і вмирати.
Одне лиш слово рідне найпростіше —
І на душі зробилося б світліше.
А що, коли назустріч автомати —
У мене ж ні набоїв, ні гранати.
Та все одно — три чисниці до смерті,
Біда — як двері наглухо заперті.

Тяжко ступаючи, партизан підходить до дверей,
стукає спочатку тихо, а потім сильніше.

Прокиньтесь, якщо усі послули.
Пустіть, я свій, не бійтеся, гуцули.
Аби узнали, що я з цього краю,
Послухайте, я пісню заспіваю.
Карпати — край лісів та круч,
Наш край красою славний.
Гуцульський рід орлин, могуч
В труді, в бою незламний.

Тільки сонце заіскриться,
Легінь при стремені,—
Топір з кованої криці,
Крісик на ремені.

Молода Смерічка

Він мертвий майже, ще й співати може!..

Столітній Бук

А рідна пісня всюди допоможе
В тяжкій біді,— говорять здавна люди.

Молода Смерічка

Йой, дідоньку, нехай то правда буде.
Я за життя боюсь героя цього.

Столітній Бук

І я боюсь, та ще й не за одного,—
За всіх отих, що гори і долини
Пройшли, аби звільнити верховини.

Із хати чується якийсь сполоханий шепіт, поволі відхиляються двері, виходить бабуся. До неї щільно туляться Юрасик і Ганя. В старечих тремтливих руках блимає свічечка.

Б а б у с я

Постріляний, порубаний, небоже!..
Йди до хати, тут стоять негоже.
Юрасю, Ганю, проведіть до ліжка,
А я мерщій внесу водиці з діжки
Та гой-трави запарю — легше буде.
О, як тепер страждають наші люди.
Звідкіль же ти, за що так битись мусив?

П а р т и з а н

За волю бивсь...

Я партизан, бабусяю.

Бабуся, наблизивши свічечку до самого обличчя партизана, розглядає негаданого гостя, потому бі-

жить до погрібника. Діти обережно проводять партизана в хату. За ними уже й бабуся поспішає із відерцем води і сухою гой-травою.

Б а б у с я

Це партизан... Видать, мов Довбуш, мужній!
Чи житиме — постріляний, недужий...

Тяжко зітхаючи, бабуся заходить до хати. На галявині якийсь короткий час безлюдно. Гроза вщухла, лише поодинокі краплини бубонять по гонті.

Згодом в кінці галявини з'являється група фашистів. По зволоженій траві мигає вогонь ліхтарика, мабуть, відшукує недавні сліди.

Пер ш и й г о л о с

Куди він зник у цій безлюдній пуші?

Д р у г и й г о л о с

Та ще й пільма, немовби чорна гуща.

Пер ш и й г о л о с

За голову його сто тисяч мають дати.

Д р у г и й г о л о с

А як не знайдем, наші можуть зняти.

Так само уперто освітлюючи дорогу ліхтариком, фашисти зникають за рогом. На ганок виходять діти.

Ю р а с и к

Коли солдати — знаєш, що казати?

Г а н я

Аякже, знаю... Хто б не йшов до хати.

Ю р а с и к

Оце герой — в казках таких немає.

Г а н я

А скільки він всього на світі знає.
Ми будемо удвох ходять до школи,
А я про те й не мріяла ніколи.

Ю р а с и к

І будем зватись юні піонери.

Г а н я

А коли він помре у нас тепера!

Ю р а с и к

Ні, не помре...

Он хтось іде до двору.

Г а н я

Диви-диви, які страшні потвори.
Юрасику, ой як я їх боюся!

Ю р а с и к

Не бійся, хочеш, я і засміюся.

Г а н я

Облиш, облиш. Не треба ні словечка.
Вони ж уже, дивися, недалечко.
Давай втечем до лісу під загати.

Ю р а с и к

Ми ж обіцяли хижку вартувати.

Страшно гуцулятам, ой, як страшно перед чужими озброєними солдатами. Юрасик лише говорить, що засміявся б, ні, тут не до сміху. Діти туляться одне до одного і непомітно для самих себе відступають під ганок.

М о л о д а С м е р і ч к а

Говорить Юрця, ніби засміється,
А в нього так серденько бідне б'ється,
Що вискочити ладне, розірватись.

С т о л і т н і й Б у к

Гай-гай, коли вже Юркові сміятись.

Від чималої групи фашистів, що зупинилися край подвір'я, відділяються дві постаті. Вони обережно наближаються до хижі, освітлюючи дорогу

ліхтариком. Картаті маскувальні плащі промокли і незграбно стовбурчаться на плечах, чоботи забовташі в руду глину.

Перший солдат

Не видно сліду — все розмила злива.

Другий солдат

Не те що люди, і земля зрадлива
До нас отут, куди не повернися.
Он партизан в городі, подивися.

Солдати разом із двох автоматів відкривають шалений вогонь по опудалові,— аж клоччя із нього летить. Під градом куль каска падає на землю, і замість голови біліє гострий кілок.

Юрасик

Та то ж опудало, щоб горобців лякати.

Перший солдат

А йди сюди, вовчисько тричі кляте!
Гей, тут вас двоє!..

Стійте, руки вгору.

Кажіть, сюди приходив хто до двору?

Юрасик і Ганя

Нікого ми не виділи, солдати...

Другий солдат

А в хаті хто? Мерщій ведіть до хати.

Юрасик

А в хаті наша баба умирає.
У неї тиф... і лікаря немає.
Допоможіть, у вас є файні ліки.

Перший солдат

Та пропадіть ви пропадом навіки.
Ох, і залізли ж ми з тобою в нору.
Бери хоч курку — і мерщій із двору.

Ю р а с и к

А курка теж у нас захворувала.
Її бабуся з рота годувала,
Бо так любила, мов дитя рідненьке.
Тепер не їсть, не п'є оця рябенька,
Усе лежить отут серед каміння.
В сусідів теж повимерло пташиння
Від тифу лютого чи, може, від холери.
Ніхто не знає.

Всюди мруть тепера.

Другий солдат, який уже було схопив курку, мов ошпарений, кидає її, стоїть якусь мить оторопілий, потім старанно витирає руки об плаща. Затим виймає з кишені пляшечку, обливає руки, хлюпає собі на лице, на одержу.

Д р у г и й с о л д а т

Ще сказано — послали нас до тилу!
Не партизан, так тиф зведе в могилу,
Чума, холера чи якась проказа.
Усіх передувив би я відразу,
А партизанів драв би, мій капрале.

П е р ш и й с о л д а т

Дивись, аби тебе не обідрали.
Земля і люди тут за партизана.
Ходім, а то потрапим до капкана.

Д р у г и й с о л д а т

А де ж звірята, дачь би їм приклада.

П е р ш и й с о л д а т

Не зачіпай, можливо, тут засада.
Ми й так іздуру шуму наробили —
Горохове опудало убили.
Про це ні слова серед наших друзів:
Сміятимуться, як із боягузів.

Д р у г и й с о л д а т

Ну, то давай підпалимо хатину.

П е р ш и й с о л д а т

Ходім, ходім, бо буде куля в спину.

Солдати, наче висліджені звірі, крадучись, зникають з подвір'я, тануть в імлі. Гурт фашистів, який спочатку з'явився край подвір'я, зник ще тоді, як розвідники зняли стрілянину.

Юрасик і Ганя з глибини ганку, де вони ховалися останні хвилини, виходять на подвір'я. Вони сполохані, але раді.

Г а н я

Пішли, злякалися, ми обдурили файно.

Ю р а с и к

Щось треба діять, Ганночко, негайно.
Великий чоловік лежить у нашій хаті;
Недаром нишпорять ці нелюди прокляті.

Г а н я

Тихіше. Вернуть — будуть бити злісно.

Ю р а с и к

Тепер уже не вернуться, бо пізно.
І тифу налякалися до смерті.
Вже не про них подумай-но тепер ти,
Про партизана, що від рани гине.

Бабуся виходить із хати, зупиняється на ганку.

Б а б у с я

Мабуть, наш гість не проживе і днини.
Пішли?..

Г а н я

Пішли, бабусенько, йой, люті.

Б а б у с я

Бодай би потопилися у руті.

Вона щось шукає під стріхою на ганку і знов повертається до хати.

Г а н я

Не проживе і днини, чуєш, Юрку?
Скажім бабусі, най заріже курку.
Він зголоднів і тому так хворує,
А як хороша страва запарує,
Підійметься, поїсть, сильніший буде.

Ю р а с и к

Його дві кулі встрілили у груди,
Живіт пробито, страва не поможе.
Робить щось треба, так сидіть негоже.

Діти стоять запечалені, мовчазні. «Робити щось, діяти треба!» — аж пече в маленьких голівках і з болем відлунюється в серденьках дитячих.

Стоять діти, дивляться то на землю, то на небо. А небо поволеньки світліє. Грозові хмари рвуться на шматки і, мов гурти овечок, розбігаються за ліси на нові пасовиська. Над горами біліє край неба — то сходить місяць. Його ще не видно, але світлішає, світлішає потроху на верховині. А з тим і на душі ніби світлішає поволі.

С т о л і т н і й Б у к

Чого вагаєтесь, шукайте допомоги,
Хай не сплянуть вас жахні дороги.

М о л о д а С м е р і ч к а

Що ти говориш, діти повмирають.

С т о л і т н і й Б у к

За праве діло хай хоч серце крають.
Я б на край світу сам пішов по ліки,
Та жаль, корінням вріс отут навіки.

С о в а

А я за це й крилом кивнуть не хочу,—
Лякливих краще криком заморочу.

С т о л і т н і й Б у к

Хіба збагнуть старій лихій Совині
Ті почуття, які живуть в людині,
Що йде на бій за щастя і свободу
Своєї Отчини і рідного народу.

Ю р а с и к

А що, коли і справді є Чугайстер,
Усіх чудес невігаданих майстер?
Я знаю плай, що йде до Черемоша,
По нім ходили з татом до Тимоша.

Здається, знаю, де висока брила,
Про котру нам бабуся говорила.
Ходімо, Ганю, завтра пізно буде.

Г а н я

Та зараз ніч темнісінька повсюди,
А я в п'їтми, Юрасику, боюся.
До того ж і розсердиться бабуся.

Ю р а с и к

Вона про це зовсім не буде знати.
Ми зберемось і підемо від хати.
Я покладу кресало у табівку
Та ще свою мережану денцівку.
Тут близько, ми й повернемось до ранку.
Не ходь у хижу, зберемось на ганку.

Г а н я

Ні, ні, Юрасю, пождем до світання.

Б а б у с я

(виходячи з хижі)

Вже й не говорить, слабшає дихання.
Самі лиш очі пломенять, як свічі.
Гой-зіллячком його кропила тричі —
Безсилі тут усі горянські ліки.
Чого ж це люди наче ті каліки
Перед тупою смертною косою?
Умре твій брат — лиш ороси сльозою
Могилу свіжу і ступай додому.
А я б цьому синкові молодому
Своє життя віддати не пожаліла,
Але не виймеш серденька із тіла.
Та й що йому в моїм старому серці,
Де капля крові жевріє на денці.
Йому по рівні серце Велет-Пана,
Щоб вічно билось в грудях партизана.

Бабуся замовкає, ніби згадавши щось дуже важливе, біжить за причілок і повертається в хижу з листям в руці. Ганя хоче її наздогнати, мабуть, спитати про щось, але Юрасик хапає за руки, затримує.

Ю р а с и к

Сестричко, чула, він уже вмирає.
Он і світання йде по небокраї.

Г а н я

То місяць сходить, Юрцю, не світання.

Ю р а с и к

Ходімо швидше, кинь свої вагання.
Прогасмось, а він померти може.
І татові Чугайстер допоможе.

Г а н я

І татові?!

То вже ходім шукати.
А знаєш, як Чугайстера гукати?

Ю р а с и к

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами,
У нетрини та хащини
До вічної пропащини.
Та знаю, люба Ганю, пам'ятаю.
У сні скажу, коли хто запитає.
Давай іти.

Г а н я

Ну, то й ходімо, Юрцю,
Не так і лячно, коли ми укупці.

Взявшись за руки, гуцулята простують до лісу.
Вони якийсь час видніються на схилі галявини, а
потім зникають за галуззям. Лиш чути, як Ганя по-
вторює слова Чугайстрового виклику, щоб не забути.

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами...

С о в а

Аву-угу!
Дорога в дугу
Зігнулася, зломилася,
Малята заблудилися.
Їх душ-трава залякує,
Над ними ворон крякає.

За якусь хвилику її слова затихають. На небі зовсім розійшлися хмари і стало так світло, так ясно на верховині, що видно навіть сліди в прим'ятій траві, сліди босеньких дитячих ніжок.

Б а б у с я

Заснув, і серце вже рівніше б'ється.
Поклала я любисток біля серця,
Він освіжає кров — давно те знаю.
Це зілля треба рвати серед маю,
Під час грози...

Агов, а де це діти?
Юрасю, Ганю, швидше в хату йдіте.
Не чути!..

Боже!..

Це ще мені лихо.
Хіба жартують?..

Ні, повсюди тихо.
Юрасю! Ганю! Миттю йдіть до хати.

Із глибини лісу доноситься далекою луною: «Ми рушили Чугайстера шукати!»

Б а б у с я

Йой, горенько! Скажіте, добрі люди!..
У хащинах і дикий звір заблуде.
Агій, куди ви? Темно, бездорожно!
Вернітеся!..

Не можна так...

Не мо-о-жна.

Кидається бігти за дітьми, але не витримує стареньке серце. Лиш крок чи два — і бабуся, хапаючись за груди, падає.

М о л о д а С м е р і ч к а

Померла сива горлиця в знеможі.
Хто ж заспокоїть діточок в тривозі?

С т о л і т н і й Б у к

Зціліть старенькій серденько, Карпати,
Не можна їй сьогодні умирати.

Бабуся лежить нерухомо, як мертва. А може, й справді померла бідна. Хіба знесеш стільки всього

жахного та в одну коротку літню нічку. Ні, ворухнулася, звелась на руки важко-важко і шепоче.

Б а б у с я

Йой, дітоньки, та що ж я наробила,
Оманою довірливих згубила!

Бабуся нерухомо дивиться в гірську місячну далечінь. Молода Смерічка печально тулиться до Столітнього Бука. Над галявиною повільно й урочисто пролітає Золотава Птаха. Вона крилом торкається сивої бабусиної голови і відлітає туди, де зникли діти.

З о л о т а в а П т а х а (співає)

В громадді каміннім,
В гнізді соколинім
Родились орлятами ви.
І крила простерши,
На подвиг уперше
Злетіли під регіт Сови.
Я Птаха Злотова, —
Звитяга і слава —
За вами услід полечу.
У ночі тривожні
Ліси бездорожні
Надіями вам освічу.
Мужайтесь, діти,
Невтомно ідіте —
Хай путь перед вами страшна.
До щастя і волі,
До світлої долі
Сміливих виводить вона.

ДІЯ ДРУГА

КАРТИНА ПЕРША

Рівна полонина край гірського рідколісся. Петляста стежина, яку ледь помітно у високих травах, розходитьсь на два боки. То тут, то там поодинокі буки, смереки. Вони крислаті, густокронні, бо зростали на просторі. А одна, найвища, мабуть, найряс-

ніша смєречина, з корінням вивєрнута вічною бурєю, лежить, простягає своє віття до стежини, мов говорить: «Підведіть мене, я ще довго буду прикрашати цей край».

Ясний, але досить студений ранок. З гір на долину легеньким серпанком стікають тумани, і там, де розривається серпанкова пелена, під сонцем спалахують роси, немовби ті краплини не з води, а з казкового горючого кришталю. Довкола усе таке чисте, буйне і соковите, яке можна зустріти, мабуть, лише в щедротах карпатської природи. Навіть повалена бурєю смєрека ще довго не засохне, не помре, хапаючись за землю останніми корінцями.

На полонинку до роздоріжжя стежок виходять Юрасик і Ганя. Вони дуже стомлені, одєжка аж до плечей зволожена росєю. Проте на обличчях не видно смутку і страху, вони сяють збудженням і радістю. Це, мабуть, тому, що після тривожної ночі настав світлий ранок і вже недалеко до Черемошу, до зустрічі з добрим Чугайстром.

Юрасик

Ізнов стежки розбіглися в два боки.
Гірські плаї, неначе ті потоки,
Розходяться галузками щомиті.
Усі Карпати ними оповиті.
По котрій нам іти тепер, Ганвусю?

Ганя

Не знаю...

Але я вже не боюся.

Це уночі лякалася до джожу.
Я прийняла за відьму дику рожу.
Старі пеньки здавалися вовками
Між травами густими і гілками.
А отоді, як щось в кущах шугало
І ти дістав кремінчик та кресало
Й почав кресати — я мов задубіла.
Що то було?

Юрасик

Здається, кізка біла.

Ганя

А коби вовк?

Ю р а с и к

Усіх страшить кресало,
Говорять, що б у лісі не гасало.

Г а н я

Іще мене Сова лякала всюди.
Як закричить, аж холодіють груди.

Ю р а с и к

Надалі сов не бійся, будь обачна.

Г а н я

Удень — то ні, а ніччю йой як лячно!

Ю р а с и к

Кого б спитать, куди до Черемошу?

Г а н я

А ти ж ходив із татом до Тимоша?

Ю р а с и к

Торік було, не годен пригадати.

Г а н я

У птахів, кажуть, можна запитати.

Край полонини між низеньким рідколіссям за-
свав уранішньою росою могутній Столітній Бук,
а біля нього Молода Смерічка. Вони такі ж са-
місінькі, як ті, що стоять в бору біля одинокої гу-
цульської хижі. Здається, вчора вечером знялися і
пішли слідом за малятами і тепер разом з ними зу-
пинилися ось тут, над полониною, аби дізнатися,
що ж далі буде з їхніми любими гуцулятами.

Молода Смерічка

Скажи, дідусю, чи говорять птахи?

Столітній Бук

Говорять всі пташки, жуки, комахи.
А особливо Птаха Золотава,
Що світиться, немов ясна заграва,
Як люди, розмовляє. Бо дівчатком
Жила вона у цих борах спочатку.

За те, що світлу волю шанувала,
Йй доля злотні крила дарувала.
Йй тепер вона усім, хто йде до волі,
Стрічається у лісі чи у полі
Та вказує, куди йти-ступати.
А вже малим вона як рідна мати.
То задзвенить тихенько, зашепоче,
То заспіває пісню серед ночі.

Г а н я

Так, так, у птахів треба запитати,
Коли не знати стежечки до хати,
І як у хащі заведе Блудика,
Де в шпичаках росте малина дика,—
Пташки хоч відки виведуть додому.
І навіть розмовляють по-людському.
Я знаю, як їх кликати-гукати.
Мене не раз цього учила мати,
Коли жива була.
Послухай, погукаю;
Хтось відгукнеться із трави чи з гаю.

Синиці-сестриці,
Я дам вам водиці,
Посиплю зернята,
Мої пташенята.
Вкажіть-но, сестрички,
Стежину до річки.

Ю р а с и к

Не чуть нічого. Вийму сопілчину
І «ластівку» заграю для почину,
А потім соловейком засвищу я,
Можливо, прилетить котрась, почує.

Юрасик виймає свою мережану денцівку і починає грати. Сопілочка дзьохкає ластівчиним голосом, а потім підпадьомкає, мов перепілка, солов'єм заливається на всі лади, синицею, щигликом жвавим. На чистий і ніжний голос Юрасикової сопілки з усіх боків злітається птаство. В галуззі дерев, в росяниці трави, перепурхуючи з крони на крону або в кружлянні підіймаючись до неба, засвистіли, защебетали, затьохкали птахи. І не можна відрізнити, де сопілчин голос, де пташиний.

Г а н я

Йой, скільки їх уже злетілось, Юрку.
Я бачу он сизесеньку голубку,
Он соловейка бачу і синицю,
А на ліщині золотаву птицю.
Чи не жар-птиця часом? Аж палав...

Ю р а с и к

Казали, їх немає в нашім краї,
Уже давно покинули Карпати.

Г а н я

Все 'дно я буду у пташок питати.

Синиці-сестриці,
Я дам вам водиці,
Посиплю зернята,
Мої пташенята.
Вкажіть нам, сестрички,
Доріжку до річки.

Ганя не говорить, а тоненько-тоненько, наче пташина, наспівує. Юрасик в лад їй виграє на сопілчині. Ще й ще повторює свій виклик Ганюся, на всі голоси пташині заливається денцівка, а потім замовкає. І чують діти, як одна пташина: «Ганцю-Ганцю, я гратиму, а ти іди до танцю».

Ти чуєш, Юрцю, кличе танцювати.
Ота, що крильця білі, наче з вати.

Ганя закрутилася в таночку, Юрасик підіграє їй на сопілці, а пташки співають і говорять кожна про своє. Одна дзеленчить: «Я синиця, де водиця?», а за нею малята із гніздечка: «Ми пташата, де зернята?» Коли ж накричалися і трохи вщухли найменші, найжвавіші, тоді підлетіла ота Золотава, що аж горить, і заспівала:

Юрцю-Юрцю,
Мій голубцю,
Люба Ганю,
Йдіть, кохані,

Все донизу,
Тут поблизу,
Між смерічки
Аж до річки.

А потім знялася, полетіла і крилом торкнулася до стежки, що повертає вниз.

Г а н я

Мій рідний Юрцю, каже, що донизу
Через смерічки і, либонь, поблизу.

Ю р а с и к

А може, й так, неправду кажуть птиці.
Посидимо, спочинемо в травиці.

Діти сідають у пухнату мураву. В цей час всептаство змовкає, зривається з місць і розлітається у всі боки. А Золотава пурхнула біля самісіньких гупулят і якось лякливо сплеснула крилами й прошепотіла: «Тікайте, діти». Почулося зле звірине завивання. На полонині показався величезний дикий кабан. Він, не поспішаючи, ішов прямо на дітей, риючи перед собою землю.

Ю р а с и к

Дивися, Ганю, дикий кабанище.

Г а н я

Йой, я боюсь.

Ю р а с и к

Мерщій на бука, вище!

Діти прожогом вилазять на дерево і вмощуються між галуззям. Кабан підходить до бука, рив землю під корінням, злісно звискуючи.

Юрасик сідає на гілку, як на коня, упирається спиною в стовбур і дістає кресало. Кресь-кресь, кресь-кресь, але ні іскорки від кремінця — світло стало, ранок запалав. А дикий кабан навіть голови не підіймає, рив і рив.

Г а н я

Під корінь, лютий, починає рити.

Ю р а с и к

Коби рушниця, міг би зразу вбити.

Г а н я

Підриє бука, ми впадем додолу.

Ю р а с и к

Великий бук, не звалиться ніколи.

Г а н я

Аж так він буде ритися до ночі.

Ю р а с и к

Не плач, пориє трохи й не захоче.

Г а н я

У мене серце вирветься від ляку.

Ю р а с и к

Коби зламать мені товсту ломаку.

Г а н я

Йой, упадем, не побоїться бука,
Яка ж вона страшна, оця звірюка.

Лунає постріл, за тим другий, третій. Дикий кабан зі скаженим ревом крутиться навколо дерева, кидається до лісу, та ще постріл — і він падає мертвий. Юрась напівсвідомо шепоче:

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами...

По стежці із рідколісся вибігає мисливець в гуцульській одежі. Він поспішав до кабана, але, помітивши дітей, зупиняється. Ганя з Юрасиком швидко спускаються з бука.

Ю р а с и к

(до мисливця-розвідника)

Йой, вуєчку, спасибі вам велике,
Бо з'їло б нас оте страхіття дике.

Мисливець-розвідник
Чого сюди забрались, бісєнята?

Г а н я

Ні, вуєчку, ми люди, гуцулята,

Мисливець-розвідник
Самі ви тут чи, може, з батьком, братом?

Ю р а с и к

Самі, самі, бо сталось лихо з татом.

Мисливець-розвідник
Яке ж то лихо?

Ю р а с и к

Узяли солдати,
А ми йдемо Чугайстера шукати.

Мисливець-розвідник
Скажи мені, а хто ж то в Чугайстер?

Ю р а с и к

Усіх чудес невигаданих майстер.

Мисливець-розвідник замислюється, ставить до бука рушницю, дістає з кишені велику цукерку і дає дітям. Коли він ліз до кишені, відкинувши полу свити, Юрасикові здалося, що під свитою військовий мундир. Та ні, це лише здалося. Звідки у гуцула може бути ворожий мундир? Та ще у такого доброго гуцула, який врятував їх від звіра і частує цукерками, а зараз так привітно, так співчутливо усміхається до них. Файний вуйко.

Мисливець-розвідник
Де ж він живе, скажіть, мої хороші?

Ю р а с и к

Той чудодій живе на Черемоші.

Мисливець-розвідник
Я сам тутешній, знаю всі стежини
До Черемошу по куцах ожини.

Г а н я

І знаєте, де є високі брили,
Де три смерічки бука охопили?

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к
Чому ж не знать?

Це там, де фольварк панів.
У ті краї водив я партизанів.
Так ви йдете Чугайстера шукати,
Щоб тата із неволі рятувати?

Г а н я

Ні, татко сам повернеться додому,
Бо він лихого не робив нікому.
Хіба пошкодять...

А тепер зарана
Зцілити треба вуйка партизана.
Постріляний, ледь-ледь добувсь до двору.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к
Звідкіль?

Ю р а с и к

Ізнизу, із Товстого бору.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к
Учора я стрічав ось тут одного,
Із вусами, високого такого.
Здружився з ним, файнішої людини
І не знайдеш.

Ю р а с и к

Це він. І він загине...

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к
Тепер-то не загине, ви щасливці,
Що стрілися зі мною. Тут мисливці
Зібралися із верховин карпатських,
Є люди й від загонів партизанських,
Вони негайно викличуть Чугайстра,
Усіх чудес невигаданих майстра.
І разом з ним ви підете до хати.

Ю р а с и к

Для цього, вуйку, треба виклик знати,

Мисливець-розвідник

Ану скажи, я знав колись ізмалку,
Та вже забув оту чудну гукалку.

Юрасик

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами
У ветрини та хащини
До вічної пропашини.
А ти, старий Чугайстере,
Заступнику...

Мисливець-розвідник

І майстере...

Вже пригадав. Спасибі, любі діти.
Тепер до кухні снідати ідіте.
А я піду Чугайстера шукати,
Щоб друга-партизана врятувати.

Коли мисливець-розвідник знову дістав із кишені цукерку, Юрасик ще пильніше придивився. Ні, таки під світою новий солдатський мундир, ще й з павуком срібним, точнісінько таким, як на ворожих літаках намальовано. І говорить цей вуйко якось не так, як гуцули. Та, може, він сам партизан, що прийшов на Карпати з Великої України. А що мундир солдатський, так ходять же партизани у чужинських мундирах, бо де їм брати одіж, як не у ворога. Але треба запитати, бодай лихо не стало. Та що ж питати? Коли він хитрує, на наше лихо, то правдоньки не скаже.

Юрасик з Ганею відходять від мисливця-розвідника і зупиняються трохи осторонь під Молодою Смерічкою і Столітнім Буком.

Молода Смерічка

Не до душі мені отой мисливець.

Столітній Бук

Чекай, мала, це ж є жовнір-чужинець,
Що застрілив лісничого Кіндрата,
Аби одержу з пліч його забрати.

Молода Смерічка

Тікайте, дітки, швидше у діброву.

Столїтній Бук

Не знають гуцулята нашу мову.
Не знають мову, слів твоїх не чують,
Але тривогу серденьком відчують.

Юрасик

Тривожно щось мені на серці, Ганю,
Якісь думки гнітять мене погані.
Недобре чую я в отій людині.
Так не говорять в нас на верховині...
Під світою на нім мундир з хрестами.

Ганя

Ходімо, Юрку, їстоньки, а тамо...

Мисливець-розвідник

Не гайтеся, ідіть поїжте хутко.
За півгодини я вже буду тутка.

Юрасик і Ганя поволеньки бояжко відходять по стежині туди, куди показав мисливець-розвідник. Молода Смерічка ще тісніше тулиться до Столїтнього Бука та все щось шепоче. Ой, страшно їй за долю маленьких, довірливих гуцулят. А що робити? Коби вони знали їхню лісову мову,— так ні, не знають.

Мисливець-розвідник залишається на місці, подає сигнальний посвист раз, удруге, утретє, усміхається, з задоволенням потирає руки. Розстібає гуцульську світу, з-під якої зеленіє новенький мундир з залізним хрестом і фашистськими відзнаками молодшого офіцера. При охороні з'являється фашистський полковник.

Полковник

О, мій мисливець! Що приніс нового?

Мисливець-розвідник

Пан оберст, маю вбитого й живого
На доброму своєму полюванні.
Погляньте, он кабанчик на поляні,
Гладкий, ікластий, наче по наказу.
Три кулі я загнав йому відразу.
І двох малят довірливих до сміху
Затримав я на радісну потіху.

П о л к о в н и к

За кабана спасибі, недаремно
Ти носиш зброю, мій капрале, ревню.
Але до чого нам твої малята?

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Пав оберст мій, наївні гуцулята
Ідуть до річки викликають Чугайстра,
Усіх чудес невигаданих майстра,
Щоб лікувати в хижі партизана,
Високого, вусатого...

П о л к о в н и к

Неждана

Чудова звістка.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Бачте, надолужив,
Аж двох зайців убив.

П о л к о в н и к

І превеликих, друже!

Це не зайці, а справдішні ведмеді...
Підвищення тебе чекає, Еді!
Мені вдалось через одного пана
Узнати все про того партизана,
Якого ви відбили від загонів.
Це генерал радянський без погонів,
Це комісар, що знає вся Україна.
Іван Коваль.

Шифровка із Берліна —
Узять живим його за всяку ціну.
Навколо двору звести збройні стіни,
Як нас ці діти приведуть до хати.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Навряд чи так ми будем успіх мати.
Ще здіймуть крик уперті бісенята.
Коваль у ліс — і справа вся зім'ята.
Є в мене план:

Гуцулів ми роздягнем
І на солдатів одяг їх натягнем.
А повара нарядим, як Чугайстра,
Усіх чудес невигаданих майстра.

П о л к о в н и к

Чудовий план! Пошлю до нагороди.
Вбирайте повара і одягайте взводи
В дрантя селянське, а усіх гуцулів
Живими в землю, щоб не тратить кулі.

Офіцери розходяться. За переліском чути грубу лайку, затим крик Гані. Із кущів, блідий, стривожений, вибігає Ю р а с и к. Оглядається на всі боки, наче шукає порятунку. Поблизу не видно нікого, а далі, куди не глянь, вартові, патрулі.

Ю р а с и к

Оце знайшли жадану допомогу!..
Тепер катам указувать дорогу,
Аби вони схопили партизана,
Та ще й самого Ковалю Івана.
Про нього в нас і коломийки склали.
Я сам їх чув, як легіні співали.

Ой Ковалю, Коваленку,
Славний партизане,
Поспішай на верховини
Крізь густі тумани.

Бо у нас на верховинах
Не дощі, не грози,
То чужинці день і нічку
Точать кров та сльози.

Як зустрів Коваль чужинців
І почав кувати,
Тільки шмаття полетіло
Та на всі Карпати.

Юрасик не співає цю героїчну пісню, він вишіптує її слова, ледь рухаючи губами. Потім шепіт переходить в нечутний плач.

Юрасик закриває очі рукавичком. Сльози самі навернулися, і ніяк не можна їх зупинити. В них було все — і невимовний розпач, і біль нестерпний, і злість на свою невдачу.

Не плач! Слізьми його не врятувати.
А що робить, хто може раду дати?
Вести у двір і попередить криком?
Ні, в інший бік густезним лісом диким.

Біля Юрасика знову запурхала Золотава Птаха і защебетала. У тому щебеті Юрасик розібрав слова:

У двір нізащо,
Ведить у хащі,
У найтемніші,
У найгустіші.
Нехай у Твані
Згинуть погані.
За мною йдіте,
Хороші діти.
Ідіть борами,
Ідіть ярами,
Я буду з вами
Та перед вами.

За цими словами Золотава Птаха знялась і полетіла просто понад травою до найгустішого бору.

Ю р а с и к

Спасибі, пташко, підем за тобою
У хащі із ворожою юрбою.

Гірко плачучи, на полонину вибігає Г а н я. Вона ронить шматочки хліба і не підіймає їх. Нехай лежать, хай хоч вовки їх поїдять чи дикі кабани, коли за кожен кусник отаке знуцання.

Г а н я

Куди ж ти дівся, Юрчику мій рідний?
Дісталось твоїй сестриці бідній.
Тут кухар ще лютіший, як чужинець.
Бабусі я хотіла на гостинець
Хоч хлібця взяти, а страшений кухар
Схопив мене за коси і за вухо,
Ледь-ледь не відірвав мені голівку,
Підняв угору, вдарив об долівку.

Ю р а с и к

Мовчи, Ганнусю, я про все вже знаю.
На кухню не пішов, а сів отут ізкраю,
В густих кущах. Мені отой мисливець
Чужинцем видався.

І справді він чужинець.

Рішили у гуцульське одягтися...

І йти до нас.

Ти плачеш? Посміхнися

Хоч роблено.

Г а н я

Не можу, лячно, Юрцю.

Ю р а с и к

А ти переможи себе, голубцю,
Не пророни і зайвого словечка.
Коли спитають — скажеш, недалечку
Подвір'я наше, тамо за горою.
Ми підемо дорогою новою.
Не по стежках, а прямо лісом, бором
Аж поза тим скелястим косогором.

Г а н я

Заблудимо ж.

Ю р а с и к

Цього і треба, Ганю,
Щоб заблудили хитруни погані
І не схопили в хижі генерала.

Г а н я

Він генерал?.. А я того й не знала.

Ю р а с и к

Тому ж вони і бігають хортами
Поміж дворами нашими й хатами.

Г а н я

Давай тікати.

Ю р а с и к

Куди? Сторожка всюди.
Тут їхній штаб.

Тут гинуть наші люди.

Г а н я

І тато наш.

Ю р а с и к

Не відаю про тата.
Ганнусю, глянь, он сунеться багато
Чужинців.

Г а н я

Ні, здається, що гуцули.

Ю р а с и к

Вони чужі кептари одягнули.
Будь веселіша, ніби все як треба.
О, хоч би грім тяжкий на них із неба.

На галявині метушня потроху вщухає. З'являється чимала група фашистів, переодягнених в гуцульське вбрання. До дітей наближається мисливець-розвідник. Ще хтось товстий у чудернацькому вбранні. Він відстає від мисливця-розвідника, мабуть, не бажає швидкої зустрічі з гуцулятами.

Діти, взявшись за ручки, стоять осторонь. З'являється знову Золотава Птаха.

З о л о т а в а П т а х а

У двір нізащо,
Ведить у хащі.
Ідїть борами,
Ідїть ярами,
Я буду з вами
Та перед вами.

Ще тривожніше зашуміли Столітній Бук і Молода Смерічка, киваючи вслід гуцулятам, що вирушили в страшну дорогу.

М о л о д а С м е р і ч к а

Йой, дідоньку, на смерть і люту муку
Вони ідуть.

Столітній Бук

Що ж діяти, онуко?..
А ти хіба, коли б ходить уміла,
В біді такій сей подвиг не вчинила?

Золотава Птаха

(співає)

Ідїть без вагання,
У хащі і твані
Заводьте чужинців-заброд.
Про вас на Україні
Казки вічноплинні
Складатиме вільний народ.

І смілі малята,
Ясні соколята
Шукатимуть ваші путі
На горах Карпатах,
На Татрах горбатих
В своєму новому житті.

КАРТИНА ДРУГА

Скеляста любовина серед хащів. Попереду глибоке провалля з крутими обривами, порослими густим грабовинням та бур'янами. Туди навіть високе сонце не докидає свого проміння — одвічний морок і сира холоднеча. Аж страшно, коли поглянеш зі скелі в оту тьмяну безодню. Каміння покрите пухким, як хутро, мохом. Не видно ні стежок, ні поодиноких слідів — безлюдна і глуха місцевість. Тихо зітхають непролазні хащини, жарко парують вологі скелі, нічого не чути, крім рокотання невидимого потоку десь у глибоко́сті.

Продираючись через гущавину, на любовину виходять Юрасик, Ганя, мисливець-розвідник, солдати, наспіх переодягнені в гуцульське вбрання, і «Чугайстер». Це товстий, неповороткий чоловік у чудернацькій накидці, зроблений із мадьярських плащів. На голові у нього високий зелений капелюх, схожий на куховарський посуд, а за спиною паперові крильця, уже добре по-

м'яті. На масному голоному підборідді чорною фарбою намальована борода і тоненькі, немов дві п'явки, вуса.

Всі чужинці потомлені і страшенно злі. Їх уже не так багато, певне, розгубилися в хащах. Вони, мабуть, давненько догадалися, що діти хитрують, а тепер, коли перед ними бездонне провалля,— і зовсім переконалися, що гуцулята ведуть їх не додому, а в безлюдні, несходимі хащі.

Ю р а с и к

Щораз питають, де та де подвір'я.
У них до нас велике недовір'я.

Г а н я

Дивися, ми дійшли до крутояра.
Йой, братику, нам буде люта кара.

Ю р а с и к

Тепер почнуть питати по-другому.

Г а н я

Ніколи ми не вернемось додому.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Стежок не видно, скрізь яри та пущі.
Поговорю ж я з вами, проклятущі.
Так де ж подвір'я, хата, говоріте,
Ви шпигуни, а не гуцульські діти.

Ю р а с и к

Не шпигуни ми, заблудились трішки.
Розмили зливи всі плаї-доріжки.
І запитати ні в кого, безлюдно.

Г а н я

Я ніжки збила, аж ступати трудно.
Малина дика шпичаками ріже,
А ви усе скоріше та скоріше.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Базікать годі, хитрі бісенята.
Як зветься місце те, де ваша хата?
Які прикмети: бук, смерека, скелі?
Кажіть, бо будуть жарти невеселі.

Він злісно шарпає дітей за одєжку, рвучко витягає із кишені пістолет і наставляє на Ганю. Та з переляку плаче і, запинаючись, починає говорити.

Г а н я

Місцевість наша зветься...

Ю р а с и к

...Верховина.

Навколо там саменька грабовина.
Смерек та буків не росте при хижі.
Праворуч дві скали, зовуться Крижі.

Мисливець-розвідник розгортає карту і разом з іншими пильно розглядають написи, але, мабуть, нічого із названого не знаходять.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Так, значить, ти говориш Верховина.
А може, Круторівна полонина?

Ю р а с и к

Не відаю, де тая Круторівна.
Це, може, там, де є гора Жарівна?
Але від нас вона далеко, пане.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Ти брешеш все мені, хлопча погане.
На карті назв таких зовсім немає.
Кажі, де хата, у якому краї?

Ю р а с и к

Я вже казав, отам вона, ізнизу.

М и с л и в е ц ь - р о з в і д н и к

Ану, несіть сюди побільше хмизу,
Підсмалимо одих вовчат в кострищі,
То будуть знать, де нижче, а де вище.

«Ч у г а й с т е р»

Не бійтеся, скажіть мені всю правду.
Я рятівник ваш. Можу дати пораду,
Як ізцілити партизана-брата
І де знайти загубленого тата.
Та й вас не будуть смажити в багатті.

Юрасик

Не бути вам повік у нашій хаті!
А ти, пузань, Чугайстром одягнувся,
Бодай в могилі тричі повернувся
За люту хитрість.

Знайдеться Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер,
Гуцульський, наш, — врятує партизана,
А ви звідсіль не вийдете до рана!

Мисливець-розвідник

Гей, сосунці, звідкіль таке завзяття?!
Беріть їх разом, кидайте в багаття.

Два солдати, скинувши гуцульські свити, поволі підступають до дітей, як звірі, що потім спритно кидаються на здобич. Юрасик і Ганя також повільно відступають все ближче і ближче до провалля.

Журно-журно шумлять дерева, а з того шуму чується голос Молодої Смерічки.

Молода Смерічка

Бодай ми всі ні гілочки не мали,
Аби на них ці дітки не палали.

З'являється Золотава Птаха. Вона до самісінької травиці припадає і слізно квилить до гуцулят. Але перелякані діти не чують її голосу.

Золотава Птаха

І я дівчам колись в огні горіла,
За те мі доля дарувала крила.
Врятуй і їх, старенька мамо-доле.
Забита доля... Боленьку, мій боле!

Солдат хапає Юрасика.

Мисливець-розвідник

Так скажете, куди іти до хижі?

Юрасик з силою виривається із рук солдата.

Юрасик

Горіть самі в огні, звірюки хижі,
А нас Чугайстер знайде в глибокості,
Життя вдихне, зцілить побиті кості.

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами...

Юрасик підсаджує собі на плечі маленьку сестричку, робить кілька кроків до обриву і стрибав у провалля. Солдати якусь хвилину стоять розгублені, а потім відкривають шалений вогонь невідомо по кому і куди. У відповідь на цю стрілянину громохкою луною з іншого боку спалахнув ще сильніший вогонь із багатьох автоматів і кулеметів. Вороги розбігаються по хащах, лише «Чугайстер», переляканий несподіваною стріляниною, попхався в розщелину.

Не припиняючи вогню, на скелю вбігає група партизанів. Вони оглядають лобовину, багаття, підбирають покинуту зброю.

Командир застави

Дивись, підлізли прямо до застави,
Порушивши усі свої устави,
А то було в гущавину — ні кроку.

Перший партизан

В могилу заманулося до строку.
Ще й вогнище?.. Такого не бувало.

Другий партизан

Рішили смажить українське сало!

Перший партизан

Щоб п'яти ним підмазати для втечі.

Другий партизан

Чого це тут лежать гуцульські речі?

Перший партизан

Неначебно щось труситься в галуззі.

Командир застави

Ведіть його мерщій до гурту, друзі.

«Чугайстер»

Іх бін Чугайстер. Рятував гуцули.

Командир застави

Такого ми ніколи ще не чули.
Обслідуйте цього артиста, хлопці.
Он бачу пістолетика при боці.
За чим до нас пожалував у гості?

Перший партизан

Чого лиш не вигадують у злості.

Хлопці з реготом знімають зелений капелюх, і на сонці зблискує широка лисина «Чугайстра». Зривають плаща, розмазують по обличчю чорну фарбу. Розмахують перед його носом паперовими крильцями і крутять повара, мов товсту колоду, поставлену сторчаком.

Командир застави

Ведіть до штабу, може, щось цікаве
Там розповідь опудало лукаве.
В дідів казкових рядяться фашисти.
Нечисто роблять.

Перший партизан

Діло в них нечисте.

Командир застави

Максиме, Грицю, в розвідку по сліду!

Партизан

Єсть, командире, я негайно їду.

Командир застави

А ти лети в засаду на Глибоку.
Скажи, нехай там дивляться в три ока!

Командир застави оглядається і помічає якусь метушню навколо полоненого «Чугайстра».

Командир застави

Ну й жируни! Я ж наказав — до штабу...

Третій партизан

Рішили нарядить його, як бабу,
Ну, скажемо, як відьму з лисогір'я.

Четвертий партизан

Для цього треба помело із пір'я.

Командир застави

Облиште це. І у такому наряді,
Я думаю, що гостю будуть раді.

Майже з дитячою веселістю партизани наряджають «Чугайстра». Замість розмазаної бороди чіпляють кінський хвіст, на паперових крилах малюють якихось чортиків. На голову до капелюха прикріплюють димлячу головешку.

Третій партизан

Це ж цар. Йому ходити не годиться.

Один із партизанів

Для цього є парадна колісниця.
Аж ось вона.

Він витягає з гушавини широкий пень з довгим корінням. Під веселий регіт партизанів «Чугайстера» садовлять на пень і, взявшись за коріння, витягають за скелі. Регіт довго не стихає.

Командир застави

Ну, прямо діти, й годі.
О, скільки тої радості в народі,
Яку тепер війна втопила в тузі.

Куховар-партизан

Давайте пообідаємо, друзі.

Партизани сідають колом, витягають хліб. Куховар ділить варене м'ясо на плащі. Молодий партизан, усівшись на камені, дістав із мішка невеличку гармошку. Тихо ллється мелодія української пісні «Засвітали козаченьки». Партизани не голосно, але дружно підспівують:

Із Путивля на схід сонці,
На схід сонці рано,

Виїжджали ковпаківці —
Славні партизани.

Зажурилась Ярославна,
Сум з грудей полинув —
На Карпати хлопець славний
Пішов та й загинув.

Не загинув. Через гори,
Через ріки, броди,
Через галицькі простори
Славний хлопець ходе.

Ледь пісня на хвилинку затихла, із провалля долинув придушений, далекий стогін.

Перший партизан
Мені почувся стогін у ярузі.

Командир застави
Й мені здалось... Прислухаймося, друзі.
Немов і справді хтось невтішно плаче.
Що ж, треба подивитися одначе.
Вірьовку!

Перший партизан
Ой, не треба, командире.
Обрив стіною, глибоко без міри.

Командир застави
Я альпініст, не бійтеся, хлоп'ята.
Вірьовку треба до пенька прип'яти.

Він підперізується кінцем довгої липви, а другий кінець партизани прив'язують до пенька.

Так буде добре. Опускайте швидко.

Партизани опускають командира в провалля, гуртом тримаючи вірьовку над обривом.

Перший партизан
Щось видко?

З провалля

Та нічого ще не видко,
Пітьма така, хоч стрель собі у око.

Перший партизан
Що там реве?

Другий партизан
Чи звірі, чи потоки,
Не розберу.

Перший партизан
Гей, де ви, командире?
Уже не чуть нічого з цього виру.

Третій партизан
Й вірówka враз послабшала.
Зірвавсь!..

Перший партизан
Недобре щось. І я туди подамся.

Третій партизан
Чекай, немовби заблищав ліхтарик.

Перший партизан
Та то каміння світлого прошарок...

Знову зашумів дрімотний бір, а з шуму того почувся голос Столітнього Бука.

Столітній Бук

Гай, гай, сивки, іще ніхто і в гості
Не повертався з тої глибокості.

Пауза. Всі стоять в напруженому мовчанні над проваллям, заглядають униз, але там лише морок та густе грабовиння з бур'яном. Хвилина, ще хвилина, а з провалля ні слова. І нарешті:

Тягніть доверху...

Швидше, ще скоріше.

Перший партизан
Що сталося?

Другий партизан

Не рвіть, тягніть рівніше.

На скелі з'являється командир з хлопчиком і дівчинкою на руках. Дівчинка, як видно, не пошкоджена, лише перелякана, а хлопчик без пам'яті чи, може, й мертвий. Його маленька голівка безсило схилилась на плече, подряпані ручки звисають додолу. Командир обережно кладе дітей на мохову постелю. Довго ніхто не може сказати ні слова. Тишу порушує сама Ганя.

Г а н я

Вони вже партизанами вдяглися.
Скажи їм, Юрцю. Юрцю, підіймися!
Скажи, що ми не поведем до двору,
Не вкажемо і стежечки на гору.
Нехай в огні печуть.

К о м а н д и р з а с т а в и

Полеж, маленька.
Покличте, хлопці, лікаря швиденько,
Водиці з цукром дайте гуцуляті.

Г а н я

А ви такі, як той, що в нашій хаті.
Ні, ні, нема... Немає в нас нікого
І не було вусатого, стрункого.
В бабусі тиф і курочка хворує...
Туди не дійдеш, бо потік вирує.

Втрачає свідомість, ронить голівку на мох. Бійці приносять води з цукром, дають дівчинці і хлопчикові пити. Ганя п'є жадібно і довго. До неї зразу повертається свідомість, а Юрась і губами не ворухне, лежить нерухомо, він, мабуть, мертвий. Ганя торкає братика за голівку, за руки, мов намагається розбудити.

Г а н я

Юрасику, прокинись! Йой, жовніри,
Нас не печить, хоч майте трохи віри,
Що заблудилися. Скажіть мені, солдати,
Ви ж чули, як Чугайстера гукати,
Бо я забулася, а братик мій убився.

Командир застави

Ти заспокойся, люба, подивися —
Ми не жовніри, партизани, доню.

Ганя

А може, й справді... Ї стрічки червоні.

Командир застави

Так, партизани.

Ганя

І по мові чути.

А щойно вороги були отута.

Командир застави

Вони втекли під нашою пальбою—
У хащини безладною юрбою.
А одного в убранні чудернацьким,
Що звався Чугайстром, злапали зненацька.

Ганя

Не вірте, не Чугайстер він, а ворог.
Таких багато є тепер у горах.
А ми шукали справжнього Чугайстра,
Усіх чудес невигаданих майстра.

Командир застави

Навіщо?

Ганя

Рятувати партизана,
Що в нашій хижі. Бо у нього рана.

Командир застави

Який він, доню, можеш розказати?

Ганя

Він зветься Ковалем... Стрункий, вусатий.

Командир застави

(до зв'язківця)

Лети у штаб, є вість про комісара.

Г а н я

Так, так, це комісар...

За ним жовнірів хмара
По сліду нишпорить, аби його схопити.
За голову його сто тисяч заплатити
Хтось обіцяє.

Йой, помре від рани.
Коб викликать Чугайстра, партизани.
Той допоміг би... Юрчик наш убився,
А я забула вигук.

К о м а н д и р   з а с т а в и

Не журися.
Ось попоїж-но хлібчика із м'ясом,
А ми вже щось придумаєм тим часом.

Г а н я   л а м а є   х л і б   і   м ' я с о   н а   т р и   к у с н и к и .

Г а н я

Це Юрцеві, якщо він жити буде,
А це бабусі. Попоїсть, забуде
І гнів на нас. А хворому не стало.

П е р ш и й   п а р т и з а н

Та їж усе. У нас є хліб і сало,
А ось і мед. Візьми собі всю склянку.

Партизан дає склянку меду маленькій Гані. Вона щось хоче сказати, мабуть, слова зворушливої подяки, та в цей час з'являється лікар з молоденькою медсестрою.

Г а н я

Я знаю тую дівчину Оксанку.
Вона мені дала свою хустинку.
Нову, червону.

М е д с е с т р а

Серденько Галинко!
Що сталося із братиком?

Г а н я

Не може
Ожити він. Чугайстер лиш pomoже.

Лікар

І я допоможу, моя хороша.

Ганя

Хіба ви й в Чугайстер з Черемошу?
Ні, той — дідусь, казали наші люди.

Лікар

Я син його. Чугайстер скоро буде.

З другого боку на скелю виходить старий генерал, командир всього партизанського з'єднання, з ним командири загонів, бійці-зв'язківці. Він невисокий на зріст, з білою бородою і чорними густими бровами. На сивій шапці горить генеральська зірка. З-під широкого зеленого плаща виблискують золотом ордени. В руці у нього довга палиця. Він і справді чимось нагадує казкового Чугайстра. До нього підходить командир застави.

Командир застави

Хорошу звістку від гуцулів маю.

Генерал - Чугайстер

Я знаю все і про Чугайстра знаю
Від того полоненого артиста.

Командир застави

Робота, прямо скажемо, нечиста.

Генерал - Чугайстер

Нечисто, а задумано як треба.
Тепер цю роль я візьму на себе.

Командир застави

Як є таке бажання, то будь ласка,
Але навіщо?

Генерал - Чугайстер

Хай щаслива казка
Хоч раз в народі здійсниться допіру,
Нехай несуть в серцях гарячу віру

Маленькі гуцулята про Чугайстра,
Усіх чудес невигаданих майстра,
Який прийшов до них в лиху годину
І воскресив улюблену людину,
Підняв гуцулів добрих із могили,
Вдихнув у них ще більшу міць і сили,
А їх, малих, окрілив на майбутнє,
Явивши чудо перше, незабутнє.

Генерал-Чугайстер з командирами і бійцями підходять до дітей. В цей час лікар зробив Юрасикові останній укол. Хлопчик підвів голівку, розгубленим зором обвів усіх присутніх, але, мабуть, нічого не побачив. Не зразу повертається свідомість після такого страшного потрясіння. Перше, що прийшло в його заглушену пам'ять, це Чугайстрів виклик. І хлопчик зашепотів.

Ю р а с и к

Течи, вода, долинами,
Іди, біда, глибинами
У нетрини та хащини
До вічної пропащини.
А ти, старий Чугайстере,
Заступнику і майстере
Усіх чудес побажаних,
Почуй людей уражених.

Генерал-Чугайстер нахилиється до хлопчика, гладить його по голівці, дає пити із баклагги. До Юрасика вже цілком повертається свідомість.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Я тут. Прибув. Навіщо кликав, сину?

Ю р а с и к

Чугайстер! Йой! Людей у домовину
Сьогодні покладуть з усього краю.
У нас у хижі вуйко умирає,
Хоч не гуцул, але рідніший брата —
Іван Коваль.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

А де ж це ваша хата?

Юрасик

Он там, де полонина Круторівна.
Туди іти з годину буде рівно.

Генерал - Чугайстер
А де гуцули, котрих рятувати?..

Юрасик

Це місце в нас зовуть Царинні Лати.
Я чув, там штаб стоїть якогось полку.
Ідіть туди, зустрінете двоколку.
Плайком на гору, де стоять гармати.
Вони гіллям прикриті, щоб не знати.
Я все те бачив, як ішли до прірви,
Казав Ганнусі, там смерічку вирви,
А там зірви на букові галузку.
Напроти штабу ми лишили хустку,
Яку дала Ганнусі партизанка.
Червона хустка, наче сонце зранку.

Генерал-Чугайстер разом з командирами розкладають карти, відмічають на них маршрути. Зі скелі у всі боки розбігаються бійці-зв'язківці. З'являються все нові озброєні люди не поодинокі, а великими загонами. Вони наче із-під землі виростають. Автомати і кулемети виблискують на сонці. Все те робиться так швидко, наче у казці. Махне генерал-Чугайстер рукою — і все приходить у рух, займає новий стрій.

Весело зашуміли бори, наче пісню свою лісову заспівали, ніби самі до бою готуються, до переможного бою, а з того шуму, з тої пісні чути:

Столітній Бук

Поглянь, Смерічко, як іде багато
Сих воїнів. Рушниці і гармати
Блищать на сонці.

Молода Смерічка

Он із Чорногори
Стрічок червоних лине ціле море.
З Говерли теж. Дідусю, що се буде?

Столітній Бук

А буде те, що волю стринуть люди.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Спасибі вам, відважні соколята,
Мої малі, кохані гуцулята.
Ведіть сінка мого мерщій до хати,
А я до штабу — вуйків рятувати.

Ю р а с и к

Чугайстере, надія ви єдина,
Без вас помре та фаная людина,
Що в нашій хижі вже добу чекає.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Мій син, як я, велику силу має,
А коли він не зможе врятувати,
То дай мені про це негайно знати.
Стань на горі, щоб сонце прямо в вічі,
І прокажи мій виклик раз і двічі:
Течи, вода, долинами...

Ю р а с и к

Іди, біда, глибинами
У нетрини та хащини
До вічної пропащини...

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Так, так, мій сину. Треба поспішати,
Прошу на руки гуцулят узяти.
До зустрічі на вашій верховині,
На славній Круторівній полонині.

Партизани беруть на руки Юрасика і Ганю і двома загонами розходяться в різні боки. Генерал-Чугайстер махає услід маленьким гуцулятам, потім рвучко сідає на коня. З-за скелі чути голосок Ю р а с я :

Попід горою все беріть управо.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Чи знають — ні! — Яку велику справу
Вони зробили нам для перемоги.
Щасливої ж вам, дітоньки, дороги.

Він пришпорює коня і хутко зникає за скелею. Останні партизани підходять до згасаючого багаття, засипають його землею і затоптують, а потім, зарядивши карабіни, теж зникають в гущавині. Понад скелею кружляє Золотава Птаха.

Золотава Птаха

Радійте, люди, земле, буйні води,
Іде пора великої свободи.
У неї путь, немов кривава рана,
Але ж іде пора ясна, жадана.

ДІЯ ТРЕТЯ

Дрімотна карпатська верховина. Вікові смереки, буки з двох боків підступають до високої кам'янистої галявини. За галявиною вдаль ще вищі шереги відрогів, але тепер у ясному надвечір'ї вони не видаються тим скам'янілим морем, як учора. Ні, тепер це величезний шмат розпеченого, покованого заліза, що з заходом сонця прохолоняє, синіє, а на горбах воно ще червоне, аж біле.

На галявині та ж поодиноким хижка з розтріпанним опудалом за причілком. За ці тривожні ніч і день вона, здається, ще дужче постарішала, ще глибше вгрузла в землю.

Із хижі на ганок виходить стара бабуса, заплакана, убита горем. Вона бере іржавий заступ, хоче кудись іти, але зупиняється, схиляється на заступ і стоїть нерухомо, наче у неї немає сили, щоб зробити хоч крок. І справді, звідки братися тим силам у старому, розбитому лихом серці.

Молода Смерічка

Чого так тяжко знов зітхають гори?

Столітній Бук

Мабуть, серед людей нове лучилось горе.
Стара земля про все на світі знає —
Чи радість, чи журба в людей буває.
Бо люди — це її любими діти.
За всіх старій доводиться скорбіти.

Б а б у с я

Помер... Помер мій легінь ясноокий.
Одвічний сон на нього впав глибокий.
І вже не зійде сон той. Сирота я.
Внучат моїх загризла вовча зграя,
Синка мого недужого убили.
Уся земля, немов страшна могила,
Розверзлася.

Звідкіль рятунку ждати?
Ридайте, гори, гороньки Карпати.

Бабуся змовкає, стоїть нерухомо, дивиться кудись удалину і нічого не бачить. Не бачить, як швидко згасає надвечір'я, не бачить і не чує, як на галявину виходить партизанський загін, а попереду на руках у двох молодих богатирів Юрасик і Ганя.

Ю р а с и к

Бабусенько, які у вас повинні?
Ви хвилювались, мабуть, щохвилини.
А ми Чугайстра кликали додому.

Бабуся з радістю кидається до дітей — повернулися ж рідні соколята. На обличчі спалахує щаслива посмішка, та ненадовго. Знову на нього напливає смуток, мов чорна хмара.

Б а б у с я

Помер наш гість уже з годину тому.

Ю р а с и к

Тоді Чугайстра я покличу зразу.
Із дозволу його, з його наказу.

Л і к а р

Юрасю, любий, почекай гукати,
Можливо, я зумію врятувати.
Не дозволяю в хату йти нікому!
Сестра, за мною!..

Лікар з медсестрою заходять в хату. Решта залишаються на підвір'ї. Бабуся обіймає діточок, пес-

тять їх, а вони дають їй хліб і м'ясо. Партизани
схиляють голови, скидають кашкети і в розпачі
стоять мовчки, нерухомо.

Б а б у с я

Уже з годину тому
Як серце стало, відійшло дихання.
Гай-гай, немає мертвим рятування.
А легінь був... Не виділа ізроду
Душі яснішої з усенького народу.
Я подихом холодні гріла руки,
Хотіла хоч краплинку зняти муки.
А він мені, старій, за цюю ласку
Розповідав таку чудову казку,
Яка, мов хміль, текла й текла у груди,
Про наше щастя, що насправді буде
Невдовзі, як настане перемога.
І вірю я, що прийдуть до порога
Нові часи, веселі та щасливі,
Земля розквітне, мов садок по зливі.
Шкода, що в ті омріяні часини
Уже не буде поміж нас людини,
Яка усе оте пророкувала,
За що вона всі сили віддавала
Й саме життя.

Мої хороші діти,
Ім'я його у пам'яті несіте
Й розкажіть повсюди щогодини
Про душу ту загиблої людини.

К о м а н д и р   з а с т а в и

Погляньте, друзі, он виходять з лісу
Гуцули наші.

Ю р а с и к

Я на дах залізу
Та роздивлюсь, які ото гуцули.
Часом не ті, що в хащини гайцули.

Юрасик швидко залазить на дах і, приклавши до
лоба руку, пильно вдивляється на узлісся. Бійці про
всякий випадок готують зброю, закладають у грава-
ти запали.

Так, це вони, чужинці, добре виджу!

Командир застави

В засаду, хлопці, по кущах, за хижу!
А ви, малі, з бабусею до льоху.
Ми всиплем нашим гостонькам гороху.

Партизани швидко маскуються по кущах, за хижою, між камінням. Два кулеметники і командир застави ховаються на ганку. Діти з бабусею біжать до хлівця, що проти хати. На подвір'ї пустка, ніби нікого там і не було.

За кілька хвилин наближається група перодягнених фашистів. Попереду мисливець-розвідник з собакою.

Мисливець-розвідник

Собака нас виводить до хатини.

Солдат

Тепер не можна гаять ні хвилини.
Вірьовку приготуйте — і до двору!

З усіх боків з автоматами, кулеметами і гранатами вилітають партизани. З ганку прямо до грудей мисливця-розвідника висовуються широкі дула кулеметів.

Перший партизан

Складайте зброю, гади, руки вгору!

Командир застави

Додолу зброю! Опір ні до чого.

Перший партизан

Ану, скидай кептарика чужого,
А ти свитину, бісова личино!
Не допомгла гупульська сірячина
Сховати вам скривавлені багнети.

Другий партизан

Та це ж усе артисти з оперети.
Вони канкан закрутять нам у танці.

Перший партизан

Нехай собі танцюють на арканці.

Фашисти стоять в страшному заціпенінні. Потім складають зброю, роздягають гуцульське вбрання і залишаються в своїх військових мундирах. Партизани обшукують ворогів. Із погрібничка виходять бабуса, Юрасик і Ганя.

Мисливець-розвідник

Вони живі, хитрющі бісенята,
І засідка — це їх робота клята.

Юрасик

Живі, бо нас урятував Чугайстер,
Не ваш гладкий, а наш великий майстер
До всіх чудес, не бачених у світі;
А ви тепер, мов борсуки у кліті,
Сидітимете з хитрістю дурною.

(До партизанів)

Це той «мисливець», що ходив зі мною.

Ганя

(до партизанів)

Ось татова свитина... Де ж це тато?

Юрасик

Залишилось чекати небагато.
Чугайстер там. З хвилини на хвилину
Із татом прийде він на верховину.

Мисливець-розвідник

Як свисне рак, повернуться гуцули.
Живими їх у землю загорнули
В оцю годину,
щоб тремтіли всюди,
Хто партизанів укривати буде.

Дивиться на годинника, злісно усміхається просто в обличчя дітям.

Ганя

Мій таточку, мій рідний, любий тату!
Прийди, прилинь у нашу бідну хату.

Бабуся

Чого прийшли до нас, катюги люті?!
Немов зміюки повзаєте в руті.
Вогнем карасте, отрутою, землею.
Давно вам тра засипатися нею.

Командир застави

До штабу полонених! Що слова ці?
Що доведеш скаженому собаці?
Лиш одвернись — запустить зуби в тіло.
А ми, поки не зовсім потемніло,
Сліди розвідаєм до їхнього кубельця.
А то назавтра інший гурт припреться
Шукати між гуцулів комісара.
Бабусенько, не плачте. Прийде кара
На їхні голови. І прийде перемога
До вашого розбитого порога.
Настане мир, настане щастя днина,
Трембітами заграє верховина.

Бабуся

Гай-гай, синочку, я ту мала віру,
Та віддала її у зуби звіру.
Розвіяли в кущах понад могили.
Тепер нема ні віри, ані сили.

Полонених під конвоєм виводять за скелю. Вони ідуть понуро, звисивши голови додолю, відчувають, що десятки очей опікають їх своїм грізним зором. Під багрецем останнього проміння і земля їм здається скривавленою, — так багато пролито невинної крові у цім краю.

Столітній Бук

Дивися, як похмуро йдуть убивці,
Уся земля від вилитої кривці
Здається їм червоною, Смерічко.

Молода Смерічка

Та то ж заходить сонце за потічком.

Столітній Бук.

Так, так, заходить. Хай для них ніколи
Воно уже не встане з видноколу.

Командир застави

Наш комісар помер?
Кажі-бо, ми ж не діти.

Медсестра

Від щастя плачу...
Ноші принесіте.
Він буде жити.

Бабуся

Дітоньки хороші,
Він буде жити, чули? Швидше ноші!

Юрасик

Чугайстрів син із мертвих зміг підняти.
Про це узнають завтра всі Карпати.

Кілька партизанів з ношами забігають у хату. На подвір'ї така тиша, що кожне дихання збуджене, кожен шелест чути. Вечорова заграва над відрогами згасає і розгортається сиза пелена. Ніби пісня почулася десь удалині. Ні, ні, то не пісня, звідки тепер лунать пісням серед придушених верховин? Лише стогін пронесеться чи, може, зойк передсмертний.

Виносять комісара. Він блідий. Голова і груди забинтовані, перев'язана прострелена рука, лише в очах залишився колишній вогонь сильної звияжної людини. Комісар подає знак, щоб зупинилися партизани. Ноші обережно опускаються на колоди. Всі стоять онімилі від дивовижного воскресіння свого любимого комісара.

Комісар

Спініться, друзі, тут поставте ноші.

Бабуся

Невже ж і справді був на Черемоші
Отой Чугайстер, людоньки, скажіте?
Ожив наш гість! Най буде вічно жити.
Най доля дасть у щасті кращий кусень.

Комісар

Вшануйте, друзі, подвиг цей бабусин.
Вона мене від смерті виривала,

Цілющим зіллям тричі напувала.
Вклоніться їй і ніжно обійміте.
Як рідну матір найрідніші діти.

М е д с е с т р а

Не ми, а ви спасли нам комісара
Від смерті невідступного удару.
Цілющим зіллям, ласкою живою
І щирих сліз казковою водою.

В а р т о в и й

Товариш командир, я бачу на узліссі
Загін великий — чоловік із двісті.

К о м а н д и р з а с т а в и

Навстріч — заслони, кулемети к бою!

В а р т о в и й

На ворогів не схожі, йдуть юрбою.

Ю р а с и к

Співають пісню нашу — це гудули.
З Поділля, мабуть, в гори завернули.

До подвір'я доноситься пісня, не дуже голосна і бадьора, але дружна, гуртова. Видно, що співають її люди стомлені, знесилені, збуджені великим щастям.

Як прийде друг — він стане брат,
Поллється пісня мила.
Нехай не йде чужинець-кат —
Привалить кожна брила.
Утопили б нас у ложці
Вороги заброди,
Та звитяжні черемошці
Не здадуть свободи.

Пісня то обривається, то знову підіймається далекою луною у міжгір'ях. За скелями чути голоси. Це гудули розходяться в різні боки до своїх поодиноких дворів, розкиданих по гірських полонинах. Вони ще ріднішими стали від біди великої та від порятунку негаданого.

Г о л о с и

Прощайте, люди!

Йдіть собі здорові!

Віддайте партизанам, що є в схові,

Овечку чи козлятко десь в ярузі!

Спасибі вам, герої, вірні друзі!

Молода Смерічка

Гуцули йдуть, вернулись наші друзі!

Столітній Бук

Засяють ватри знов на виднокрузі.

Г а н я

Бабусенько,

я бачу вуйка Тита.

Ю р а с и к

А он за ним коваль, Паньків Микита.

Вони вже близько. Їх веде Чугайстер,

Усіх чудес невигаданих майстер.

Б а б у с я

Ізнов Чугайстер... Де він взятись може?

Що казка та накоїла, о боже!

Пісня затихає. Чути вітальні вигуки. То розвідники зустрічають своїх товаришів і гуцулів. На подвір'ї з'являється юрба людей. Партизани обтяжені зброєю — у кожного бійця по два автомати або карабіни. Гуцули без верхнього одягу, замучені, замазані в глину, але збуджені радістю визволення. Серед юрби генерал-Чугайстер. Він, здається, аж помолодшав за цей час, ніяка втома його не бере. Уздрівши свого бойового побратима, свого комісара, що лежав на ношах, сповитий бинтами, старий генерал припав до його зголов'я. Радість, біль, тривога і нездоланна віра в життя, в перемогу переповнювали серця друзів — легендарних партизанських ватажків. Їхньої тихої і схвильованої розмови ніхто не чув у збудженому гаморі вируючого на-товпу.

Ось до свого залюдненого подвір'я прибіг і сам господар — батько Юрасика та Гані. Він обіймає дітей, стареньку матір.

Б а т ь к о

Йой, мамцю рідна, любі мої діти,
Я повернувся аж із того світу.
Ми всі були у глибині могили,
Просили їх, аби спочатку вбили,
Та ні, живими стали закидати.
Який то жах, моя старенька мати.
Уже земля на голови нам тисне...
І раптом чую: поруч хтось як свисне.
І стрілянина — прямо громовиця.
Заскреготала, задзвеніла криця.
«Капут! Капут!» — кричать оті катюги.
«Чи ви живі?!» — хтось кличе раз, удруте.
«Живі, живі!» — взялися ми гукати.
І чуємо, як дзенькнули лопати.
І дужі руки підіймають вгору
На білий світ, несуть у тишу бору.
Сам генерал мені подав баклагу,
І я з питтям відчув живу наснагу.

Ю р а с и к

Не генерал він, а Чугайстер, тату,
Який синка послав у нашу хату
І врятував від смерті комісара.
Мене і Ганю виніс з крутояру.

Б а т ь к о

Можливо, і Чугайстер з Задніпров'я.

Б а б у с я

О, дай йому багато літ здоров'я.
Але не вірте. То в казках буває,
Що ніби десь Чугайстер є у гаї
Над Черемошем. А шукати годі...

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Чого ж це так? Тож вірять у народі,
Що є Чугайстер добрий, — бути має,
Який людей з неволі визволяє,

Закопаних на світ виносить з ями
І водить їх щасливими пляями.
Нехай це казка, хай гаряча мрія,
Але ж вона прибавила довір'я,
Хоробрості твоїм онукам, нене.
Ідеться тут, звичайно, не про мене.
Хіба не так?

Б а б у с я

Так, так, мій любий сину.
Най подивлюсь на тебе хоч хвилину.
Йой, дітоньки, і справді це Чугайстер,
Усіх чудес невигаданих майстер.

М о л о д и й г у ц у л

Живими він підняв нас із могили,
Вернув нам світло, влив цілющі сили.

Д р у г и й г у ц у л

Навік приспав чужинців, як Горбину.

Г а н я

Колись Олеся красною хустину
Чугайстрові свою подарувала,
Як черемошців вивів з-під завалу.
Та де у мене та святкова хустка?
Ми дуже бідні, у коморі пуста.
Є кісники, неначе мак, червоні,
Беріть, вони згодяться у загоні.
Як будуть нові люди приходжати,
Хай на кресані стануть нашивати.
Ви любите, у кожного ж на шапці
Червона стрічка, наче промінь вранці.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Забув було. Так ось твоя хустина,
Лежала проти штабу, біля тину.

Г а н я

Спасибі, тож візьміть її від мене.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Червона хустка буде як знамено.
В'яжіть, хлоп'ята, хустку до жердинки
І бережіть дарунок верховинки.

Юрасик

А я, Чугайстере, дарую вам денцівку,
Мою кленову випалену цівку.
Послухайте, яка вона співуча,
Коли заграю, чує кожна круча.

Бабуся

(сама до себе)

І я вже чимось маю догодити.
Тож обіцяла курочку зварити,
А де ж вона поділася, йой, леле?!
Мабуть, зайшла в царинку до Стомели.

Юрасик лунко виграє на сопілці. Бабуся біжить шукати свою курочку. Сходяться і сходяться дівчата, жінки привітати своїх рідних. Радісні, збуджені вигуки зринають у гурті щомиті. Гуцули несуть в барвистих хусточках їжу, питво і роздають все те партизанам і своїм чоловікам, братам. Біля комісара на ганку стовпилися легіні. Вони, мабуть, просяться в загін, інші розбирають свою одежку, залишену ворогами на подвір'ї.

На верховинах то тут, то там спалахують вогнища.

Знову ожили Карпати. Чути гук вечорової трембіти на полонині.

Із гурту селян до генерала-Чугайстера підходять літня жінка з молодого вродливою донькою. Мати тримає в руках кобушечку і кулик, а доня — кулешу на дощечці. Вони низько кланяються генералові.

Літня жінка

Спасибі вам, Чугайстере, спасибі!
Хай в кожній хижі, стаї і колибі
Хвала іде від роду і до роду
За порятунок нашого народу.
Прийміте і від мене подарунок —
Старої жінки щирий поцілунок —
Та випийте малинового соку.
Візьміть з собою доню кароку.
Поранять з вас котрогось під горою,
Тому най буде рідною сестрою.

Гуцули

І нас, і нас візьміте до загону!
Аби свободу вирвати з полону,
Ми підемо на смерть і люті муки,
Лиш дайте кріси в мозолясті руки.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

Беріте зброю, друзі!
До кресані
Нашийте стрічку гуцуляти Гані.
Нехай зорить промінчиком яскравим,
Нехай веде до волі і до слави.

Дівчата нашивають стрічки до капелюхів гуцулів-легінів. Хлопці беруть відбиту у ворога зброю. Всі разом наспівують:

Черемоше, Черемоше,—
Чистая водиця,
Дівчинонько з верховини,
Дай мені напиться.

Та напій коня гнідого,
Дівчинонько-зоре,
Я в загоні захищаю
Ваші рідні гори,

Зеленаві полонини,
Твою гарну вроду.
Дівчинонько з верховини,
Чи не знаєш броду

На той берег Черемошу
Та на ті дороги,
Що вестимуть партизана
Аж до перемоги.

Ю р а с и к
(до Гані)

Й мені ваший мерщій оцю широку.

Г а н я

Тебе не візьмуть, бо не мавш строку.

Ю р а с и к

А ми самі отут загоном станем
І будем помагати партизанам.
В розвідку підем...

Г а н я

Правда, любий брате,
Як треба буде, сходим всі Карпати.

К о м і с а р

Юрасю, Ганю, ближче підійдіте,
Я обійму вас на прощання, діти,
За ваші вчинки, сповнені любові,
Дві зірки дам вам, правда, не казкові,
Але, кому вони квітчають груди,
Того, хоч де, шанують наші люди.
Ростить щасливі. Дяка вам і слава!
Коли пролине ця пора кривава,
Назавжди я приїду на Карпати
Нове життя із вами будувати.

Г е н е р а л - Ч у г а й с т е р

І я хвалю вас, милі, як Чугайстер,
Хоч до чудес ніякий я не майстер,
Це ви вчинили нині справжнє чудо,
Про вас казки складуть хороші люди.
Ви будете стоокі і крилаті
У тих казках.

З Карпат по Закарпатті,
Мов ручаї, тектимуть по Волині,
По всій Радянській вільній Україні
Про ваші вчинки славнії сказання,
Про ваші дивні подвиги, дерзання.
І інші діти в інші покоління
Шукатимуть ось тут, серед каміння,
Сліди своїх улюблених героїв.
І десь під Крутоверхою горою
Імення ваші висічуть кирками
І завітчають кращими квітками.
Отож із казки ви ідіть у казку,
Не за Чугайстром, що хвилює ряску
У тиху пору десь на Черемоші,

А вже самі.

Ідїть, мої хороші,
Немов луна за сині небокраї,
В казковий світ, який кінця не має.

Командир застави

Нові бійці, ставайте у загони,
До Черногори йти у три колони.
Вперед на конях вислати дозори!

Генерал-Чугайстер

Які ж бо рідні люди ці і гори.

Влітає Золотава Птаха, мов блискавиця
описує коло над людним подвір'ям і дзвінко промов-
ляє.

Золотава Птаха

Ідїть на гори,
Де людям горе,
Ідїть по полю
За щастя й волю,
Ідїть гаями,
Ідїть степами,
А я між вами
Та перед вами.

Партизани швидко гуртуються у колони. Генерал-Чугайстер обіймає дітей, цілує їх, щось іще говорить їм, та в гурті не чути ні його слів, ні прощальних слів Юрасика і Гані. Бійці підіймають на ношах комісара, він привітно махає рукою до гурту жінок і літніх гуцулів, що залишаються на подвір'ї.

Яскраво палають вогнища на верховині. Неначе кличуть до себе погрітися, бо ніч наступає свіжа і росиста. Людські колони, немов широкі ріки, стікають з верховини. Неголосно, але дружно переливається пісня:

Нам видно з гір Вітчизни шир,
Родючі, злотні гони.
Ми йдем на бій за правий мир
Під знаменом червоним.

Столітній Бук

Із волею вертайтесь, мужні люди!
Побідна зірка най квітчає груди!

До гурту, що залишився на подвір'ї, вибігає ба-
буся з куркою в руках.

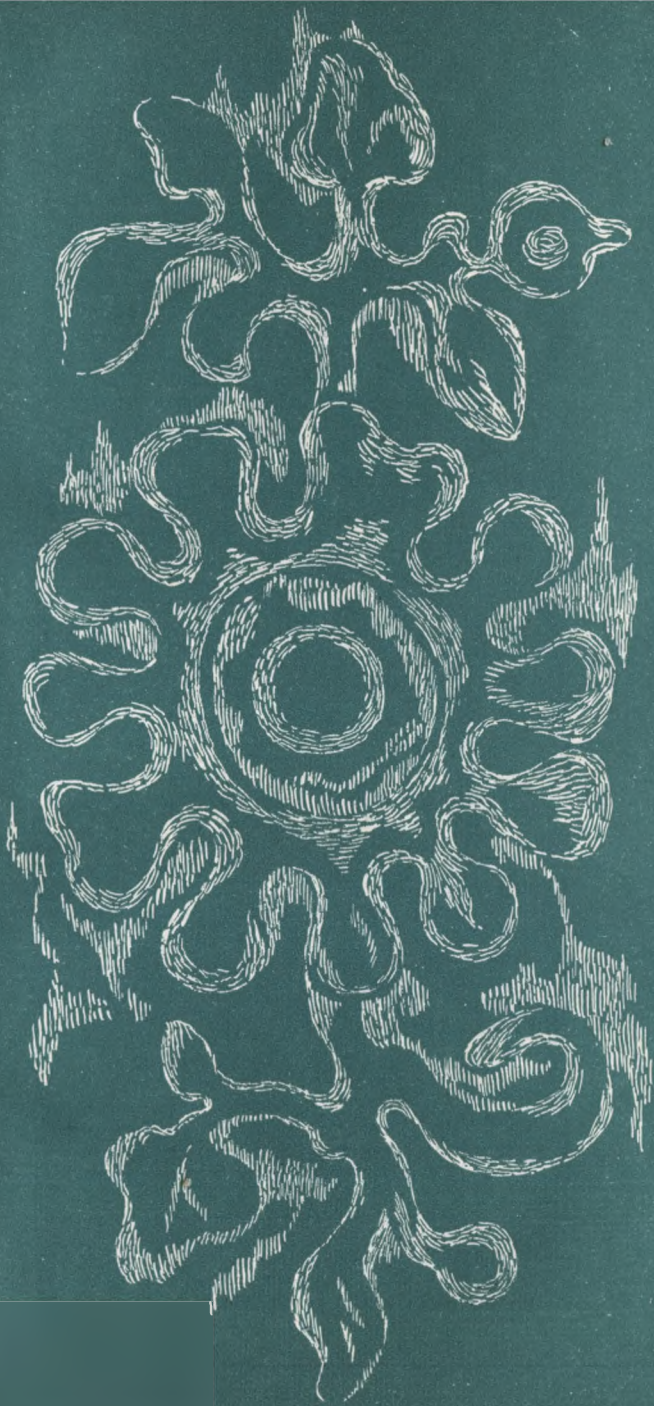
Бабуся

Пішли... Не встигла. Подождіть, будь ласка.
Та що ж це — сон чи, може, й справді казка?

Із міжгір'я гучною луною доноситься приспів гу-
цульської пісні:

У загін веде дорога
Легіня-героя.
Вже зорів перемога
Та над Кінь-горою.

ЗМІСТ

ВІРШІ ТА ПОЕМИ

1962—1965

Лебединий лет	7
Коли я в Київ повертаюсь. Ц и к л	
I	9
II	9
III	10
IV	11
V	12
VI	12
VII	13
VIII	14
IX	15
X	15
XI	16
XII	17
XIII	17
XIV	18
XV	19
XVI	19
XVII	20
Перша перемога	21
Дуби у чотири обхвати	23
«Навіщо думать про війну...»	23
Я знов — про любов	24
Ріка юності нашої	25
Наді мною дівчина живе	26
«Як легко йти мені!»	28
Земля	28
«Мій друг мовчить, і я мовчу при нім...»	29
Зустріч у пісні	29
З перевалу	30
Перша зустріч	31
За всі літа розлуки. П о е м а	33
«Небо начепило хмару-кужіль...»	69
«Я повсюди звертаюсь до тебе...»	69
«Весна — поезія, поезія — це й осінь...»	69
«Вирус гук серед Яремчі...»	70
Легенда про мед. П о е м а	71
«Сани волоззями в місячну ніч...»	75

«Ішов додому, соломинку гриз...»	75
Мені б ту пісню	75
На Вулкан-могили	76
Ночі наші	78
«Я руку на вітер — гілкою...»	80
«Ти бережи свою хату...»	81
«Тиха лука»	81
«Червоне вітрило згадки...»	82
Спомин про Марію Марчанову	82
Три сумки	83
«Буремний вітер вирвав бука»	83
«Зійди наді мною, мов сонце, зійди...»	84
«За вічним валом брил гранітних...»	84
«Усе по-новому почати...»	84
«Громаддя лісу...»	85
«Земля імлиться — сутінь і туман...»	85
Сон про барикаду	86
Беріть моє серце	86
Людина	87
Сон Валентина Подоляки	88
«Завжди чую...»	89
«Широке небо окрилив...»	89
«Листок залетів у вікно...»	90
«Сагайдак з копою стріл...»	90
«Не знаю щаснішої миті...»	91
Із мандрівок у свій світ	91
Балада про щастя	94
Швачка. П о е м а	95
Вічний вогонь	100
«Червоний кораблик труни...»	101
«Ця Гостра могила давно вже не гостра...»	101
«Страшно...»	102

1966—1970

Шукання	103
Присвята Миколі Тихонову	104
Балада про біль	104
Художники	105
Ожина. П о е м а	107
З японського зошита. Ц и к л	
Фуміко	112
Гейша	112
Біля озера Юноко	113
У храмі на озері Юноко	114
На токійському базарі	115
Японська акварель	116
«Мати плаче уночі...»	117
«Давно лежать ці дрова у дворі»	117
«Я чую наступ грудня, чую...»	118
«Я сам собі щоночі снюся...»	118
«Струни сталеві і жильні ви чули...»	118
«Втома ступає м'яко...»	119
«Розкидав доброту з розмаху...»	119
«Кресало та губка, тютюн в кисеті...»	120

«Чумак загубив десь кресало...»	120
«Шляхів моїх, стежин криві рядки...»	121
«О незавершеність!»	121
«Старий сатана з молодим сатаною...»	121
«Усе у ній співало...»	122
«Грають в небі птахи вільні...»	122
«Тінь від стріли — тонка, швидка...»	123
«Я нічого не чую іще...»	123
Краплини	123
«Я свій світ в поезію несучу...»	124
Вітер з України	125
«Упаду, всю землю обійнявши...»	126
За берегом — знов чорторий	126
На залізному шляху. Поема	128
«Не хочу, не можу я бути мудрим»	135
«Душе моя, не віща і не вічна...»	135
Плуг на толоці	135
«Хуртовина гуде, замітає стежину люди- ни...»	136
«Перводвітом виникаю...»	136
Сянова пісня	137
О, як вони схожі	137
«Дівчинка сонце ловила руками...»	138
«Руками вузлуватого коріння...»	139
«— Журавлі, журавлі...»	139
«Відчакнута гілка вмирає не зразу...»	139
«На хвилі дніпровій пливе курінець...»	140
«Як вихор танець...»	140
«Благословенні ті слова...»	141
«Природо, древній сфінкс!»	141
«Так почалося»	141
«Весняний вітер-чудодій...»	142
«Напинає вітер туги...»	142
«Стріляють дуби жолудями у зорі клено- ві...»	143
«То полинь над тобою, Волинь, чи сніги...»	143
«Мені ввижається блакить...»	143
«Лише на мене загадай...»	144
«Дівчина стояла в чистім полі...»	144
«Він помилився...»	145
Смолокур	145
«О, пралісе мудрий, навчи мене жити...»	146
Портрет	146
В журавлиному краю	147
Ніж, трава і слово. Поема	148
Сон	153
Натхнення — це любов	154
Стіна Хісара	154
Як і в нас на Україні	155
Візники	156
Ліляночка співає про кохання	157
«Сумна гітара ходить за вікном...»	158
«Ці пагорби, як мамонти воскреслі...»	159
«Вереснево тужить горлиця на дубі...»	160
«Виноградне гроно при вікні»	160

Вінок друзям	161
Єлисаветі Багряній	161
Ламару	161
Димитру Методієву	162
Георгію Караславову	163
Георгію Джагарову	164
Олександру Кеткову	165
Найдену Вилчеву	165
Николі Антонову	166
Івану Давидкову	167
Семену Русакієву	170
«Віддати голос просто дуже...»	170
Скресання	170
Коли б мене більше на світі було. Поема	172
«День старий, рудуватий, осінній...»	178
«Весняніє»	178
Грай, бандуро, грай. Пісня	179
«Заметіль отави покосила...»	180
«На кущах зажурилася сива зима...»	180
«Тебе вже немає на кручі...»	181
Лісова казка	181
«Іду в літа...»	183
Два явори	183
«Коли я умирав на Волині...»	184
«На допит скажений вели партизана Івана...»	185
«Кожному своє» — при в'їзді в Бухенвальд...»	185
«Її коханий вбитий на війні...»	186
Плач Ярославни	187
У дівчини мислі сталені	187
«В мені і живі, і мертві...»	188
«Іди, поки живий»	188
«На житнім полі — вороння»	189
«Хто тобі розкаже про мене...»	189
«Закохалась берізка у хлопця...»	190
«Найперший спомин із дитячих літ...»	191
«Голодний степ»	191
«Я співав...»	191
«Могили скіфські...»	192
Підкови на щастя. Поема	193
Недомальований портрет. Поема	197
Світла казка. Поема	202
«Як в дорозі громом буду вбитий...»	208
«Стоїть на Поліссі висока береза...»	208
«Мороз»	208
«— Ой люленьки, люлі...»	209
«Кипучий вир, гортає сторінки...»	209
«Руде, цибате йде за возом вслід...»	210
«Коли я приходив на твій хутірець...»	210
«Іду по діброві, а листя мені під ногами...»	211
«Не зупиняйся, друже, в хуртовині...»	211
«Не втікай, бо від себе ніяк не втечеш...»	212
«Коли набридає нежить...»	212

«Пальці мої зацвіли пелюстками...»	212
«Люблю я Землю не легку й не просту...»	213
«Зорано лан під озиму пшеницю...»	213
«— Зірка упала в кривницю!...»	214
«Вглиб, ушир впвається коріння...»	214
Він іде у сніг	214
«Ой веселка — весільна дуга...»	215
Перед сфінксом	215
«Книжки до людей корінцями стоять...»	216
Солодка вода	216
«Ти майстром був. Майстрів панує світ...»	217
Житній сонет	218
«Глибокий став — не видно дна...»	218
«Ходім на високу могилу козацьку...»	218
«Ревуть воли чумацькі навесні»	219
«Ноче тиха, спочинком окрилена ноче...»	219
«Залізо працює, в роботі стирається швидко...»	220
Холодна казка. Поема	221
Журавлиний ключ	228
«Мій народ із Глухова, з Путивля...»	228
«Затанцюй мені, циганко...»	229
«Мати життям прикриває життя...»	229
«Була у нього сивувата грива...»	230
«В його старому гамані...»	231
«Живіть-поживайте...»	231
«Не можу сидіти у тиші квартир...»	231
«Над степами небо йде на південь...»	232
«Вклоняючись могилам і хрестам...»	232
«Землянки партизанські, як могили...»	233
На Холодній горі	233
Мисливська пригода	234
«Полинь, полинь — на всю Волинь»	235
«Я вчув Бояна спів із давнини...»	235
«Дощ наді мною...»	236
По ранах земних іду. Поема	237

ТВОРИ ДЛЯ ДІТЕЙ

ЧИТАНОЧКА

Липка	249
Хвостик ніде діти	249
Гуся-лебеді летять	250
У нас зробили дощ	250
Облітав журавель	250
Наша мама	251
Їжачок-хитрячок	251
Чому чапля стоїть на одній нозі	251
Зайчика злякались	251
Кіт не знав	252
Ніколи не хвались	252
Про бичка і їжачка	252
Помагай	252
Ідуть трактори	253

Муха-звір	253
Ручаї течуть	254
Весняночка	254
Оленка маленька	254
Копик	255
М'ячики	255
Базіка	256
Допоміг	256
Жмурка	256
Каша, аби не наша	257
Не будь козою	257
Голівка, як долівка	258
Чобітки	258
Іжачок	259
Дукач	259
Співаночка	259
Кучерявий баранець	260
Дударики	260
Картина	261
Говорить мені чи ні?	262
Капітан	262
Молоток	263
Мрія	263
Наше ластів'я	264
Журавлики линуть	264
Дід Мороз несе мішок	265
Перший сніг	265
Віночок	266
Сніжна зіронька горить	266
Полотно	266
Про снігура	267
Казка про рукавичку	267
Ялиня	268
Дідів портрет	268
Кожушок	269
Набійки	269
Квіти	269
Дід Мороз і Весна	270
На кораблю	270
Я збудую!	271
Сопілочка	271
Хвіст	271
Друзяки	272
Грамотій	272
Кіт в чоботях	272
Кошеня	273
Сянок Васько	273
Кіт збирався до роботи	273
Лижки	274
Пороша	274
Сон	274
Гра в копіечку	275
Як багато знаю я	275
Помогли зайчаті	276
Піонерський флот	276

Доня	277
Малий	278
Він не знає	279
Чи гадюка, а чи вуж	280
Гість	281

КОЛИСАНКИ

Колискова	283
Доня хоче спати	284
В лісі є зелена хата	284
В шибку дивиться п'ятьма	285
В небі — в морі	285
Ходить сон коло хати	285
У широкому вікні	285
Іде вечір на коні	286

НАША ЗАЛІЗНИЦЯ

Шляхи Вітчизни	287
Наша залізниця	287
Машиніст	288
Кочегар	288
Начальник станції	289
Старший черговий	289
Диспетчер	289
Мастильник	290
Обхідник	290
Провідниця	290
Стрілочник	291
Касирка	291
Пасажири	291

ПОЕМИ

Портрет	292
Піонер Величко	296
Іваник-склярик	303
Ярик-школярник	309
Вівчарик	315
Його планета	323

КАЗКИ

Чотири вітри	327
Лісовий гомін	333
Нехо-Него	336
Цап-забіяка	340
Казка про Суховія	342
Гулива гора	347
Казка про Чугайстра	355

Платон Никитович Воронько

Сочинення в 2 томах. Том II

(На українском языкѣ)

Видавництво «Дніпро»,
Київ, Володимирська, 42.

Редактор *Н. М. Тихий*

Художник *В. А. Кононенко*

Художній редактор *П. Т. Вишняк*

Технічний редактор *Г. Г. Підгурський*

Коректори *Т. В. Грузинська,*

В. Я. Митрофанова

Виготовлено на Київській книжковій фабриці рес-
публіканського виробничого об'єднання «Поліграф-
книга», Київ, вул. Воровського, 24.

БФ 30100. Здано на виробництво 31. X 1972 р.

Підписано до друку 13. IV 1973 р. Папір № 1.

Формат 84×100¹/₃₂. Фізичн. друк. арк. 13,75.

Умовн. друк. арк. 21,312. Обл.-видавн. арк. 20,593.

Ціна 2 крб. 15 коп. Замовл. № 1339. Тираж 20 000.

У2
В75

В 0743—086 189—73
М 205 (04)—73

2 КРБ. 15 КОП.

